

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Міністерство освіти та науки України
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Міністерство освіти та науки України

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

Шекета Мар'яна Миколаївна

УДК 323; 321.9

ДИСЕРТАЦІЯ
ІРЛАНДІЯ ТА КАТАЛОНІЯ: СЕПАРАТИСТСЬКА СИМЕТРІЯ В ЄВРОПІ
052 Політологія
05 Соціальні та поведінкові науки

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ М. М. Шекета

Науковий керівник: Стецюк Наталія Миколаївна,
кандидат історичних наук, доцент

Івано-Франківськ – 2023

АНОТАЦІЯ

Шекета М. М. Ірландія та Каталонія: сепаратистська симетрія в Європі. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 Політологія. Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Міністерство освіти та науки України, Івано-Франківськ, 2023.

Дисертаційна робота присвячена ґрунтовному дослідженню націоналістичних рухів в Ірландії та Каталонії, а також паралелей та розбіжностей між двома прикладами сепаратизму в ширшому контексті європейської політики.

Спираючись на мультидисциплінарний підхід, який поєднує соціальні науки, проведено аналіз історичних, політичних, культурних і соціально-економічних факторів, які сформували та вплинули на сепаратистські настрої в Ірландії та Каталонії.

У вступі обґрунтовано вибір і актуальність теми дисертаційної роботи, окреслено мету, завдання, визначено об'єкт і предмет дослідження, хронологічні та територіальні межі, висвітлено наукову новизну, сформульовано методологічну основу роботи, розкрито теоретичне й практичне значення отриманих результатів, відображено форми апробації результатів дослідження, кількість публікацій і структуру роботи.

У першому розділі дисертаційної роботи «Теоретико-методологічні засади сепаратизму як явища політичного життя» детально досліджено складну концепцію поняття «сепаратизм», походження даного явища та різноманітні фактори, що призводять до його виникнення. Аналізуючи наявні історичні приклади та актуальні дослідження, розкрито приховані мотиви, уявлення та амбіції, якими керуються сепаратистські рухи. У цьому розділі представлено джерельну базу, що доступна для вивчення сепаратизму та охоплює різноманітні міждисциплінарні підходи. Розглянуто теоретичні та концептуальні основи, які сприяють розумінню явища сепаратизму.

У другому розділі дослідження «Специфіка умов та чинників існування етнополітичного конфлікту в Каталонії (Королівство Іспанія)» розглядається етнополітичний конфлікт в Каталонії, вивчення його історичних коренів та етапів, що призвели до виникнення конфлікту в даному регіоні. За допомогою аналізу історичних подій, культурної динаміки та політичних процесів ми розкриваємо фактори, що сприяли формуванню етнічного конфлікту, і розкриваємо важливість історичного контексту для кращого розуміння його складності та багатогранності. У цьому розділі проводиться комплексний аналіз сучасного стану етнополітичного конфлікту в Каталонії. Шляхом оцінки наявних політичних заходів безпеки та врахування різних точок зору зацікавлених сторін, намагаємося оцінити ефективність поточних стратегій у подоланні конфлікту. На додаток, досліджується можливий потенціал для забезпечення тривалого миру та стабільності в регіоні шляхом аналізу специфічних історико-культурних обставин.

У третьому розділі «Особливості умов та чинників існування етнічного конфлікту в Північній Ірландії (Королівство Великобританії та Північної Ірландії)» детально розглядаються причини, які стали поштовхом до виникнення етнополітичного конфлікту в Північній Ірландії. Використовуючи історичний аналіз, ми досліджуємо історичні та політичні події, а також соціокультурні тенденції, що призвели до ескалації конфлікту та звертаємо особливу увагу на значення саме історичного контексту для глибокого розуміння його складностей. У даному розділі ми зосереджуємо увагу на сучасному стані етнополітичного конфлікту в Північній Ірландії та впливу Брекзит на подальший розвиток конфліктної ситуації. Аналізуючи наслідки Брекзит для політичного, економічного та соціального ландшафту регіону, ми маємо на меті отримати загальне уявлення про поточний рівень конфлікту і визначити можливі шляхи його врегулювання в нових геополітичних умовах.

У четвертому розділі «Інституційно-правові основи розв'язання проблеми сепаратизму та радикалізму в Європейському Союзі» досліджуються правові та інституційні основи які в Європейському Союзі розв'язувати проблеми, пов'язані

з сепаратизмом та радикалізмом. Аналізуючи нормативні акти та закони, політику та ініціативи ЄС оцінено ефективність реакції ЄС на зменшення цих проблем, зокрема з урахуванням принципів самовизначення, забезпечення регіональної стабільності та субсидіарності. У завершальному розділі, користуючись досвідом існування етнополітичних конфліктів в Північній Ірландії та Каталонії, ми розглядаємо можливі подальші тенденції розвитку сепаратизму та радикалізму в Європі. З огляду на геополітичні, соціально-економічні та культурні фактори, ми намагаємося передбачити майбутні виклики та запропонувати стратегії, які сприятимуть європейській безпеці, стабільності та інтеграції у XXI столітті.

У висновках дисертації узагальнено та структуровано викладено результати проведеного дослідження.

Наукова новизна й постійний інтерес науковців до дослідження сепаратизму підкреслюють актуальність вивчення природи націоналістичних рухів в Північній Ірландії та Каталонії, а також явища сепаратизму в ширшому контексті європейської безпеки.

Запропоновано визначення понять «сепаратизм», «механізми протидії сепаратизму в праві ЄС»; аналіз мотивів, інструментів та стратегій сепаратистських рухів в Європі; проаналізовано як членство в ЄС вплинуло на націоналістичні рухи в Ірландії та Каталонії, включно з впливом відданості ЄС територіальній цілісності та принципу невторчання у внутрішні справи; охарактеризовані суспільні виміри сепаратистських рухів, аналізуючи мобілізацію громадянського суспільства, громадської думки та ЗМІ в Ірландії та Каталонії.

Дисертаційна робота сприяє систематизації знань про сепаратизм у науці про міжнародні відносини, всебічному вивченню проблематики, подальшому розвитку політологічних досліджень та формуванню нової моделі європейської безпеки у XXI столітті.

Авторські висновки можуть мати практичне застосування для розробки лекцій та семінарів із навчальних дисциплін, що мають зв'язок з дослідженням явища сепаратизму, конфліктології, етнополітичних процесів та міжетнічних

відносин тощо, призначених для студентів спеціальностей «Політологія» і «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії».

Ключові слова: сепаратизм, Каталонія, Ірландія, етнополітичний конфлікт, радикалізм, дезінтеграція, націоналізм, автономія, референдум, політичне маніпулювання, загроза, ЄС.

ANNOTATION

Sheketa M. M. Ireland and Catalonia: separatist symmetry in Europe. – Qualification scientific work on the rights of manuscript.

Dissertation submitted for obtaining the Doctor of Philosophy Degree in 052 Political Science. – Vasyl Stefanyk Precarpathian National University of Ministry of Education and Science of Ukraine, Ivano-Frankivsk, 2023.

The dissertation is devoted to a thorough study of the nationalist movements in Ireland and Catalonia, as well as the parallels and differences between the two examples of separatism in the broader context of European politics.

Based on extensive research and a multidisciplinary approach that combines international relations and social sciences, an analysis of historical, political, cultural and socio-economic factors that shaped and influenced separatist sentiments in Ireland and Catalonia was carried out.

The introduction substantiates the choice and relevance of the topic of the dissertation, outlines the goal, task, defines the object and subject of the research, chronological and territorial contours, highlights the scientific novelty, characterizes the methodological basis of the work, reveals the theoretical and practical significance of the obtained results, displays the forms of approbation of the research results, the number of publications and the structure of the work.

In the first chapter of the dissertation «Theoretical and methodological foundations of separatism as a phenomenon of political life» the complex concept of separatism is investigated in detail, revealing its origin and various factors leading to its emergence. Analyzing available historical examples and current research, the hidden motives, ideas and ambitions that support separatist movements are revealed. This

chapter will present the rich source base available for the study of separatism, covering a variety of interdisciplinary approaches. The theoretical and conceptual foundations that contribute to the understanding of separatism are considered.

In the second chapter of the study «Analysis of the conditions and factors of the existence of the ethno-political conflict in Catalonia (the Kingdom of Spain)» Catalonia is considered as a subject of research aimed at studying the historical roots and stages that led to the emergence of the ethno-political conflict in this region. Through the analysis of historical events, cultural dynamics and political processes, we establish the factors that contributed to the formation of the ethnic conflict and reveal the importance of the historical context for a better understanding of its complexity. This section provides a comprehensive analysis of the current state of the ethno-political conflict in Catalonia. By assessing existing policy security measures and taking into account the different perspectives of stakeholders, we attempt to assess the effectiveness of current strategies in mitigating conflict. Moreover, it explores the potential for lasting peace and stability in the region by considering possible courses of action.

In the third chapter, «Analysis of the conditions and factors of the existence of ethnic conflict in Northern Ireland (the Kingdom of Great Britain and Northern Ireland)», various factors that led to the emergence of ethnopolitical conflict in Northern Ireland are considered in detail. Using historical analysis, we examine the historical events, sociocultural trends, and political events that contributed to the escalation of the conflict, paying particular attention to the importance of historical context for a deeper understanding of its complexities. In the chapter, we focus on the current state of ethno-political conflict in Northern Ireland and its impact as a result of Brexit. Analyzing the consequences of Brexit for the political, economic and social landscape of the region, we aim to get a general idea of the current level of the conflict and determine possible ways of its settlement in the new geopolitical conditions.

In the fourth chapter, «Separatism and radicalism in Europe. The formation of a new model of European security in the 21st century» examines the legal and institutional frameworks that solve problems related to separatism and radicalism in the European Union. By analyzing the laws, policies and initiatives of the EU, the

effectiveness of the EU's response to reducing these problems was evaluated, in particular, taking into account the principles of self-determination and ensuring regional stability. The final chapter examines possible trends in the development of separatism and radicalism in Europe, using the experience of Northern Ireland and Catalonia as an illustrative example. Taking into account geopolitical, socio-economic and cultural factors, we try to anticipate future challenges and propose strategies that will contribute to European security, stability and integration in the 21st century.

The results of the conducted research are summarized and structured in the conclusions of the dissertation.

Scientific novelty and the constant interest of scientists in the study of separatism emphasize the relevance of studying the nature of nationalist movements in Ireland and Catalonia, as well as the phenomenon of separatism in the broader context of European security.

The definitions of the concepts «separatism», «mechanisms of countering separatism in EU law» are proposed; analysis of motives, tools and strategies of separatist movements in Europe; how EU membership has affected nationalist movements in Ireland and Catalonia, including the impact of the EU's commitment to territorial integrity and non-interference in internal affairs; social dimensions of separatist movements, analyzing the mobilization of civil society, public opinion and the media in Ireland and Catalonia.

The dissertation contributes to the systematization of knowledge about separatism in the science of international relations, a comprehensive study of the issue, the further development of research in the Ukrainian political science of disintegration processes, and the formation of a new model of European security in the 21st century.

The author's conclusions can have a practical application for the development of lectures and seminars in educational disciplines related to the study of the phenomenon of separatism on the example of specific cases and prospects for the existence of such a problem in the near future in Europe, conflict studies, ethnopolitical processes and inter-ethnic relations, the activities of the institutions of the European Union on ensuring

security, etc., intended for students majoring in «Political Science» and «International Relations, Public Communications and Regional Studies».

Keywords: separatism, Catalonia, Ireland, ethno-political conflict, radicalism, disintegration, nationalism, autonomy, referendum, political manipulation, threat, EU.

Список опублікованих праць за темою дисертації

Наукові праці, у яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Стецюк Н., Шекета М. Історія та витоки сепаратизму в Каталонії. *Вісник Прикарпатського університету. Політологія*. 2019. № 13. С. 168–177.

URL: <https://scijournals.pnu.edu.ua/index.php/politics/article/view/5738>

2. Шекета М. Все ще націоналізм чи вже сепаратизм: політико-правове порівняння понять. *Вісник Прикарпатського університету. Політологія*. 2020. № 14. С. 115–123.

URL: <https://scijournals.pnu.edu.ua/index.php/politics/article/view/5999>

3. Шекета М. «Зелена книга» ІРА: політико-економічні цілі організації. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія: Філософія, соціологія, філософія права, політологія. 2021. № 2(49). С. 169–183.

DOI: 10.21564/2663-5704.49.227036

URL: <http://fil.nlu.edu.ua/article/view/227036>

4. Стецюк Н., Шекета М. Морально-психологічний аспект «історичної травми» етносу. Сепаратистом стають чи народжуються?. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2021. № 149. С. 28–35.

DOI: 10.17721/apmv.2021.149.1.28-35

URL: <http://apir.iir.edu.ua/index.php/apmv/article/view/3799>

5. Шекета М. М. Етнополітичні конфлікти як сучасна проблема європейської безпеки. *Society and Universum Sciences: Dynamics and Development* : колективна монографія. Dallas, 2021. Р. 2–10.

DOI: 10.36074/sausdad.ed-1.01

URL: <https://publishing.logos-science.com/index.php/primedia/article/view/62>

6. Шекета М. М., Стецюк Н. М. Каталонський референдум за незалежність: політичне та соціальне підґрунтя. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2023. Т. 55, № 3. С. 91–96.

DOI: 10.51647/kelm.2023.3.14

URL: <http://kelmczasopisma.com/en/viewpdf/10536>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Шекета М. М., Стецюк Н. М. Історія та походження сепаратизму в Каталонії. *Eurasian Scientific Congress: тези X Міжнар. наук.-практ. конф* : тези Міжнар. наук.-практ. конф., м. Барселона, 4–6 жовт. 2020 р. Барселона, 2020. С. 279–284. *Дистанційна участь, виступ з доповіддю, публікація тез доповіді*. URL: https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2020/10/EURASIAN-SCIENTIFIC-CONGRESS_4-6.10.20.pdf

8. Шекета М. М., Стецюк Н. М. Перспективи етнонаціоналізму та сепаратистського тероризму в сучасному світі. *Науковий процес та наукові підходи: методика та реалізація досліджень* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 23 жовт. 2020 р. 2020. С. 110–113. *Дистанційна участь, виступ з доповіддю, публікація тез доповіді*.

DOI: 10.36074/23.10.2020.v2

URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/mcnd/issue/view/23.10.2020>

9. Шекета М. М., Стецюк Н. М. Особливості формування сепаратистської психології у представників окремих етнічних груп. *Debats scientifiques et orientations prospectives du developpement scientifique* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., Париж, 5 February 2021 / науковий керівник Н. Стецюк. 2021. Р. 15–16. *Дистанційна участь, виступ з доповіддю, публікація матеріалів доповіді*.

DOI: 10.36074/logos-05.02.2021.v2.03

URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/logos/article/view/8413>

10. Шекета М., Стецюк Н. Поняття «сепаратизму» в міжнародному праві. *Теоретико-методологічні засади правознавчих та суспільних наук: Історія становлення та сучасні тенденції* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.,

м. Тернопіль, 19 берез. 2021 р. С. 18–19. *Дистанційна участь, виступ з доповіддю, публікація матеріалів доповіді.*

DOI: 10.36074/mcnd-19.03.2021.law-gov.02

URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/mcnd/issue/view/19.03.2021-3/481#page=19>

11. Шекета М. М., Стецюк Н. М.. Міжнародні відносини між Іспанією та Британією в контексті Брекзит. *Scientific researches and methods of their carrying out: world experience and domestic realities* : тези Міжнар. наук.-практ. конф., м. Відень, 2 берез. 2021 р. 2021. С. 131. *Дистанційна участь, виступ з доповіддю, публікація матеріалів доповіді.*

DOI: 10.36074/grail-of-science.02.04.2021.026

URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/grail-of-science/article/view/10649>

12. Шекета, М. М., Стецюк Н. М. Сепаратизм – новий виклик європейській безпеці. *Periodical scientific journal «Grail of Science»* : тези II Міжнар. наук.-практ. конф., м. Відень, 22 жовт. 2021 р. С. 313–314. *Дистанційна участь, виступ з доповіддю, публікація тез доповіді.*

DOI: 10.36074/grail-of-science.22.10.2021.54

URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/grail-of-science/article/view/15574>

13. Шекета М. М., Стецюк Н. М. Співпраця Королівства Іспанія з країнами Європейського Союзу та Середземномор'я. *Здобутки та досягнення прикладних та фундаментальних наук XXI століття* : матеріалів тез II Міжнар. наук.-практ. конф., м. Рівне, 6 листоп. 2021 р. С. 10–11. *Дистанційна участь, виступ з доповіддю, публікація тез доповіді.*

URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/mcnd/issue/view/05.11.2021/633>

14. Шекета М. М., Стецюк Н. М. Історичні аспекти сепаратизму в Каталонії. *III Correspondence International Scientific and Practical Conference An integrated approach to science modernization: methods, models and multidisciplinary* : тези Міжнар. наук.-практ. конф, м. Відень, 22 квіт. 2022 р. С. 115. *Дистанційна участь, виступ з доповіддю, публікація тез доповіді.*

DOI: 10.36074/grail-of-science.29.04.2022.016

URL: <https://archive.journal-grail.science/index.php/2710-3056/article/view/21>

15. Шекета М. М., Стецюк Н. М. Етнонаціональні особливості формування сепаратистських рухів в різних країнах світу. *Сучасні політичні процеси: глобальний та національний виміри* : матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., м. Одеса, 29 квіт. 2022 р. Одеса, 2022. С. 148–151. *Виступ з доповіддю, публікація матеріалів доповіді.*

URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/17452/Конф-каф_політ_теорій_СУЧАСНІ%20ПОЛІТИЧНІ%20ПРОЦЕСИ.pdf?sequence=3&isAllowed=y

16. Шекета М. М., Стецюк Н. М. Каталонська криза: сценарії вирішення. *Grundlagen der modernen wissenschaftlichen forschung* : тези Міжнар. наук.-практ. конф., м. Цюрих, 12 серп. 2022 р. С. 64. *Дистанційна участь, виступ з доповіддю, публікація матеріалів доповіді.*

DOI: 10.36074/logos-12.08.2022

URL: <https://archive.logos-science.com/index.php/conference-proceedings/issue/view/3>

17. Шекета М. М., Стецюк Н. М. Каталонія: політичні та світоглядні аспекти боротьби за самостійність. *Політичні трансформації сучасного суспільства* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Полтава, 22 лют. 2023 р. С. 107–109. *Дистанційна участь, виступ з доповіддю, публікація матеріалів доповіді.*

URL: <https://www.pdau.edu.ua/sites/default/files/node/2908/zbirnykmaterialivivvseukrayinskoyinaukovo.pdf>

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	13
ВСТУП.....	15
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СЕПАРАТИЗМУ ЯК ЯВИЩА ПОЛІТИЧНОГО ЖИТТЯ.....	25
1.1. Поняття сепаратизму та детермінанти його виникнення.....	25
1.3. Теоретичні (концептуальні) підходи до розуміння явища сепаратизму як частини політичного процесу.....	53
РОЗДІЛ 2. СПЕЦИФІКА УМОВ ТА ЧИННИКІВ ІСНУВАННЯ ЕТНОПОЛІТИЧНОГО КОНФЛІКТУ В КАТАЛОНІЇ (КОРОЛІВСТВО ІСПАНІЯ).....	64
2.1. Передумови та етапи формування етнічної конфліктності в Каталонії у контексті історичного аналізу.....	64
2.2. Сучасний стан рівня конфліктності в регіоні та його перспективи в умовах забезпечення європейської політики безпеки.....	87
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ УМОВ ТА ТЕНДЕНЦІЙ ІСНУВАННЯ ЕТНОПОЛІТИЧНОГО КОНФЛІКТУ В ПІВНІЧНІЙ ІРЛАНДІЇ (КОРОЛІВСТВО ВЕЛИКОБРИТАНІЇ ТА ПІВНІЧНОЇ ІРЛАНДІЇ).....	113
3.1. Передумови та етапи формування етнічної конфліктності в Північній Ірландії у контексті історичного аналізу.....	113
3.2. Сучасний стан рівня конфліктності в регіоні. Брексит та його наслідки.....	142
РОЗДІЛ 4. ІНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ СЕПАРАТИЗМУ ТА РАДИКАЛІЗМУ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ.....	167
4.1. Самовизначення народів та протидія ЄС проблемам радикалізації та сепаратизму в державах-членах на сучасному етапі.....	167
4.2. Перспективи проблеми сепаратизму та радикалізму в Європі.....	185
ВИСНОВКИ.....	206
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ.....	212
ДОДАТКИ.....	253

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

- ЄГІ – Європейська громадянська ініціатива
- ЄКПЛ – Європейська конвенція з прав людини
- ЄС – Європейський Союз
- ЄСПЛ – Європейський суд з прав людини
- ІРА – Ірландська республіканська армія (ірл. Óglaigh na hÉireann; англ. Irish Republican Army)
- ІРА – Ірландська республіканська партія
- НАТО – Організація Північноатлантичного договору (англ. North Atlantic Treaty Organization)
- США – Сполучені Штати Америки
- ФРН – Федеративна республіка Німеччина
- CDC – Демократична конвергенція Каталонії (кат. Convergència Democràtica de Catalunya)
- CUP – Кандидатура народної єдності (кат. Candidatura d'Unitat Popular)
- DS – Демократи Каталонії (кат. Demócrates de Catalunya)
- DUP – Демократична юніоністська партія (англ. Democratic Unionist Party)
- ERC – Республіканська лівиця Каталонії (кат. Esquerra Republicana de Catalunya)
- HLCEG-R – Експертна Комісія високого рівня з питань радикалізації (англ. High-Level Commission Expert Group on Radicalisation)
- INLA – Ірландська національна визвольна армія (англ. Irish National Liberation Army)
- LOAPA – Органічний закон про гармонізацію автономного процесу (ісп. Ley Orgánica de Armonización del Proceso Autonómico)
- NICRA – Асоціація громадянських прав Північної Ірландії (англ. Negotiated Indirect Cost Rate Agreement)
- OIRA – Офіційна Республіканська армія (англ. Official Irish Republican Army)

ONIEB – Офіс виконавчої влади Північної Ірландії в Брюсселі (англ. Office of the Northern Ireland Executive in Brussels)

PDeCAT – Каталонська демократична європейська партія (кат. Junts per Si)

PNV – Баскська національна партія (ісп. Partido Nacionalista Vasco)

PP – Народна партія (ісп. Partido Popular)

PSOE – Партія соціалістів Каталонії (кат. Partido Socialista Obrero Español)

RIPA – Тимчасова Ірландська армія (англ. Provisional Irish Republican Army)

SDLP – Соціал-демократична та лейбористська партія (англ. Social Democratic and Labour Party)

UUP – Ольстерська юніоністська партія (англ. Ulster Unionist Party)

UVF – Ольстерські добровольчі сили (англ. Ulster Volunteer Force)

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В сучасному світі процесам глобалізації протистоїть бурхливий розвиток націоналізму. В багатьох країнах активізуються рухи національних меншин, які протестують проти «дискримінації» і прагнуть політичного і культурного самоствердження. Зростання популярності радикальних націоналістичних сил на останніх виборах в європейських країнах свідчить про те, що навіть демократичні, економічно розвинуті держави неспроможні забезпечити стабільні міжетнічні відносини.

Дослідження проблеми сепаратизму в Європі є важливим з погляду вивчення національної самоідентифікації та соціальних рухів. Обидва регіони – Ірландія та Каталонія – мають сильні традиції національної самоідентифікації, а також пережили конфлікти, пов'язані зі своїм статусом відносно держави-метрополії. Дослідження Ірландії та Каталонії може також допомогти у вивченні проблеми пов'язаної з етнічними та культурними розбіжностями в межах однієї країни, а також розглянути можливі шляхи врегулювання конфліктів у зв'язку із цими розбіжностями. Проблема сепаратизму в Європі демонструє виклики, що постають перед державою в умовах глобалізації та міжнародної інтеграції. Для досягнення цієї мети використовується мультидисциплінарний підхід, заснований на теоріях та концепціях міжнародних відносин, політології, історії та соціології. Це дослідження дозволяє глибше розуміти складні зв'язки між ідентичністю, автономією, націоналізмом та прагненнями до самовизначення в сучасній Європі.

Обрання Ірландії та Каталонії як об'єктів дослідження виправдовується їхнім багатим історичним минулим та тривалою боротьбою за самоврядування. Обидва регіони зазнали труднощів у залежності від зовнішнього правління та завжди прагнули до політичної автономії. Боротьба Ірландії за незалежність від британського правління, яка призвела до створення Республіки Ірландії, а також постійні прагнення Каталонії до самовизначення в Іспанії, становлять вагомую основу для дослідження.

Досліджуючи Ірландію та Каталонію, два визначні та широко обговорювані випадки, ми можемо отримати глибше розуміння спільних та унікальних

факторів, що впливають на траєкторію сепаратизму в Європі. Це дослідження сприятиме академічному дискурсу щодо викликів, пов'язаних з націоналізмом, регіоналізмом та самовизначенням у Європейському Союзі.

Аналізуючи історичні, культурні, політичні та економічні аспекти обох випадків, ми можемо виявити закономірності, спільні тенденції та розбіжності у досвіді цих регіонів. Цей підхід допоможе нам з'ясувати, чи існує «сепаратистська симетрія» в Європі, яка характеризується спільними мотиваціями та стратегіями різних сепаратистських рухів, або кожен випадок має унікальну сутність.

Складність сепаратистських рухів вимагає мультидисциплінарного підходу для повного розуміння цього явища. Це дослідження спирається на теорії міжнародних відносин, політології, історії та соціології для аналізу динаміки сепаратизму в Ірландії та Каталонії. Включення різних дисциплін дозволяє досліджувати важливі аспекти, такі як формування ідентичності, територіальні конфлікти, політична мобілізація, правові рамки та міжнародні наслідки. Цей міждисциплінарний підхід поглиблює наше дослідження, надаючи комплексний аналіз теми.

Вибір теми «Ірландія та Каталонія: сепаратистська симетрія в Європі» є обґрунтованим через історичне значення обох випадків, їх актуальність у європейському контексті, цінність порівняльного аналізу, необхідність мультидисциплінарного підходу та політичну актуальність отриманих висновків. Дане дослідження сприяє розвитку наукового дискурсу у цій галузі.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційного дослідження затверджена Вченою радою Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника від (протокол № 9 від 5 листопада 2019). Дисертаційне дослідження виконано на кафедрі міжнародних відносин в рамках напряму наукових досліджень на тему «Центральна та Східна Європа» за номером державної реєстрації 0114U001590, яка закріплена за кафедрою міжнародних відносин історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Наукова гіпотеза ґрунтується на розумінні того, що всупереч різниці в історичних, культурних і політичних умовах обох регіонів, існують спільні риси в стратегіях та цілях відповідних націоналістичних рухів, які потребують детальнішого аналізу. Зазначена логіка побудови гіпотези зумовила низку припущень:

- як Ірландія, так і Каталонія мають схожу історичну долю, що пов'язана із політичним та культурним домінуванням великих національних держав над інтересами етнічних меншин, що проживають на їх території;
- стратегії, які використовують націоналістичні рухи в Ірландії та Каталонії мають схожі риси, зокрема, використання інституту демократичних виборів, активізацію громадськості та залучення міжнародної спільноти. Дані схожі стратегії свідчать про загальні тенденції в сучасних сепаратистських рухах в Європі;
- позиція Європейського Союзу щодо можливої незалежності Ірландії та Каталонії може мати вплив на успішність їхніх сепаратистських рухів. Вивчення впливу ЄС в даному контексті дозволить зрозуміти як міжнародні організації впливають на динаміку регіональних рухів за незалежність;
- глобалізація та використання сучасних цифрових медіа значно впливає на комунікацію та поширення сепаратистських ідеологій в Ірландії та Каталонії. Обидва регіони, ймовірно, використовують можливості глобалізації для розповсюдження своїх ідей та цілей;
- відмінні реакції іспанського та британського урядів на сепаратистські рухи в Каталонії та Ірландії впливають на їх загальну динаміку. Порівняльний аналіз реакцій урядів вказує на вплив державної політики на сепаратистські амбіції.

Метою дисертаційного дослідження є сформулювати та порівняти передумови виникнення та особливості конфлікту в Каталонії та Північній Ірландії, окреслити основні тенденції впливу вказаних конфліктів на глобальні та європейські процеси інтеграції, визначити перспективи сепаратистського руху для

сучасної системи міжнародних відносин. Також відповідно до поставленої мети, сформульовано наступні **завдання дослідження**:

- уточнити та доповнити понятійно-категорійний апарат явища сепаратизму та детермінант його виникнення;
- з'ясувати поточний стан наукового опрацювання явища сепаратизму;
- вивчити специфіку умов та чинників існування етнополітичного конфлікту в Каталонії;
- розкрити особливості умов та тенденцій етнічного конфлікту в Ірландії;
- дослідити конституційно-правові основи розв'язання проблеми сепаратизму та радикалізму в Європі;
- провести порівняльний аналіз сепаратистських рухів в Ірландії та Каталонії
- розглянути стратегію протидії та запобігання поширення сепаратизму в Європі, зокрема шляхом забезпечення політики мультикультуралізму та можливостей для всіх груп населення.

Об'єктом дослідження є сепаратистські рухи в Ірландії та Каталонії.

Предметом дослідження виступають політично-суспільні процеси, які відбуваються в результаті перебігу етнополітичних конфліктів у Каталонії та Північній Ірландії з акцентом на історичних, політичних, культурних та соціально-економічних факторах, які вплинули на ці рухи.

Хронологічні межі дослідження охоплюють конкретні історичні етапи:

1. до ХХ століття – історичні передумови, що заклали основу для сепаратизму в Ірландії та Каталонії;
2. ХХ століття – поява націоналістичних рухів;
3. 1939–1975 – вплив авторитаризму Франко та створення Ірландської вільної держави;
4. 1969–1998 – проблеми та перехід (період «Смути» в Ірландії та період переходу Каталонії від диктатури до демократії);
5. 1998–дотепер – постперехідна динаміка та сучасний стан.

Територіальні межі дослідження охоплюють держави-членів Європейського Союзу, Іспанію та Великобританію, що в період 1975–2020 роки входила до складу Європейського союзу; їх регіони, Каталонію та Північну Ірландію, де спостерігаються активні сепаратистські рухи, які ставлять під загрозу суверенітет цих держав.

Методологічну основу дослідження становлять філософські, загальнонаукові та спеціальні політологічні наукові методи дослідження. Серед філософських (універсальних) методів (визначають загальні регулятиви дослідження) використовуються діалектичний, аналітичний та герменевтичний. Діалектичний метод дає змогу розглянути явище сепаратизму в стані свого становлення та розвитку, що відкидає можливість суб'єктивності у відсіюванні та тлумаченні фактів. Саме діалектика як метод наукового дослідження розширює можливості соціального передбачення та прогнозування явища сепаратизму в Каталонії та Північній Ірландії, що дозволяє віднайти найбільш глибокі причини та зв'язки подій, що відбуваються, визначити їх внутрішні закономірності, і внаслідок цього, позначити тенденції, що в них зароджуються. Аналітичний метод спрямований на визначення внутрішніх тенденцій і можливостей предмета дослідження, а саме тих процесів, які відбуваються в результаті виникнення та перебігу етнополітичних конфліктів у Каталонії та Північній Ірландії. Герменевтичний метод використовується для тлумачення, інтерпретації та розуміння наукового тексту, який є основою дисертаційного дослідження.

Порівняльний методологічний підхід – вивчення сепаратистських рухів в Ірландії та Каталонії та аналіз можливої подібності між цими рухами. Використання цього методу дозволяє провести систематичний та структурований аналіз схожих та відмінних рис між обома випадками, надаючи цінні уявлення про динаміку сепаратизму в різних регіонах Європи.

Вивчення Ірландії та Каталонії як дослідження ґрунтується на спільних прагненнях цих регіонів до автономії в контексті європейської політики. Всупереч унікальності кожного випадку, дисертаційне дослідження аналізує спільні аспекти сепаратистських рухів в Ірландії та Каталонії із врахуванням проблем історичної

несправедливості, збереженням культурної самобутності цих регіонів та впливу зовнішніх сил на їхні зусилля щодо самовизначення.

Загальнонаукові методи – синергетичний методологічний підхід розглядає суспільство (державу) як систему, що самостійно розвивається та в межах якої відбуваються неконтрольовані процеси, які можуть залишатися непоміченими. У даному дисертаційному дослідженні використовується синергетичний методологічний підхід для аналізу паралелей між сепаратистськими рухами в Ірландії та Каталонії, який вивчає політико-соціальні наслідки для динаміки явища сепаратизму в Європі; аналіз і синтез використовується при вивченні причин та особливостей етнічного сепаратизму, підходів до його визначення, причини та структуру; узагальнення використовується при розгляді загальних особливостей етнічного сепаратизму в Західній Європі, розгляді явища регіоналізації в ЄС; спостереження застосовується при аналізі зміни сепаратистських настроїв в Каталонії та Північній Ірландії протягом всього періоду існування етнічного конфлікту; психологічний метод використовується при розгляді особливостей перебігу сепаратизму в Іспанії та Ірландії, а також становлення різних верств населення до ідей націоналізму та сепаратизму; історичний метод застосовується при розгляді існування державних утворень на території регіону десепаратизації у минулому та досвіду етнополітичних відносин у наведених регіонах; системний метод використовується при аналізі етнічного сепаратизму як складової етнічного конфлікту; структурно-функціональний метод застосовується при розгляді явища етнічного сепаратизму в Королівстві Іспанія та Сполученому Королівстві Великої Британії та Північної Ірландії у зв'язку з особливостями форми державного правління, політичного режиму, територіального устрою, законодавства тощо.

Спеціальні політологічні наукові методи – біхевіористський метод застосовується при вивченні ролі лідерів у процесах сепаратизації регіонів Каталонія і Північна Ірландія; метод наукового моделювання політичної дійсності реалізовується при розгляді соціально-політичних процесів регіонів сепаратизації; оооіооо івент-аналіз використовується для визначення особливостей розвитку

етнополітичного конфлікту в Каталонії та Північній Ірландії, а також вплив окремих терористичних організацій на конфлікт; метод когнітивного картування реалізовано для аналізу сприйняття націоналістичних та сепаратистських настроїв певними політичними лідерами у наведених регіонах сепаратизації.

Наукова новизна отриманих результатів. Дисертаційна робота є першим в українській політологічній науці ґрунтовним і всебічним дослідженням явища сепаратизму на прикладі двох сепаратистських рухів в Європі – Північної Ірландії та Каталонії та визначено подальші перспективи існування сепаратизму в країнах-членах ЄС. У дисертаційній роботі досягнуто таких наукових результатів:

Уперше:

- здійснено порівняння спільних і відмінних стратегій сепаратистських рухів в Ірландії та Каталонії;
- систематизовано наявні концепції щодо застосування терміну «сепаратизм», його особливостей, походження та запропоновано нові визначення «етнічного сепаратизму» та «радикалізму»;
- проведено комплексний політико-правовий аналіз права на самовизначення в праві ЄС та відповідь ЄС на прояви сепаратизму та радикалізації;
- проаналізовано перспективи існування проблеми сепаратизму та радикалізму в Європі у найближчому майбутньому;
- розроблено авторську періодизацію етапів становлення каталонської та ірландської самоідентифікації.

Удосконалено:

- поняття сепаратизму як суспільно-політичного явища сучасності та джерельну базу його дослідження;
- систему оцінки етнічного сепаратизму в Каталонії та Ірландії через призму практики Європейського союзу щодо розв'язання етнічних конфліктів та особливостей сепаратизації регіонів;
- основні етапи розвитку сепаратистських рухів в Європі, а саме в Північній Ірландії та Каталонії;

- розуміння наслідків діяльності сепаратистських рухів у Європі.

Набуло подальшого розвитку:

- теоретико-концептуальне тлумачення закономірностей існування сепаратистських ідей у демократичних державах Європи;
- визначення політичних механізмів держав, інституцій ЄС та міжнародних організацій у процесах протидії поширенню ідей сепаратизму;
- систематизація основних чинників, що впливають на сепаратизацію регіону Європа.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів. У науково-дослідній роботі з метою подальшого дослідження етнічного сепаратизму в Європі та світі, аналізі етнополітики держав та політизації етносів; на практиці – матеріали роботи можуть бути використані органами влади, політичними партіями та громадськими організаціями в процесі розробки програм розвитку взаємодії між державою та владою і громадянським суспільством. Результати цього дослідження матимуть практичні наслідки для політиків і міжнародних організацій, які стикаються з викликами, що створюються сепаратистськими рухами. Розуміння факторів, що сприяють успіху або невдачі таких рухів, має велике значення для забезпечення стабільності, миру та співпраці в межах держав та між ними. Це дослідження, проливаючи світло на сепаратистську динаміку в Ірландії та Каталонії, може сприяти прийняттю політичних рішень, пов'язаних з регіональною автономією, децентралізацією, правами меншин та стратегіями вирішення конфліктів.

У навчальному процесі результати дослідження можуть збагатити теоретичним та емпіричним матеріалом навчальні курси та спецкурси, що читаються на різних рівнях вищої освіти за спеціальністю «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» та «Політологія» («Політичний конфлікт», «Етнонаціональні проблеми сучасного світу», «Етнополітологія», «Діаспора та національні меншини у зовнішній політиці держав», «Сучасні проблеми міжетнічних та міжцивілізаційних взаємин у теоретичному та практичному вимірах» тощо).

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні положення, висновки й прикладні рекомендації обговорювалися на засіданнях кафедри міжнародних відносин факультету історії, політології та міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, а також були оприлюднені на міжнародних, всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема: X Міжнародна науково-практична конференція «Eurasian Scientific Congress» (м. Барселона, 2020 р.), Міжнародній науковій конференції «Науковий процес та наукові підходи: методика та реалізація досліджень» (м. Одеса, 2020 р.), I Міжнародна науково-практична конференція «Débats scientifiques et orientations prospectives du développement scientifique» (м. Париж, 2021 р.), Міжнародній науковій конференції «Методологічні засади правознавчих та суспільних наук: історія становлення та сучасні тенденції» (м. Тернопіль, 2021 р.), I Міжнародна науково-практична конференція «Scientific researches and methods of their carrying out: world experience and domestic realities» (м. Вінниця – м. Відень, 2021 р.), II Міжнародна науково-практична конференція «Globalization of scientific knowledge: international cooperation and integration of sciences» (м. Вінниця – м. Відень, 2021 р.), II Міжнародна наукова конференція «Здобутки та досягнення прикладних фундаментальних наук XXI століття» (м. Рівне, 2021 р.), III Міжнародна науково-практична конференція «An integrated approach to science modernization: methods, models and multidisciplinary» (м. Вінниця – м. Відень, 2022 р.), II Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Сучасні політичні процеси: глобальний та національний виміри» (м. Одеса, 2022 р.), II Міжнародна науково-практична конференція «Grundlagen der modernen wissenschaftlichen forschung» (м. Цюрих, 2022 р.), IV Всеукраїнська науково-практична конференція «Політичні трансформації суспільства» (м. Полтава, 2023 р.).

Окрім того, результати дисертаційного дослідження апробовано на засіданнях і науково-методичних семінарах кафедри політології та міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Публікації. За темою дисертації опубліковано 17 наукових праць: у 6 наукових статтях, опублікованих у фахових періодичних виданнях (у тому числі одна в іноземному науковому виданні та одна закордонна монографія у співавторстві), а також у 11 тез та матеріалів на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг роботи. Дисертаційна робота складається зі вступу, чотирьох розділів, дев'яти підрозділів, висновків, списку використаних джерел (391 найменування українською, англійською, іспанською та каталонською мовами) та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 256 сторінок, з яких 177 сторінок – основна частина роботи та 37 сторінок – список використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СЕПАРАТИЗМУ ЯК ЯВИЩА ПОЛІТИЧНОГО ЖИТТЯ

1.1. Поняття сепаратизму та детермінанти його виникнення

Сепаратизм протягом тривалого часу залишається однією з ключових тем дослідження у низці соціальних наук, історії та антропології. Дослідники розглядають різні форми та прояви сепаратизму, а також вивчають його основні причини виникнення та вплив на соціальне життя суспільства. Сьогодні проблематика сепаратизму продовжує залишатися предметом досліджень для науковців, які аналізують його значення для громадянського суспільства та його вплив на прийняття політичних рішень урядами демократичних держав. Враховуючи процеси глобалізації широко почали обговорюватися нові форми та типи сепаратизму в сучасному світі. Складність дослідження проблеми сепаратизму полягає у відсутності єдиного визначення терміну «сепаратизм» у науковій літературі та серед дослідників, адже саме по собі явище сепаратизму є відносно новим і ще не достатньо дослідженим.

В епоху глобалізму сепаратизм має тенденцію до значного розширення та постійної динаміки своєї ідеології та кінцевої мети. Сепаратизм постійно набуває нових форм та часто стає головним інструментом досягнення політичних цілей різних країн світу. Отже, з метою дослідження сепаратизму як явища політичного життя перш за все нам варто розглянути поняття, причини виникнення та основну типологію сепаратизму.

В академічному тлумачному словнику української мови визначається, що сепаратизм (від лат. *separatus* – відокремлення) – це прагнення до відокремлення, відособлення. У багатонаціональних державах – політичний рух національних меншин, скерований на відокремлення від державного цілого й утворення самостійної держави [23, с. 126]. Універсальний словник енциклопедія трактує сепаратизм як прагнення до відокремлення, виділення за національною, політичною, етнічною чи релігійною ознакою [22].

Профільні політологічні словники та енциклопедії дають розширене визначення терміну «сепаратизм», а також окремо трактують термін «сепаратист» та «сепаратистські рухи». Енциклопедичний словник-довідник «Сучасна політична лексика» описує сепаратизм як політику та практику відокремлення, відділення частини території держави з метою створення нової самостійної держави або отримання статусу широкої автономії. Сепаратизм веде до порушення суверенітету, єдності та територіальної цілісності держави, нівелює принципи непорушності кордонів, зазвичай приводить до міждержавних і міжнаціональних конфліктів [27, с. 257]. Окремо даний словник-довідник розглядає поняття «сепаратист» (фр. *séparatiste*; від лат. *separatus* – відокремлення) – 1) прихильник сепаратизму – політики та практики окремих груп населення, регіональних спільнот, спрямованих на територіальне відокремлення частини держави для створення нового державного утворення, або приєднання до іншої держави – історичної батьківщини, або підвищення її політико-правового статусу в рамках держави (надання автономії), обумовлених етнічними, політичними, соціально-економічними, культурними чи іншими проблемами; 2) член або симпатик сепаратистських, особа орієнтована на боротьбу за права націй на політичне самовизначення, підтримує право на сецесію – вільний вихід із державного утворення без узгодження; 3) людина зі сепаратистськими настроями, котрі зазвичай формуються різними формами дискримінації – мовної, релігійно-конфесійної, соціально-політичної [27, с. 258].

Оксфордський словник пояснює термін «сепаратизм» як бажання групи людей всередині країни відокремитися та сформувати власний уряд [290]. Професор університету Джорджії Дон Дойль у своїх наукових працях пише, що сепаратизм – це захист культурного, етнічного, племінного, релігійного, расового, урядового чи гендерного відокремлення від більшої групи. Сепаратизм традиційно означає повне політичне відокремлення, а групи, які просто прагнуть більшої автономії не є сепаратистськими [122, с. 253 – 254].

Сепаратизм як політичне явище має глибоке історичне коріння поєднавши в собі складні політичні, соціально-культурні та економічні фактори.

Сепаратистські рухи часто виникають як наслідок політичної напруги, соціальної нерівності та невдоволення. Такі історичні події як колонізація, перекроювання кордонів та розпад імперій відіграли вагомую роль у формуванні сепаратистської ідеології. Одним із яскравих прикладів є падіння Османської імперії, що призвело до появи низки етнонаціональних рухів, які прагнули до самовизначення (боротьба курдів за незалежність) [107]. Утворення національних держав в Європі, поширення колоніалізму та розвиток комунікаційних технологій сформували контури національної ідентичності та почуття приналежності у різних етнічних та культурних груп. Саме колоніалізм залишається основним джерелом зародження та формування сепаратизму, який ми спостерігаємо в сучасному світі. Довільне встановлення кордонів, політика культурної асиміляції та нерівномірний розподіл ресурсів – це основні причини зародження сепаратистських ідей в різних регіонах світу. Постколоніальні держави почали зіштовхуватися з проблемами консолідації різноманітних етнічних, мовних і релігійних груп, що призвело до поширення сепаратизму [44].

Репресивна політика, яку впроваджували імперії, історично стала певним каталізатором сепаратизму. Випадки культурної асиміляції, мовного придушення та відмови в політичних правах викликали рухи опору, які прагнули отримати автономію чи незалежність. Прагнення захистити культурну спадщину та зберегти ідентичність часто було рушійною силою сепаратистських прагнень [292, с. 109].

Канадська дослідниця та соціолог Метта Спенсер у праці «Сепаратизм: демократія та дезінтеграція» виділяє основні причини виникнення сепаратизму:

1. Емоційна образа і ненависть спільнот один до одного.
2. Захист від геноциду та етнічних чисток.
3. Опір з боку жертв гноблення, включно із приниженням їхньої мови, культури чи релігії.
4. Опосередкований вплив і пропаганда тих, хто в регіоні та за його межами намагається отримати політичну вигоду від міжгрупового конфлікту та ненависті.

5. Економічне та політичне домінування однієї групи, яка не прагне ділити владу та привілеї з іншими групами.
6. Економічні мотиви: прагнення покласти край економічній експлуатації сильнішої групи або, навпаки, уникнути економічного перерозподілу від багатшої групи до біднішої.
7. Збереження релігійної, мовної чи іншої культурної традиції, що знаходиться під загрозою.
8. Дестабілізація від одного сепаратистського руху породжує нові випадки сепаратизму.
9. Вакуум геополітичної влади внаслідок розпаду більших держав або імперій з утворенням нових держав.
10. Тривала фрагментація пов'язана з розпадом великої кількості держав.
11. Відчуття, що одну націю було додано до більшої держави нелегітимним шляхом.
12. Враження того, що держава більше не може підтримувати власну групу або зрадила її інтересам.
13. Опозиція до будь-яких політичних рішень [332, с. 2 – 4].

Британський політолог та дослідник Ентоні Сміт серед причин виникнення сепаратизму виділяє беззаперечну роль культурних символів, міфів та історичної пам'яті у формуванні національної та сепаратистської ідентичностей. Він ввів концепцію «етносимволізму», стверджуючи, що спільні культурні традиції та символи відіграють вирішальну роль у мобілізації підтримки сепаратистських рухів [331, с. 100 – 109].

Американський письменник і професор політології Тед Гурр також стверджував, що відносна депривація, яка стосується уявних розбіжностей між реальними та очікуваними умовами, виступає ключовим фактором, що спонукає окремих людей та групи вдаватися до насильства та сепаратизму. Він виділяв економічні, соціальні та політичні проблеми як основні джерела сепаратизму [187, с. 89].

Американські дослідники та професори Пенсильванського університету (США) Джон МакГаррі та Брендан О'Лірі своїй спільній праці «Пояснення Північної Ірландії: розбиті образи» аналізують етнічний конфлікт в Північній Ірландії та досліджують історичні, політичні та соціальні чинники, які призвели до сепаратизму. Серед основних чинників вони виділяють: питання ідентичності, націоналізму та домовленостей про розподіл повноважень та влади [253, с. 43].

Чимало наукових праць та досліджень присвячено аналізу особливих ознак та рис, що притаманні сепаратизму як явищу політичного життя. Відомий американський професор філософії Ален Б'юкенен в праці «Теорії сецесії» виділяє наступні основні риси сепаратизму:

1. Ідентичність і самовизначення: сепаратизм часто обумовлений чіткою ідентичністю, незалежно від того, чи базується вона на етнічній приналежності, мові, культурі, релігії чи комбінації цих факторів. Сепаратистські рухи відстоюють право на самовизначення, маючи на меті керувати собою та захищати свою унікальну ідентичність.

2. Політична автономія: сепаратистські рухи прагнуть більшої політичної автономії або незалежності від центрального уряду. Це може варіюватися від вимог збільшення регіональних повноважень, таких як децентралізація чи федералізм, до створення окремих суверенних держав.

3. Невдоволення та несправедливість: сепаратистські рухи часто підживлюються невдоволенням або сприйняттям несправедливості, скоєної центральною владою. Ці скарги можуть виникати через економічну нерівність, політичну маргіналізацію, порушення прав людини, дискримінацію, історичну несправедливість або придушення культурних прав.

4. Територіальні претензії: сепаратизм зазвичай передбачає претензії на конкретну територію, де сепаратистська група вважає, що вона має законне право контролювати чи керувати цим регіоном. Територія може бути визначена історичними, географічними чи етнічними кордонами, і бажання територіального контролю є центральним аспектом сепаратистських рухів.

5. Мобілізація та активізм: Сепаратистські рухи включають різні форми мобілізації та активності, включаючи мирні протести, громадянську непокору, лобіювання, пропаганду та, у деяких випадках, збройну боротьбу чи повстання. Рівень мобілізації та використовувані стратегії відрізняються залежно від конкретного руху та його цілей.

6. Опозиція центральній владі: сепаратистські рухи кидають виклик авторитету та легітимності центрального уряду. Вони часто сприймають центральну владу як репресивну або неприхильну до їхніх інтересів і прагнуть створити альтернативну структуру управління, яка краще представлятиме їхні прагнення та цінності.

7. Міжнародні фактори: на сепаратистські рухи можуть впливати такі міжнародні фактори, як геополітичні події, історичні прецеденти деколонізації або підтримка з боку інших країн, які співчують цій справі. Міжнародне визнання та підтримка відіграють вирішальну роль в успіху чи поразці сепаратистських рухів [78, с. 31 – 61].

Типологія сепаратизму є надзвичайно широкою і висвітлена як в роботах вітчизняних авторів, так і закордонних. Експерт з політології, Євген Рябінін, запропонував розрізняти різновиди сепаратизму на основі трьох критеріїв. Перш за все, сепаратизм можна класифікувати залежно від причин, що сприяють його активізації. Виокремлюють такі види сепаратизму: культурний, релігійний, економічний, ідеологічний, етнічний, політичний та цивілізаційний. Другим критерієм є ступінь інтенсивності прояву сепаратизму. Він може бути активним, коли етнічні групи активно виступають за відокремлення від держави шляхом політичної діяльності або військових дій. Також існує поміркований сепаратизм, коли етнос вимагає особливого статусу, наприклад, автономії в межах єдиної держави. Третій тип – пасивний сепаратизм, коли етнос не задоволений своїм становищем у складі відповідної держави, але не висуває вимог до центрального керівництва [22].

Доцент кафедри країнознавства та міжнародних відносин Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки Наталія Романюк розрізняє різні форми сепаратизму залежно від їхніх проявів, а саме:

1. Сецесія є найнебезпечнішою формою сепаратизму, оскільки її основною метою є відокремлення частини території з метою створення нової держави. Це може призвести до великих політичних та соціальних змін.

2. Іредентизм – це рух, спрямований на приєднання до держави території, яка належить іншій державі (анексія). Основною метою цього руху є об'єднання розділеного етносу або повернення територій, які колись були частиною їхньої держави. Іредентизм може призвести до конфліктів між державами та етнічних груп.

3. Автономізація (деволюція) – це процес, коли регіони в межах держави вимагають та отримують політичну владу та право на самостійне управління, розв'язання державних питань і максимальну автономію. Це може бути способом врегулювання конфліктів між центральною владою та регіонами, забезпечуючи більше рівноваги в системі управління.

4. Еноліз – це процес відділення території з метою приєднання до держави, де проживає однорідне населення. Це може бути формою об'єднання етносів та територій з метою створення більш єдиної держави [18].

Упорядники Вікіпедії також описують основні види сепаратизму:

1. За територіальною ознакою – африканський, азійський, європейський, північноамериканський, південноамериканський тощо.

2. Гендерний сепаратизм – феміністичний, ЛГБТ.

3. Географічний або соціоекономічний сепаратизм – Каталонський сепаратистський рух, Рух за незалежність Квебеку, Шотландії, Тайваню тощо.

4. Расистський сепаратизм – чорношкірий сепаратизм, латиноамериканський сепаратизм тощо.

5. Релігійний сепаратизм – розподіл Індії (мусульмани та індуїсти), мусульманські сепаратистські рухи на Філіппінах, Індії, Таїланді тощо [389].

Ми пропонуємо до розгляду більш актуалізовану та структуровану типологію сепаратизму за підходами різних дослідників на основі варіативної класифікації, яка подана у табл. 1.1.

Таблиця 1.1.

Типологія сепаратизму

Види сепаратизму	
Причини, що сприяють активізації	<ul style="list-style-type: none"> • Культурний • Етнічний • Релігійний • Економічний • Ідеологічний • Політичний • Цивілізаційний
За інтенсивністю прояву	<ul style="list-style-type: none"> • Активний • Поміркований • Пасивний
За територіальною ознакою	<ul style="list-style-type: none"> • Європейський • Південноамериканський • Північноамериканський • Азійський • Африканський
За формами прояву	<ul style="list-style-type: none"> • Сецесія • Ірредентизм • Деволюція • Еколіз
Гендерний	<ul style="list-style-type: none"> • Феміністичний • ЛГБТ
Соціоекономічний	<ul style="list-style-type: none"> • Каталонський

	сепаратистський рух <ul style="list-style-type: none"> • Рух за незалежність у Квебеку, Шотландії, Тайвань
Расистський	<ul style="list-style-type: none"> • Чорношкірий • Латиноамериканський
Релігійний	<ul style="list-style-type: none"> • Розподіл Індії • Мусульманський

**Примітка: складено автором за даними [22, 18, 389]*

Шляхом всебічного дослідження наявної літератури та аналізу різноманітних прикладів можна сформулювати декілька ключових висновків:

1. Сепаратизм – це багатогранне поняття, яке охоплює широкий спектр рухів та ідеологій, які мають на меті заявити про свою унікальність та автономність. Сепаратизм не обмежується лише однією конкретною географічною областю, культурою або історичним контекстом.

2. Кожен сепаратистський рух повинен вивчатися в його унікальних історичних, культурних та геополітичних особливостях, адже дослідження сепаратизму є надзвичайно цінною галуззю дослідження, що має вагоме значення для сучасних геополітичних викликів.

3. Розуміння детермінант сепаратистських рухів може сприяти більш ефективному вирішенню цих конфліктів та здійснювати політику, що спрямована на усунення основних причин сепаратизму.

Підсумовуючи, поняття сепаратизму є досить багатогранним і складним явищем, яке не можна звести до універсального набору детермінант. Даний підрозділ надає цінні уявлення про складну природу сепаратизму та різноманітні чинники, що сприяють його виникненню, визначаючи важливість контекстуального підходу до розуміння сепаратистських рухів та шляхів їх вирішення.

1.2. Джерельна база дослідження сепаратизму

Джерельна база дослідження сутності сепаратизму як сучасного соціально-політичного явища є досить широкою та охоплює різні аспекти його вивчення у роботах вітчизняних та закордонних науковців. Загалом, дослідники явища сепаратизму умовно поділяються на тих, хто вивчає теоретико-понятійний компонент та на тих, хто аналізує сепаратизм з точки зору його практичних проявів та досліджує конкретні його приклади.

Серед вітчизняних науковців вивчення явища сепаратизму є досить актуальним, але часто недостатнім для повного розуміння природи та розв'язання проблеми сепаратизму. Вивчення теоретико-понятійного компонента явища сепаратизму займає важливе місце у політологічній науці України.

Так, український науковець та директор Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України Рафальський О. О. у своїх працях аналізує теоретичні проблеми національного самовизначення у його взаємозв'язку з сепаратизмом та досліджує різноманітні форми сепаратистських рухів, їх причини та можливі наслідки. Зокрема, Рафальський І. висуває припущення, що передумовою виникнення сепаратизму є наявність певного регіону країни, де компактно проживає певна частина нації, об'єднана сильними історичними, культурними та ментальними цінностями, які значно виділяються на тлі загальноприйнятих традицій у країні [17, с. 78 – 93].

Відомий український історик Панібудьласка В. Ф., досліджуючи етнополітичний сепаратизм та його поняття, зміст і природу, дійшов висновку, що сепаратистські рухи на сучасному етапі у світі майже охопили всі континенти в умовах глобалізації. Дослідник звертає увагу на те, що рушійними факторами сепаратизму при цьому виступають два основні принципи: міжнародне право націй на самовизначення та непорушність світових кордонів. Тим більше, що ці принципи поєднуються з економічними факторами, бюджетно-фінансовими та соціально-професійними особливостями [16, с. 306 – 313].

Доцент кафедри політичних інститутів та процесів Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника Кобець Ю. В. у статті «Політичний конфлікт гібридного типу: глобальний та регіональний виміри»

заглиблюються у дослідження політичних конфліктів гібридного типу, зосереджуючись на їхній природі, формах, причинах та рушійних силах. В дослідженні авторка підкреслює відмінність цієї концепції від концепції гібридних війн і сучасних збройних конфліктів. У статті наголошується, що гібридні політичні конфлікти часто передбачають поєднання військових і невійськових методів, які застосовують деякі сучасні держави у своїх зовнішньополітичних стратегіях. У статті встановлено, що гібридні конфлікти, загрози та війни є суттєвими компонентами сучасного середовища міжнародної безпеки, особливо під час системних криз. Проте в ньому відзначається відсутність консенсусу серед військових і аналітичних спільнот щодо розуміння гібридної війни. Дослідження спрямоване на уточнення та систематизацію поширених сучасних концепцій і теорій, пов'язаних з визначенням характеристик і природи «гібридної війни» [7]. Дослідниця Кобець Ю. В. у праці під назвою «Управління системою національної безпеки в умовах воєнно-політичного конфлікту» з'ясовує, що у XXI столітті активізується новий тип військово-політичного конфлікту, що має назву «гібридний». Такий тип конфлікту вирізняється відмінністю у використанні широкого спектра невійськових методів впливу, таких як економічні, інформаційні, екологічні, соціальні та політичні засоби. Дослідження аналізує теоретичні й практичні аспекти формування системи національної безпеки та її управління в умовах військово-політичного конфлікту. Розглянуто концепцію «національної безпеки» у контексті управління цим процесом, підкреслено значення терміну «система національної безпеки» як єдності складових – людини, суспільства та держави – у просторі та часі. [1, с. 70-76].

Викладачка кафедри національної безпеки Національної академії державного управління при Президентові України Олішевська В. В. у своїх дослідженнях звертає увагу на наукові підходи щодо визначення сепаратизму, досліджує сутність та зміст цього явища, наголошує на посиленні сепаратистських тенденцій розвитку сучасних поліетнічних держав. Олішевська висуває гіпотезу, що сепаратизм – це історично обумовлене соціальне явище, у

якому переплетені різні причини, що мають економічне, політичне, духовно-культурне походження. Авторка приходить до висновку, що багато в чому майбутнє нині наявних країн буде визначатися тим, наскільки успішно виявиться національна політика держави та чи зуміють легітимні центри політичного управління повністю враховувати інтереси всіх етнопонаціональних груп, що історично опинилися в межах єдиних державних кордонів [15, с. 150 – 152].

Професор Філоненко І. розкриває та аналізує основні підходи щодо визначення сутності сепаратизму. Науковцем розглянуто й згруповано причини та передумови виникнення сепаратистських рухів. Вивчено пропонувані різними авторами критерії класифікації сепаратизму та розроблено узагальнену схему різновидів сепаратизму з урахуванням причин активізації сепаратистських рухів, інтенсивності й форм проявів цього явища, територіальної ознаки, ступеня відкритості, груп страйкарів та вимог, які вони висувають [29, с. 142 – 149].

Професорка Київського національного університету імені Т. Шевченка Сталена Л. досліджує виникнення та еволюцію поняття «сепаратизм», а також спектр дефініцій цього поняття, його трансформацію розглянуто в ретроспективі. На цій основі сформульовано авторське визначення зазначеного поняття. Сепаратизм – це суспільно-політичне явище, що обумовлене впливом етнічних, релігійних, расових, племінних, гендерних, національних, політичних, соціоекономічних розбіжностей в будь-якому державному утворенні, що досягли рівня конфлікту, та є вищою межею вектора дезінтеграції суспільства, виступаючи в різноманітних політичних, правових, економічних формах тощо [25, с. 42 – 45].

Викладачі кафедри географії Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені В. Винниченка Маслова Н. та Мунтян П. розглядають суть, причини та регіональні різновиди сепаратизму в сучасному світі, особливо в Європі. Автори стверджують, що на особливості зародження та на розвиток осередків сепаратизму у світі накладає відбиток політико-географічне положення території. До вироблення конкретних рекомендацій стосовно

зниження ризиків сепаратизму може призвести розуміння механізмів цього впливу. Сепаратизм має глибокі історичні корені, що пов'язано з існуванням суперечності між історичними традиціями взаємодії держав на принципах державного суверенітету і непорушності кордонів з одного боку, та принципом права націй на самовизначення, який утвердився в практиці міжнародних відносин і передбачає можливість формування незалежних держав [15, с. 218 – 228].

Проаналізовано викладачем Одеського національного університету імені І. І. Мечникова Литвиненко К. О. теоретичні та нормативні аспекти поняття сепаратизму, визначені підстави виникнення цього явища, надано класифікацію видів сепаратизму за визначеними критеріями, а також видів та форм сепаратистських рухів, як діяльності, спрямованої на реалізацію сепаратизму. Сепаратизм та його прояви можуть бути класифіковані за різними критеріями, що дають змогу виділити їх види та форми. На думку автора правильна кваліфікація сепаратистського руху необхідна як для оцінки обґрунтованості вимог, що він пред'являє, так і вироблення стратегії для ефективного вирішення конфлікту [9, с. 243 – 247].

Старша викладачка кафедри міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника Голуб'як Н. Р. у статті «Збройні конфлікти у сучасному безпековому просторі: особливості та тенденції» досліджує теоретичні та концептуальні основи формування актуальних збройних конфліктів, виокремлює їх причини та описує головні тенденції та динаміку. «Нові» конфлікти випробовують ефективність наявних безпекових структур у сучасній міжнародній системі. Саме конфлікти, що виникли після Холодної війни, зайвий раз демонструють недостатню адаптацію глобальних і регіональних структур до вирішення нових завдань у сфері дипломатії та підтримки сталого миру. Така динаміка створює додатковий елемент невизначеності в сучасному безпечному середовищі. [3, с. 207-236]. Також, науковиця у статтях «Нові ініціативи Спільної політики безпеки та оборони ЄС» та «Оборонна та безпекова політика Європейського Союзу: суперечності трансформації» зосереджує свою

увагу на важливості формування спільної безпекової та оборонної стратегії у межах Європейського Союзу. Авторка розглядає головні виклики, що постають перед Союзом, зокрема загрози, що постають всередині самої Європи, а також ситуацію з Брекзит і виходом Великої Британії зі складу ЄС. Всі ці фактори ще активніше спонукають всіх країн-членів до посилення військової співпраці та обороноздатності. Як наслідок такої взаємовигідної співпраці в межах Європейського Союзу з'явилися дві важливі ініціативи у сфері безпеки та оборони: Постійне структурне співробітництво (PESCO), Європейський оборонний фонд та інші. [2, с. 171-176; 8, с. 100].

Доцентка кафедри політичних наук і права ДЗ «Південноукраїнський національний університет імені К. Д. Ушинського» Ростецька С. І. у науковій праці «Конфлікт ідентичностей як загроза безпеці сучасних держав» робить акцент на вивченні проблем формування ідентичності та її важливості у визначенні національних інтересів держави. Збереження національної безпеки, сталого розвитку та єдності країни ґрунтується на цінностях, які визначають унікальність країни як впливового геополітичного учасника в умовах викликів постіндустріального суспільства. Розглядаючи проблему «конфлікту ідентичностей» авторка комплексно аналізує ціннісно-світоглядні розбіжності, які виникають у зв'язку зі змінами у сучасному глобалізованому суспільстві. Ростецька С.І. наголошує, що концепція «конфлікту ідентичності» не має чіткого визначення в політичній науці або конфліктології, хоча термін використовується у різних галузях наук. Вивчення загрози ідентичності як джерела великої кількості конфліктів та можливостей їх вирішення передбачає створення нових механізмів взаємодії [20, с. 128-137].

Викладачі факультету міжнародних відносин Львівського національного університету імені І. Франка Федунь О. та Шаран О. аналізують явище сепаратизму як рух за територіальне відокремлення певної частини держави з метою створення нового державного утворення або надання регіону автономії за національними, мовними чи релігійними ознаками. Сепаратизм є невіддільною складовою сучасного політичного процесу, якому притаманні позитивні та

негативні риси. Як негативне об'єктивне суспільно-політичне явище, сепаратизм зумовлює дезінтеграцію держави та становить реальну загрозу її територіальній цілісності. З іншого боку, цей феномен є засобом реалізації інтересів етносу, який зазнає політичної, економічної та культурної дискримінації. Зазвичай, саме за наявності дискримінації етнічної спільноти з боку державної влади та формування активної політичної еліти, яка є здатна очолити цей рух, можливо виникнення сепаратистського руху [32, с. 127 – 138].

Викладач Ужгородського національного університету Місяйло Д. у статті «Феномен поняття сепаратизму в політичній науці» аналізує місце сепаратизму у політичній науці та його функції. Зазначено і про види сепаратизму, як правильно їх визначити, їх головні ознаки та форми, у яких він може розгортатись. Також розглянуто вплив зовнішніх чинників на виникнення сепаратизму, які можуть пришвидшити або нівелювати його інтенсивність. У статті наведено думки вчених, праці яких стосуються цієї теми. Зазначено і те, до чого може призвести відкритість комунікаційних та територіальних кордонів, про позитивні та негативні функції сепаратизму. В статті враховані й негативні аспекти цього поняття, які стосуються насамперед нашої держави, їх чинники та наслідки [12, с. 256 – 265].

Вивчення практичних проявів сепаратизму та прикладів активізації сепаратистських рухів також займає важливе місце у вітчизняній політологічній науці.

Професор Прикарпатського університету імені Василя Стефаника Дерев'янка С. у своїх наукових роботах аналізує явище сепаратизму з точки зору спроб його легітимації через різні демократичні інструменти, зокрема референдум. У статті «Спроби легітимації рашистського окупаційного режиму через референдум та його нікчемність» розглядається поєднання референдуму та війни з правової точки зору. Проаналізовано визначення двох інститутів та їх сумісність у контексті війни між Україною та Росією, яка триває з 2014 року. У статті розглядаються спроби російських загарбників використати інститут народовладдя для легітимації окупаційного режиму в умовах війни, які

виглядають цинічними. В авторському дослідженні також відзначаються спроби використати референдум у відверто сепаратистських цілях, особливо в Криму, Донецькій та Луганській областях. На завершення статті наголошується, що агресор вдається до спроб легітимізації новоокупованих територій, які є незаконними з точки зору норм міжнародного права, законодавства України та законодавства Російської Федерації [5]. Варто додати, що у статті «Мова як інструмент політичної маніпуляції» Дерев'янка С. М. вказує на те, що мова може стати одним із ключових інструментів управління, які використовують різні політичні сили, державні структури та радикальні групи для досягнення своїх цілей. Використання мови в такий спосіб може мати незворотні геополітичні наслідки, такі як поширення ворожнечі, загроза демократичним цінностям, культурним досягненням і навіть цілісності країни. На прикладі повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну автор розкриває як відносини між українською та російською мовами переросли у ворожий конфлікт, мовну війну, що триває протягом вже понад століття [291, с. 237-248].

Старший науковий співробітник відділу правових проблем політології Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України Стойко О. В. на прикладі балканських країн та острова Кіпр розглядає можливості впливу Євросоюзу та інших європейських організацій на врегулювання сепаратистських конфліктів на континенті. Проаналізовано можливість автоматичного отримання членства в Євросоюзі регіонами, що вийшли зі складу держав-членів. Спростовано твердження про сприятливий вплив економічної інтеграції на розвиток сепаратизму. Автор вказує, що європейська інтеграція та перспектива членства в Євросоюзі має позитивний вплив на врегулювання сепаратистських конфліктів у європейських державах, яскравим підтвердженням чого є балканські країни. При цьому, чим ближче конфліктна країна перебуває до кордонів ЄС, тим ефективнішим є цей інструмент [26, с. 370 – 376].

Викладачі Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника Дерев'янка С.М., Кобець Ю. В. та Голуб'як Н. Р. у статті «Етнічні конфлікти в Західній Європі: сучасний стан та перспективи» стверджують, що етнічна

ідентичність часто зміцнюється через травму або колективну пам'ять про катастрофу, яка вплинула на предків групи. Обрана травма може викликати різноманітні реакції, спрямовані на протидію почуттям приниження, втрати та відплати за завдану травму, перетворюючись на етнічну агресію проти тих, кого вважають відповідальними. З точнішого погляду, така травма чи значна дислокація може породжувати «механізм психологічного захисту», який вимагає створення образу «ворога». Це стає атрибутом колективної люті та тривоги, що веде до етнічного насильства. Науковиця також стверджує, що попри популярність ідеї національної держави, формування окремих держав в Європі є скоріше винятком, ніж правилом. Багато представників валлійців, шотландців, норманів, бретонців, каталонців та басків продовжують підтримувати націоналістичні партії, які виступають за незалежність та суверенітет. Це пояснюється кількома чинниками. По-перше, етнонаціоналістичні та сепаратистські терористичні групи в Європі не мали великого успіху з часів колоніального та неокolonіального періоду, втрачаючи більшу частину свого впливу. По-друге, інституціоналізація прав людини, економічних та політичних норм сприяє зменшенню розбіжностей між етнічними групами. Нарешті, по-третє, в суспільстві існують глибокі розбіжності, що базуються не лише на спільному походженні, а також на класових, релігійних, гендерних та поколінних відмінностях, а також різниці у моральних цінностях, стилях життя, смаках і самоідентифікації [4, с. 144 – 149].

Науковець Яковенко О. розглядає найактивніші сучасні сепаратистські рухи в Західній Європі. Проаналізовано методи, які частково або повністю вирішили шотландський та каталонський конфлікти, а також розглянуто доцільність застосування цих методів щодо ситуації в Україні [36, с. 205 – 213].

Доцентка кафедри політичних наук і права ДЗ «Південноукраїнського національного університету імені К. Д. Ушинського» Ростецька С. І. низку своїх праць присвячує вивченню регіонального націоналізму, зокрема іспанського, та формування політики регіональної ідентичності в Європейському Союзі. До прикладу, у статтях «Особливості формування регіональної ідентичності:

іспанський випадок» та «Загальноєвропейська/національна/регіональна ідентичність в політичних процесах сучасної Європи» дослідниця виявляє особливості існування регіональної ідентичності на таких територіях, як Каталонія, Країна Басків та Галісія. Наявність таких ідентичностей може сприйматися як соціальний феномен з унікальним набором характеристик: мова, релігія та інші. Дослідниця наголошує на тому, що з'ясування потребують три основні напрямки регіональної ідентичності: їх становлення та еволюція, компоненти та маркери, а також їх використання як платформи для політичних вимог та протестів радикально налаштованих груп. Іспанія, що має у своєму складі різні автономні області є прикладом поєднання іспанської та регіональної ідентичностей. Однак, у цих регіонах спостерігається тенденція до сепаратистських виявів, що становить загрозу цілісності Іспанії. Авторка стверджує, що сучасна європейська модель ідентичності враховує наявність національної та регіональної ідентичностей і це робить механізми управління в ЄС вкрай складною проблемою. Важливим аспектом формування регіональної ідентичності в Європі є вплив мігрантів, оскільки їхні культурні різниці породжують серйозні виклики для держав ЄС [21, с. 102-108], [19, с. 91-99].

Регіональний націоналізм в Іспанії розглянутий в наукових працях викладача Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Т. Шевченка Ткача В. Дослідник наголошує, що націоналізм, який, в тому числі знаходить свій прояв у вимогах сепаратизму детермінує децентралістські тенденції, що і так історично є достатньо розвиненими в Іспанії. До потужних націоналістичних рухів Ткач В. відносить Каталонський рух і рух в Країні Басків. Сам розвиток цих рухів не є загрозовою тенденцією, тому що сьогодні, з урахуванням всієї вищенаведеної інформації, можна зробити висновок, що націоналістичні рухи (навіть баскський) надають перевагу законним методам боротьби без вдавання до тероризму [28, с. 54 – 57].

Комплексним вивченням специфіки іспанського регіонального націоналізму у своїх наукових роботах займається доцентка кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Чорноморського національного університету імені П.

Могила Хмель А.О. Зокрема, у статті «Каталонія та каталонці у політичному дискурсі К. Пучдемона: у пошуках національної ідентичності» за допомогою комплексного дослідження було висунуто припущення, що каталонська ідентичність, яка часто згадується у політичних виступах К. Пучдемона, може бути використана як інструмент впливу на громадську думку. Наукова стаття визначає історичні умови при яких К. Пучдемон формував основні елементи каталонської ідентичності. К. Пучдемон суттєво вплинув на народження та розвиток Конституційної кризи у Каталонії у 2017–2018 роках. Стратегія поділу на «своїх» та «чужих» втілюється через протиставлення каталонської та іспанської ідентичностей, а також шляхом порівняння Каталонії і Іспанії як держави-агресора та жертви, гнобителя та захисника. Такий дискурс може призвести до подальшої поляризації суспільства та економічного спаду Каталонії. [235, с. 214-224]

Також науковиця у своїй дослідницькій роботі відводить велике значення аналізу двосторонньої політики Іспанії та Європейського Союзу. В таких статтях як «Сучасні виклики та загрози для Іспанії та Європейського Союзу у стратегіях національної безпеки Іспанії (2013 та 2017 рр.)» та «Ірландське питання у зовнішній політиці Іспанії: 1918-1921 рр. (за документами іспанського посольства у Лондоні)» авторка досліджує ірландське прагнення до незалежності через повстання 1916 року, війну з Великою Британією 1919-1921 років та намагання позбутися статусу домініону до 1937 року. Багато країн спостерігали за цими подіями залишаючись суб'єктивним у своїх оцінках. В іспанській зовнішній політиці ірландське прагнення до незалежності мало значення вже з часів Філіппа II (XVI ст.), коли король двічі втручався у війну ірландців проти англійців і зазнавав поразки. Відтоді пройшло чотири століття, як Іспанія уважно спостерігала за подіями в Ірландії після Першої світової війни через листування свого посла у Великій Британії з головою держави. Проте, ставлення населення Іспанії виявилось неоднозначним, бо вони підтримували націоналістів в Ірландії. Авторка, базуючись на аналізі Стратегій національної безпеки Іспанії від 2013 та 2017 років та експертній думці іспанських науковців, робить висновки щодо

адекватності та комплексності підходу до розуміння загроз і викликів для Іспанії у XXI столітті. У обох стратегіях мало згадок про внутрішні загрози, акцент здебільшого робиться в основному на зовнішніх, тому регіональний націоналізм в Іспанії не має жодних механізмів управління [31, с. 156-164], [30, с. 36-44].

Вагомим внеском у комплексне вивчення теоретико-понятійного компонента явища сепаратизму є науковий доробок закордонних вчених із різних куточків світу.

Професор юриспруденції і професор політології університету Дюк Горовіц Д. у праці «Моделі етнічного сепаратизму» аналізує етнічний сепаратизм та сецесію з точки зору двох підходів. Одне з них полягає в тому, щоб запитати, які сили несуть відповідальність за загальне піднесення сепаратистських рухів від Бірми Те-Біафра та Бангладеш, від Корсики до Квебеку та від Еритреї до південних Філіппін. Інший підхід полягає в тому, щоб запитати, що спонукає певні територіально дискретні етнічні групи намагатися покинути держави, частиною яких вони є (або принаймні забезпечити значну територіальну автономію), тоді як інші групи, також регіонально зосереджені, не роблять таких спроб. Перше запитання вимагає загального пояснення сукупних тенденцій; він має на меті порівняти сьогодення з деяким періодом у минулому. Другий вимагає пояснення, яке може розрізняти класи випадків; воно передбачає порівняння не в часі, а в просторі [200].

Американський вчений Сіроку Д. в статті «Втрачена автономія, націоналізм і сепаратизм» проводить тематичні дослідження, що свідчать про те, що етнічні групи з автономними інституційними механізмами більш схильні до відокремлення, але інші дані вказують на те, що автономія зменшує ймовірність відокремлення. Сіроку стверджує, що групи, які ніколи не були автономними, навряд чи мобілізуються через відсутність спроможності до колективних дій, тоді як нині автономні групи можуть мати спроможність, але часто не мають мотивації. Найважливіше те, що групи, які втратили автономію, часто мають як сильні стимули, так і здатність до відокремлення, що сприяє колективним діям.

До того, скасування автономії послаблює здатність уряду брати на себе надійні зобов'язання щодо розв'язання проблем [328, с. 3 – 34].

Відомий британський політичний аналітик та дослідник Ентоні Сміт у праці «Крізь теорію етнічного сепаратизму» досліджує складнощі, пов'язані з етнічним сепаратизмом, і пропонує теоретичну основу для кращого розуміння його походження, динаміки та наслідків. Дослідження визнає поширену природу етнічної напруженості та сепаратистських рухів у сучасному суспільстві та наголошує на необхідності комплексної аналітичної основи для орієнтування в цих складних явищах. Синтезуючи історичні звіти, соціально-політичні теорії та емпіричні дані, Сміт з'ясовує взаємодію різних факторів, таких як культурна ідентичність, політичні невдоволення, економічні відмінності та зовнішні впливи в підживленні етнічного сепаратизму. Стаття висуває детальну теоретичну модель, яка підкреслює роль колективної пам'яті, соціальної мобілізації та динаміки влади у формуванні етнічних сепаратистських рухів. Крім того, досліджуються потенційні наслідки таких рухів для міжгрупових відносин, структур управління та довгострокової стабільності. Завдяки міждисциплінарному підходу це дослідження сприяє ширшому розумінню етнічного сепаратизму та пропонує цінну інформацію для політиків, науковців і практиків, які працюють над вирішенням конфліктів, розбудовою миру та інклюзивними процесами розбудови нації [330].

«Сепаратизм і держава» американського дослідника Демієна Кінгсбері – це глибокий аналіз складної динаміки сепаратистських рухів та їхнього впливу на сучасну національну державу. Кінгсбері заглиблюється в історичні, політичні та соціально-культурні чинники, які спонукають до сепаратистських прагнень, досліджуючи приклади з різних регіонів світу. Завдяки ретельному дослідженню та тонкому аналізу науковець аналізує мотиви та невдоволення сепаратистських рухів, їхні стратегії самовизначення та реакцію державного апарату. Кінгсбері критично оцінює легітимність і наслідки сепаратизму, враховуючи як його конфліктний потенціал, так і можливість мирного співіснування. Завдяки міждисциплінарному підходу, що охоплює політологію, соціологію та міжнародні

відносини, автор пропонує комплексну основу для розуміння складності сепаратизму та його наслідків для державного суверенітету, регіональної стабільності та прав людини [234].

Соціолог Університету Торонто Метта Спенсер у статті «Сепаратизм: демократія та дезінтеграція» проводить комплексне дослідження складних відносин між сепаратизмом, демократією та дезінтеграцією суспільства. В епоху, позначену ростом політичними розбіжностями та відродженням сепаратистських рухів у всьому світі, Спенсер досліджує причини, наслідки та потенційні шляхи вирішення цього явища. Спираючись на розлогі дослідження та аналіз, Спенсер розглядає історичні та сучасні контексти сепаратистських рухів, уважно вивчаючи фактори, які спонукають окремих людей і громади домагатися автономії чи незалежності від батьківських держав. У книзі висвітлюються різноманітні мотиви сепаратизму, зокрема культурні, етнічні, релігійні та економічні фактори, і аналізується, як ці прагнення перетинаються з демократичними принципами. Завдяки тонкому аналізу тематичних досліджень з усього світу Спенсер надає комплексну основу для розуміння впливу сепаратистських рухів на демократичне управління, соціальну згуртованість і цілісність національних держав. Вона досліджує виклики, які кидають сепаратистські рухи демократичним нормам, інститутам і процесам, проливаючи світло на потенційні ризики та вигоди як для сепаратистських утворень, так і для батьківських держав [332].

Американські політологи Дж. Августейн і Х. Шторм у праці «Регіон і держава в Європі дев'ятнадцятого століття: формування нації, регіональні ідентичності та сепаратизм» проводять комплексне дослідження складної динаміки між регіональними ідентичностями, процесами формування націй і настроями сепаратистських рухів. У цій книзі розглядається складна взаємодія між регіонами та державами, підкреслюється, як історичні, культурні та політичні фактори вплинули на появу національних держав і сприяли регіоналістським прагненням на всьому континенті. Завдяки аналізу тематичних досліджень та історичних наративів Августейн і Шторм вказують на багатогранну природу

формування ідентичності та сепаратистських рухів, ілюструючи, як ці явища розгорталися в різних європейських регіонах [47].

Американський дослідник Лейбл Дж. у монографії під назвою «Сепаратизм і суверенітет у Новій Європі: партійна політика та значення державності в наднаціональному контексті» досліджує складну взаємодію між сепаратистськими рухами, партійною політикою та еволюцією концепції державності в контексті наднаціональної Європи. Завдяки всебічному аналізу тематичних досліджень і політичної динаміки в різних європейських регіонах монографія з'ясовує мотиви, стратегії та виклики, з якими стикаються сепаратистські партії у своєму прагненні до самовизначення та створення незалежних держав у наднаціональних рамках. Спираючись на широке дослідження та теоретичні рамки, Лейбл Дж. досліджує багатогранну природу державності, враховуючи не лише правові та політичні аспекти, але й культурні, історичні та засновані на ідентичності фактори, які впливають на прагнення до суверенітету. Автор заглиблюється в складні відносини між сепаратистськими рухами та основними політичними партіями, досліджуючи, як ці взаємодії формують дискурс і результати державних прагнень. Крім того, «Сепаратизм і суверенітет у Новій Європі» розглядає ширші наслідки сепаратизму для наднаціонального Європейського Союзу та його держав-членів. Він досліджує суперечності між принципами суверенітету та територіальної цілісності, з одного боку, та бажанням регіональної автономії та самоврядування, з іншого. Досліджуючи цю проблему, книга сприяє глибшому розумінню динаміки розвитку політичної влади та реконфігурації державних структур у контексті Європи, що швидко змінюється [238].

Професор Мадридського університету Емануель Д. Мюлле у статті «Автономія за незалежність: самовизначення в Каталонії, Фландрії в Південному Тіролі» досліджує розповсюдження права на самовизначення в післявоєнний період. Автор наголошує на популярності націоналістичної пропаганди та фокусується на видатних лідерах та організаціях, які пропагували ідею повної незалежності. Крім того, на думку автора, націоналістичні рухи більше

спрямовувалися на досягнення автономії, а не повної незалежності, і часто готові шукати компроміс з урядовими структурами. Як результат, вимоги щодо самовизначення в Західній Європі після Першої світової війни переважно набували форми автономії. Націоналістичні активісти в Каталонії та Фландрії не торкалися питання про територіальну цілісність і задовольнялися набуттям широких регіональних повноважень в межах наявних державних структур. Жоден із рухів, які намагалися використати підвищену увагу до права самовизначення в Каталонії, Фландрії та Південному Тіролі не досягли своїх цілей. Наприклад, каталонська *Lliga Regionalista* не здобула автономії, а отримала лише послідовну мовну реформу. Важливо відзначити, що вплив широкої міжнародної легітимності на право про самовизначення в Каталонії, Фландрії та Південному Тіролі був лише однією з численних спроб, щоб використати міжнародну підтримку для націоналістичних рухів. Однак ці спроби виявилися більш короткочасними, ніж націоналістичні лідери сподівалися [268, с. 641-663].

Дослідник міжнародної програми з міжнародних відносин Державного університету в Індонезії Ігнатіус Хуберт у статті «Каталонська ідентичність та стратегія парадипломатії в русі за незалежність Каталонії» розглядається одна з ключових причин внутрішнього конфлікту в Каталонії, а саме розбрат на основі ідентичності між каталонським народом і рештою Іспанії. Без сумніву, ця ідентичність служить джерелом для парадипломатії Каталонії на міжнародній арені, спрямованої на отримання підтримки у прагненні незалежності. Проте ця парадипломатія призвела до напружених відносин між Іспанією та Каталонією, оскільки іспанський уряд вбачав в її активностях загрозу своїм національним інтересам. Оскільки цей конфлікт має важливі наслідки для обох сторін, можна виділити певні уроки, які можна вивчити з цієї ситуації, щоб готуватися до подібних майбутніх конфліктів. Перший урок, який можна винести з цього конфлікту, полягає в розумінні його природи, яка виникає з протистояння ідентичностей Каталонії та Іспанії. Другим важливим аспектом є необхідність визнання та поваги до статусів обох сторін для зміцнення довіри одних до одних. Нарешті, парадипломатія в даному конфлікті може розглядатися як фактор

напруги з точки зору іспанського уряду. З іншого боку, з каталонської перспективи, варіанти дій на рівні регіону та нації обмежені діями уряду Іспанії, і цей аспект слід враховувати при подальшому вирішенні конфлікту [210, с. 317].

Ірландський політолог та письменник Клер Мітчелл у книзі «Релігія, ідентичність і політика в Північній Ірландії» аналізує політичний аспект конфлікту, що пов'язаний з релігією та яким чином релігія вплинула на ескалацію цього конфлікту. Автор запевняє, що релігія має значно більший вплив на соціальні та політичні аспекти цього конфлікту, ніж багато спостерігачів припускають. Фактично, релігія залишалася центральною складовою соціальної ідентичності та політики протягом всього періоду конфлікту в Північній Ірландії. Клер Мітчелл проводить складний аналіз ролі релігії в сучасній Північній Ірландії, стверджуючи, що релігія не обмежується лише маркером етнічної приналежності, а також надає велике значення культурній ідентичності. У даній книзі про багатогранну природу конфлікту в Північній Ірландії Мітчелл пояснює, що для католиків релігія має велике значення в соціальних та інституційних аспектах, тоді як для багатьох протестантів важливішими є її теологічні та ідеологічні аспекти. Навіть серед тих, хто більше не відвідує церкву, існують тенденції до репродукції релігійних стереотипів, розділяючи «їхні» та «наші» цінності. Всупереч нещодавнім змінам в релігійному та політичному спрямуванні, автор зробила висновок, що концепція релігійних відмінностей допомагає підтримувати соціальне роз'єднання між спільнотами в Північній Ірландії та часто призводить до конфліктів між ними [260, с. 128-135].

Професор Єльського університету Фергал Кокрейн у монографії під назвою «Північна Ірландія. Неохочий мир» досліджує період «Смути» в Північній Ірландії, що розпочався з кінця 1960-х і триває досі. Автор розкриває причини того, що навіть після завершення мирного процесу політичною угодою 1998 року, сепаратистські погляди і насильство продовжують існувати в Північній Ірландії.

На думку автора, сьогодні колишні члени ІРА сидять поруч зі своїми колишніми супротивниками юніоністами у Північноірландській Асамблеї. Однак, їх ставлення всередині регіону змінюється, і останнім часом навіть

спостерігається погіршення ситуації із застосуванням насильства. У своїй книзі Кокрейн досліджує питання про те, чи дійсно мирний процес приніс покращення громадянам Північної Ірландії, і які ще кроки потрібно зробити для зміцнення нестабільного миру в регіоні [99, с. 98-115].

У підсумку, слід зазначити, що попри велику кількість наукових досліджень, що стосуються вивчення явища сепаратизму, досі існує потреба у більш ретельному аналізі даного явища, його особливостей, закономірностей, причин виникнення та наслідків у XXI столітті. На цей момент відсутня комплексна політологічна оцінка механізмів протидії сепаратизму у міжнародному праві, яка б об'єктивно враховувала інтереси всіх сторін та відповідала демократичним критеріям сучасного суспільства.

Джерельна база дисертаційного дослідження включає широкий спектр первинних і вторинних джерел, які охоплюють історичні, політичні, соціальні, економічні та культурні аспекти руху за незалежність Ірландії та Каталонії. Серед основних джерел варто згадати:

1. історичні документи – каталонські закони (1150 року) («Catalan Usatges»), збірка текстів «Подвиг графів Барселони», декрет Філіпа V «Нуева-Планта», «Грамматика та захисту каталонської мови» (1813 року), Конституція Кадіса (1812 року), «Бази Манреси» (1891 року), каталонський статут про автономію від 9 вересня 1932 року, Конституція Іспанія (1978 року), закон Ірландії про Гомрул (1801 рік), Акт про поділ Ірландії (1920 року), Угода Хіллсборо (1985 року), Рамкові документи (1995 року), Угода Страсної п'ятниці або Белфастська угода (10 квітня 1998 року), Всеосяжна угода (2004), Сент-Ендрюса угода (2006 рік), Угода в Хіллсборо (2010), Угода Стормонт Хауса (2014 року), Закон про Північну Ірландію (2018 рік), Угода про вихід Великої Британії з ЄС (2019 рік), Віндзорська угода (2023 рік), Консультативний висновок щодо відповідності міжнародному праву одностороннього проголошення незалежності Косова Міжнародного суду ООН (2010 року), Європейська конвенція з прав людини (1950 року), Декларація про європейську ідентичність (1973 рік), Декларація щодо Югославії та Рекомендації щодо визнання нових

держав у разі самовизначення в праві ЄС (1991 рік), Європейська хартія регіональних мов (1992 рік), Справа Міжнародного суду ООН щодо Східного Тимору, Хартія основних прав ЄС (2000 рік), Резолюція ГА ООН «Універсальна реалізація права народів на самовизначення» (2005-2006 роки), Резолюція Європейського парламенту про «Універсальну реалізацію права народів на самовизначення», Лісабонський договір (2007 рік) тощо.

2. газетні статті та думки з ірландської та каталонської преси, які відображають настрої громадськості – стаття Валента Амірала «Нормальна держава» 1881 року, статті в *New York Times*, *BBC News*, *Catalan News*, *Deutsche Welle*, *El País*, *Europa Press*, *POLITICO*, *The Irish Times*, *La Vanguardia*, *The Guardian* тощо.

3. Урядові та офіційні звіти, до яких належать доповіді державних установ і міжнародних організацій про політичні та правові аспекти руху за незалежність Ірландії та Каталонії – Стратегічний документ в Північній Ірландії «Разом: будуємо об'єднану громаду» (англ. «*Together: Building a United Community*»), стратегічний документ щодо мирного врегулювання «Новий початок: Стормонтська угода та план впровадження» (англ. «*A Fresh Start: the Stormont Agreement and Implementation Plan*», 2015), Джуліан Сміт опублікував текст нового стратегічного документа щодо подальшого врегулювання конфлікту «Нове десятиліття, новий підхід» (англ. «*New Decade, New Approach*», 2020 рік), Європейська комісія опублікувала офіційну позицію у документі «Керівні принципи діалогу щодо Ірландії/Північної Ірландії», завершальний комюніке спільної конференції Британії та Ірландії «25 років потому: глобальні та місцеві роздуми про Угоду Страсної п'ятниці», звіт Комісії ЄС щодо запобігання готовності та реагування на терористичні атаки (2004 рік), звіт неурядової міжнародної організації *Human Rights Watch* тощо.

4. академічні публікації – наукові статті, книги та тези про ірландський та каталонський сепаратизм, включаючи історичний, політичний та соціологічний аналіз. Серед них важливе значення мають праці Джона А. Сміта під назвою

«Незалежність Ірландії: порівняльний аналіз Каталонії та Ірландії» та Марії Лопес «Рух за незалежність Каталонії: історія та дебати».

5. інтерв'ю та особисті розповіді – спогади британського військового про період «Смути» в Північній Ірландії, мемуари Карла Мосса «Міські партизани» (1970 рік), спогади Маргарет Тетчер про період «Смути» в Північній Ірландії, промова сенатора Дж. Мітчелла щодо подальшого мирного процесу тощо.

6. ЗМІ та пропаганда – візуальні матеріали, такі як плакати, пропаганда та випуску новин, які формували громадську думку під час ключових моментів руху за незалежність. Серед них пропагандистські плакати Ірландської республіканської армії та організацій, що борються за незалежність Каталонії.

7. Соціальні мережі та онлайн-форуми – публікації в соціальних мережах, твіти та обговорення на таких платформах, як X (Twitter), Facebook і Reddit, щоб проаналізувати сучасні суспільні настрої та мобілізацію населення. Приклад: такі хештеги в соціальній мережі X (Twitter), як #IndyRef2 (незалежність Шотландії) і #ReferendumCAT (незалежність Каталонії). Відео на платформі YouTube від Omnium Cultural «Допоможіть Каталонії врятувати Європу», обмін повідомленнями через Telegram прихильниками незалежності Каталонії «Демократичне цунамі» тощо.

8. Статистика та дані опитування – опитування та статистичні дані щодо рівня громадської думки, моделей голосування та економічних показників в обох регіонах: статистичне бюро Північної Ірландії, Виборча комісія Північної Ірландії, статистичні дані Європолу тощо.

9. Історичний архів – доступ до національних і регіональних архівів Ірландії та Каталонія, які можуть містити неоціненні історичні документи та записи. Серед них Національний архів Ірландії, Національний архів Каталонії тощо.

Використовуючи різноманітні первинні та вторинні джерела ми можемо краще вивчити особливості сепаратистських рухів в Ірландії та Каталонії, а також дослідити історичні паралелі та відмінності.

1.3. Теоретичні (концептуальні) підходи до розуміння явища сепаратизму як частини політичного процесу

Останнім часом помітно активізувалися наукові та суспільно-політичні дискусії навколо явища сепаратизму. Такий чимраз більший інтерес проявляється через суттєве збільшення кількості наукових досліджень, що вивчення та всебічному аналізу сепаратизму. У цих роботах використовуються різноманітні теоретичні підходи, які дозволяють науковцям зробити суттєві висновки про істинну природу цього складного явища. З одного боку, ці дослідження дають нам шанс краще зрозуміти чинники, що сприяють виникненню сепаратизму та його подальший вплив, але вони часто ігнорують важливий аспект – розробку ефективних механізмів для активної протидії та запобігання сепаратистським рухам як на національному, так і на міжнародному рівнях.

В історичному контексті сепаратизм став певним каталізатором державотворчих процесів та сприяв створенню нових суверенних націй. Проте, саме у ХХ столітті ставлення до сепаратизму суттєво трансформувалося. Сьогодні його все більше розглядають як причину потенційних дезінтеграційних процесів, що становлять серйозну небезпеку суверенності держав та сильно дестабілізують систему міжнародної безпеки в цілому.

Першим важливим теоретичним підходом для розуміння поняття сепаратизму є реалізм. Реалізм – домінантна теоретична основа в міжнародних відносинах, яка наголошує на тому, що держава є головним дійовим актором міжнародних відносин, немає наднаціональної влади, а всі держави мають здійснювати політику виключно у власних інтересах і держави прагнуть самозбереження [307]. Ганс Моргентау є однією із видатних постатей, що пов'язані із класичним реалізмом. У праці «Політика між націями» Моргентау стверджує, що всіма державами керують власні інтереси та боротьба за владу. Дослідник розглядає сепаратизм як прояв боротьби за владу між різними групами всередині держави. Він підкреслює вплив сепаратистських рухів на баланс сил і потенціал нестабільності в системі міжнародних відносин [265, с. 98].

Кеннет Волц, як представник неореалізму або структурного реалізму, у праці «Теорія міжнародної політики» наголошує на важливості структури міжнародної системи у формуванні поведінки держави. З реалістичної точки зору Волц розглядав би сепаратизм як результат дисбалансу влади в державі та боротьби за самозбереження. Він зосереджує увагу на тому, як саме сепаратистські рухи взаємодіють із міжнародною системою та на потенціалі регіональних чи глобальних змін влади [243, с. 76].

Джон Міршаймер – сучасний вчений-реаліст, який відомий своєю теорією «наступальний реалізм», у книзі «Трагедія політики великих держав» стверджує, що держави в першу чергу стурбовані максимізацією власної безпеки та відносної влади. Застосовуючи таку перспективу до явища сепаратизму Міршаймер аналізує сепаратизм як потенційне джерело конфлікту та нестабільності. Він підкреслює той факт, що як великі держави можуть використовувати або втручатися в сепаратистські рухи для просування власних інтересів [255].

Роберт Гілпін у праці «Війна та зміни у світовій політиці» наголошує на ролі сили та важливості національних інтересів у формуванні міжнародної динаміки. З реалістичної точки зору Гілпіна сепаратизм розглядається як виклик наявного політичного порядку та потенціал для трансформації ставлення до влади. Гілпін описує як саме сепаратистські рухи взаємодіють з іншими державами та їх вплив на міжнародну систему [176, с. 65]. Важливо зазначити, що реалізм є багатостороннім теоретичним підходом, а її представники можуть мати різні погляди на явище сепаратизму. Однак, всі ці представники дають нам загальне розуміння того, як реалісти підходять до вивчення даного явища у сфері міжнародних відносин.

Другим важливим теоретичним підходом для розуміння поняття сепаратизму є лібералізм. Лібералізм – це політична ідеологія, яка наголошує на правах особи, свободі та обмеженому втручанні уряду [35, с. 541]. Стосовно питання сепаратизму ліберальні мислителі мають різні точки зору та думки.

Джон Стюарт Мілль, видатний ліберальний філософ, у своїй праці «Про свободу» стверджував, що люди повинні мати право на самовизначення. Він

підтримував ідею про те, що групи національних меншин або регіони повинні мати свободу відокремитися від більшої держави, якщо вони цього захочуть. Мілль вважає, що цей принцип необхідний для захисту прав особистості та сприяння соціального прогресу [258, с. 54].

Ще один ліберальний філософ Карл Поппер висунув концепцію «відкритого суспільства» у книзі «Відкрите суспільство та його вороги». Хоча, в першу чергу, його наукові дослідження зосереджені на тоталітаризмі та його небезпеці, але частково Поппер у своїх роботах торкається й питання сепаратизму. Поппер вважав, що ліберальне суспільство має задовольняти мирні вимоги національних меншин щодо автономії та самовизначення, але якщо це не призводить до насильства або підриває фундаментальні принципи демократії [302, с. 109 – 112].

Ідеї Джона Лока не були виключно ліберальними, але всі його ідеї так чи інакше вплинули на становлення ліберальної теорії. У праці «Два трактати про правління» Лок стверджував, що уряди отримують свою легітимність з боку тих, хто перебуває при владі. Він припустив, що у випадку коли уряд не може захистити природні права людей, такі як життя, свобода та власність, тоді люди мають повне право на повстання та формування нового уряду. Така ідея опосередковано підтримує концепцію сепаратизму як певного інструменту для маргіналізованих груп, які прагнуть самовизначення [244, с. 45]. Варто підкреслити, що ідеї ліберальних мислителів створюють теоретичну основу, яка стимулює всебічний розгляд індивідуальних прав, самовизначення та пристосування різноманітних ідентичностей у ліберальних демократіях. Застосування цих принципів до конкретних сепаратистських рухів вимагає більш ретельного аналізу та оцінки обставин та потенційних наслідків.

Наступним теоретичним підходом у дослідженні явища сепаратизму є конструктивізм. Конструктивізм – це течія в теорії міжнародних відносин, яка підкреслює роль ідей, норм і соціальних конструктів у формуванні міжнародної поведінки та відносин. Відповідно до ідей конструктивізму, дії та поведінка держав і недержавних акторів визначаються не лише матеріальними інтересами

чи динамікою влади, а й під впливом соціально сформованих норм, ідентичностей та вірувань [307, с. 90 – 94].

Явище сепаратизму представники конструктивізму досліджують як соціальні конструкції ідентичності та динаміка їх визнання формує сепаратистські рухи. Ідеологи конструктивізму стверджують, що сепаратистські рухи виникають, коли групи сприймають свою ідентичність як відмінну від доміантної групи в державі та прагнуть створити власне політичне, культурне чи територіальне утворення. Декілька представників конструктивізму зробили свій внесок у дослідження явища сепаратизму.

Александр Вендт є видатним ідеологом конструктивізму. З одного боку, Вендт не зосереджувався спеціально на дослідженні сепаратизму, але його роботи про ідентичність та роль ідей у формуванні поведінки держави забезпечує теоретичну основу, яку можна застосовувати для вивчення сепаратистських рухів [385, с. 102].

Американський вчений і провідна фігура конструктивізму в теорії міжнародних відносин Теодор Хопф досліджував роль ідентичностей в міжнародній політиці. Він стверджував, що ідентичність є ключовим фактором у формуванні поведінки як держав, так і недержавних акторів, включно із сепаратистськими рухами. Його дослідження підкреслює важливість розуміння того, як побудова ідентичності впливає на цілі та стратегії цих рухів [198].

Наукова діяльність Яеля Таміра зосереджена на політиці національної ідентичності та самовизначення. Він досліджував суперечності між правом на самовизначення та принципами територіальної цілісності та суверенітету. Дослідження Таміра сприяє конструктивістському розумінню сепаратизму, підкреслюючи важливість ідентичності та визнання в контексті сепаратистських рухів [342, с. 116]. Всі вище названі науковці зробили цінний внесок у конструктивістську точку зору на сепаратизм. Вони наголошують на важливості ідентичності, ідей та визнання для розуміння мотивації та динаміки сепаратистських рухів. Аналізуючи соціальні конструкції ідентичності та роль

норм, конструктивізм пропонує тонке розуміння сепаратизму, яке виходить за рамки матеріальних інтересів і політики влади.

Теоретичний підхід під назвою постколоніалізм також відіграє вагомe значення для дослідження сепаратизму. Загалом, постколоніалізм – це теорія, яка досліджує соціальну, культурну, економічну та політичну спадщину колоніалізму. Він підкреслює динаміку влади між колонізаторами та колонізованими суспільствами, а також довготривалі наслідки колонізації для останніх. Представники постколоніалізму стверджують, що сепаратистські рухи часто виникають як відповідь на постійний вплив колоніальних структур та боротьбу, з якою стикаються маргіналізовані групи задля відстоювання власних ідентичностей та прагнень [155, с. 79].

Декілька представників постколоніалізму обговорювали сепаратизм у своїх працях. Впливовий теоретик постколоніалізму, деколонізації та психопатології колонізації Франц Фанон досліджував психологічний вплив колонізації на людей та суспільство загалом. У книзі «Окаянна Земля» Фанон описує концепцію «національної свідомості» та роль насильства в боротьбі за деколонізацію. Він стверджував, що сепаратистські рухи були необхідним засобом від дегуманізації та поневолення [158].

Американський літературний критик та основоположник постколоніальної теорії Едвард Саїд відомий своєю працею про орієнталізм, у якій досліджував західне зображення Сходу як екзотичного та неповноцінного. Не зосереджуючись безпосередньо на сепаратизмі, аналіз Саїда підкреслив динаміку влади та нерівні стосунки між колонізатором і колонізованими. Його робота заклала основу для розуміння культурних вимірів постколоніалізму та того, як вони перетинаються з сепаратистськими рухами [315, с. 65]. Теорія Хомі К. Бхабхи підкреслювала важливість «гібридності» та «третього простору» в постколоніальних суспільствах. Він стверджував, що переговори та перевизначення ідентичностей після колоніалізму були ключовими для розуміння сепаратизму. Ідеї Бхабхи кинули виклик поняттю фіксованих і есенціалістських ідентичностей, надаючи тонку перспективу того, як сепаратизм може виникнути як боротьба за визнання

та самовизначення [67]. Професорка гуманітарних наук Сиракузького університету Чандра Талпаде Моханті відома насамперед своїм феміністичним внеском у теорію міжнародних відносин, але теорія Моханті також перетинається з теорією постколоніалізмом. Вона розглянула вплив колоніалізму на гендерні відносини та підкреслила, як боротьба жінок за визволення була взаємопов'язана з антиколоніальними та сепаратистськими рухами. Ідеї Моханті вказують на гендерні виміри сепаратизму та важливість інтермедійності для розуміння цієї боротьби [261]. Представники постколоніалізму зробили значний внесок у розуміння сепаратизму в ширшому контексті колоніальної спадщини та динаміки влади. Їхні дослідження підкреслюють складність і різноманітні мотиви, що стоять за сепаратистськими рухами, наголошуючи на необхідності усунення історичної несправедливості та розширення можливостей маргіналізованих груп у постколоніальних суспільствах.

Етнонаціоналізм — це теоретичний підхід, який підкреслює важливість етнічної та культурної ідентичності у формуванні політичної поведінки, особливо в контексті національних держав. Він стверджує, що нації мають базуватися на спільній етнічній чи культурній спадщині, і що ці нації мають право на самовизначення, включаючи можливість сепаратизму [155, с. 118]. Чимало вчених та представників зробили свій внесок у теоретичне розуміння етнонаціоналізму та його зв'язку з сепаратизмом.

Ернест Геллнер, філософ і соціальний антрополог, стверджував, що націоналізм виникає в результаті індустріалізації та модернізації. Він стверджував, що нації формуються на основі спільних мовних і культурних особливостей і що вони прагнуть політичної автономії чи незалежності [174]. Історик та соціолог Ентоні Д. Сміт розробив концепцію «етнічного відродження» та роль етнонаціоналізму в киданні виклику державним структурам. Він стверджував, що етнічні ідентичності глибоко вкорінені в історичній пам'яті та культурних практиках і можуть підживлювати сепаратистські рухи [330]. Вокер Коннор, політолог, зосередився на зв'язку між націоналізмом і сепаратизмом. Він підкреслив, що етнічні групи прагнуть утвердити свою особливу ідентичність і

отримати політичну автономію чи незалежність, коли вони бачать загрозу своїй культурній, мовній чи релігійній спадщині [101]. Політолог Дональд Л. Горовіц досліджував динаміку етнічного конфлікту та сепаратизму. Він наголосив на важливості політичних інститутів, таких як домовленості про розподіл влади, в управлінні етнонаціональною напруженістю та зменшенні ймовірності сепаратистських рухів [200]. Бенедикт Андерсон, політолог та історик, досліджував концепцію «уявних спільнот». Він стверджував, що нації соціально сконструйовані та уявлені через спільні символи, наративи та культурні практики. Етнонаціоналізм, на його думку, відіграє вирішальну роль у пропагуванні сепаратистських ідей [44].

Теоретичний підхід географічного детермінізму є дещо суперечливою теорією у сфері міжнародних відносин і його часто критикують за надмірне спрощення складних політичних явищ. Хоча, деякі представники географічного детермінізму все-таки аналізували явище сепаратизму. Географічний детермінізм — це теорія, яка передбачає сильний вплив географічних факторів, таких як рельєф, клімат і природні ресурси, на розвиток і поведінку суспільств і націй. Відповідно до цього підходу, фізичні характеристики регіону формують політичну, економічну та соціальну динаміку в ньому, включаючи появу сепаратистських рухів [155, с. 97].

Одним із представників географічного детермінізму, який обговорював сепаратизм, є Еллсворт Хантінгтон. У своїй книзі «Цивілізація і клімат», опублікованій у 1915 році, Хантінгтон стверджував, що клімат і географія безпосередньо впливають на культурний і політичний розвиток суспільств. Він стверджував, що суворий клімат і географічні бар'єри можуть призвести до соціальної та економічної ізоляції, яка, своєю чергою, може сприяти сепаратистським настроям серед маргіналізованих груп [214]. Іншою помітною фігурою, пов'язаною з географічним детермінізмом, є Фрідріх Ратцель. У своїй праці «Політична географія», опублікованій у 1897 році, Ратцель наголошував на важливості землі та природних ресурсів у формуванні долі націй. Хоча Ратцель не звертався конкретно до сепаратизму, його ідеї заклали основу для пізнішого

географічного детерміністського мислення [305]. Важливо визнати, що географічний детермінізм піддався серйозній критиці та оскарженню інших теоретичних поглядів. Критики стверджують, що він нехтує свободою дій окремих осіб, применшує значення історичних і соціально-культурних факторів і не враховує складну взаємодію багатьох причин, що стоять за сепаратистськими рухами. Сучасна наука про міжнародні відносини, як правило, приймає більш детальні підходи, які враховують широкий спектр факторів, включаючи політику ідентичності, історичні образи, економічні відмінності та динаміку влади, щоб зрозуміти феномен сепаратизму.

Важливим теоретичним підходом в аналізі явища сепаратизму є біхевіоризм. Біхевіоризм – це психологічна та соціологічна теорія, яка наголошує на спостережуваній поведінці та факторах навколишнього середовища, які впливають на неї. Хоча біхевіоризм в першу чергу зосереджений на індивідуальній поведінці, його принципи можна застосувати до розуміння колективної поведінки, наприклад сепаратизму [155, с. 56]. Біхевіоризм припускає, що людська поведінка є продуктом обумовлення та підкріплення, причому середовище відіграє значну роль у формуванні індивідуальних і групових дій. З цієї точки зору сепаратизм можна розглядати як реакцію на передбачувані чинники навколишнього середовища, такі як політичні, соціальні, культурні чи економічні невдоволення, які спонукають окремих людей або групи домагатися незалежності чи самовизначення [33, с. 29 – 42]. Хоча біхевіоризм зазвичай не асоціюється з вивченням сепаратизму, є вчені, які застосували його принципи до розуміння колективної поведінки та її впливу на сепаратистські рухи. Однією з видатних фігур є Чарльз Тіллі, відомий соціолог, який досліджував суперечливу політику та соціальні рухи. Всупереч тому, що Тіллі не є суто біхевіористом, робота Тіллі щодо колективних дій і його зосередженість на соціальних і політичних контекстах, у яких виникає сепаратизм, можуть узгоджуватися з біхевіористськими принципами. Тіллі стверджував, що сепаратистські рухи виникають, коли виконуються певні умови. Ці умови включають уявний дисбаланс сил, історичні невдоволення та наявність ресурсів,

які дозволяють мобілізуватись. Тіллі наголосив на важливості колективних ідентичностей і ролі соціальних мереж у мобілізації та підтримці сепаратистських рухів. Його робота дає цінну інформацію про біхевіористську точку зору на сепаратизм [354]. Таким чином, хоча біхевіоризм може надати деяке теоретичне розуміння факторів, які сприяють сепаратизму, він може не бути домінантним підходом, який використовують вчені, які спеціально вивчають сепаратистські рухи.

Основою даного дисертаційного дослідження стало декілька головних концептуальних підходів до розуміння явища сепаратизму як частини політичного життя, а саме: неореалізм, постколоніалізм, географічний детермінізм та етнонаціоналізм.

Неореалістичний підхід розглядає держави як раціональних акторів, що постійно прагнуть до домінування та забезпечення безпеки. Застосування даного підходу розкриває основні мотиви, стратегії та цілі, що вплинули на формування сепаратистських рухів в Ірландії та Каталонії. Підхід дозволяє ширше поглянути не лише на внутрішні, а й на зовнішні фактори, що впливають на активізацію ірландського та каталонського сепаратизму. Зосередженість неореалізму на системних обмеженнях дозволило дослідити як саме Європейський Союз та інші міжнародні організації формують стратегії протидії проблемі сепаратизму. Синтезуючи неореалістичний підхід з емпіричними спостереженнями ми можемо краще зрозуміти сучасні тенденції європейського сепаратизму та дослідити особливості поведінки держав у протидії сепаратистським рухам на своїй території.

Використовуючи постколоніальний підхід дане дисертаційне дослідження має на меті визначити історичні, культурні та політичні особливості сепаратистських рухів в Ірландії та Каталонії, а також дослідити наслідки тривалого підкорення цих регіонів великим імперіям. Ірландія та Каталонія мають схожу історію, яка характеризується різним ступенем політичного та культурного пригнічення. Історичний досвід обох регіонів охоплює спадщину завоювань, міжконфесійну напругу та боротьбу за ідентичність, що спричинило активізацію

сепаратистських рухів. Постколоніальний підхід дозволяє розглянути як історична несправедливість сприяє виникненню сепаратистських ідей. Навіть в епоху глобалізації постколоніальний підхід у вивченні явища сепаратизму не втрачає своєї актуальності.

Центральною концепцією дисертаційного дослідження виступає географічний детермінізм, який дозволяє проаналізувати вплив географічного положення на специфіку сепаратистських рухів в Ірландії та Каталонії. Особливості географії Ірландії та Каталонії відіграють важливу роль в активізації сепаратизму. До прикладу, гірська місцевість регіону Каталонія та острівна природа Ірландії сприяють формуванню культурної ідентичності та ідеї про особливість та винятковість народів які там проживають. Дисертаційне дослідження проводить порівняльний аналіз можливої симетрії в сепаратистських прагненнях Ірландії та Каталонії та впливу географії на політику обох регіонів для виявлення їх спільних та відмінних рис. Географічний детермінізм виступає концептуальною основою для розуміння ролі фізичного простору у формуванні політики держав і прагнень окремих національних груп.

Етнонаціональний підхід розглядає взаємозв'язок історичних, культурних та соціально-політичних факторів, які формують прагнення до автономії та незалежності в Ірландії та Каталонії. Детальне вивчення історичного контексту, політичних особливостей та громадських настроїв є ключовими для розкриття ролі етнонаціонального підходу у формуванні ідей, що лежать в основі цих рухів. Етнонаціоналізм функціонує як каталізатор сепаратистських прагнень і безпосередньо здійснює вплив на сучасну європейську безпеку.

Ірландія і Каталонія мають унікальну самобутню історію, яка відіграла ключову роль у формуванні їх сепаратистських ідей. Історичний контекст британського панування в Ірландії та придушення автономії в Каталонії під час диктатури Франко є важливими елементами для розуміння причин існування сучасної сепаратистської симетрії в Європі. Обидва регіони мають політичні сили, що пропагують ідеї їх незалежності та прагнуть легітимізації. Збереження культурної ідентичності та мовної самобутності є основним аспектом як

ірландських, так і каталонських сепаратистських наративів. Досліджуючи зусилля щодо відродження ірландської та каталонської мов, ми маємо уявлення про те, як культурні символи використовуються для зміцнення основ національної ідентичності. Розуміння ролі мови як засобу культурного самовираження стає ключовим для розуміння спільних мотивацій, які лежать в основі цих двох сепаратистських рухів. Складність механізмів розподілу влади ще більше сприяють активізації сепаратистської симетрії, що спостерігається в діяльності політичних партій Ірландії та Каталонії. Оскільки Ірландія та Каталонія розвивають свої відносини з наднаціональними структурами, питання про вплив ймовірної незалежності на їх членство в ЄС і загальний європейський політичний контекст стають ключовими. Порівняння цих двох випадків дозволяє детально проаналізувати, як Європейський Союз реагує на рух за регіональну автономію у своїх державах-членах та як він впливає на такі процеси.

На цей час існує велика кількість теоретичних (концептуальних) підходів до розуміння поняття сепаратизму як явища політичного життя. Деякі з них в більшій чи меншій мірою аналізують сепаратизм та розкривають його істинну природу. Ми проаналізували найбільш відомі та фундаментальні теоретичні (концептуальні) підходи такі як реалізм, лібералізм, конструктивізм, постколоніалізм, етнонаціоналізм, географічний детермінізм та біхевіоризм.

РОЗДІЛ 2. СПЕЦИФІКА УМОВ ТА ЧИННИКІВ ІСНУВАННЯ ЕТНОПОЛІТИЧНОГО КОНФЛІКТУ В КАТАЛОНІЇ (КОРОЛІВСТВО ІСПАНІЯ)

2.1. Передумови та етапи формування етнічної конфліктності в Каталонії у контексті історичного аналізу

Каталонія (Catalunya) – це автономна спільнота в північно-східній Іспанії, розташована на південь від Піренейських гір, на узбережжі Середземного моря. Каталонія межує з Францією на півночі, з Андоррою на північному заході, з Валенсією на південному заході та з Арагоном на заході [75].

Загальна площа Каталонії становить близько 32 000 квадратних кілометрів. Найбільші міста Каталонії – Барселона, Таррагона, Льейда та Жирона. Барселона є найбільшим містом і столицею Каталонії [220].

Історія Каталонії бере свій початок з приходом на ці землі перших поселень і племен (кельти, іберійці та ін.). Греки, фінікійці та карфагеняни створювали власні прибережні колонії, а згодом і римляни, які повністю завоювали півострів та поділили його на провінції. Після остаточного падіння Римської імперії влада перейшла до Вестготського королівства, яке прийняло римське християнство. Мусульманське вторгнення та завоювання, починаючи з 711 року, привели півострів під владу Кордовського емірату (згодом халіфат). Близько 1000 року ситуація змінилася: халіфат було знищено, а на його місці з'явилася низка менших мусульманських королівств (таїфи). Згодом, християнські королівства почали активно розширюватися на південь. В історії Іспанії цей процес отримав назву Реконкіста. Реконкіста завершилася в XV столітті, коли останнє мусульманське королівство в Іспанії капітулювало. Після цього весь півострів залишився в руках християн у формі двох королівств – Іспанії (включаючи Наварру) та Португалії [120]. Три баскських регіони на півдні Піреней – Біскайя, Гіпоскуа та Алава, добровільно увійшли в склад Кастильського королівства в період з XII по XIV століття. Схожий процес відбувався й на сході: декілька піренейських країн об'єдналися у Королівство Арагон в 1035 році. На захід від Королівства Арагон, Королівство Наварра залишалося незалежним до XVI

століття, а на схід від нього ще одна група територій добровільно перейшли у правління графства Барселона, а пізніше стали тим, що ми сьогодні називаємо Каталонія. Піренейські території, на заході (Арагон) та на сході (Каталонія), які спочатку належали Імперії Каролінгів та мали загальну назву «іспанський марш» (ісп. *Marca Hispanica*), мали захищати імперію на півдні від мусульманського завоювання [356, с. 3]

Каталонське мореплавство завжди займало важливе місце в суспільному та культурному житті регіону. Можна навіть стверджувати, що якоюсь мірою воно вплинуло на національний характер каталонців визначивши їх як самодостатній та волелюбний народ. Проте, основним торговим портом того часу, особливо під час римського завоювання, було місто Террако (сучасна Террагона). [356, с. 6]. Террако стало одним із найважливіших військових та політичних центрів римської Іспанії. Це місто римляни визначили як адміністративну столицю, в той час, як Барселона була ще не такою густо заселеною [81, с. 7].

Період римського завоювання півострова мав чималий вплив на соціальну та культурну сфери Каталонії. Місцеві еліти швидко переймали римську культуру та правила, адже підтримка римлян допомагала їм швидше просуватися по державній службі та отримувати різні привілеї. Лояльність місцевих еліт допомагала римлянам посилювати свій вплив й на простих мешканців Террагони та Барселони [120, с. 22].

Варто зазначити, що так чи інакше, римське завоювання сприяло оформленню каталонської мови як одного із чинників унікальності каталонців. Перехід від іберійської мови до латини був досить тривалим процесом. У той період письмова латинська мова залишалася незмінною, а еволюціонувала лише розмовна мова, хоча і цей процес був повільним. Початкова фаза спотвореної латини в Каталонії, яка тривала протягом сотні років, полягала в поступовій появі певних діалектичних відмінностей від письмової латини. Остаточна поява каталонської мови оформиться лише в XI столітті, а до того часу на цих територіях існувала мова, яку заведено називати каталонською формою латини. Процес такої трансформації тривав протягом багатьох поколінь [286, с. 23].

Всупереч поширеному припущенню серед іноземців каталонська мова не є діалектом іспанської чи кастильської мови, а лінгвісти зазвичай визнають її окремою мовою. Каталонська та кастильська мови не є взаємно зрозумілими, тому що каталонська не походить від кастильської. Вона має власну граматичну систему та лексику [390, с. 4]. Очевидно, що у лінгвістичному плані вона є ближчою до французької та італійської мов, які також походять від пізньої латини, а не від кастильської [211, с. 55]. Крім того, на думку деяких дослідників той факт, що Каталонія була тісно пов'язана з півднем сучасної Франції означав, що каталонська мова розвивалася разом із французькою і окремо від кастильської [310, с. 32].

У ХІХ столітті навіть існувала теорія яка стверджувала, що каталонську мову слід розглядати як частину галло-романської мовної сім'ї, а не іберійської. Проте, згодом така теорія була спростована. Хоча, латинь, з якої виникла каталонська, близька до латини Галлії [375, с.56].

Наступним важливим етапом формування етнічної самоідентифікації став прихід на землі Каталонії арабів. Арабське володіння Барселоною та північною частиною Каталонії існувало менш ніж сто років, але здійснило чималий вплив на соціальну та культурну сфери цього регіону. Каталонія опиняється в залежності від своїх двох найбільших сусідів – Аль-Андалуса і франків. Аль-Андалус – це арабська назва території сучасної Іспанії, яка в період ІХ століття мала значну вагу та могутність [211, с. 125].

Проте, найбільші суперечності каталонці в цей час мали із франками, які весь час знаходилися поруч і продовжували дотримуватися вестготського правового кодексу. Франки прагнули повного підкорення та лояльності мешканців Каталонії, але встановити таку владу франкам так і не вдалося. Боротьба каталонців за свою свободу в цей період вперше набула масового характеру і стала основою майбутньої диференціації каталонського народу від інших народів. Процес відокремлення каталонців від франків тривав з 821 по 850 року із назвою «іспанський марш» (ісп. *Marça Hispanica*) [92, с. 24].

Вже в період панування арабів розмовна мова на території Каталонії була набагато ближчою до середньовічної каталонської, ніж до латини пізньої Римської імперії. Письмова латина все ж зберігала певний престиж серед християнського населення Каталонії. Ті, хто в цей час були писемними знали лише латину або, на півдні, арабську. Прийняття арабської мови було повільним процесом, який спричинив поступовий перехід арабської лексики до каталонської латини. Арабська мова займала вище положення в суспільстві, ніж латина, адже вона стала мовою державних установ та адміністрацій [81, с. 27].

Варто відзначити, що на півночі Іспанії розпочинають свій розвиток мови, які з'являються на півострові: кастильська, португальська та арагонська. Вони дедалі більше відходять від свого спільного латинського джерела. IX століття відіграє ключову роль в переході від каталонської латини до самостійної каталонської мови. На знак офіційного визнання відмінності латини від каталонської мови Третій Церковний Собор, що відбувся в Турі в 813 році, постановив, що «проповіді на католицьких месах мають виголошуватися загальнодоступною мовою для населення», тобто каталонською. Однак, слово «каталонський» вперше з'явиться тільки в 917 році [211, с. 14].

Каталонія мала міцні зв'язки із країнами Середземномор'я, а саме: з Пізою, Генуєю та Сицилією. Між ними було укладено чимало династичних шлюбів, що ще раз підкреслювало значущість Каталонії і наявність її власної зовнішньої політики. Домінування королівства Каталонія в християнській зоні було чітко встановлено і прийнято іншими державами. В цей період ми можемо помітити перші згадки терміну «каталонець» і «каталонці». Термін «іспанець» не використовувався до XIII століття, а швидше застосовувалися регіональні вирази «кастильський» або «леонський» тощо. До 1150 року Каталонія була об'єднана та інституційно визначена під керівництвом суверена, який одночасно був королем Арагону та графом Барселони [248, с. 26].

Варто зазначити ще одну історичну деталь, що пояснює і, якоюсь мірою, спростовує історичні міфи, якими часто користуються сучасні прихильники незалежності Каталонії. Після одруження Рамона Беренгера і Петронілли Арагон

перейшов під правління династії Барселони. Вони зберегли свої окремі адміністрації та навіть мови: Арагон розмовляв кастильською, а Каталонія здебільшого використовувала каталонську мову. Проте, загалом ці території називали Королівством Арагон [356, с. 9]. Очевидно, що (всупереч твердженням деяких істориків-націоналістів) Каталонія сама по собі ніколи не була окремою «нацією», принаймні в політичному сенсі незалежної території, якою керує самостійний уряд. До об'єднання з Арагоном це була певна сукупність графств, які очолювала Барселона та формально залежних територій від Французького королівства [299, с. 34].

В 1150 році були прийняті каталонські закони (кат. «Catalan Usatges»). Серед законів, які вони проголошували, була юридична рівність «людей честі» – міщан і шляхти. Згодом, така система угод і законів започаткувала світогляд, який отримав назву «пактизм» (кат. «pactisme»). Пактизм став однією із важливих рис каталонського суспільства. Дослідники стверджують, що за нормальних умов правове та політичне життя Каталонії регулюється пактистськими ідеями: правила впливають із домовленостей, які сторони укладають за власною згодою, а саме соціальне життя має базуватися на переговорах та поступках, але не на силі чи експансії. Так чи інакше, пактизм став важливою складовою каталонського способу життя та його інституцій [177, с. 54-59]. Пактизм допомагає пояснити як Каталонія створила один із перших парламентів Європи, а за деякими даними – найперший [376, с. 56].

Досить важливим джерелом, що розповідає нам про історію Каталонії в період Середньовіччя є збірка текстів під загальною назвою «Подвиги графів Барселони» (лат. «Gesta Comitum Barchinonensium»). В оригіналі цей текст був написаний латиною в монастирі поблизу міста Ріпполі наприкінці XII століття. Протягом XII-XIII століття його швидко переклали на каталонську мову і поширили по всій території Іспанії [52, с. 7]. Цей текст насамперед є цінним завдяки розгорнутій історіографії найвидатніших правителів Каталонії того періоду, які домоглися титулу короля на момент його написання.

Каталонія пережила низку значних трансформацій протягом XII століття. Найважливішим із них, як визнають історики, було те, що правителі Барселони отримували можливість стати королем успадкувавши корону Арагону (сусіднього із Каталонією королівства) [121, с. 100].

Зважаючи на факт існування таких династичних шлюбів варто підкреслити, що графство Барселони в той період часу визначалося як окреме державне утворення. Воно проводило свою зовнішню політику та мало серйозне значення серед інших графств.

Протягом XIII століття проводилися регулярні асамблеї під назвою Корти. Вже у XIV столітті Корти заснували постійний комітет під назвою Женералітат (кат. «*Diputació del General*»). Він мав на меті обговорювати з монархом грошові суми, які отримувала Каталонія. До початку XV століття Женералітат став політичним органом, призначеним для контролю над монархією [254, с. 8]. Женералітат існує й досі та займає важливе місце в політичному житті Каталонії.

Особливо яскраво оцінку цього періоду ми можемо знайти у дослідженнях французького історика П'єра Вілара. Він вважав, що Каталонія наблизилася до того, щоб стати національною державою [299, с. 67]. На його думку, фундаментальні умови для існування уніфікованої нації існували вже з XIII століття: мова, територія, економічне життя, культурна спільнота, освіта тощо [53, с. 90].

У 1410 році смерть графа Барселони Марті I Хума (Гуманного) призвела до завершення існування панівної династії в Каталонії. Місцева еліта передала управління землями Каталонії представнику кастильської родини Фердинанду Антекеру в червні 1412 року за так званим Каспським компромісом [326, с. 67]. У рамках більш широкого історичного аналізу, Каспський компроміс став тією поворотною точкою коли Каталонія по суті втрачає свій статус окремого королівства і потрапляє в залежність від інших держав. У свідомості каталонців Касп залишився символом вкоріненої емоційної травми. Компроміс почали трактувати як перший етап у процесі втрати національного суверенітету, який остаточно завершився в 1714 році [121, с. 37]. Таке трактування Каспського

компромісу, як ніби це рішення стало причиною всіх наступних втрат і поступове включення до складу спочатку Кастилії, а згодом й Іспанії, часто використовують прихильники незалежності Каталонії у XXI столітті.

До початку XVI століття нове королівство Іспанія, яке об'єднало під своєю короною Кастилію та Арагон, стало найбільшою державою в Європі. Доля Каталонії тепер нерозривно пов'язана з її значно могутнішим сусідом. Не дивлячись на те, що Каспський компроміс поклав кінець правлінню Каталонії на троні Арагону, такий факт не завершив існування самої Каталонії і її подальший розвиток продовжується. Період від Каспа і аж до 1520-х років характеризується тим, що каталонська мова досягає максимальної політичної та культурної експансії [121, с. 78].

Проаналізувавши політику Кастилії щодо Каталонії в цей період ми не знаходимо нічого антикаталонського. Навпаки, каталонська мова була широко розповсюджена і з нею ніхто не боровся. Прикладом цього може стати випадок у 1416 році, коли король Альфонсо Великодушний на першому засіданні Кортесів у Барселоні прочитав промову іспанською мовою, тоді це було настільки сильно розкритиковано, що наступні правителі більше не припускалися цієї помилки і згодом визнали каталонську мову першорядною на цих землях [248, с. 89].

Професор Єльського університету Габріель Тортелла висловлює власне твердження у якому спростовує так звану «унікальність» Каталонії. На думку професора, недоречно говорити про Каталонію як про «середньовічну націю». По-перше, вона ніколи не була справжньою консолідованою політичною одиницею, а, по-друге, сучасні нації (у тому значенні, яке ми зазвичай використовуємо сьогодні) не існувало аж до XVIII століття [356, с. 54].

Під час громадянської війни в Каталонії 1462-1472 роки король Арагону, проти якого й тривала ця запекла боротьба, звернувся за допомогою до Франції та запропонував їм в обмін каталонські володіння, що знаходилися за Піренеями – графство Россело та Серданья. Вони становили п'яту частину населення Каталонії, і хоча пізніше їх було повернуто, це свідчило про те, що цією територією можна надалі торгуватися з Францією [41, с. 127]. Проте, більш

важливим наслідком цього конфлікту ми можемо назвати те, що саме в цей час виникає щось схоже на форму національних настроїв серед панівних еліт. Дії місцевої знаті полягали не лише в захисті економічних інтересів та власних привілеїв, а спрямовані на захист місцевих каталонських інституцій. Такі події можуть свідчити про появу перших національних почуттів каталонців, а також усвідомлення їх самодостатності та окремоті.

Ще одним історичним міфом сучасних прихильників незалежності стала поява у Середні віки в Каталонії певних особливих прав та привілеїв – «fueros». Так чи інакше, вони справді існували, але сьогодні жоден історик не визнає їх демократичними чи прогресивними, не дивлячись на те, що популярністю такі «привілеї» користувалися. Професор і дослідник історії Каталонії Джон Лінч висловлює твердження, що привілеї мешканців Арагону («fueros») в жодному разі не були народними чи демократичними. Перш за все, вони прикривали архаїчну соціальну структуру за якою ховався примітивний феодалізм. Отже, на думку вченого, «fueros» працювали на користь панівного класу, а не народу в цілому [251, с. 322].

До початку XVIII століття Каталонія розпочала період швидкого економічно розвитку, в той час, як значна частина Іспанії залишалася позаду аж до XX століття. З часом із цього буде створено наратив про працьовитість каталонців порівняно з економічно відсталими кастильцями, який матиме резонанс і сьогодні. Однак, більш важливим для подальших відносин між Кастилією та Каталонією була постійна наростаюча невідповідність з точки зору населення та розміру територій [327, с. 56]

Протягом XVII-XVIII століть Каталонія зберігала певний ступінь формальної політичної автономії. Вона мала власну валюту, митницю та податкову систему, а каталонська мова залишалася офіційною. Однак, монархи тепер жили в Мадриді і все рідше скликали каталонські Корти. Після 1632 року Корти взагалі перестали збиратися аж до 1701 року. Владу короля на місці представляв віцекороль Каталонії [254, с. 14].

Наступним важливим етапом у формуванні каталонської самоідентифікації та боротьби за неї можна назвати завершення у 1648 році Тридцятилітньої війни, а особливо підписання за її результатами мирної угоди між Францією та Іспанією, яка стосувалася Каталонії. За договором, французькі війська мали залишатися в зоні Россело і Серданьї [121, с. 145]. У 1640 році під керівництвом Жeneralітату каталонське селянство підняло повстання. Віцекороль був вбитий, а Каталонія проголосила свою незалежність. До речі, сучасний національний гімн Каталонії – «Пісня женців» – виник саме під час цього повстання. Завдяки допомозі короля Франції каталонцям вдалося на деякий час зупинити іспанські війська, але в 1651 році Іспанія та Франція підписали договір, згідно з яким Каталонія втратила свою незалежність, але зберегла формальну автономію від Кастилії [254, с. 14].

Втрата цієї території назавжди залишилася в історичній пам'яті Каталонії і її травматичний досвід утвердив бажання каталонців боротися за свою унікальність й надалі. Сьогодні Россело і Серданья входять до складу Республіки Франція та мають назву північна Каталонія (ісп. Catalunya Nord). Образ каталонців на Іспанію існує ще через те, що ця територіальна втрата легко була прийняла в іспанській політичній культурі, тоді як втрата Гібралтару продовжує залишатися джерелом незадоволення та суперечок [42, с. 267].

В період між 1659-1697 роками Каталонія розвиває нетерпимість до всього французького як відповідь на повторювану окупацію своїх територій Францією. Зазвичай така окупація раз за разом приносила ще більше жорстокості та принижень каталонському народові. Наприклад, протягом Дев'ятирічної війни (1689-1687) французькі війська окупували більшу частину території Каталонії і навіть утримували Барселону під своїм контролем чотири місяці [41, с. 267]. Ми можемо припустити, що такі події поглибили певну «історичну образу» мешканців Каталонії на Іспанію, тому, що та в міру своєї слабкості вона не могла захистити їх перед обличчям чимраз більшої загрози з боку Франції. Іспанія в цей період була надто слабкою, щоб успішно протистояти іншим державам. Втрата Іспанією заморських колоній відчутно вдарила по її військово-політичній могутності в той час.

Подальша цієї боротьби проти французького панування простежується і під час війни за іспанську спадщину (1701-1714 роки). За результатами війни перемогу здобули Бурбони і встановили в Іспанії свою владу. На відміну від колишніх територій Арагону, Наварра та Країна Басків зберегли за собою значну автономію аж до XIX століття, оскільки у війні вони виступали на боці переможців – Бурбонів. Поразка Каталонії та інших земель призвела до скасування традиційних місцевих прав і привілеїв, які тут зберігалися ще з Середньовіччя. Іспанські Бурбони-переможці, натхненні моделлю Франції, розпочали процес централізації, який включав стандартизацію мови та культурних відмінностей [121, с. 289].

У 1716 році Філіп V проголосив декрет Нуева-Планта (ісп. «Nueva Planta»). Згідно з цим декретом усі політичні установи Каталонії – Корти, Женералітат, Рада де Сент та інші міські ради були заборонені. На чолі місцевих рад мали довічно призначатися королем його радники. Каталонська мова була придушена, а іспанська стає мовою місцевої адміністрації та судів. Каталонію обкладено найвищими податками [254, с. 15].

Нова система управління для «переможених» регіонів була мілітаристською. Традиційну посаду цивільного віцекороль замінив військовий генерал-капітан. Значних обмежень зазнала й освітня сфера. Чинні на той час університети Леріди, Барселони, Жирони, Таррагони, Тортоси та Сольсони були закриті, а їхня діяльність перенесена на нове місце в Серверу, місто, яке Бурбони таким чином винагородили за його вірність королю. Університет в Сервері залишався єдиним каталонським університетом до 1830-х років. Всі вищі посади в регіоні займали кастильці, хоча місцева знать ніяк цьому не заважала, а навпаки допомагала в управлінні [284, с. 302]. 1714 рік увійшов в історичну пам'ять Каталонії як момент, коли каталонська політична ідентичність була знищена. Згодом, події 1714 року були переосмислені вже в XIX столітті і таке переосмислення стало поштовхом до справжнього національного відродження.

XVIII століття стало справжньою демографічною революцією. В період між 1717-1787 роками населення Каталонії зросло на 70 відсотків [163, с. 178]. Значно

виросла й частка каталонського населення в Іспанії з 7,25 відсотка до 9,5 відсотка. Зростання відбувалося по всій території – в міській, сільській та гірській зонах [381, с. 243].

Що стосувалося статусу каталонської мови, то після закінчення війни в 1714 році іспанська була встановлена як єдина мова державного управління. Історики оцінюють ці дії, як такі, що не обов'язково були мовним переслідуванням і пов'язувалися лише з прагненням іспанських правителів покінчити з чварами та запровадити політичну гармонізацію. Іспанська мова користувалася престижем і статусністю, а законодавство забезпечувало її домінування. Початкова освіта надавалася виключно іспанською мовою, а видання книг каталонською мовою заборонялося [51, с. 302-303].

Для керівної каталонської еліти прийняття та використання іспанської мови мало очевидну користь. Завдяки цьому можна було швидко рухатися вгору по соціальному статусу та отримувати високі державні посади. Проте, для більшості простого населення, яке перебувало поза структурами влади та формальної освіти, каталонська мова залишалася повсякденним засобом спілкування [121, с. 345]. Ми можемо констатувати факт, що до кінця століття каталонська мова майже не існувала як мова високої культури і могла запросто стати мовою, пов'язаною лише з сільською місцевістю. На щастя, цього не сталося. Применшений статус каталонської мови змінився. Про це свідчить публікація у 1813 році першої «Граматики та захисту каталонської мови» (катал. Gramatica I Arologia de la Llengua Catalana) написаної священником Жозепом Пау Балло [89].

У 1810 році Центральна верховна хунта Іспанії скликала Кортеси в Кадісі для розробки конституції. Конституція встановила основні рамки демократичного режиму, включно з поділом влади, загальним виборчим правом для чоловіків, індивідуальні права та рівність всіх мешканців Іспанії перед законом [102]. Конституція прийнята у Кадісі в 1812 році була однією із найліберальніших у Європі у XIX столітті. Її повністю підтримала буржуазія та прості робітники. Натомість католицька церква та низка консерваторів ставилися до тексту конституції насторожено.

Чимало дослідників зазначають, що Конституція Кадіса 1812 року була прикладом зміцнення національного суверенітету Іспанії, який спричинив подальшу централізацію уряду та державного управління. Поділ Іспанії на провінції наслідував модель, яка була ініційована Францією під час поділу її на департаменти. Така модель адміністративного поділу, де-юре, скасувала офіційне визнання Каталонії, Галісії та інших як окремих областей з певною автономією та включила їх до складу Іспанії [121, с.372].

У 1814 році Каталонія повернулася під суверенітет Іспанії. Каталонське суспільство було дуже роздробленим через наслідки наполеонівських війн. Згодом іспанський монарх закрив Кадіські кортеси та скасував там підписану конституцію. Новий режим короля Фердинанда зберігав владу лише шляхом жорстких репресій проти лібералів. Велика кількість каталонських лібералів були змушені емігрувати через свої погляди. В період вигнання в них з'явився задум здійснити військове повстання з метою відновлення Конституції. У 1817 році в Каталонії відбулася перша спроба державного перевороту проти абсолютистського контролю, але вона провалилася, а її лідера генерал-капітана Каталонії Луїса де Ласі було страчено [376, с. 189].

У 1820 році в результаті ліберального перевороту успішно було відновлено Конституцію Кадіса. Період ліберального розвитку тривав всього три роки і закінчився, коли король заручившись допомогою Священного Альянсу, дав згоду на вхід до Іспанії французького війська з метою контрреволюційних заходів проти лібералів. В 1827 році ліберальні сили повторили спробу перевороту і підняли повстання, але воно закінчилося повним провалом і репресіями проти всіх причетних [355, с.145-147].

Початок ХХ століття став для Каталонії стартовою точкою для культурного та політичного відродження. Ще наприкінці ХІХ століття Каталонія все більше ставала розвинутою частиною Іспанії. Економічна диференціація відіграла ключове значення для формування особливої політичної традиції Каталонії, що триває й по сьогоднішній день. Індустріалізація, що тривала в Каталонії, сформувала характерні особливості каталонського суспільства відмінні від решти

Іспанії та близьких регіонів південної Франції та північної Італії. Основними рисами цього процесу стали: занепад дворянства, поява промислового класу та міського робітничого класу. Відбувалися міграційні процеси з села в місто. Проте, єдиною проблемою, яка залишалася у каталонців – це відсутність політичної влади [316, с. 234].

Згодом серед місцевої еліти зародилося каталонське культурне відродження, що отримало назву *la Reneixença*. Саме в XIX столітті ми простежуємо процес каталонського культурного та літературного відродження, який вже в наступному столітті знайде своє політичне вираження. Каталонська інтелігенція займалася вивченням та популяризацією мови, правової традиції та народних звичаїв регіону. З 1842 року з'являються періодичні видання каталонською мовою. Процес культурного відродження намагався реставрувати забуті відчуття національної ідентичності. Вже до кінця XIX століття ми бачимо соціально сформований каталонський народ (кат. *El poble català*) як певний політичний суб'єкт [316, с. 289-297].

Період каталонського культурного відродження (*la Reneixença*) сучасні історики визначають як стартову точку відродження каталонської мови та її літератури. Маніфестом культурного відродження став епілог Хоакіна Рубіо-і-Орса у 1841 році до антології поезії в якій він закликав Каталонію відновити свою культурну незалежність [57, с. 67-68].

Загалом, політична культура будь-якої нації закладається на світоглядному баченні своєї самобутності та відмінності від інших, а вже через деякий час формується у певний вид суспільних відносин між її представниками – політичну культуру.

Значний внесок у політичний каталонізм зробило видання «*Diari Català*», яке стало першою газетою нової ери написаною виключно каталонською мовою [274]. 26 травня 1881 року Валенті Аміраль опублікував у цій газеті коротку статтю під назвою «Нормальна держава» (кат. «*En estado normal*»), яка започаткувала каталонський націоналізм [173, с. 34]. Саме цей рік заведено вважати як дату народження каталонського націоналізму, а Валенті Аміралья –

першим каталонським націоналістом. Аміраль – це той, хто зробив рішучий крок від доктрини федералізму до доктрини націоналізму [80, с. 34]. Видання працює й сьогодні і займає досить радикальну позицію щодо відновлення незалежності Каталонії вже у XXI столітті.

В XIX столітті ми можемо спостерігати побудову консервативного каталонізму, що зосереджений на традиції, релігії, сім'ї та національній ідентичності.

На Першому міжнародному конгресі каталонської мови в 1906 році та в Університеті вивчення каталонської мови (Institut d'Estudis Catalans) в 1913 році було визначено та уніфіковано модернізовану каталонську мову, якою користуються й сьогодні. Згодом був створений Каталонський союз в 1891 році як федерація націоналістичних асоціацій. Вже через рік після створення, у 1892 році, Союз скликає конференцію в місті Манреса для того, щоб офіційно окреслити порядок денний боротьби каталонців за свою самоідентифікацію. Конференція стала найважливішою політичною подією цього періоду і завершилася підписанням маніфесту під назвою «Основи регіональної конституції Каталонії» або «Бази Манреса». «Бази Манреси» стали першим формулюванням націоналістичних вимог і отримали канонічний статус як основоположного документа каталанства. Всі майбутні автономні рухи Каталонії орієнтуватимуться лише на Бази Манреси [329, с. 189].

Остаточне виникнення послідовного каталонського націоналізму сформувалося в 1894 році публікацією «Compendi de Doctrina Catalanista» написаного Прат де ла Ріба та Пере Мутаньола. Така публікація стала свого роду «каталонським катехизисом». Прат де ла Ріба стверджував, що Каталонія була єдиною «батьківщиною» каталонців. Іспанія була просто «державою» в якій вони змушені жити. Згодом, в 1906 році Прет де ла Ріба опублікував «La nacionalitat catalana», де термін «нація» займав важливе місце. Він ретельно розрізняв націю та державу, стверджуючи, що в той час, як держави є штучним утворенням, нації є «природним» явищем. На його думку, «Каталонія є нацією» тому, що вона містить в собі складові елементи нації: «колективний дух, каталонську душу, яка

мала змогу створити каталонську мову, каталонське право та каталонське мистецтво». Якщо припустити що «cada nació, un Estat» (кат. «кожній нації – держава»), то Каталонія, за твердженням де ла Ріба, повинна мати власну державу [177, с. 332].

В 1914 році був створений новий адміністративний орган – Манкомунітат (кат. Mancomunitat de Catalunya). Цей орган об'єднав повноваження чотирьох каталонських регіонів: Барселони, Таррагони, Леріди та Жирони та став символом прагнення каталонців до самостійного управління своїми землями. Створення Манкомунітату було перемогою політичного каталанства. Довгострокове ж значення новоствореного органу полягало в просуванні та популяризації каталонської культури [49, с. 321-328].

У новому органі домінувала партія «Lliga regionalista». Першим президентом був обраний Прат де ла Ріба, а після його смерті в 1917 році обрано Жозепа Пуіга з «Ліги» [334, с. 321-322].

Прат де ла Ріба, перебуваючи на посаді голови міського управління Барселони, створив Інститут каталонських студій (кат. «Institut d'Estudis Catalans») у 1917 році, а його директором став Еженід Орс. У 1914 році була створена національна бібліотека. Манкомунітат субсидував видавництва та періодичні видання каталонською мовою. Згодом, в 1918-1919 роках Манкомунітат прийняв документ під назвою «Основи автономії» (кат. «Bases de l'autonomia»), яка спиралася на Чотирнадцять пунктів Вудро Вільсона і вимагала суверенітет для Каталонії у розв'язання внутрішніх питань, але залишаючись при цьому частиною Іспанії [125, с. 453].

З приходом до влади в Іспанії авторитарних урядів Прімо де Рівери та Франсіско Франко каталонська культура та ідентичність зазнають жорстких репресій та опиняються на межі повної заборони. Однією із перших акцій Прімо де Рівери була заборона діяльності Національної федерації праці у 1924 році, арешт її провідних активістів та повну цензуру будь-яких публікацій. З точки зору диктаторської влади у Мадриді, Каталонія уособлювала загрозу роботі іспанських профспілок, а також розглядалася як націоналістичний виклик [169, с. 177-178].

У вересні 1923 року було видано декрет про придушення сепаратизму. Деякі укази забороняли використання каталонського прапора та каталонської мови в державному управлінні. Викладання дозволялося виключно іспанською мовою, а сам Манкомунітат було розпущено в 1925 році [179, с. 402].

Культурне придушення каталанства за диктатури Прімо де Рівери призвело до посилення національних почуттів серед каталонців. Відбувалося світоглядне зближення між каталонськими та кастильськими інтелектуалами, а прості іспанці все більше симпатизували праву Каталонії захищати власну мову та культурну ідентичність [361, с. 260-279].

Реформістський рух, який започаткував Другу Іспанську Республіку в 1931 році включив у свою програму певну поступку щодо політичної автономії Каталонії. Політична угода, яка стала відомою як «пакт Сан-Себастьяну» містила зобов'язання підтримати створення регіонального парламенту в Каталонії – Женералітату. Між 1915 і 1930 роками внутрішня міграція з інших регіонів Іспанії стала основним джерелом приросту населення в Каталонії і такий процес посилював етнонаціоналістичні ознаки політичного розколу в регіоні [49, с. 189-213].

Очевидною різницею між Каталонією та рештою регіонів Іспанії був економічний розвиток. У другій половині XIX і у XX століттях, приблизно до 1930-го року, прірва у доходах на душу населення між Каталонією та рештою Іспанії значно збільшилася. Барселона була розвинутим містом, як і багато інших каталонських міст, а натомість Кастилія і сам Мадрид були відсталими і провінційними [356, с. 128].

До 1930-х років п'ята частина населення Каталонії етнічно походила з інших регіонів Іспанії і найбільша агломерація «мігрантів» зосереджувалася у промисловій зоні міста Барселони. Суспільство залишалося глибоко поляризованим між представниками протилежних поглядів на державне управління [123, с. 222].

Історик Тортелья висуває теорію, що в той час, як каталонізм критикував іспанський традиціоналізм, він прикладав максимум зусиль, щоб відродити своє

славне минуле, побудувати жертвну та націоналістичну версію далекої історії Каталонії. Подвиги іспанської історії подавалися як щось незначне та старомодне (наприклад відкриття Нового світу, війна проти Наполеона тощо), а вчинки та герої каталонського націоналізму (Хауме І Завойовник, Арагонська Середземноморська імперія та боротьба проти пригноблення) вважалися славетними та неймовірними. Дослідник стверджує, що каталонізм кінця ХІХ століття був зайнятий пошуком минулої слави та «реставрації заржавілих подвигів» [356, с. 130].

Протягом 1930-х років політичне протистояння відбувалося між Лігою регіоналістів та каталонським республіканізмом, який об'єднався навколо нової формації – Ескерри (кат. *Esquerra Republicana de Catalunya*). Популізм Ескерри та її домінування в Женералітаті значно прискорили поширення каталонізму. Партія мала стійку підтримку каталонських інтелектуалів у просуванні каталонської мови та культури. Ліга, партія консервативного каталонізму, зазнала репутаційних втрат через свій колишній зв'язок із диктатурою [245, с. 302].

У березні 1931 року Ескерра (ERC) та Каталонська республіканська партія (PCR) почали готуватися до майбутніх муніципальних виборів. Після виборів, у квітні 1931 року партія Ескерра (ERC) стала фаворитом виборів і здобула у муніципалітеті Барселони 25 місць, а Каталонська республіканська партія жодного [385, с. 123]. Такий поворот подій ознаменував нову еру каталонського націоналізму, який з консервативного трансформувався у республіканський. Партія Ескерри (ERC) була ідеологом цього нового курсу аж до перемоги Франко у 1939 році.

Згодом, 14 квітня 1932 року президент каталонського регіонального уряду проголосив «Каталонську державу» у складі Іспанської Федеративної Республіки. Через такі дії центральний уряд призупинив автономію Каталонії та запровадив пряме управління з Мадриду. [270, с. 344-349].

Через три дні, після зустрічі в Мадриді з офіційними особами тимчасового республіканського уряду, Франсіско Марсія погодився відмовитися від декларації про Каталонську Республіку в обмін на створення регіонального уряду, який

називатиметься «Женералітат». Женералітат мав розробити статут автономії, який, після схвалення муніципальними урядами та всенародного референдуму, був представлений іспанським Кортесам [123, с. 542].

Каталонський статут про автономію був прийнятий 9 вересня 1932 року. Каталонія називалася автономним регіоном у складі Іспанської держави; каталонська мова отримала статус такої ж офіційної як і кастильська; Женералітату було надано виключну юрисдикцію над каталонським цивільним правом і місцевою внутрішньою адміністрацією тощо. Статут автономії зменшив фінансову самостійність і залишив кілька прямих податків. Освіта залишалася в юрисдикції Іспанії і кастильська мала бути основною мовою навчання. Крім того, намагаючись запобігти будь-якій консолідації «каталонських країн» (ісп. «Països Catalanas») нова конституція заборонила всі зв'язки між регіональними одиницями [299, с. 213].

Протягом семи років існування Женералітат запровадив велику кількість реформ, які відображали його версію католицького націоналізму. Женералітат робив прогресивні кроки в таких сферах як освіта, муніципальне управління, права жінок тощо. Проте, прогрес у здійсненні цих реформ був обмежений наявними ресурсами та повноваженнями. Не менш важливо зауважити, що цей період також відзначався сильною напругою між Женералітатом і центром [220, с. 233].

Професор і дослідник Джоан Кулла вважає, що протягом перших десятиліть ХХ століття каталонська політична культура утвердилася в каталонському суспільстві. Однак, зазвичай каталонський націоналізм був прив'язаний до певних класів і середовищ, як правило, до Ліги. Однак, ми можемо побачити чимало випадків, коли всі суспільні сили Каталонії об'єднувалися на захист нації: «Солідарність» Каталонії, Манкомунітат, реакція на диктатуру Прімо де Рівери. Манкомунітат сам сприяв поширенню каталонської політичної культури. Результатом їх діяльності стало прийняття всіма політичними силами Каталонії до 1930-х років націоналістичних символів, доктрин та цінностей [112, с. 123].

Важливим фактом також є те, що за десятиліття до того, як остаточно сформувався каталонський націоналізм, іспанський націоналізм вже давно вкорінився в суспільне та політичне життя Іспанії. Два націоналізми почали переслідувати один одного не лише у ХХ столітті, а й у ХХІ. Як і каталонський націоналізм, іспанський націоналізм розвивався поступово, переходячи від ліберального формування, яке домінувало більшу частину ХІХ століття, до зовсім іншого консервативного варіанту, який не лише відкидав каталонський націоналізм, але разом із режимом Франко намагався ліквідувати його [254, с. 48].

Після багатьох років кривавої громадянської війни, у 1939 році сили Франко оголосили про перемогу в ім'я консервативного іспанського націоналізму. Франко встановив режим, головна місія якого полягала в утвердженні консервативного націоналізму про єдину іспанську націю. Цілісність іспанської нації була основною ідеєю партії Франко під назвою «Фаланджа» (ісп. Falanga). Центральне місце у франкістському «націонал-католицькому» проєкті була мета очищення Іспанії від усіх елементів, які загрожували цілісності іспанської нації [213, с. 453].

Ультраправа політична партія під назвою «Фаланга» була заснована у 1933 році Хосе Антоніо Прімо де Ріверою. Спочатку «Фаланга» поєднувала в собі традиційний патріотизм із сучасним авторитаризмом. Її метою було створення націонал-соціалістичної держави, що є вільною від класової боротьби. «Фаланга» здебільшого надихалася ідеями італійського фашизму і відстоювала ідею створення великої Іспанії через територіальну експансію на півночі Африки та Гібралтару. Фалангісти поважали католицьку церкву, але заперечували марксизм та капіталізм. Франко потрібна була Фаланга як спосіб стати союзником фашистської Італії та нацистської Німеччини. [186, с. 256].

Франкісти особливо ненавиділи претензії Каталонії на незалежність. З самого початку провідні члени режиму висловлювали ворожість до каталонського націоналізму як явища, що загрожує існуванню держави. Вони відкрито заявляли, що каталонці «морально та політично хворі». [130, с. 323-325].

Перемога Франко в Громадянській війні призвела до прийняття низки законів, які звели нанівець всі соціальні та політичні досягнення 1930-х років і

назавжди скасували каталонський Женералітат. Здобуття влади франкістами призвело до поразки культури каталонізму. До 1930 року каталонська культура перебувала у фазі соціального прогресу. Каталонська мова широко використовувалася у місцевій адміністрації та продовжувала поширюватися серед населення. Поразки Каталонії та республіки в Громадянській війні 1939 року означала різку та травматичну зупинку цих подій [133, с. 306-309].

Режим Франко для Каталонії був для каталонського суспільства трагічним досвідом. Франко намагався боротися з інакомисленням жорстоким насильством, включно з кривавими репресіями проти місцевого населення та повстанців. Повна інтеграція Каталонії в іспанську державу починалася із повної заборони всього, що визначає Каталонію як культурну та політичну відмінність. Заборона публічного використання каталонської мови стала яскравим прикладом боротьби диктатури з національними меншинами. Політичний проєкт Франко мав на меті створити за декілька років те, на що, наприклад, Франції знадобилося більше століття – культурної асиміляції багатонаціонального населення. Погляд режиму на єдність Іспанії ґрунтувався на твердженні про те, що існувала історична іспанська нація, яка об'єднувала всі території в межах іспанської держави [121, с. 450].

Диктатура Франко скасовувала всі основні механізми державної підтримки мови та каталонської культури. Каталонська мова зникла з освітньої сфери та офіційного життя, публікації каталонською мовою обмежувалися виданням лише релігійних памфлетів або перевиданням старих праць зазвичай архаїчним варіантом мови. Почався новий процес використання іспанської мови каталонськими елітами. Хоча, більшість робітників та селян продовжували розмовляти каталонською мовою. Офіційно розпочався так званий період двомовності каталонського населення. Іспанською мовою проводилося навчання в школах та університетах, всі публічні та офіційні відносини. Велика кількість людей, яка не могла змиритися з жорсткою диктатурою масово емігрувала [361, с. 362].

Режим Франко також намагався перемістити економічну діяльність з Барселони до Мадриду. Хоча, іноземний капітал й надалі продовжував інвестиції в Каталонію. Наприклад, у 1950-х роках в Каталонії був збудований компанією FIAT автомобільний концерн SEAT, всупереч запереченню центрального уряду [306, с. 345].

Організований протест проти диктатури розвивався у двох основних напрямках. По-перше, трансформовані ліві на чолі з каталонськими комуністами з Об'єднаної соціалістичної партії Каталонії (ісп. Partir Socialista Unificat de Catalunya (PSUC)). Під час режиму Франко ця партія здобула славу як найпотужніша антифранкістська сила в Каталонії. По-друге, новий націоналістичний рух буде відроджено на основі католицької церкви [299, с. 422-427].

Франко мав підтримку класу землевласників і помірковану підтримку так званих «великих іспанців» (ісп. «grandes de España»), які були переважно монархістами. Режим також отримав схвалення промислової буржуазії, яка після довгого періоду занепаду могла тепер відновити свою економічну діяльність завдяки ліквідації всіх революційних рухів [250, с. 128].

Зв'язок між католицькою вірою та іспанським націоналізмом під час диктатури Франко став дуже тісним. Уособлення Іспанії як консервативної, католицької, кастильської та однорідної стало фундаментом франкістської ідеології. Франко прийняв католицизм як визначальну рису іспанського характеру [309, с. 432].

Закінчення Другої світової війни стало серйозним ударом по режиму Франко, адже його колишні союзники, нацистська Німеччина та фашистська Італія, зазнали поразки. Режим був змушений робити певні реформи для зняття напруги всередині держави. Такі реформи дали простір для скромного місцевого самовираження у Каталонії. Наприклад, у 1947 році в монастирі Монсеррат під час релігійної церемонії було дозволено використання каталонської мови. Символічним проявом скасування обмежень накладених на початку диктатури було відродження у грудні 1946 року Каталонського хорового товариства (Orfed

Catalá). Більша частина репертуару хору була написана каталонською мовою [246, с. 361]. Ми можемо трактувати такі дії як не спробу повернення до культурної терпимості, а швидше поступам режиму у відповідь на боротьбу каталонців за свою ідентичність. Каталонську мову так і не було визнано на офіційному рівні, але ставлення до неї, на відміну від попередніх років, було набагато спокійнішим.

Каталонське культурне відродження ставало все більш помітним протягом 1960-х років. У 1961 році створена організація «Культурна єдність» (Omnium Cultural) мета якої було просування та підтримка всіх сфер де використовувалася каталонська мова. Згодом ця організація була закрита і лише 1967 році стала повністю легальною [173, с. 322].

Деякі сучасні каталонські націоналісти вважають, що Каталонія була головною жертвою громадянської війни в Іспанії та репресивної політики Франко. Найважливішим є те, що такі наративи не мають під собою жодного підґрунтя. Очевидно, що режим Франко є жорстоким та антидемократичним, але він не виявляв особливої ворожості до окремо взятого регіону. Репресії щодо національних меншин були, так би мовити, географічно нейтральними. Як раніше зазначав Франко, його головним ворогом був комунізм. Окрім комунізму, режим мав й інших ворогів: республіканізм, масонство, атеїзм, анархізм, соціалізм, політичну та культурну свободу, регіональний автономізм, сепаратизм тощо [365, с. 146].

Друга половина 1960-х років ознаменувалася приходом великих міжнародних інвестицій в економіку Каталонії, а й паралельно з початком нового культурного відродження. В цей період найгірше переслідування каталонської культури було позаду і мову все частіше можна було почути на радіо, телебаченні та в газетах. Каталонія стала центром культурного відродження.

Політичне домінування Об'єднаної соціалістичної партії Каталонії (PSUC) завершилося створенням в 1971 році найважливішої опозиційної платформи Каталонії – Асамблеї Каталонії. Створення Асамблеї ознаменувало трансформацію політичної культури Каталонії, яка зазнала інституційної заборони під час диктатури. До 1973 року каталонська мова вперше була введена

в шкільну систему, а вже в жовтні 1975 року держава назвала всі мови Іспанії «національними мовами, знання та використання яких захищатиметься та заохочуватиметься» [121, с. 455-467].

Не дивлячись на рішучі зусилля режиму Франко усунути каталонський націоналізм та його національні риси, каталонський націоналізм зберігся, але набув нових особливостей. Франко також не вдалося повністю усунути історичні, політичні та економічні суперечності між Іспанією та Каталонією. Націоналізм іспанської держави повністю відмовився від своїх ліберальних коренів та перейшов у глибоко консервативну форму, а каталонський оформився в християнсько-демократичних доктринах. Зі становленням Другої Республіки каталонський націоналізм набуває рис лівого та радикального [254, с. 66].

Каталонський національний рух у період з 1939 по 1975 був оборонним. Каталонська нація веде свою боротьбу за виживання та протистоїть різноманітним формам культурної асиміляції. Найбільш радикальною ця боротьба стає під час режиму Франко. Каталонізм – це культурний націоналізм, а мова залишалася ключовим питанням та основою каталонської ідентичності. Самобутність Каталонії здебільшого сприймалася як підкатегорія іспанської ідентичності і лише у сучасний період ми побачили формування єдиної каталонської ідентичності, яка щосили прагне звільнитися від підпорядкування [120, с. 56].

Аналіз історичних етапів формування каталонського націоналізму дозволяє зрозуміти причини та особливості існування «каталонської кризи» сьогодні. Кожен етап відіграв важливу роль у становленні та розвитку каталонської національної ідентичності. Спочатку, у Каталонії виникла ідея національного пробудження, яка відобразилася в інтенсифікації культурного життя регіону. Період індустріалізації дав поштовх каталонцям стати активними учасниками іспанської політики. У ХХ столітті каталонський націоналізм зазнає важких часів. Диктатура Франко стала для Каталонії тією точкою з якої прагнення до національного відродження стали ще більш потужними і дозволило каталонцям продовжити свою боротьбу.

2.2. Сучасний стан рівня конфліктності в регіоні та його перспективи в умовах забезпечення європейської політики безпеки

Історію Каталонії в її сучасних реаліях варто розглядати з 1975 року, а саме після повалення диктатури Франко. В цей період зароджується й політичне життя регіону, яке, так чи інакше, впливає на Каталонію й сьогодні.

Вирішення «каталонського питання» 1975 року відбулося значно легше, ніж вирішення конфлікту, наприклад, в Країні Басків. В Каталонії спостерігався новий консенсус щодо визнання їх культури та самобутньої ідентичності [121, с. 553].

Каталонські націоналісти люблять називати свої землі «каталонські країни» (кат. «països Catalans») маючи на увазі ті провінції та регіони, де розмовляють каталонською мовою або в минулому належали до Королівства Арагон. Серед таких провінцій Валенсія, Балеарські острови, частина східного Арагону, Руссільйон, регіон північних Піреней, які колись належали Каталонії до французького завоювання. Каталонські націоналісти вважають, що ці території також повинні мати право на самовизначення як і сама Каталонія [356, с.6].

11 вересня 1977 року в Барселоні відбувся масовий протест понад мільйона людей, які вимагали відновлення Статусу автономії. Професор Єльського університету Енрі Едвардс пояснює такі події як те, що «Женералітат у вигнанні став певним символом політичної ідентичності Каталонії і, хоча політично безсилий, представляв міфічну реальність та історичну згадку про автономію Каталонії. Саме повернення президента та офіційне відновлення цієї інституції стало центром каталонської кампанії «реконструкції нації» після падіння режиму Франко» [128, с. 154].

Повернення президента каталонського уряду у вигнанні Хосепа Терраделласа з Франції в 1977 році та його повторне офіційне призначення королівським розпорядженням у рамках відновлення повноважень Женералітату означали початок реалізації каталонської «моделі автономії» та перехід від централістського авторитарного режиму. Проте, влада Женералітату мала повноваження схожі до повноважень провінційної місцевої адміністрації, яку

вона щойно замінила, але такий жест короля швидше можна розглянути як символічний, що дає надію на отримання повної автономії [221, с. 35].

Конституція Іспанії 1978 року встановила територіальну модель, яка призвела до поділу країни на 17 автономних регіонів або громад. Кожен з цих регіонів має власний «Статут автономії», що визначає політичні інститути кожного регіону, їх основні компетенції та фінансування. Крім загальнонаціональних законів, кожен регіон розробив власне законодавство, а також має адміністрацію та, у деяких випадках, власну поліцію. Автономні регіони взяли на себе відповідальність за більшість державних витрат і мають право встановлювати власні податки. Держава зберігає контроль над більшістю податкових надходжень, які потім перерозподіляються між регіонами через Раду з питань податкової та фінансової політики [130, с. 321].

В цьому випадку, Країна Басків та Наварра є винятками, оскільки їхні статuti автономії зазначають, що громадяни цих автономних округів не повинні платити жодних податків центральному урядові. Два цих регіони мають фіксовану суму або квоту (ісп. Суро), яка була узгоджена в ході п'ятирічних переговорів між кожним з цих двох регіонів та Міністерством податків Іспанії [74, с. 153].

Після прийняття Конституції, модель автономії реалізовувалась згідно з новим Статутом автономії в 1979 році. З однієї сторони, цей Статут забезпечив законодавчу базу для відновлення каталонських політичних інститутів, мови та культури, а з іншої, Каталонія так і не отримала розширені політичні повноваження, які уберегли її від втручання центральної держави [236, с. 213].

Багато дослідників та правознавців зазначають, що іспанська конституційна система має певні недоліки, зокрема, вона не забезпечує стабільного зв'язку між центральною владою та автономними регіонами. Відсутність прямого зв'язку призводить до постійних вимог регіонів щодо отримання нових повноважень та додаткового фінансування від центральної влади. З іншого боку, існування націоналістичних партій зі значним числом депутатів у парламенті Іспанії,

здебільшого із Каталонії та Країни Басків, ставить уряд у досить слабку позицію, коли важко створити парламентську більшість [300, с. 211].

Загалом, протягом останніх чотирьох десятиліть політична структура Іспанії еволюціонувала від високоцентралізованої до децентралізованої моделі, яка закріплює унітарну концепцію національного суверенітету, як зазначено в статтях 1.2 і 2 Конституції Іспанії. Стаття 1.2 зазначає: «Національний суверенітет належить іспанському народові, від якого походить вся державна влада». Стаття 2 також говорить нам, що «Конституція ґрунтується на нерозривній єдності іспанської нації, спільної та неподільної батьківщини всіх іспанців; вона визнає і гарантує право на самоврядування національностей і регіонів, з яких вона складається і солідарність між ними» [103].

Як заявив Конституційний суд Іспанії в рішенні 7/81 від 2 лютого 1981 року – «автономія не є суверенітетом» [360]. В контексті права на самовизначення, згідно з практикою суду, референдум щодо самовизначення може бути проведений лише після конституційної реформи, для якої потрібна кваліфікована більшість в парламенті Іспанії та ратифікації іспанським народом [304, с. 219].

У 1980 році після перших демократичних виборів у Каталонії Жорді Пухоль, лідер Коаліції «Конвергенція та Єднання» (ісп. *Convergència i Unió*, CIU), був обраний президентом Женералітату, що відображало політичні трансформації каталонського суспільства [288, с. 38].

Головною метою «конституційного компромісу» була обіцянка членства Іспанії в Європейському товаристві. Колишні представники франкістської олігархії погодилися на встановлення демократії тільки за умови отримання доступу до європейських ринків. Соціалістичні профспілки та «ліві» партії вважали ЄС гарантом демократичного та економічного розвитку [255, с. 276]. З 1978 автономія Каталонії поступово розширювалася, але без чіткої кінцевої мети. Зі вступом до ЄС в 1986 році каталонці, що не довіряли Мадриду, отримали більше впевненості у тому, що їх права національної меншини будуть гарантовані і національна держава поступово зміцнюватиметься завдяки Європі [288, с. 365].

Варто зазначити, що тема незалежності не займала значного місця в порядку денному каталонського націоналістичного руху з моменту його заснування наприкінці XIX століття. Проте, з кінця 1990-х років відбулася зміна політичного клімату в Каталонії, яка призвела до відходу від атмосфери співпраці під керівництвом Пухоля до більш жорсткої позиції в рамках Тристоронньої коаліції [241, с. 321].

Як зауважує Кетрін Крамер, в період до 2000-х років в Каталонії домінував «прагматичний каталанізм», який не підтримував ідею незалежності Каталонії як держави [119, с. 108]. У цей час каталонська індепендистська позиція була здебільшого прийнята лише невеликими лівими партіями, зокрема Республіканськими лівими Каталонії (ERC) та націоналістичною групою «Вільна земля» (кат. «Terra Lliure»). Протягом довгого часу «конституційний компроміс» давав можливість розв'язання конфлікту, але надання більшої автономії регіонам не збігалось із принципом «нерозривної єдності іспанської нації», який чітко прописувався у Конституції Іспанії [68, с. 222-234].

Процес передачі повноважень регіонам був перерваний спробою державного перевороту, здійсненого групою військових в 1981 році і це призвело до зміни напрямку розвитку цієї моделі. 30 червня 1982 року укладено угоду між двома на той час найбільшими партіями Іспанії – Соціалістична робітничка партія (PSOE) та Союз демократичних центрів (UCD). Цією угодою сторони досягнули певної стандартизації та уніфікації процесу децентралізації. Закон, який було ухвалено, мав назву Органічний закон про гармонізацію автономного процесу (LOAPA). Закон значною мірою був визнаний неконституційним [129]. Подальший перехід від LOAPA до Закону про автономний процес (1983 рік) змінив регіональну модель розвитку, яка була сформована в перші роки демократичного режиму.

«Держава автономних регіонів» – саме так почали називати Іспанію після прийняття Закону про автономний процес. Багато дослідників та й самі чиновники Іспанії заявляли, що не той процес, які мали на увазі творці Конституції. В той самий час, це також було не те, чого хотіли більшість

політичних діячів із так званих «історичних національностей». Проти такого трактування Закону від 1983 року виступила низка націоналістичних партій з автономних регіонів: «Конвергенція і Союз» (CiU), Республіканські ліві Каталонії (кат. Esquerra Republicana de Catalunya, ERC), Баскська націоналістична партія (ісп. Partido Nacionalista Vasco, PNV) та Націоналістичні ліві (ісп. Izquierda abert) [288, с. 267]. У результаті створення двосторонніх механізмів влади, децентралізація в управлінні соціальними сферами, такими як мова, культура та освіта, а також низка «державних» повноважень привела до періоду відносної стабільності, хоча час від часу все ж виникали локальні суперечки між центральною та регіональною владою.

Проте, вже з початку 2000-х років відбувалися значні зміни. Варто нам розглянути дві символічні події, що стали показниками цих перетворень: масові протести проти війни в Іраку 2003 року та рух під назвою «15-М» у 2011 році, спрямований проти жорсткої економічної політики Іспанії. Рух «15-М» прискорив зміни в поглядах на політичні процеси всередині держави. Звісно, що демократія була позитивно сприйнята іспанським суспільством, однак зростало невдоволення її ефективністю. Спостерігалася також загальна недовіра до політичних діячів, але збільшився інтерес до політики та бажання брати в ній участь. Іншими словами, люди стали більш критичними, активними та політизованими [368, с. 211].

Після досягнення певного ступеня рівноваги державного управління, Аснар під час першого терміну прем'єр-міністра (2000-2004 роки), погодився на співпрацю з баскськими та каталонськими націоналістами, а під час свого другого терміну змінив курс на «конституційний патріотизм», який йому запропонували ультрানেоліберали та ультранаціоналісти. Саме такі дії, за думкою дослідників, привели до втрати тієї політичної рівноваги, що існувала досі [40, с. 134].

У відповідь на політику Аснара, перший соціалістичний уряд Хосе Луїса Родрігеса Сапатеро (2004-2008 роки) висловив ідею «множинної Іспанії» та продемонстрував національну відкритість, що різнилася з політикою попереднього прем'єра. В той самий час, президент Каталонії Паскуаль Марагал започаткував розробку нового статуту автономії в Каталонії, щоб максимально

використати можливості, надані конституційними рамками, для захисту самоврядування від будь-яких посягань на них з боку центрального уряду [256, с. 111-119].

Після жвавих дискусій у парламенті новий статут було ухвалено 30 вересня 2005 року парламентом Каталонії. Згодом внесені зміни до статуту були затверджені парламентом Іспанії 10 травня 2006 року. Нарешті, статут був підтверджений на референдумі в Каталонії 18 червня 2006 року [308, с. 22].

Демонстрацію, яка відбулася 11 вересня 2012 року в Барселоні багато дослідників вважають початком сучасного каталонського процесу за незалежність. Національна асамблея Каталонії зібрала на вулицях Барселони свій електорат під гаслом «Catalunya, nou Estat d'Europa» (кат. «Каталонія – нова європейська держава»). Через деякий час цей соціальний протест став поштовхом для здобуття більшості в каталонському парламенті традиційної коаліції націоналістичних правих сил «Конвергенція та союз» (кат. «Convergència i Unió») і почався розгляд справи про незалежність. Артур Мас, президент Женералітату, призначив дострокові вибори для розв'язання національного питання. Такі події викликали досить інтенсивний цикл політичного та соціального протистояння, а також процес перебудови та трансформації системи політичних партій в Каталонії [257, с. 119].

Вибори 2015 року до Женералітату Каталонії остаточно визначив партії, які виступають за незалежність Каталонії. За результатами виборів сформувалася так звана платформа підтримки незалежності під назвою «Разом так!» (кат. Junts pel Si). До складу платформи увійшли партії: Демократична конвергенція Каталонії (кат. Convergència Democràtica de Catalunya, CDC), Республіканська лівиця Каталонії (кат. Esquerra Republicana de Catalunya, ERC), Демократи Каталонії (кат. Demòcrates de Catalunya, DC), Лівий Рух (кат. Moviment d'Esquerras, MES). Згодом, платформа об'єдналася ще з однією партією – Кандидатура народної єдності (кат. Candidatura d'Unitat Popular, CUP) [312].

У 2015 році сталася ще одна подія, яка якоюсь мірою підсилила індепендистські настрої в Каталонії – прийняття Іспанією так званого Закону про

«кляп» (англ. «The Gag Law»). Цей закон є досить контроверсійною темою з моменту його прийняття і до сьогодні. Прихильники закону стверджують, що він необхідний для забезпечення громадського порядку та захисту громадян від різних загроз, включно з тероризмом та розбоями. Вони також підкреслюють, що закон спрямований на боротьбу з ненавистю та захистом прав жертв злочинів [57]. Проте критики закону зазначають, що це порушення свободи слова та громадянських свобод, оскільки він накладає великі штрафи та санкції на тих, хто бере участь в мирних протестах або документує будь-які дії поліції. Головним аргументом проти існування такого закону є те, що він використовується для придушення політичної опозиції, націлений на активістів та обмежує здатність журналістів повідомляти про жорстокість поліції та про інші порушення прав людини [43].

Важливим для розуміння залишаються причини такого різкого переходу каталонської політики від поміркованої до радикальної з чіткими закликами до виходу зі складу Іспанії. Після тривалого аналізу цих процесів ми можемо виділити три основних причини початку «каталонської кризи»:

1. Децентралістська політика другого уряду консерватора Хосе Марії Аснара (2000-2004);
2. Провал реформи Статуту каталонської автономії через рішення Конституційного Суду (2010);
3. Боротьба за владу в Каталонії націоналістичних партій [171, с. 221].

Чимало організацій з прав людини, а також деякі політичні партії та соціальні рухи закликали до скасування закону, стверджуючи, що він несумісний з демократичним суспільством та порушує міжнародні стандарти прав людини [212], [351]. На цю мить, закон й досі залишається чинним і тривають досить запеклі дискусії щодо його функціонування [287].

Сформована коаліція стала несподіванкою, оскільки порушила традиційну партійну логіку і очевидним стало те, хто стане кандидатом на посаду президента. Список партійної коаліції очолив Рауль Ромева, а за ним йшли лідери основних незалежних громадських організацій та політичні лідери такі як Артур Мас та

Оріоль Жункерас. Вся виборча кампанія фокусувалася на питанні референдуму. Воно стало ключовим для всіх кандидатів незалежно від їхньої політичної позиції [54, с. 210].

6 та 7 вересня 2017 року каталонський парламент в екстреному порядку прийняв Закон про референдум та Закон про юридичний перехід за підтримки партій, що підтримували незалежність. Проте, такі дії були супроводжувалися критикою через те, що конституційні та статутні правила було змінено парламентською більшістю. Конституційний суд наклав попередню заборону на ці законодавчі дії та визнав їх нелегітимними. Однак, завдяки зусиллям місцевого населення, 1 жовтня виборчі дільниці все ж були підготовлені для проведення референдуму [379, с. 322].

Для того, щоб зрозуміти яка атмосфера панувала в момент прийняття Декларації про незалежність Каталонії в Женералітаті між представниками Індепендент та юніоністів варто проаналізувати аргументи обох сторін. Найкраще події нам передають журналісти, що перебували у парламенті Каталонії. Український журналіст Андрій Мовчан у своїй статті «Над Каталонією помірна хмарність» детально їх описує. У залі засідань лідерка фракції СУР Анна Габріель зауважила, що «мета лівих самостійників – це протиставити владу народу владі держави. Якщо сьогодні в нас вийде прийняти закон про референдум, ми зробимо це не для себе. Багато людей боролися за це. Багато боролосся проти «режиму 1978»... Ми прийшли займатися політикою, а не засідати в парламенті автономії... Нам не потрібний ні дозвіл регламенту, ні дозвіл Ради гарантій. Ми робимо це, оскільки нам потрібний лише дозвіл народу». На противагу цьому аргументу лідерка опозиційної партії та представниця юніоністів в Женералітаті від партії Ciudadanos Інес Аррімадас висловила свою позицію: «Нестабільність, безвідповідальність, одностороннє захоплення вулиці – такий сценарій радикалів із СУР. Ви перебуваєте в кроці від того, щоби зробити найсерйознішу помилку в історії демократії, і Ви, сеньйор Пучдемон, першим будете нести відповідальність». «Після 11 годин безрезультатних дебатів втомлені 52 депутати-юніоністи залишають сесійну залу, на знак протесту залишивши на своїх кріслах

прапори королівства й каталонської автономії. Але провисіли вони там недовго – літня депутатка від CSQP зриває прапори Іспанії, всупереч проханню голови парламенту мати повагу до опонентів і залишити символіку на місці» – пише у своїй статті журналіст Андрій Мовчан [13].

Зазначалося, що понад два мільйони громадян проголосували за незалежність Каталонії, не зважаючи на жорстку заборону і насилля з боку іспанської поліції. 3 жовтня 2017 року регіон пережив загальний страйк на який вийшли ті, хто підтримував незалежність і ті, хто виступав проти силового придушення протестів. Король Іспанії Філіпе VI втрутився в конфлікт і закликав до припинення протестів та порушення Конституції. Проте, прихильник незалежності Каталонії розкритикували такі дії короля за упередженість. Згодом, 10 жовтня Карлос Пучдемон оголосив про незалежність Каталонії, але невдовзі цей процес було зупинено і розпочато мирний діалог з іспанською владою [288, с. 228].

У публічних виступах К. Пучдемона видно, що його бачення Каталонії як незалежної держави має географічний, інституційний, часовий і економічний аспекти. Каталонія виступає як складова каталонської ідентичності та символ досягнення каталонських прагнень до самоідентифікації [235, с. 217].

Для кращого розуміння підтримки незалежності Каталонії на референдумі 2017 року варто розглянути таблицю створену на основі статистичних даних (табл. 2.1).

Таблиця 2.1.

Рівень підтримки незалежності Каталонії на референдумі 2017 року

Партія	За незалежність, %	Проти незалежності, %	Не вирішив, %
Разом Так (Junts pel Si)	96.5	1.5	2.0
Демократична конвергенція Каталонії	87.1	7.2	5.7

(Esquerra Republicana de Catalunya, ERC)			
Кандидатура народної єдності (CUP)	99.3	0.0	0.7
Каталонія «Так, ми можемо» (Catalunya Si que es Pot)	35.6	59.1	5.3
Громадянська партія (Ciudadanos)	0.3	99.3	0.4
Народна партія (Partido Popular)	0.2	99.0	0.8
Іспанська соціалістична робітничка партія (Partido Socialista Obrero Español, PSOE)	1.0	97.7	1.3

**Примітка: складено автором за даними (Statista.com, Catalonia referendum voting intentions by party)*

Важливе значення також мають статистичні дані, які розкладені за віковою категорією. Детально розглянувши їх, ми можемо зробити висновки яка саме вікова група більше схильна до підтримки незалежності, а яка проти (табл. 2.2).

Таблиця 2.2.

Рівень підтримки незалежності Каталонії на референдумі 2017 року за віковою групою

Вікова категорія	Рівень підтримки за незалежність, %	Рівень підтримки проти незалежності, %	Не впевнені/ не відповіді, %
18-24 роки	65.6	26.9	7.5
25-34 роки	54.8	39.3	5.9

35-44 роки	47.6	48.8	3.6
45-54 роки	38.5	57.7	3.8
55-64 роки	33.6	61.4	5.0
65 років та старші	24.1	72.1	3.8

**Примітка: складено автором за даними (CIS. Centro de Investigaciones Sociológico. Elecciones Autonómicas 2017 de Cataluña)*

27 жовтня 2017 року депутати каталонського парламенту, що підтримують ідею незалежності, затвердили текст в якому підтверджувалося проголошення Каталонської Республіки. Попри те, що такий текст був декларативною частиною резолюції, громадяни зрозуміли такий вчинок як одностороннє проголошення незалежності. У цей же день Сенат Іспанії прийняв рішення ввести в дію статтю 155 Конституції [288, с. 344]. Стаття 155 Конституції Іспанії стосується урядового делегування повноважень автономним регіонам. В ній йдеться про те, «якщо автономна спільнота не виконує зобов'язань, покладених на нього Конституцією чи іншими законами, або діє таким чином, що завдає серйозної шкоди загальним інтересам Іспанії, Уряд може, після схвалення, наданого абсолютною більшістю Сенату, вжити заходів, необхідних для того, щоб змусити останнього примусово виконати зазначені зобов'язання, або для того, щоб захистити вищезгадані загальні інтереси» [103, с. 47-48].

Відповідно до статті 155 Маріано Рахой, голова іспанського уряду, заявив про застосування федерального примусу, який передбачав звільнення голови уряду Каталонії та його команди, розпуск парламенту Каталонії та оголосити про нові дострокові вибори на 21 грудня 2017 року. Всі каталонські партії, так чи інакше, погодились взяти участь в нових виборах – це означало, що каталонський парламент прийняли втручання іспанського уряду [171, с. 148].

Іспанські науковці, що досліджують питання регіональної ідентичності та регіональних рухів, наголошують на політизації питання самовизначення каталонців і басків. За їхніми словами, часто боротьбу ведуть лише політичні

партії, тоді як значна частина місцевого населення не виражає підтримку сепаратистам. Наявність уряду націоналістично налаштованого, до прикладу такого як в Каталонії чи в Країні Басків, ще не означає беззастережного прагнення до повної незалежності, а скоріше вказує на бажання певного рівня самовизначення. Сплеск сепаратистських настроїв у Каталонії пов'язують з корупцією та внутрішніми політичними конфліктами у самому уряді, і це не відображає загальний настрій серед населення [21, с. 104].

Згодом, після проголошення незалежності Карлос Пучдемон, який був президентом каталонського Женералітату втік до Брюсселя через, на його думку, «політичні переслідування» [88].

2 листопада 2017 року Верховний суд Іспанії виніс рішення про арешт дев'ятох членів уряду Пучдемона, в тому числі й Оріолю Жункерасу, колишнього заступника Пучдемона, які й до сьогодні залишаються у в'язниці і очікують на вирок за статтями про заколот та нецільове використання державних коштів [185].

«Каталонська криза» знову набрала обертів після того, як Іспанія в березні 2018 року видала міжнародні ордери на арешт шістьох каталонських політиків, включно з Пучдемоном, які втекли за кордон для уникнення правового переслідування в Іспанії. Згодом Пучдемона було заарештовано у Німеччині під час спроби перетнути кордон, а пізніше німецька прикордонна служба його відпустили [116]. Відмова німецької влади здійснити екстрадицію Пучдемона до якоїсь міри продемонструвала ті труднощі з якими зіткнулася Іспанія, намагаючись переконати інші країни ЄС допомогти іспанському уряду притягнути до відповідальності колишніх членів регіонального уряду Каталонії [288, с. 213].

Не дивлячись на те, що іспанській владі так і не вдалося повернути Пучдемона, його прихильники висунули «свого» кандидата на пост президента Женералітату. Першим кандидатом став Хорді Санчес із партії «Разом за Каталонію», але Верховний суд Іспанії відмовився випустити його з в'язниці для участі у виборах [241].

Після тривалих переговорів щодо пошуку нового кандидата було обрано Кіма Торра в травні 2018 року. У зверненні до парламенту після обрання, Торра пообіцяв «продовжити реалізацію мандату жовтневого референдуму» та «будувати незалежну державу у формі республіки» [226]. Ми можемо констатувати той факт, що не дивлячись на зміну керівництва як в Каталонії, так і в Мадриді, відносини між ними залишаються вкрай напруженими.

Педро Санчес, який став новим прем'єр-міністром Іспанії у червні 2018 року, одразу закликав каталонський Женеалітат на чолі з Торрою до переговорів та пошуку компромісу у вирішенні «каталонської кризи». Санчес дав згоду на перегляд так званих сорока п'яти вимог, які каталонці раніше висували Мадриду [127].

Постанова Конституційного суду у 2017 році скасувала одностороннє проголошення незалежності каталонським парламентом і була заснована на звинуваченнях у посяганні парламенту Каталонії на повноваження властиві державі, а не автономному регіону. Декларація незалежності Каталонією, зокрема, посягала на національний суверенітет іспанського народу та єдність нації [288, с. 267-269]. Варто зауважити той факт, що сепаратистський рух в Каталонії перестав характеризуватися виключно «національним питанням» самої Каталонії, а набув рис популістського або націонал-популістського. Розуміння каталонського процесу як популістського означає, що всередині суспільства існує велика кількість думок щодо його подальшої долі. У законодавстві жодної європейської держави немає правового механізму виходу певних регіонів зі складу суверенної держави та утворення нових державних утворень. Так чи інакше, Європейський Союз не зацікавлений в створенні таких прецедентів, адже це порушує європейську стабільність та безпеку. Каталонські лідери також не мають ні чіткого плану щодо подальших дій, ні переговорної позиції у діалозі з Мадридом, а лише популістичні заяви, що мають на меті лише політичну та соціальну дестабілізацію.

У жовтні 2018 року президент «у вигнанні» Карлос Пучдемон і Кім Торра, теперішній президент Каталонії, оголосили про створення так званого

паралельного уряду під назвою Рада Республіки, яка має дві мети. По-перше, подолати накладені на Каталонію іспанським урядом обмеження та знайти «міжнародне визнання права на самовизначення Каталонії». Пучдемон також підкреслив, що стаття 155 Конституції Іспанії не може бути застосована до діяльності Ради, адже її штаб-квартира знаходиться у місті Ватерлоо (Бельгія) [311].

Символізм об'єднання Барселони (обраний уряд) і Ватерлоо (уряд «у вигнанні») використовувався для легітимізації «каталонського процесу» та постаті Пучдемона як лідера цього процесу. Насправді цією штаб-квартирою у місті Ватерлоо став будинок в якому мешкав сам Пучдемон. Щобільше, він використовував цю «резиденцію» для того, щоб давати інтерв'ю міжнародним медіа та винести в міжнародну площину «каталонський процес» [84].

Згодом, у лютому 2019 року лідер Каталонії та депутати парламенту протестували перед будинком Карлоса Пучдемона у місті Ватерлоо. Депутатка Аррімадас в інтерв'ю заявила, що «не існує ніякої Республіки. Ми хочемо сказати сепаратистам, щоб вони припинили відкривати схожі «пляжні бари» і замість цього дозволили парламенту Каталонії виконувати свої прямі функції» [339]. Дана акція протесту виглядала досить парадоксально, бо з однієї сторони, вона має на меті повернути парламенту Каталонії її повноваження у проведенні каталонської політики, а з іншої – відбувалася перед самопроголошеною резиденцією Пучдемона у Ватерлоо, що якоюсь мірою легалізувала її.

Сьогодні відбувається швидка інтернаціоналізація «каталонської кризи», а також сепаратистських рухів в цілому. Очевидним стає той факт, що сепаратистська боротьба розгортається не тільки всередині Іспанії, а й на міжнародній арені. Неможливість у сьогоднішньому вигляді досягнути незалежності чи провести повністю легітимний референдум роблять міжнародну арену пріоритетом для каталонського уряду, щоб отримати бажану підтримку. Референдум 1 жовтня викликав низку занепокоєнь з боку європейських інституцій та правозахисних організацій щодо реакції іспанського уряду на гарантування законного права кожної людини на протест і застосування надмірної

сили, а також щодо інших аспектів демократій. Міжнародна громадська думка здебільшого підтримувала сепаратистський рух в Каталонії та бажання незалежності. Звісно, це зовсім не означає, що медіа загалом підтримують право Каталонії на незалежність. З іншого боку, низка провідних газет захищали легітимність конституційного ладу Іспанії та іспанського уряду [301, с. 178].

Європейський Союз ніколи не мав розбіжностей у позиції щодо Каталонії з іспанським урядом. Уряд Каталонії протягом довгого часу намагався отримати міжнародну підтримку своєї незалежності ще до того як відбувся референдум про незалежність у 2017 році. Каталонські парламентарі активізували свою «зовнішню політику» через каталонські делегації в дев'яти європейських містах. Згодом ці «представництва» було закрито відповідно до 155 статті Конституції Іспанії, окрім одного в місті Брюссель. Варто зазначити, що жодна країна ЄС не підтримала незалежність Каталонії та визнали «каталонську кризу» як виключно питання внутрішньої політики Іспанії [302, с. 210].

Представники Каталонії, що виступають за незалежність не відмовляються від інтернаціоналізації «каталонської кризи» та прагнуть європейського визнання і посередництва. Проте, однозначна позиція країн-членів ЄС та європейських інституцій в цілому стали великим розчаруванням для каталонських сепаратистів [225, с. 111].

16 жовтня 2017 року, організація яка підтримує незалежність Каталонії *Òmnium Cultural* випустила відео на платформі YouTube під назвою «Допоможіть Каталонії. Врятуйте Європу». Відео було опубліковано через два тижні після проведення неофіційного референдуму про незалежність Каталонії 1 жовтня. На відео з'являється молода жінка, яка звертається до європейських громадян і закликає їх допомогти «захистити» демократію та свободу в Каталонії від репресивних дій іспанської держави. На відео вона стверджує, що «каталонська криза» – не внутрішній конфлікт Іспанії, а європейська проблема і закликає до допомоги каталонцям, щоб «врятувати Європу». Кризу в Каталонії відео пов'язує з майбутнім Європи і підкреслює, що саме Європа повинна підтримувати

демократію та справедливість в Каталонії, якщо вона прагне й надалі захищати демократичні цінності [287].

Питання незалежності Каталонії та проведення референдуму варто розглянути й з точки зору права та законодавства. Дії, що спрямовані на відділення Каталонії та безпосередня діяльність каталонських політиків «у вигнанні» спричинили певну напругу між іспанським та європейським законодавством. Однією із найгучніших справ, що яскраво нам демонструє таку напругу є справа Пучдемона. Складну колізію в європейському праві викликав арешт Пучдемона в Німеччині.

Суд в місті Оберландесгеріхт (земля Шлезвіг-Гольштейн, ФРН) відмовився видати Пучдемона на підставі звинувачень у закордонній діяльності, не дивлячись на європейський ордер на арешт, виданий Верховним судом Іспанії за двома пунктами (заколот і розкрадання). Крім того, німецький суд запросив у Верховного суду Іспанії додаткову інформацію щодо злочину, ймовірно, скоєного Пучдемоном, щоб прийняти остаточне рішення щодо запиту Іспанії [319].

Професор з європейського та адміністративного права Мадридського університету Даніель Сарм'єнто висловлює свою позицію щодо цієї справи. Він зазначає, що таке рішення німецького суду є досить дивним з точки зору європейського права. Верховний суд Іспанії згодом дав зрозуміти, що після винесення остаточного рішення німецьким судом, іспанський суд звернеться до Суду ЄС. Сарм'єнто зазначає, що в самій Іспанії досі триває дискусія про те, чи може Верховний суд зробити таке звернення, але, на його думку, це не є проблемою. Суд-заявник може звернутися до Суду ЄС навіть якщо результатом буде непрямий перегляд рішення суду відповідача. У контексті європейської судової співпраці розбіжності між національними судами мають бути вирішеними через юрисдикцію Суду ЄС, якщо дискусія ґрунтується на нормах права ЄС. У цій справі Верховний суд Іспанії має вагомі підстави не погодитися з рішенням німецького суду і таке рішення має бути вирішене лише Судом ЄС [318]. Іспанська газета El País назвала позицію Німеччини «неприйнятним втручанням»

і висловила співчуття, що «популістська демагогія» отримала таку потужну підтримку в Європі [87].

Не дивлячись на складну міжнародну ситуацію каталонські сепаратисти продовжили свою риторику. У ході церемонії, присвяченої вшануванню вигнанців із Баньолеса та каталонського регіону Пла-де-л'Естані (Жирона), президент Каталонії Кім Торра висловив думку про необхідність побудови історичної пам'яті на основі таких цінностей як пам'ять, справедливість, правда та відновлення. Крім того, Кім Торра заявив, що можливість створення історичної пам'яті залежить від її відновлення, і він наголосив, що каталонці змогли протистояти франкізму та вигнанню завдяки своїй здатності до опору, який базується на душі нації [140]. Хоча промова Кіма Торри стосувалася каталонців, які перебували у вигнанні, її зміст потребує розуміння історичної пам'яті в ширшому контексті – опору франкізму та диктатурі. Торра чітко вказує на те, що душа каталонської нації була створена для тих, хто виступав проти гноблення. Такі заклики викликають паралель між минулим та сучасністю і заявлена ним претензія на відновлення історичної пам'яті має важливі наслідки для подальшого розуміння «каталонської кризи».

У 2018 році Кім Торра у своєму виступі засудив владу Іспанії за її «негативний» вплив на історію Каталонії. Президент Каталонії скаржився на велику кількість картин католицьких монархів Іспанії в галереях Каталонії, та стверджував, що картини Торреса Гарсія були заборонені під час диктатури Прімо де Рівери через їх начебто «каталонський характер». Торра вважає, що це є прикладом гноблення, яке відбувалося під час диктатури Прімо де Рівери та інших моментів, таких як прийняття статті 155 Конституції Іспанії [162, с. 291]. Колективна пам'ять стає все важливішою для розуміння того, як певні групи формують свою ідентичність, використовуючи твердження, які поєднують минуле й сьогодення. У відповідь на рух за незалежність, згадки про так звану «національну душу» Каталонії, що стала на захист Каталонії проти іспанської диктатури, перетворюють історичні події та символи для того, щоб зміцнити колективну пам'ять і разом протистояти «у боротьбі за самостійність». З іншого

боку, юніоністська сторона використовує також колективну пам'ять, але стверджує, що Каталонія завжди була частиною Іспанії, а іспанська держава несе відповідальність за підтримку конституційного порядку [280, с. 336]. Ми бачимо, що такі антагоністичні історичні спогади підкреслюють глибокий рівень розбіжностей та відсутність спільної точки зору, що виражається в політичній неможливості знайти рішення для ситуації в Каталонії.

Історична пам'ять, що відображає «колективну пам'ять», відіграла важливу роль у розвитку каталонського націоналізму. Дослідник та професор Ван зауважує, що зв'язок між історичною пам'яттю та зростанням націоналізму варто розглядати як ключовий елемент, що надає націоналізму певної ваги [383, с. 31]. Політичні лідери часто використовують минуле для мобілізації громадської підтримки своїх ідей та політичних рухів. Історичні події також можуть бути використані як інструмент політики та сформувати певний вплив на емоції суспільства з метою легітимізації своїх дій [377, с. 211].

Історичні етапи формування етнічної конфліктності в Каталонії ми можемо розділити на основні ключові етапи, що є важливими для розуміння його причин та протяжності у часі (табл. 2.3).

Таблиця 2.3.

Історичні етапи формування етнічної конфліктності в Каталонії

С тадія	Період	Основні події
1	Середньовічна Каталонія	– розпочався стрімкий розвиток самобутньої культури та мови в Каталонії;
2	1714–1931 роки	– Війна за іспанську спадщину (1714) привела до втрати Каталонією своєї автономії; – поступове придушення каталонської ідентичності та мови під владою Іспанії;
3	1930-ті – 1970-ті роки	– культура Каталонії відроджується під час Другої іспанської республіки та громадянської війни;

		– період диктатури Франко (1939–1975) відзначився жорстким пригніченням каталонської ідентичності;
4	1970-ті – 2000-і роки	– пост-франкістська епоха: Каталонія отримала автономію, культурне та мовне визнання; – виникнення перших сепаратистських рухів;
5	2000-і – дотепер	– тривала напруга між прагненням уряду Каталонії до незалежності та опозицією з боку уряду Іспанії; – референдум про незалежність Каталонії (2017), що призвів до нової політичної кризи; – жовтень 2018 року президент «у вигнанні» Карлос Пучдемоном оголошує про створення так званого паралельного уряду під назвою Рада Республіки; – в 2019 році відбулися масові протести, що були організовані рухом під назвою «Демократичні цунамі» через ув'язнення каталонських сепаратистів.

**Примітка: складено автором*

Можливий діалог між урядами Каталонії та Іспанії може призвести до зовсім іншого розвитку подій, який більше відповідатиме інтересам обох сторін. Шлях до консенсусу залишається незрозумілим, але «каталонська криза» вже спричинила кризу суверенітету і поставила під сумнів легітимність іспанської держави у розв'язання територіальних проблем.

У 2019 році, після того, як каталонських сепаратистів визнали винними в заколоті та засудили до тривалого терміну ув'язнення, у Каталонії відбулися масові протести, що були організовані рухом під назвою «Демократичне цунамі» (кат. «Tsunami Democràtic»). «Демократичне цунамі» — вільна мережа, яка працює в соціальних мережах та за допомогою додатку для обміну повідомленнями Telegram. Лідери організації, що залишаються анонімними,

координують протести та закликають до громадської непокори. Першим таким актом протесту була акція в аеропорту Барселони [287]. Оскільки політичні лідери були позбавлені своїх посад у судовому порядку, «Демократичне цунамі» вирішили приховати своє керівництво від громадськості, щоб ніхто не мав змоги звинувачувати їх у проведенні протестів. Крім того, вимога держави для проведення переговорів зіштовхується з проблемою відсутності спільної основи для діалогу, бо одна сторона прагне підірвати державний суверенітет, а інша має на меті зміцнити його і не змінювати при цьому наявних рамок.

У 2020 році відбувся наступний виток «каталонської кризи» пов'язаний із пандемією COVID-19. На фоні напружених відносин у політичному середовищі період пандемії став новим приводом для протистояння партій, що пропагують незалежність. Як правоцентристи, так і лівоцентристи заявляли про теоретично дієву «незалежну каталонську республіку». Заступник генерального секретаря Республіканських лівих Каталонії (ERC), Марта Вілалта, зазначила, що пандемія COVID-19 «знову підкреслила необхідність мати власну державу», яка зможе швидко та ефективно діяти [341, с. 211].

На цю мить найновіші доступні дані щодо рівня підтримки незалежності Каталонії серед населення ґрунтуються на соціологічному опитуванні, проведеного «Центром досліджень громадської думки» у травні 2021 року (табл. 2.4.).

Таблиця 2.4.

Рівень підтримки незалежності Каталонії серед населення (за травень 2021 року)

Відповідь	Рівень підтримки
За незалежність Каталонії	47.7%
Проти незалежності Каталонії	44.4%
Не впевнений/не відповів	7.9%

**Примітка: складено автором за даними (CIS. Centro de Investigaciones Sociológico. Independencia de Cataluña)*

Такі соціологічні дані свідчать, що каталонське суспільство не має єдиної позиції щодо підтримки незалежності. Одна половина виступає «за», а інша – «проти». Через таку поляризованість суспільства «каталонська криза» вважається незавершеною.

Політичне життя Каталонії зараз є досить насиченим і як в кожному демократичному суспільстві про це свідчить наявність великої кількості політичних партій серед яких є як індепендистські, так і юніоністські. До тих, які відкрито підтримують незалежність Каталонії (Індепендент) входять: Каталонська демократична європейська партія (Junts per Catalunya), Республіканські ліві Каталонії (Esquerra Republicana de Catalunya) та «Народна єдність» (Candidatura d'Unitat Popular). Партії, що виступають за єдність Каталонії з Іспанією (юніоністи) – Громадянська партія (Ciudadanos), Народна партія (Partido Popular) та Іспанська соціалістична робітничка партія (Partido Socialista Obrero Español). Для кращого розуміння політичного середовища Каталонії нам варто ознайомитися з основними програмними цілями вищеназваних політичних партій.

Каталонська демократична європейська партія (Junts per Catalunya, PDeCAT):

1. Продовження процесу незалежності Каталонії, забезпечення легітимізації референдуму про незалежність.
2. Покращення якості освіти та забезпечення доступності до неї.
3. Підвищення якості життя громадян, в тому числі забезпечення соціальних прав та зменшення безробіття [237].

Республіканські ліві Каталонії (Esquerra Republicana de Catalunya, ERC):

1. Продовження процесу незалежності Каталонії, легітимізація референдуму про незалежність.
2. Забезпечення справедливої економіки та зменшення нерівності між громадянами.
3. Зміцнення системи охорони здоров'я та забезпечення повної гендерної рівності [134].

Громадянська партія (Ciudadanos):

1. Покращення якості освіти та забезпечення доступності до неї, а також розвиток нових технологій та цифрових інструментів в освіті.

2. Підвищення якості охорони здоров'я.

3. Покращення інфраструктури та збільшення інвестицій в цю сферу [90].

«Народна єдність» (Candidatura d'Unitat Popular, CUP):

1. Продовження боротьби за незалежність Каталонії та зміцнення демократичних свобод та прав людини.

2. Створення нової економічної моделі, що базується на справедливості.

3. Забезпечення повної рівності між громадянами та боротьба з корупцією [113].

Партія соціалістів Каталонії (Partido Socialista Obrero Español, PSOE):

1. Покращення якості охорони здоров'я та освіти.

2. Забезпечення рівності між громадянами.

3. Покращення інфраструктури та збільшення інвестицій в цю сферу [294].

Народна партія (Partido Popular, PP):

1. Зміцнення та захист конституції та демократичних свобод.

2. Покращення економічної ситуації та зменшення безробіття.

3. Зміцнення системи боротьби з тероризмом та насильством [293].

Проаналізувавши політичні цілі основних популярних партій Каталонії ми розуміємо, що є чимало пунктів за якими ці партії схожі – покращення життя мешканців регіону, але єдиний відмінний пункт – прагнення до незалежності чи єдність з Іспанією робить їх запеклими опонентами, що відмовляються від будь-якого консенсусу.

Ми не можемо залишити без уваги ще один аргумент, який пояснює причинно-наслідкові зв'язки активізації «каталонської кризи» сьогодні. Так чи інакше, на тлі повномасштабного вторгнення Російської Федерації до України у 2022 році, ЄС активно почав викривати «агентів» та людей, що ведуть підривну діяльність щодо європейської безпеки. Більшість таких «агентів» фінансуються

напряму чи опосередковано з РФ. Підрив європейської безпеки та стабільності через фінансування праворадикальних та націоналістичних партій є звичним елементом гібридної війни російського режиму проти Європи. Хоча, ще до 2022 року в ЗМІ почали активно з'являтися статті щодо зв'язку каталонських сепаратистів із Кремлем. Про це писало низка найавторитетніших видань світу – Радіо свобода, POLITICO, New York Times, Reuters тощо. Отже, нам варто також розглянути їхні аргументи.

Найбільш резонансною є стаття New York Times під назвою «Одружені шпигуни Кремля, тіньова місія до Москви та безлад у Каталонії». Автори статті з посиланням на розвідку, заявляють, що помічник високопоставленого каталонського сепаратиста шукав допомоги в Росії у боротьбі за повний розрив Іспанії. За звітом європейської розвідки, у Москві відбулася зустріч емісара Хосепа Луїса Алая, старшого радника колишнього президента Каталонії Карлоса Пучдемона з російськими чиновниками, колишніми офіцерами розвідки. Така зустріч була частиною спроби отримати допомогу від Росії у відокремленні Каталонії від решти Іспанії. Пан Алай і пан Пучдемон підтвердили свої поїздки до Москви, але зауважили, що «вони були зовсім з інших причин». Насправді невідомо чи Кремль взагалі надавав будь-яку допомогу каталонським посадовцям, але симптоматичним є те, що одразу після однієї з таких поїздок громадська організація «Демократичне цунамі» (ми розглянули ці події вище) організувала масові протести в аеропорту Барселони, які зірвали роботу летовища. Стаття говорить про те, що провідники каталонської незалежності підтримують близькі стосунки з російськими діячами, причетними до здійснення різних форм гібридної війни проти країн Заходу. Російські зв'язки з каталонськими лідерами зумовлені прагненням Москви змусити Захід до дезінтеграції. Також в статті йдеться про створення секретної протестної групи, яка за короткий час діяльності зуміла організувати масштабні акції протесту [93].

Звісно, жодна зі сторін не підтвердила такі дані і не спростувала їх. Спираючись на дані європейської розвідки, зазначені в цій статті, можна зауважити, що якоюсь мірою сьгоднішні сепаратистські рухи в Європі

використовуються ворожими до демократичних цінностей державами, зокрема РФ. Точки нестабільності послаблюють європейську безпеку та роблять її вразливою перед будь-якими викликами.

Сучасна реальність підкреслює неабияку специфіку світу, де глобальна взаємозалежність між країнами та регіонами значно знизилася ймовірність традиційних протистоянь між державами. Однак, не зважаючи на це, збройні конфлікти залишаються серйозною загрозою безпеці. Серед найбільш актуальних загроз і ризиків, які отримали визнання іспанським урядом, можна виділити наступні 12 аспектів: збройні конфлікти, тероризм, кіберзагрози, організована злочинність, економічна та фінансова нестабільність, вразливість енергетичних систем, можливе поширення зброї масового знищення, негативний вплив нерегулярних міграційних потоків, проблема шпигунства, ризик надзвичайних ситуацій та катастроф, вразливість морських територій, а також слабкість критичної інфраструктури та ключових служб [31, с.156-164].

Однозначно, конфлікт в Каталонії, є складною проблемою з глибокими історичними коренями та політичними наслідками. Існує кілька можливих сценаріїв вирішення конфлікту, кожен з яких має свої переваги та недоліки. Сценарій вирішення «каталонської кризи» пропонує чимало дослідників, істориків, політиків та правознавців. Нам варто розглянути декілька основних, які найбільше дискутуються у міжнародному середовищі:

1. Переговори. Один із можливих сценаріїв вирішення «каталонської кризи» є переговори. Цей підхід передбачає, що обидві сторони збираються разом для обговорення своїх претензій та спроби знайти спільну мову. Переговори були запропоновані міжнародними організаціями, включно з ООН та ЄС. Переговори, як спосіб вирішення «каталонської кризи», підтримують й деякі каталонські політики та громадські організації [221].

2. Конституційна реформа. Ще одним потенційним рішенням є конституційна реформа. Цей підхід передбачає внесення змін до Конституції Іспанії, щоб надати Каталонії більшу автономію або навіть незалежність. Хоча цей варіант був запропонований деякими іспанськими політиками, йому

заперечують багато інших, які вважають, що чинна Конституція вже надає достатньо автономії Каталонії [190].

3. Міжнародне посередництво. Третій сценарій — це міжнародне посередництво. Цей підхід залучав би нейтральну третю сторону, таку як ООН або Європейський союз, яка б виступала посередником між урядом Іспанії та Каталонією. Цей варіант пропонували деякі каталонські політики та групи громадського суспільства, але проти нього виступає уряд Іспанії, який вважає конфлікт виключно внутрішньою справою [217].

4. Референдум. Четвертим потенційним рішенням є референдум. Такий підхід передбачає проведення голосування в Каталонії, щоб визначити, чи повинен регіон стати незалежним. Хоча цей варіант був запропонований деякими каталонськими політиками проти нього виступає уряд Іспанії, який вважає, що таке голосування було б неконституційним [131].

5. Прямі дії. Деякі люди в Каталонії закликали до прямих дій для вирішення конфлікту. Такий підхід передбачає громадянську непокору, протести та інші форми ненасильницького опору. Хоча цей варіант використовувався деякими каталонськими активістами, але може призвести до насильства та подальшої ескалації конфлікту [59].

Потенційні наслідки виходу Каталонії зі складу Іспанії складні та ще не до кінця вивчені, бо містять в собі проблеми як для Каталонії, так і для Іспанії в цілому. З одного боку, незалежність Каталонії може принести регіону більшу автономію та самовизначення, дозволяючи йому переслідувати власні економічні та політичні інтереси без втручання Мадрида. Однак це може призвести до політичної та економічної нестабільності, соціальних заворушень та безлічі інших проблем.

З політичного погляду вихід Каталонії 100 незначним ударом по національній ідентичності Іспанії, потенційно підживлюють чи сепаратистські рухи в інших регіонах, таких як Країна Басків або Галісія. Такі дії, своєю чергою, можуть підірвати стабільність іспанської держави та призвести до ширших політичних і соціальних потрясінь [58].

Економічно, Каталонія є одним із найбагатших регіонів Іспанії, на частку якого припадає близько 20% ВВП країни. Вихід Каталонії може призвести до значної втрати економічної потужності та впливу для Іспанії, потенційно спровокувавши фінансову кризу та ще більше посиливши і без того високий рівень безробіття в країні [340].

Існують також ширші геополітичні наслідки виходу Каталонії з Іспанії, особливо щодо Європейського союзу. ЄС обережно ставиться до підтримки сепаратистських рухів у Європі, оскільки боїться, що такі рухи можуть підірвати стабільність Європейського союзу та його держав-членів. Сецесія Каталонії може мати наслідки для європейського проєкту в цілому, потенційно призводячи до подальшого розвитку розпаду та фрагментації. Крім того, ситуація в Каталонії може мати наслідки для інших регіонів Європи, де присутні сепаратистські рухи, таких як Шотландія та північна Ірландія [259].

РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ УМОВ ТА ТЕНДЕНЦІЙ ІСНУВАННЯ ЕТНОПОЛІТИЧНОГО КОНФЛІКТУ В ПІВНІЧНІЙ ІРЛАНДІЇ (КОРОЛІВСТВО ВЕЛИКОБРИТАНІЇ ТА ПІВНІЧНОЇ ІРЛАНДІЇ)

3.1. Передумови та етапи формування етнічної конфліктності в Північній Ірландії у контексті історичного аналізу

У Північній Ірландії, як і в інших схожих суспільствах по всьому світу, історія є досить суперечливою темою. Історія конфлікту між націоналістичними та юніоністськими спільнотами має різні, і часто протилежні, інтерпретації. Історичний наратив, міф, колективна пам'ять та символи, пов'язані з минулим, стають неодмінною частиною цього конфлікту.

Підтримку своїх поглядів спільноти отримують з історичних фактів та подій. Проте, навіть фактичні події можуть бути спотворені або інтерпретовані по-різному в залежності від поглядів і переконань. Наприклад, до сьогодення існує дискусія між націоналістами та юніоністами щодо того, хто першим оселився на території Північної Ірландії. Націоналісти стверджують, що їх предки – галли, прибули на територію в V столітті. З іншого боку, юніоністи стверджують, що на цій території вже проживали шотландські племена, круїтіни, ще до прибуття галлів [252, с. 22].

Сьогодні Північна Ірландія є регіоном, що входить до складу Об'єднаного Королівства та знаходиться на північному сході острова Ірландія. Вона оточена Атлантичним океаном на півночі та заході, Ірландським морем на сході та має спільний кордон на півдні з Республікою Ірландія. Регіон охоплює площу 14 130 квадратних кілометрів та нараховує близько 1,9 мільйона жителів. Столицею Північної Ірландії та найбільшим містом є Белфаст [71].

В епоху середини VIII століття вікінги розпочали свої напади на землі Ірландії, в результаті чого були пошкоджені численні монастирі, церкви та бібліотеки. Всупереч цьому, протягом IX століття вікінги почали осідати в країні та заснували укріплені міста, такі як Корк, Бентрі, Вексфорд, Вотерфорд та Дублін. Їхні досягнення відобразилися в ірландській історії та культурі, які досі вивчають та досліджують. На приклад, до складу ірландської мови увійшла

невелика кількість слів з мови вікінгів (скандинавської). Більшість з них пов'язана з плаванням, рибальством або торгівлею [11, с. 14].

Період до вторгнення норманів був відомий як період хаосу та турбулентності, коли дев'ять провінційних королів Ірландії продовжували боротися між собою за престиж та владу. Цей період в історії Ірландії називається «періодом королів у незгоді». До середини XII століття два головних суперники [100, с. 20].

Ще одним важливим регіоном Ірландії, де відбувалися численні історико-політичні події був Ольстер. Ольстер – історичний регіон Ірландії, який мав дев'ять графств: Антрім, Даун, Арма, Фермана та Лондондеррі, а також Каван, Монаган та Донегал. Ольстер культурно був досить схожий з Гельською Ірландією, але політично відділений від неї. У 1542 році Декларація Генріха VIII передбачала, що король Англії та його спадкоємці назавжди стають королями Ірландії, а імперська корона та королівство Англії будуть об'єднаними. Це свідчило про рішучість Тюдорів у зміцненні свого контролю над островом. Однак Ольстер залишався незалежним аж до 1603 року. Одразу після смерті королеви Єлизавети I у 1603 році Ольстер нарешті був підкорений Англією [267, с. 2].

Вперше Англія заявляє про свою владу над островом Ірландія в XII столітті, а вже з кінця XII століття в Ірландії існував власний парламент, хоча він здебільшого був підпорядкований спочатку парламенту Англії, а потім парламенту Великої Британії. Парламент Ірландії не мав ключової ролі в становленні власної національної ідентичності. Нове королівство під назвою «Велика Британія» утворилося в 1707 році шляхом об'єднання Шотландії з Англією [207, с. 7].

Важливим є процес боротьби за незалежність та реакція сусідніх країн на цей процес. У кінці XVI століття Іспанія підтримувала Ірландію, двічі втручаючись у її боротьбу проти Великої Британії маючи на меті значно послабити її вплив. Однак, ці спроби були марними. Це може пояснити нейтральне ставлення іспанців до ірландської боротьби на початку XX століття, під час і після Першої світової війни. Згідно з документами Історичного

національного архіву Мадрида, націоналістично налаштовані каталонці висловлювали цілковиту підтримку ірландцям у їх боротьбі. Згодом питання ірландської незалежності стало менш однозначним у внутрішній та зовнішній політиці Іспанії [30, с. 36].

Політика Англії мала важливе значення у подіях, що відбувалися в Ірландії. Невдача у війні Карла I стала приводом для нещадної критики пуританськими, тобто протестантськими членами парламенту. Оскільки католицька Ірландія була вкрай розчарована наслідками правління пуритан, то в 1641 році там було спровоковано повстання. Це повстання стало відображенням відносин між ірландськими католиками та англійською монархією [267, с. 3].

У XVII столітті (1649–1652), під час завоювання Ірландії Олівером Кромвелем, відбулася так звана «колонізація» Кромвеля, під час якої майже вся земля була відібрана у католиків та передана протестантам. Ці події призвели до того, що населення Ірландії було розділене на різні групи залежно від мови, релігії та соціального статусу. Наприклад, гельські ірландці були переважно римо-католиками, шотландські поселенці – пресвітеріанами, а англо-ірландці – переважно англіканцями або прихильниками Ірландської церкви [252, с. 22].

Протягом XVII століття провінцію Ольстер масово заселяють протестанти із Шотландії та Англії. Після громадянської війни, яка відбулася в Англії, напруга між релігійно поміркованою монархією, яка віддавала перевагу політичному абсолютизму католицької Європи, та дворянством, яке прагнуло до більш суворого протестантизму та обмежень монархічної влади, не змогла бути повністю подолана [267, с. 4].

Після того як католицький монарх Яків II був скинутий з престолу у 1688 році, втік до Ірландії, де претендував на владу. Протестантські громади міста Денніса та північних міст Енніскіллена виступили проти нього та натомість підтримали його зятя Вільгельма Оранського, який успадкував англійський престол. Протягом наступних двох років війська короля Вільгельма завдали поразки арміям якобітів в Ірландії. Оранський здобув дві помітні перемоги в битві при Бойні в 1690 році та битві при Огріні в 1691 році [157, с. 20].

Історична подія битви при Бойні відображає роль релігії в історії Ірландії. Навіть після того, як католицька Ірландія залишилася вірною королю Якову, перемога Вільгельма в битві при Бойні в 1690 році призвела до конфіскації земель в ірландців-католиків. Указом короля введено кримінальні закони, які виключали католиків з політичного життя та забороняли їм володіти власністю, служити в армії, займатися адвокатською професією, займати державні посади або бути депутатом. Католицькі школи та поховання були визнані незаконними, а змішані шлюби з католиками заборонялися [252, с. 23].

З огляду на такі події протестанти Ірландія залишалася насторожі. Їх парламент прийняв декілька «каральних законів», спрямованих на знищення католицизму в Ірландії. Наприклад, в Акті «Про запобігання подальшому зростанню папства» від 1703 року зазначено, що «різноманітні емісари Римської церкви, папські священники та інші особи такого спрямування, користуючись слабкістю та невіглаством деяких із підданих Її Величності або крайньою хворобою та занепадом їхнього розуму, щодня намагаються переконати та відвернути їх від протестантської релігії, на велику ганьбу Всемогутнього Бога, ослаблення істинної релігії... до порушення миру та поселення... багато людей, які сповідують папську релігію, мають у своїй владі підняти розбіжності серед протестантів, шляхом голосування на виборах членів парламенту, а також мають у своїй владі використовувати інші способи та засоби, спрямовані на знищення інтересів протестантів у цьому Королівстві...» [38]. Ми бачимо, що таким чином кримінальне законодавство обмежувало діяльність католицької церкви та позбавляло заможних католиків політичних та соціальних прав [111, с. 43].

Під час епохи Просвітництва в Європі здавалося, що «папські заборони» та монархічний абсолютизм відходять у минуле. Навіть Французька революція 1789 року вважалася протестантськими лібералами початком ери, коли «розум перемаже упередження». Такий оптимізм сприяв створенню різних організацій для подальшого втілення реформ, які швидко призведуть до націоналістичної республіканської перспективи. Члени цих організацій вірили, що нова «ера розуму» дозволить Ірландії розірвати свій зв'язок з Великобританією [267, с. 6].

Протестантська громада, яка переважно проживала на північному сході, стала символом багатства та влади і повністю підтримувалася англійцями. Наприклад, такі організації як «Оранжисти» (англ. Orange Lodges) та «Peep o' Day Boys» були створені, щоб зберегти контроль над цими землями з боку Англії [266, с. 29].

Однак, основна різниця полягала в тому, що у Белфасті населення складалося з кількох сотень католиків на тисячу людей, тоді як південне Ольстерське графство Арма мало рівну кількість католиків та англіканців [256, с. 7].

У 1791 році ірландський пресвітеріанський духовник Вулф Тоун заснував групу під назвою «Об'єднані ірландці» яка прагнула до незалежності Ірландії від Великої Британії та проти зміцнення англійського правління в Ірландії. Група планувала повстання у 1796 році, проте воно виявилось неуспішним через те, що французький флот, який підтримував їх, не зміг висадитися в затоці Бентрі через шторм. У 1798 році повстання відновилося, але було придушене після поразки у битві при Оцті. Після цього революційний рух був оновлений через створення інших організацій, таких як Молода Ірландія та Ірландське республіканське братство (IRB). Повстання 1798 року продовжилося низкою інших повстань у 1803, 1848 та 1867 роках. Головною метою цих кампаній було розірвати зв'язок між Ірландією та Великою Британією, який був укладений прийняттям Акту про союз від 1801 року. Згідно з цим законом, ірландський парламент був офіційно інтегрований до парламенту Великої Британії [252, с. 23].

Акт Союзу проголошував, що «назавжди Королівство Великобританії та Ірландії будуть об'єднані в одне Королівство під назвою Сполучене Королівство Великої Британії та Ірландії». У ньому також було зазначено, що «обидва суб'єкти перебувають в однакових умовах торгівлі». Однак, серед дослідників існує думка, що Акт Союзу було прийнято через побоювання, що Наполеон Бонапарт міг би скористатися бунтівною Ірландією, щоб розпочати вторгнення на материк [157, с. 29].

Період до прийняття Акту Союзу чітко виявив основні тенденції конфлікту в Ірландії: англійці використали військову силу для приборкання ірландців; відбувалося так зване «політичне насильство» між корінними ірландцями та переселенцями; конкурентні інтереси різних земельних класів під час громадянської війни в Англії спровокували міжусобиці. Починаючи з Акту Союзу 1801 року, основна боротьба в Ірландії відбувалася між націоналістами та англійцями, які намагалися зберегти зв'язок з Англією [199, с. 48].

В XIX столітті в Ірландії відчуженість між юніоністською та націоналістичною громадою загострилася ще більше. Необхідним на той момент залишалося знайти шляхи для зменшення напруження та побудувати діалог між сторонами. В Ірландії серед католицьких громад зростала націоналістична свідомість, що досягла свого піка саме в XIX столітті. У другій половині XIX століття в Ольстері значно зростала протестантська ідентичність, що виникла частково як відповідь на зростання націоналістичної свідомості серед католицьких громад в Ірландії [230, с. 32].

У 1820–1830-х роках Деніел О'Коннел очолював кампанію за емансипацію католиків. У 1829 році був прийнятий Закон про емансипацію католиків, що дозволив католикам балотуватися до Вестмінстерського парламенту. Однак, О'Коннел не зупинив своєї кампанії та організовував публічні демонстрації за скасування Акту Союзу 1801 року та за створення окремого Дублінського парламенту. Акт Союзу також спричинив опір католицьких націоналістів, але його підтримала протестантська громада [252, с. 23].

Прагнення до конституційної реформи в Ірландії було суттєво стримано Великим голодом, який виник через неврожай картоплі в період з 1845 по 1851 роки. На жаль, голод призвів до загибелі понад мільйона людей та змусив ще понад мільйон емігрувати за кордон. Також, важливо відзначити, що голод мав негативний вплив на англо-ірландські відносини. Всупереч катастрофічній ситуації, їжа продовжувала експортуватися, що підживлювало враження, що Англія не змогла зупинити голод та не проявляла достатньої уваги до місцевого населення. Це спричиняло погіршення відносин між країнами та загострення

соціально-політичної ситуації [230, с. 201-206]. Загалом, Великий голод мав дуже серйозний вплив на історію Ірландії та її відносин з Англією. Ця трагедія призвела до масової еміграції та відчутного погіршення соціально-економічної ситуації у країні.

Вже до 1880-х років існували дві окремі громади, які відрізнялися релігією, культурою та питаннями взаємовідносин з Великою Британією. Північ Ольстеру бажала зберегти стійкі відносини з материком, тоді як південні націоналісти мали рішучість повністю розірвати будь-які зв'язки із Вестмінстером. Варто зазначити, що боротьба між Північчю та Півднем за стосунки з Британією продовжувалася протягом всього століття і стала основою подальшого протистояння [283, с. 59].

Перш за все, протестанти на північному сході Ірландії розглядали себе окремо від католиків, які мешкали на острові. Вони були прихильниками уніонізму і бачили розподіл Ірландії між католиками та іншою частиною Британії. Юніоністи не вважали географічне відокремлення Ірландії від материка визначною рисою в їх політиці. На їх думку, саме вони створили анклав, як нащадки британських поселенців, який в економічному, культурному та соціальному відношенні переважав анклав корінних ірландських народів. Створений ними анклав потребував захисту від поглинання ірландською католицькою церквою [338, с. 100].

Протистояння між Північчю та Півднем Ірландії також було пов'язане з питанням відносин між церквою та державою. Протестантське населення Північної Ірландії не довіряло жодному режиму, в якому католики мали б перевагу. Багато з них вважали режим в Дубліні таким же, як і режим в Римі. Недовіра до католицизму була дуже глибокою. В Ольстері католицькі громади піддавалися дискримінації. Католики в цілому зазнавали економічних труднощів порівняно з їхніми протестантськими земляками. Юніоністи не виявляли жодного бажання передавати урядовий контроль над регіоном на південному заході, оскільки вони були переконані, що це призведе до зміни балансу на користь католиків та сприятиме активному руху проти протестантських релігійних переконань [197, с. 123]. Попри це, наприкінці XIX століття більшість

британської еліти прийняла позицію, що Ірландії потрібне певне самоврядування та вважали його доцільним, але виникало питання яка саме модель самоврядування буде прийнятною. Політичні дебати, що постійно тривали на британському материку стосовно майбутнього Ірландії здебільшого зосереджувалися на тому, які конституційні рішення стануть прийнятними для юніоністів, але одночасно на меті мали й зупинити зростаючу хвилю націоналізму [230, с. 67].

Гомрул (від англ. Home Rule) – вимога повернути управління Ірландією з Вестмінстера до внутрішнього парламенту Ірландії. Акт про Союз 1801 року припинив представництво ірландців у парламенті [157].

Законопроект про самоврядування Ірландії був відхилений у парламенті через що відбулися масові заворушення внаслідок яких було вбито декількох католиків. Через це британський парламент було розпущено. Згодом, боротьба за Гомрул продовжилася і в 1893 році законопроект про Друге самоврядування було прийнято за підтримки ірландських представників у Палаті представників, але Палата лордів відхилила його і це виглядало наче вся попередня боротьба завершилася поразкою [230, с. 94].

Проте, за межами парламенту сили ірландського націоналізму продовжували зростати і в 1893 році була створена Гельська ліга (англ. The Gaelic League), яка сприяла розвитку ірландської мови та літератури і підтримувала ірландський націоналізм. Наприкінці століття головною метою ірландських націоналістів стала Ірландська республіка, що відокремлена від британської корони [111, с. 67].

На початку ХХ століття боротьба в Ірландії набула більших масштабів. Націоналісти прагнули до отримання незалежності від Британії, спровокувавши ворожнечу між протестантами на Півночі. Такі дії спричинили криваві міжконфесійні сутички між двома громадами Півночі [228, с. 79].

У 1905 році було створено Ольстерська юніоністська рада (UUC) для боротьби з Гомрулом. У вересні 1911 року Ольстерська юніоністська рада оголосила про підготовку до формування тимчасового уряду в Ольстері. Едвард

Карсон, лідер Ірландської юніоністської партії, очолив кампанію проти Гомрулу. Для юніоністів Гомрул був неприйнятним, оскільки він може спричинити розвиток католицької ірландської республіки, загрожуючи їхній британській ідентичності [252, с. 25].

Десятиріччя між 1910 та 1920 роками було одним з найбільш бентежливих періодів в історії Ірландії. Хоча Закон про самоврядування був включений до загального збірника законів у 1914 році, він все ще залишався невиконаним. Юніоністи з Ольстеру вирішили, що так не може більше тривати і півмільйона протестантів під керівництвом сера Едварда Карсона підписали Угоду про перемогу над Гомрулом. Ольстерські добровольчі сили (анг. Ulster Volunteer Force, UVF), які налічували 100 000 осіб, були засновані в Ольстері з метою забезпечення перемоги над самоврядуванням військовими методами, якщо це буде необхідно, та формування тимчасового уряду. Деякі військові з британського гарнізону в Ірландії відмовилися воювати проти Ольстерських добровольчих сил [266, с. 154].

Перед початком Першої світової війни, збройний опір на Півночі Ірландії призвів до того, що запровадження децентралізованої системи стало неможливим. Оскільки законопроект про самоврядування не був ухвалений у Вестмінстері, це мало негайні та жорсткі наслідки на півдні Ірландії. У зв'язку з цим, Ірландські добровольці (IRA), засновані у 1913 році, змушені були вжити насильницькі методи для досягнення політичних реформ. Ірландське республіканське братство, що було рушійною силою націоналістичного насильства з 1850-х років, також долучилося до цих дій [199, с. 98].

Створення воєнізованих організацій на Півночі та Півдні збільшувало ймовірність збройного конфлікту, тоді як громадянська війна між Північчю та Півднем була частково зупинена Першою світовою війною. Рекрутування на військову службу, питання підтримки війни та самоуправління стали центральними пунктами дебатів на Півдні, замінивши питання Гомрул. У великих містах на півдні Ірландії люди в цілому підтримували позицію Британії з одним важливим застереженням, що підтримка Ірландії повинна бути винагороджена

врегулюванням питання про самоврядування для всієї країни. Внаслідок війни, сама ІРА розкололася на тих, хто підтримував позицію Британії і тих, хто був проти [358, с. 125].

ІРА зосередилася на створенні республіки з тридцяти двох графств і очолила англо-ірландську війну 1916 року. Під час Великоднього повстання 1916 року британський гарнізон було несподівано захоплений. Для того, щоб здолати повстанців, британські війська були направлені з території Британії, що призвело до введення воєнного стану. Всупереч своєму блискавичному плану, повстання було провалено через недостатню організацію та відсутність контролю з боку ІРА [69, с. 73-79]. Ми бачимо, що військовий конфлікт не завжди залежить від чисельності військових чи якості їхньої зброї, а від лідерства та контролю влади над своїми підлеглими, а також методів і тактик, які застосовують повстанців.

Націоналістична позиція в Ірландії була особливо посилена створенням нової політичної партії – Шинн Фейн. Ця партія була заснована дублінським журналістом Артуром Гріффітом у 1905 році з метою встановлення подвійної монархії для Британії та Ірландії та повного виходу Ірландії з британських інституцій. Проте, така політична стратегія була сприйнята з певною насмішкою та виглядала несерйозно, але Шинн Фейн здобув свою популярність саме після Великоднього повстання 1916 року. Хоча партія не брала участі в повстанні, але зуміла залучити до себе певну увагу та підтримку громадськості, яка шукала способи для досягнення незалежності Ірландії [193, с. 74].

У квітні 1919 року Шинн Фейн відмовилася займати свої місця в Палаті громад, але проголосила незалежність і створила тимчасову республіку. У своїй спробі подолати позицію британського уряду, Шинн Фейн звернулася до Паризької мирної конференції з проханням знайти міжнародне рішення щодо проблеми британського панування в Ірландії, але це не дало жодних результатів. Ірландія залишилася затиснутою між неоднозначним правлінням Дейла і військовим конфліктом з британським урядом. Ця боротьба стала відомою як англо-ірландська війна або війна за незалежність Ірландії. Однак, термін

«ірландська війна за незалежність» не подобається деяким аналітикам, оскільки, на їх думку, Ірландія все-таки досягла повної незалежності [97, с. 89-94].

В період між 1918 та 1921 роками, ІРА під керівництвом Майкла Колінза вела боротьбу з метою протистояти бажанню британської влади залишатися в Ірландії. ІРА використовувала стратегію партизанської війни, включаючи напади на військові гарнізони, політичні вбивства та викрадення людей [100, с.92-93].

У ході конфлікту з Ірландією, британський кабінет коливався щодо відповіді на виклик політичним та військовим шляхом. Особливо гостро постало питання визнання ІРА як парамілітарної організації, що бере участь у конфлікті, бо це могло б надати їй більше легітимності [191, с. 78]. Варто відзначити, що прийняття рішення щодо визнання ІРА вимагало балансування між політичними та військовими інтересами держави, а також із врахуванням можливих наслідків для обох сторін конфлікту.

Всупереч зусиллям британських сил і зміну тактики, ІРА змогла зламати волю Вестмінстера. ІРА не досягла воєнної перемоги в чистому вигляді, але досягла політичної мети поставленої перед собою. У 1921 році Вестмінстер, виснажений тривалою війною в Європі та розчарований після століть так званої Ірландської смуги, більшість своїх військ вивів з Ірландії. Історик Боєр Белл зробив висновок про перемогу ІРА, що «не маючи можливості перемогти, вона відмовилася програти і змусила британців сісти за стіл переговорів» [72, с. 112]. Крім того, можна зауважити, що ІРА досягла своїх цілей завдяки гнучкій та адаптивній стратегії, яка включала як військові операції, так і політичні маневри. Вона змогла змінити дискурс щодо конфлікту в Ірландії та вплинути на глобальну громадську думку. Все це допомогло ІРА досягти перемоги, не зважаючи на те, що її військова сила була значно слабшою та чисельно меншою за британську.

У 1920 році було прийнято Закон про уряд Ірландії, який не тільки заснував нову Ірландську вільну державу на південному заході, але й створив окремий уряд для Північної Ірландії, що управляв шістьма графствами: Фермана, Даун, Антрім, Лондондеррі, Арма та Тайрон. Таким чином, було визнано юніоністські бажання та прийнято компромісне рішення, щоб задовольнити обидві сторони –

Північ та Південь. Таке рішення було прийнято після численних суперечок у Лондоні, де юніоністи наполягали на тому, що Ольстер має охоплювати лише дев'ять історичних графств [251, с. 211].

Закон 1920 року ще раз підтвердив зв'язок між Великобританією та Ірландією. Політична система, яка була створена в Північній Ірландії, брала за основу модель Вестмінстерської системи з двома палатами – верхньою та нижньою, а корону Великобританії на місці представляв губернатор провінції. Ця угода суворо обмежувала повноваження Північної Ірландії та підпорядковувала її Вестмінстеру. На додаток, представник Північної Ірландії був присутній у Палаті громад Великобританії [230, с. 189].

Акт 1920 року визначив подальше майбутнє Ірландії, затвердивши її поділ та скасувавши надії на її об'єднання. Згідно з цим Актом будь-які подальші зміни статусу Північної Ірландії мали бути здійснені лише за її згоди. Уряд південної Ірландії спробував здобути більш вигідні умови для себе, але після тривалих переговорів з урядом Ллойда Джорджа, Майкл Коллінз та Артур Гріффіт погодилися на підписання угоди, більш відомої як Англо-ірландський договір, в грудні 1921 року [251, с. 103]. Згідно з угодою, південна Ірландія стала домініоном з двадцятьма шістьма графствами. За статтею 12 угоди була створена межова комісія, яка теоретично мала можливість змінювати лінію поділу, але деякий список її повноважень так і залишався невизначеним. Націоналісти сподівалися, що з часом ця комісія буде стежити за відновленням єдиної Ірландії [264].

Після виникнення держави Північна Ірландія в 1921 році, протестантська більшість населення залишалася прихильною до збереження союзу з Великою Британією, в той час, як католицька меншість сподівалася на можливе відродження Ірландської республіки. Однак, через виборчу реформу, перерозподіл виборчих округів та систему дискримінації меншин, Ольстерська юніоністська партія (UUP) здобула домінування і створила режим, який існував до 1972 року. Північноірландський децентралізований уряд у Великобританії мав автономію у законодавстві, а також значну незалежність у внутрішній державній

політиці. Проте, він залишався залежним від британської скарбниці та не мав контролю над зовнішньою політикою, який зберігся за Лондоном. Першим прем'єр-міністром Північної Ірландії був Джеймс Крейг, колишній лідер руху проти самоврядування разом з Едвардом Карсоном. Крейг очолював уряд Північної Ірландії з 1921 року до своєї смерті в 1940 році [282, с.27].

Прийняття Вестмінстерського статуту 1931 року надало змогу кожному домініону, включно з Канадою, Ньюфаундлендом, Австралією, Новою Зеландією, ПАР та Ірландією, приймати власне нове законодавство або додавати зміни до вже чинного без згоди на те парламенту Великої Британії. Згодом, у 1937 році Ірландія проголошує себе вільною республікою під назвою «Eір» (з ірландської «Éire»). Стаття 2 та 3 її новоспеченої конституції де-юре стосувалися всієї «національної території» Ірландії [104, с. 4].

Під час створення нового уряду південної Ірландії, деякі ірландські націоналісти виступали проти легітимності цього утворення, а також проти створення шести округів на Півночі як окремого утворення. Після підписання договору дії уряду південної Ірландії сприяли розколу між Північчю та Півднем. Націоналісти намагалися організувати бойкот белфастських товарів та перервати будь-які економічні зв'язки між обома регіонами. У 1920 році Ольстер остаточно відокремився від решти Ірландії. ІРА відповіла на такі «недружні» дії серією нападів на урядові установи, включно з тими на Півночі, що згодом спровокували ІРА на початок великої ініціативи, спрямованої на розгром Півночі [337, с. 109]. Ми можемо зробити висновок з даних подій, що під час утворення двох окремих урядів на півночі та півдні Ірландії мали місце протистояння та суперечки між різними групами націоналістів. Надалі це призвело до економічної та політичної ізоляції Півночі та до інтенсифікації насилля з боку ІРА.

У 1922 році з метою залучення коштів для підтримки визвольних зусиль у поневолених народів була утворена Міжнародна федерація сепаратистських клубів. Федерація об'єднувала представників сепаратистських рухів з різних країн та сприяла їх взаємодії. Франсіско Масія і Льюїса, який став 122-м Президентом Каталонії, заснував незалежну партію «l'Estat Català» того ж року і організував

центр каталонського руху за незалежність поблизу Парижа. В цьому контексті було створено видання «Butlletí de l'Estat Català» за аналогією з «Bulletin Irlandais». Також обговорювалася ідея створення «Ліги пригноблених націй», до складу якої планувалося включення Каталонії, Країни Басків та Ірландії [30, с.43].

Події, що відбувалися наприкінці 1940-х років сильно підірвали націоналістичні амбіції ІРА, оскільки дублінський уряд продовжив боротьбу за визнання Ірландської Республіки як незалежної та суверенної держави. Акт про Ірландську Республіку 1948 року, що виходить за рамки вимог Співдружності, був значним кроком вперед у зміцненні статусу країни. Це рішення підкреслило домінування національної ідеї над ідеєю міжнародного співробітництва та сприяло консолідації політичних сил Ірландії [346, с. 100-102]. Варто зазначити, що акт 1948 року був важливим кроком вперед для формування держави Ірландії. Це рішення сприяло зміцненню національної ідентичності та суверенітету. Інколи варто зробити вибір між власною незалежністю та залежністю від міжнародних організацій. Однак, в такий спосіб, Ірландія знайшла своє місце у системі міжнародних відносин та продемонструвала свій потенціал як незалежна держава.

У відповідь на дії Ірландії парламент Великої Британії прийняв Акт про Ірландію 1949 року. В цьому Акті прийнято, що «в жодному випадку Північна Ірландія не перестане бути частиною Сполученого Королівства без згоди парламенту Північної Ірландії» [240].

Холодна війна, яка розпочалася після Другої світової війни, викликала серйозні занепокоєння у Великобританії. СРСР, який став новим гравцем на міжнародній арені, через свою величезну військову міць, був загрозою для стабільності європейського континенту. На тлі цих подій, британське міністерство оборони обґрунтувало необхідність утримання стратегічних баз у Північній Ірландії, щоб забезпечити національну безпеку. Відмова південної Ірландії приєднатися до Організації Північноатлантичного договору (НАТО) ще більше посилювала занепокоєння британського уряду. Це могло б означати, що нейтральна Ірландія опиниться у руках ворожих сил у разі майбутньої війни [168, с. 200]. Зважаючи на міжнародні обставини та політичні події того часу, можна

зрозуміти, чому Великобританія ставила такий акцент на збереження своїх військових баз в Ірландії. Холодна війна і загроза нової радянської експансії давали британському уряду міцні політичні аргументи для військової присутності на острові, яка забезпечувала не лише безпеку країни, а й міжнародну стабільність. Проте, така політика могла б також спричинити напруження в етнічних відносинах та призвести до ескалації конфлікту між Великою Британією та Ірландією.

Починаючи з 1950-х років, економічні умови на Півночі значно покращилися, а становище католицької меншини зазнало позитивних змін. Одним із таких прикладів є Закон про освіту 1947 року, який забезпечив безплатну середню освіту і дав змогу більшій частині католиків відвідувати університет. Хоча поліпшення умов для католиків мало б стати сприятливим фактором для миру та стабільності на Півночі, ІРА продовжувала свою боротьбу з британською владою, вимагаючи повну незалежність від Великобританії [345, с. 89].

Розподіл 1920 року створив дві Ірландії: націоналістичний католицько-республіканський південь та юніоністську протестантську північ, пов'язану з Британією [344, с. 67]. Дана ситуація, як ми можемо проаналізувати, не стала кінцем конфлікту. На жаль, ІРА продовжувала свою збройну діяльність і надалі спричиняли велику напругу в регіоні. Тим більше розподіл 1920 року став причиною численних соціальних, економічних та політичних проблем як для Північної Ірландії, так і для Британії.

Протягом періоду, більш відомого в історії Ірландії під назвою «Проблеми» або «Смута» (з англ. «Troubles») (1968 – 1998), кордон між Північною Ірландією та Республікою Ірландія знаходився під жорсткою охороною. Фактично це означало, що будь-хто перетинаючи кордон між двома територіями, окрім звичних митних процедур, підпадав під перевірку поліції та британської армії [216].

Асоціація громадянських прав Північної Ірландії (NICRA) була створена в січні 1967 року групою республіканців та лівих активістів. Історики досі ведуть дискусії щодо цього питання. Деякі дослідники стверджують, що NICRA була

певним прикриттям для діяльності оновленої ІРА. З усім тим, варто зазначити, що члени ІРА брали участь в деяких організаціях, але в дещо іншій формі, ніж до цього. Всі члени NICRA запевняли, що їхній рух був мирним та став неодмінною частиною демократичного процесу. Згодом, у 1962 році ІРА оголосила про припинення кампанії проти британської окупації та відкликала усіх своїх добровольців. Це могло свідчити про те, що ІРА вирішила змінити свою тактику та перейти до більш мирних методів боротьби за свої права [105, с. 71].

В науковій літературі все частіше підіймається дискусія про роль британської армії в Північній Ірландії в 1969 році. Деякі аналітики стверджують, що вона була спрямована на зміцнення влади юніоністів, тоді як інші переконані, що армія виступала як нейтральна сила між ворожими етнічними групами. Ми можемо підтвердити, що британська армія була залучена для реалізації певних політичних цілей, а саме – контролювати громади та розділяти католиків і протестантів, зайнявши територію між ними. Першим та основним завданням британської армії було розміщення солдатів між двома громадами та встановлення так званої «лінії миру». З метою позначення цієї лінії, була споруджена «стіна» з гофрованого заліза, колючого дроту та оглядових стовпів, яку пізніше називали ірландська «Берлінська стіна» [188, с. 45].

Професор та дослідник ірландської історії Крістофер Вайт зазначає, що в Північній Ірландії саме етнічна дискримінація стала причиною суперечок між юніоністами та націоналістами, оскільки різні партії використовують риторику про минуле як «політичну зброю під час переговорів про майбутнє». Націоналісти, на його думку, підкреслюють масштаби дискримінації як інструмент пропаганди у боротьбі за громадянські права, тоді як республіканці використовують її як виправдання для насильства. З іншого боку, юніоністи прагнуть применшити масштаби дискримінації та переконати громадськість у своїй невинуватості [159, с. 65-67]. У результаті цієї політичної боротьби період 1921–1968 років по-різному оцінюється дослідниками.

У своїх спогадах деякі британські військові описували надмірну впевненість у своїй здатності вирішити ірландську «проблему» без особливих зусиль. Як

висловився один офіцер: «Я відчув, що за три тижні зможу досить легко розібратися з цими непорозуміннями» [282, с. 12]. Проте, такий підхід, на жаль, був далеким від реальності. Ірландська проблема мала складні історичні корені і була пов'язана з глибокими політичними, етнічними та релігійними суперечностями. Відсутність реальної уваги до цих етнічних особливостей призвела до ескалації конфлікту та погіршення відносин між Великою Британією та Ірландією.

Збройні агресивні напади, які відбулися в місті Деррі у жовтні 1968 року, мали надзвичайно серйозні наслідки для Північної Ірландії. З одного боку, такі дії призвели до значного зростання підтримки руху за громадянські права серед націоналістів, а з іншого боку – стали приводом для занепокоєння в деяких частинах юніоністської громади щодо мети цього руху. Деякі представники юніоністів стверджували, що цей рух був лише прикриттям для традиційного республіканізму та основна його мета полягала в дестабілізації ситуації в Північній Ірландії та розриві Союзу з Британією, а не в забезпеченні «британських прав для британських громадян». Це розділяло громаду і спричиняло напругу між двома групами. Варто зазначити, що «рух за громадянські права» був досить розмитим терміном, який охоплював різні групи від поміркованих юніоністів до ірландських республіканців. Кожна з цих груп мала свої власні мотивації та цілі, що створювало багато проблем при визначенні цілей цього руху [119, с. 167].

На початку 1970-х років Північна Ірландія переживала період сутичок та насильства. Як писав у своїй праці «Міські партизани» Карл Мосс, що «в червні 1970 року конфлікт набув нового характеру». За його словами, протестні акції вже не були просто виявом невдоволення, а стали організованими нападами на британську армію з боку більш професійної та реорганізованої ІРА [230, с. 303]. Погляд на цю ситуацію з політологічної перспективи показує, що така зміна в характері конфлікту була наслідком еволюції політичного та соціального середовища в регіоні. На той момент, метою ІРА було досягнення повної незалежності Північної Ірландії від Великої Британії, і їхні дії включали

насильство та терористичні акти. Проте з початку 1970-х років вони почали розвивати більш професійну та військову структуру, що дало змогу здійснювати складніші та більш організовані дії.

У середині 1970-х років Британія зіткнулася зі значними проблемами в Північній Ірландії, де насильство залишалося основною проблемою. Використання військ не призводило до деескалації, а навпаки, загострювало ситуацію та призводило до більшої кількості жертв. Ці втрати порівнювали з жертвами Британії в англо-бурській війні та з втратами США у Кореї та В'єтнамі. Для того, щоб розв'язати дану проблему, британський уряд запровадив нову стратегію, яка передбачала скорочення військової діяльності та присутності армії. Замість того, щоб бути залученою в конфлікт, британська армія більше не брала участі в активних бойових діях. Армія стала активно сприяти відновленню нормального життя в провінції та сприяти політичному врегулюванню. Стратегія Британії була успішною та допомогла знизити рівень насильства в Північній Ірландії. Проте, у таких діях все ж були критики, які вважали, що британський уряд мав зробити більше, щоб запобігти насильству та врегулюванню конфлікту [230, с. 309]. Таким чином, хоча стратегія знизила кількість випадків насильства, вона не була рішенням на довгострокову перспективу та не допомогла повністю вирішити конфлікт в Північній Ірландії.

Період політичної напруженості в Північній Ірландії мав місце на початку 1980-х років під час правління уряду Маргарет Тетчер. Це був час, коли британський уряд висловив свою підтримку юніоністам та зайняв різку позицію проти республіканських воєнізованих формувань. Однак, з появою англо-ірландської угоди 1985 року політика Північної Ірландії зазнала змін. Фактично, використання сил безпеки було дуже суперечливим, оскільки методи, які обрала британська влада відображала недовіру до націоналістів і підштовхували їх до подальшої радикалізації [232, с. 198]. Отже, британський уряд зробив крок до зміни політики в Північній Ірландії з підписанням англо-ірландської угоди 1985 року, але заходи безпеки не відобразили цього прогресу.

Політична ситуація в Північній Ірландії на початку 1980-х років ознаменувалася розколом міжпартійного консенсусу між Лейбористською та Консервативною партіями. Лейбористська партія висловила свою підтримку об'єднанню Ірландії, тоді як Ліберальна партія закликала до виведення британських військ. Лейбористська партія також поставила під сумнів продовження дії Закону про надзвичайні повноваження та підтримала пропозицію про його перегляд, але згодом така пропозиція була відхилена. Деякі консерватори вважали, що єдиний вихід – це співпрацювати з південним урядом, тоді як інші хотіли, щоб Північна Ірландія не відрізнялася від будь-якої іншої частини Великобританії [348, с. 98].

У такій ситуації Джеймс Прайор, новий держсекретар у справах Північної Ірландії, намагався знайти компромісні рішення для зменшення напруженості в Північній Ірландії, однак його зусилля зустрічали опір з боку прем'єр-міністра Маргарет Тетчер, яка виступала за жорстке застосування надзвичайного законодавства. В цій ситуації важливо зазначити, що політичні розділи відображали національні розбіжності між британцями та ірландцями, а також розбіжності між північним та південним урядами. Більшість консерваторів вважала, що питання повинні вирішуватися виключно на рівні Північної Ірландії, тоді як лейбористи та ліберали були на боці єдиної Ірландії та співпраці з південним урядом [388, с. 145]. Конфлікт в Північній Ірландії відображав не лише національні розбіжності між громадами, але й глибокі соціально-економічні проблеми та недоліки політичної системи. Крім того, застосування жорстких заходів з боку британського уряду, як пропонувала Маргарет Тетчер, не змогло б дати довготривалого та стабільного рішення конфлікту, а лише погіршило б ситуацію. Натомість було б важливо знайти компромісний шлях, який враховував би інтереси всіх сторін та допоміг би зменшити напруженість в регіоні.

В 1980-х роках Тимчасова ірландська республіка (англ. Provisional Irish Republican Army, RIRA) та Ірландська національно-визвольна армія (англ. Irish National Liberation Army, INLA) посилювали свої збройні дії проти сил безпеки Британії. Ірландська національно-визвольна армія відновила свої військові

операції після періоду відносного миру з 1977 року. Проте, насильство, зокрема теоретичні акти, є неприйнятними способами політичної боротьби. Ірландська національно-визвольна війна спричинила смерть двадцяти солдатів та шістдесяти шести мирних жителів [73, с. 100]. Так чи інакше, тероризм підриває довіру до правопорядку та порушує основні принципи прав людини та не є основним методом досягнення поставлених цілей.

Протягом цього періоду, британський уряд, зокрема Маргарет Тетчер, не був зацікавлений у налагодженні тісніших зв'язків з Дубліном через можливу ворожнечу з юніоністами. Проте, Джим Прайор та ірландський прем'єр-міністр продовжували докладати зусиль для зміцнення взаємин між двома державами. Нарешті, тиск з боку британського та ірландського урядів досягли своєї мети, і була створена Англо-ірландська міжурядова рада в 1981 році. Проте, ці відносини зазнали труднощів у зв'язку з Фолклендською війною та поведінкою Ірландії на зовнішньополітичній арені. Попередній досягнутий прогрес щодо конфлікту в Північній Ірландії зупинився. Гаррет Фіцджеральд, коли повернувся на посаду прем'єр-міністра Ірландії, описав англо-ірландські відносини як такі, що «перебувають у катастрофічному стані». Таке становище було спричинене не лише внутрішніми суперечностями, але й зовнішньополітичними проблемами, зокрема Фолклендською війною [106, с. 89].

Згодом, у Дубліні було засновано «Форум Нової Ірландії», який брав участь у співпраці між Вестмінстером та Дубліном для об'єднання Ірландії. Форум запропонував три різні моделі, які могли б бути втіленими в життя: конфедеративна Ірландія, унітарна держава або спільна влада. Проте, на жаль, відсутність визнання конфесійної природи конфлікту юніоністи не змогли примиритися з пропозицією визнання Ірландії як унітарної держави. Ще одним важливим фактом в розумінні наявних суперечностей між двома сторонами є те, що запрошення на форум не отримала Шинн Фейн, партія, яка має значний вплив в Північній Ірландії. Крім того, відсутність юніоністів під час засідань форуму показує глибоку прірву між різними політичними силами в Ірландії, яка ускладнювала досягнення компромісу щодо об'єднання [164, с. 93].

Не можна не згадати роль президента США Рональда Рейгана, який закликав британський уряд «діяти розумно» щодо ірландського питання. Його заклики стали важливим фактором, який підтримав зміну політичного курсу у британському уряді [230, с. 350].

Роль США та Ірландії в конфлікті була дуже важливою. Конфлікт відбувався на фоні «холодної війни» між країнами НАТО та радянським блоком. Великобританія була однією із лідерів НАТО, британські спецслужби вели активні операції по всьому світу проти союзників СРСР. Поява етнічного конфлікту на території Великобританії звичайно стала можливістю для втручання ворожих спеціальних служб та їх сателітних груп. Спільний ворог особі офіційного Лондона об'єднав інтереси ІРА з урядом Муаммара Каддафі в Лівії, кубинськими спецслужбами та палестинськими туристичними групами. Офіційно і публічно втручання КДБ чи офіцерів спеціальних служб зафіксовано не було, проте бойовики ІРА використовували вибухівку чеського виробництва, проходили навчання в таборах на території Лівії, де інструкторами, за оперативною інформацією, були офіцери дружніх до СРСР служб [192, с. 25].

США мали неабиякий вплив на політичну ситуацію в Ірландії і це було очевидним, адже ірландська діаспора – одна із найчисельніших та найбільш впливових у США. Це стало наслідком великої еміграції в другій половині XIX століття. Ірландське походження мають багато заможних американських бізнесменів, політиків, найвідоміші з них – родина Кеннеді. Логічно, що ірландські повстанці займалися збором коштів та шукали політичної підтримки у США. В той самий час, США залишалися геополітичним союзником Великобританії. Тому роль США у врегулюванні конфлікту була унікальною та специфічною [193, с. 25].

Згідно з дослідженнями різних істориків та політичних експертів, американський інтерес до Ірландії та фінансування ІРА вже давно були відомі. Проте, починаючи з середини 1970-х років, політичний вплив США на Ірландію став зростати. Відзначимо, що в 1977 році президент Джиммі Картер заявив, що ситуація в Північній Ірландії безпосередньо стосується зовнішньої політики

США, що стало важливим кроком у вирішенні конфлікту. Ірландсько-американське лобі очолило кампанію за покращення прав католиків у Північній Ірландії. Це призвело до прийняття принципів Макбрайда в листопаді 1984 року, які засуджували насильство в Північній Ірландії та закликали до мирного вирішення конфлікту. На тлі такого політичного тиску президент Рейган закликав пані Тетчер до поступок, і в 1985 році британський уряд вже був повністю готовий укласти угоду з півднем. Це був вагомий крок до миру та стабільності в регіоні [233, с. 211].

Угода Хіллсборо, яка була підписана в 1985 році в Північній Ірландії, є історичним документом, що закладає основу для подальшої співпраці між Лондоном та Дубліном щодо Північної Ірландії. Угода містила тринадцять статей, які зазначали позиції обох сторін щодо політики провінції, а також закладала міжурядову конференцію для обговорення питань децентралізації уряду Північної Ірландії та сприяння реформам в регіоні. Угода Хіллсборо підкреслила, що реформи у Північній Ірландії можуть бути досягнуті тільки за умови участі Півдня в управлінні регіоном [45]. Це було надзвичайно важливим для збереження миру та стабільності в регіоні. І, хоча, угода Хіллсборо не була бездоганною та мала свої обмеження, вона все ж залишається важливим етапом у процесі політичного врегулювання конфлікту в Північній Ірландії.

Угода була загалом добре прийнята на материковій частині та на півдні Ірландії. Деякі націоналісти, зокрема прихильники Шинн Фейн, сприйняли її як власну політичну перемогу. Крім того, було визнано, що поліпшення відносин між Англією та Ірландією сприяло стабілізації політичної ситуації в Північній Ірландії. Зокрема, статті 4 та 5 угоди стали важливим кроком до співпраці у сфері безпеки вздовж кордону. Крім того, Ірландія повернулася до ратифікації Європейської конвенції про боротьбу з тероризмом, яка була відхилена нею ще в 1977 році [197, с. 87].

Після підписання Угоди Хіллсборо націоналісти та юніоністи різними способами оцінили її результати. Націоналісти наголошували про її неоднозначні

наслідки, а юніоністи були впевнені в тому, що ця угода є проявом британської продажності [230, с. 378].

Одразу після підписання угоди PIRA посилила бомбардування та кровопролиття. Це стало доказом того, що англо-ірландська угода не привела до досягнення миру на півночі Ірландії. Навпаки, після підписання угоди, PIRA продовжила свою воєнізовану діяльність, намагаючись домогтися політичних цілей шляхом насильства та терору. Це призвело до збільшення числа військ британської армії в Північній Ірландії [225, с. 126]. Таким чином, ми можемо проаналізувати, що англо-ірландська угода не змогла припинити насильство на півночі Ірландії, а навпаки, призвела до збільшення кількості військ британської армії в провінції. Угода не змогла розв'язати проблему національної дискримінації та міжконфесійного конфлікту на півночі Ірландії. Список націоналістичних воєнізованих організацій у Північній Ірландії був досить широким і містив в собі різні формування. Нижче ми наводимо перелік цих організацій, роки їх активної діяльності та ступінь насильства, яке вона застосовувала (табл. 3.1).

Таблиця 3.1.

Націоналістичні воєнізовані організації в Північній Ірландії

Назва організації	Активні роки	Ступінь насильства
Ірландська республіканська армія (ІРА)	1969 – 1997	Високий
Наступність Ірландської національної армії (анг. Continuity Irish Republican Party, CIRA)	1986 – теперішній час	Низький
Óglaigh na hÉireann (група, що утворилася внаслідок розколу ІРА)	2006 – теперішній час	Помірний
Національне визволення Ірландії (анг. Irish National	1974 – 2009	Високий

Liberation, INLA)			
Офіційна Республіканська Official Irish Republican OIRA)	Ірландська армія (анг. Army,	1969 – 1972	Високий

**Примітка: складено автором за даними (Paramilitary Groups in Northern Ireland. An assessment commissioned by the Secretary of State for Northern Ireland on the structure, role and purpose of paramilitary groups focusing on those which declared ceasefires in order to support and facilitate the political process)*

Джим Прайор, держсекретар у справах Північної Ірландії у 1981 – 1984 роках, у своїх публічних висловлюваннях звинувачував прем'єр-міністра Британії Тетчер у тому, що вона «ніколи не розуміла проблеми Північної Ірландії» [229]. Сама ж Тетчер визнавала загальне нерозуміння ірландського конфлікту відповівши Прайору: «Але який британський політик коли-небудь повністю зрозуміє Північну Ірландію?» [280]. Справді, під час свого візиту до Техасу (США) у вересні 1977 року Тетчер публічно визнала, що «на цю мить я не бачу вирішення проблем у Північній Ірландії ...чесно кажучи, наразі немає рішення» [264].

Політичний експерт та дослідник Стівен Келлі, після аналізування багатьох промов Тетчер, приватних розмов та програмних документів Консервативної партії, зробив висновок, що політика безпеки партії в Північній Ірландії була спрямована на захист британської армії та зобов'язання завдати військової поразки воєнізованим формуванням Ірландської республіканської партії [384, с. 36]. Варто зауважити, що така політика Тетчер викликала суперечки та розбрат серед ірландського суспільства. Рішення, які приймала Тетчер, не сприяла вирішенню конфлікту в Північній Ірландії, а навпаки, стала причиною додаткового напруження.

Політичний погляд Маргарет Тетчер на Північну Ірландію базувався на фундаментальному принципі, що вона має залишатися невіддільною частиною Великобританії. Тетчер підтримувала та просувала чотири ключові політичні

принципи. Перш за все, вона вважала, що Північна Ірландія має залишатися в складі Великої Британії. По-друге, Тетчер виступала проти довгострокового прямого правління. По-третє, висловлювалася проти федеральної угоди як довгострокового вирішення конфлікту в Північній Ірландії. Та, нарешті, вона підтримувала збільшення кількості місць у Вестмінстері з дванадцяти до сімнадцяти (згодом вісімнадцяти). Зважаючи на те, що Тетчер була одним з найвпливовіших політиків Великої Британії, її погляди на рішення стосовно Північної Ірландії мали вагомні наслідки для розвитку конфлікту в регіоні. Проте, чимало дослідників зазначають, що досі залишається невідомим той факт чи підтримувала Тетчер децентралізований уряд в Північній Ірландії або інші форми політичного статусу для регіону [280, с. 56]. На нашу думку, це могло свідчити про певну неоднозначність підходу Тетчер до проблеми та певне невдоволення деякими аспектами британської політики в регіоні.

У перші місяці свого перебування на посаді прем'єр-міністра, Маргарет Тетчер не була зацікавлена у формуванні політики щодо Північної Ірландії. Однак жорстокі вбивства лорда Маунтбеттена та двох членів його партії, разом із вісімнадцятьма британськими солдатами наприкінці серпня 1979 року, змусили її звернути увагу на цю проблему. Згодом, Тетчер перейшла до політики покращення безпеки, зокрема транскордонного співробітництва, яке стало пріоритетом її уряду стосовно Північної Ірландії. Вона визнала необхідність політичних компромісів щодо покращення транскордонної безпеки між Північною Ірландією та Південною Ірландією. Її підхід до конфлікту в Північній Ірландії можна розглядати як досить прагматичний, зорієнтований на досягнення певних цілей [384, с. 189-196].

Англо-ірландська угода 1985 року була історичною угодою, яку підписали з одного боку Британія, а з іншого – Ірландія задля мирного врегулювання конфлікту, що тривав у Північній Ірландії. Підписання даної угоди стало результатом багаторічних переговорів між двома урядами та важливим етапом англо-ірландських відносин. Основними положеннями англо-ірландської угоди були: створення міжурядової конференції між британським та ірландським

урядами, визначення ролі ірландського уряду у справах північної Ірландії та налагодження більшої співпраці між сторонами [366].

31 серпня 1994 року, після тривалого тиску з боку урядів Великобританії та Ірландії (з додатковим заохоченням уряду США), Тимчасова ІРА оголошує про повне припинення вогню та складає зброю [56].

Згодом, у 1995 році було вперше опубліковано так звані Рамкові документи (з англ. «the Framework Documents»). Перша частина була розроблена урядом Великої Британії для підзвітного їй уряду Північної Ірландії. Друга частина під загальною назвою «Нові рамкові угоди» стала спільним напрацюванням урядів Великої Британії та Ірландії, яка містила прямі пропозиції щодо подальшого розвитку відносин на острові Ірландія між двома урядами. До прикладу, основними пунктами Частини I стали:

1. Створення однопалатної асамблеї Північної Ірландії, яка має складатися з 90 депутатів, які мали б обиратися на чотири або п'ять років.
2. Вибори відбуватимуться за пропорційною формою.
3. Створюється система комітетів для моніторингу роботи департаментів Північної Ірландії.

Частина II зобов'язували уряди Великої Британії та Ірландії та політичні партії Північної Ірландії узгодити між собою «взаємопов'язані та взаємозалежні інституції». Уряд Великої Британії додав, що Закон про уряд Ірландії 1920 року мусить бути заміненим, а уряд Ірландії має внести зміни до своєї конституції [365].

Наступним етапом у розвитку мирного процесу в Північній Ірландії стало підписання Угоди Страсної п'ятниці або Белфастської угоди. Дана мирна угода була підписана 10 квітня 1998 року між британським та ірландським урядами та політичними партіями Північної Ірландії. Головне завдання угоди полягало в припиненні збройного насильства, що десятиліттями тривало в Північній Ірландії [132].

Історична цінність підписання даної Угоди є в тому, що вона нарешті поклала край довгому періоду жорстокості та насильства в Північній Ірландії.

Угода Страсної п'ятниці створила уряд із рівним розподілом влади в Північній Ірландії, де повноваження юніоністів та націоналістів діляться порівну. Угода визнавала право мешканців Північної Ірландії називати себе британцями, ірландцями або тими й іншими одночасно та передбачав створення незалежної комісії для моніторингу дотримання прав людини в Північній Ірландії. Крім того, угода визнавала, що конституційний статус Північної Ірландії можна змінити лише за згодою більшості населення регіону. Припинення діяльності будь-яких збройних формувань також було частиною договору [374]. Варто відзначити, що Угода Страсної п'ятниці стала значним досягненням в історії Північної Ірландії. Вона допомогла припинити насильство та сформувала основу для політичної співпраці між різними юніоністами та націоналістами. Проте, з іншого боку, введення в дію всіх пунктів Угоди було надзвичайно складним завданням. Між представниками постійно виникали питання розподілу влади та й в цілому питання конституційного статусу Північної Ірландії залишилося суперечливим. Пізніше, Брекзит також спричинив нові виклики та проблеми для імплементації Угоди. Однією з головних проблем стала демаркація ірландського кордону. Ми можемо з впевненістю зауважити те, що Угода Страсної п'ятниці не вирішила всіх проблем у Північній Ірландії, але вона стала основою для подальшого встановлення миру та співпраці. Отже, до цього часу Угода залишається важливим документом для існування поточного мирного процесу в Північній Ірландії.

Для кращого розуміння рівня підтримки Угоди Страсної п'ятниці серед різних груп населення у Північній Ірландії нижче ми наводимо публічні статистичні дані (табл. 3.2).

Таблиця 3.2.

Рівень підтримки Угоди Страсної п'ятниці серед різних груп населення

Рік	Рівень підтримки Націоналісти/Республіканці	Рівень підтримки Юніоністи/Лоялісти	Загальна підтримка
1998	95%	52%	71%

2003	97%	32%	65%
2008	94%	39%	65%
2013	90%	38%	63%
2018	86%	42%	62%
2021	88%	41%	64%

**Примітка: складено автором за даними (Northern Ireland Statistics and Research Agency. Good Friday Agreement support by community background)*

Як ми бачимо з таблиці, загальна підтримка Угоди Страсної п'ятниці досить довго залишалася стабільною: від 62% до 71% мешканців в різний період підтримували Угоду. Проте, існує значний розрив у підтримці Угоди націоналістами/республіканцями та юніоністами/лоялістами, де перші постійно висловлюють сильнішу підтримку, ніж інші.

З того моменту, як Угода 1998 року була підписана, Державний секретар у справах Північної Ірландії розглядався як «неупереджений посередник» між двома основними громадами Північної Ірландії та як політичний посередник між урядами Великобританії та Ірландії щодо пунктів Угоди [207, с. 14]. Наприклад, у Третій частині Угоди існує пункт про створення Британсько-ірландської ради для сприяння «гармонійному та взаємовигідному розвитку відносин між народами обох островів». Британо-ірландська рада проводить регулярні конференції ще з 1990-х років. Крайній 38-й саміт відбувся в місті Блекпул 11 листопада 2022 року [76]. З 2012 року секретаріат Ради знаходиться в місті Единбург. На цей час членами Ради є уряд Великобританії, уряд Ірландії, виконавча влада Північної Ірландії, уряд Шотландії, уряд Уельсу, уряд острова Мен, округ Джерсі та округ Гернсі [77].

Протягом двох наступних років після підписання Угоди 1998 року було проведено серію міжурядових переговорів покликаних розв'язувати складні питання, які існували десятиліттями:

1. Угоди, підписані між урядами Великої Британії та Ірландії в Дубліні (березень 1999 року), мали на меті створити Міністерську раду Північ-Південь та виконавчі органи Британо-ірландської ради та міжурядової конференції [296].

2. Декларація Хіллсборо та «Шлях вперед» (квітень 1999 року) стали спробою урядів Британії та Ірландії подолати складні питання та призначити кандидатів на посади у виконавчій владі, а також розробити низку заходів спрямованих на вилучення незаконної зброї в колишніх партизанів [371].

3. Промова сенатора Джорджа Мітчелла щодо подальшого мирного процесу в Північній Ірландії (листопад 1999 року) став ще однією спробою розв'язувати контроверсійні питання та все-таки надати змогу призначити міністрів для виконавчої влади [335].

Угода Страсної п'ятниці або Белфастська угода разом з Актом про Північну Ірландію 1998 року стали основою для розподілу влади в Північній Ірландії. Попри це, політичні інститути, визначені Угодою, зазнавали нестабільності та політичних розбіжностей, що час від часу вимагало втручання урядів Великої Британії та Ірландії. З технічного боку, уряди Великої Британії та Ірландії зобов'язувалися «консультуватися» з політичними партіями Північної Ірландії перед тим, як вносити будь-які зміни до певної інституції. Однак на практиці вони зазвичай робили це лише після отримання згоди всіх партій, які представлені в Асамблеї Північної Ірландії [207, с. 37].

Загалом, Угода Страсної п'ятниці та Акт про Північну Ірландію 1998 року стали важливими кроками у забезпеченні миру та стабільності в Північній Ірландії. Однак їхній успіх виявився тимчасовим і потребував постійного втручання та зусиль урядів Великої Британії та Ірландії, щоб забезпечити співпрацю між політичними партіями в Північній Ірландії. Подальший шлях Північної Ірландії до мирного врегулювання в регіоні та труднощі, які виникають в сучасних умовах ми розглянемо в наступному підрозділі.

Загалом, історію існування північноірландського конфлікту у ХХ столітті можна поділити на основні етапи:

1. Ранні роки (1900 – 1969). Інтереси юніоністів та націоналістів в Північній Ірландії почали ставати різко протилежними. Юніоністи, які були здебільшого протестантами, прагнули залишатися частиною Британії, в той час, як націоналісти, які були католиками, домагалися незалежності від Сполученого

Королівства. Під час цього періоду відбувалося насильство, дискримінація прав католиків та значна політична поляризація суспільства.

2. Рух за громадянські права (1969 – 1972). Рух за громадянські права закликав до впровадження закону про рівні права та припинення дискримінації католиків. Рух зазнав жорсткого спротиву зі сторони воєнізованих угруповань юніоністів, що призвело до інтенсифікації жорстокості та насильства.

3. Тимчасова ІРА та воєнізовані формування лоялістів (1972 – 1985). В обох сторін конфлікту з'являються власні воєнізовані угруповання. Тимчасова Ірландська республіканська армія розпочала кампанію збройного насильства заснованої на ідеї об'єднання Ірландії, тоді як воєнізовані формування лоялістів мали на меті захистити статус Північної Ірландії як частини Сполученого Королівства Британія.

4. Англо-ірландська угода та мирний процес (1985 – 1998). У 1985 році британський та ірландський уряд підписали Англо-ірландську угоду, яка мала на меті вирішити політико-конфесійні розбіжності в Північній Ірландії. Розпочинається період мирного процесу, який завершився підписанням Угоди Страсної п'ятниці в 1998 році.

3.2. Сучасний стан рівня конфліктності в регіоні. Брексит та його наслідки

Новітній період в історії Північної Ірландії варто розглядати з 2000-х років, після підписання Угоди Страсної п'ятниці та початком довготривалого мирного процесу в регіоні.

Варто зазначити, що загалом у Північній Ірландії на даному етапі існує чотири головні політичні напрямки: націоналісти, республіканці, юніоністи та лоялісти.

Націоналісти вірять у єдність Ірландії та хотіли б, щоб Північна Ірландія приєдналася до об'єднаної Ірландії, керованої з Дубліна. Однак, вони прагнуть досягнути цих цілей виключно мирними засобами. Республіканці також

виступають за єдність Ірландії, але вони не відкидають можливості використання збройної боротьби для досягнення своєї мети. Юніоністи, з іншого боку, прагнуть зберегти Союз між Великою Британією та Північною Ірландією. Вони схильються до більш поміркованої тактики досягнення своїх цілей та більшої готовності ділити владу з націоналістами. Врешті-решт, лоялісти є більш радикальними захисниками Союзу, і деякі з них підтримують насильницькі засоби протидії єдності Ірландії. Вони, як правило, менш готові ділитися владою з націоналістами [46, с. 4]. Всі вище названі політичні напрямки в Північній Ірландії є важливими частинами політичного процесу та впливають на багато аспектів життя в регіоні, а саме: питання двосторонніх відносин між Великою Британією та Ірландією, їх інституцій та економік. Різні погляди та підходи цих політичних груп, а також розбіжності між ними можуть призводити до більшої напруги в регіоні.

У Північній Ірландії, Соціал-демократична і лейбористська партія (англ. Social Democratic and Labour Party, SDLP) є головною партією, яка представляє націоналістів у політиці. Її найвідомішим лідером є Джон Юм [322].

Соціал-демократична і лейбористська партія (СДЛП) є лівоцентристською партією в Північній Ірландії, яка здебільшого користується популярністю серед робітничого класу. Очевидно, що партія має широку підтримку, включно з підтримкою католицької церкви, яка поділяє їх ненасильницький підхід до політики. Члени-засновники Соціал-демократичної партії були провідними членами руху за громадянські права та сприяли втіленню багатьох реформ в країні. Партія була критично налаштована щодо репресивного характеру поліції в Північній Ірландії та підтримувала повне її реформування. У своїх вимогах, СДЛП висуває ідею створення безпечної та стабільної держави з рівними можливостями для кожного громадянина. Члени партії засуджували насильство з боку ІРА та інших військових формувань, а також порушення прав людини з боку сил безпеки Британії [323].

Згодом, партія розділилася на дві фракції: перша – здебільшого акцентувала свою увагу на ірландському націоналістичному вимірі, а друга надавала перевагу розподілу влади та співпраці з юніоністами. Лідер партії, Джон Юм, успішно

переконав ІРА оголосити про припинення вогню та вступити в мирний процес, що завершився підписанням Угоди Страсної п'ятниці [119, с. 23]. Дарма що СДЛП продовжує зберігати за собою значну підтримку, націоналістична партія Шинн Фейн зміцнила свої позиції та почала також користуватися підтримкою у населення. Такі тенденції можуть відобразити зміну політичного ландшафту в Північній Ірландії та позиції різних політичних сил щодо єдності країни в майбутньому.

Представники табору націоналістів пропонують два основні сценарії виходу з конфлікту в Північній Ірландії. Перший з них – це сценарій «спільної влади» або «спільного суверенітету». За такою пропозицією уряди Великобританії та Ірландії спільно керують Північною Ірландією. Британський уряд представляє інтереси профспілок, а уряд Ірландії – націоналістів [119, с. 45-48]. Багато міжнародних експертів зазначають, що пропозиція про спільну владу Великобританії та Ірландії в Північній Ірландії могла б здатися розумним компромісом, однак вона має свої проблеми та недоліки. З однієї сторони, такий компроміс враховує протилежні політичні погляди населення в Північній Ірландії, а з іншого – може спровокувати збройне повстання. До того ж опитування громадської думки свідчать про те, що підтримка спільної влади майже відсутня та досить низька в таборі націоналістів [167, с. 100-109]. Таким чином, спільна влада могла б здатися компромісним рішенням, але мала неприємні та непередбачувані наслідки для обох сторін. Тим більше ні британський уряд, ні ірландський не розробили конкретних кроків для реалізації сценарію «спільної влади».

Другий сценарій, який пропонували націоналісти втілити в життя – це об'єднана Ірландія за «згодою». Соціалістична партія підтримувала розподіл влади як у 1974 році, так і після підписання Угоди Страсної п'ятниці в 1998 році. Розподіл влади передбачав участь як юніоністів, так і націоналістів в уряді Північної Ірландії. Вони запевняли, що примирення в межах Північної Ірландії та подальша співпраця між Північчю та Півднем має призвести до того, що велика кількість населення через деякий час погодиться на об'єднання [119, с. 49-50]. Під час мирного процесу стало зрозуміло, що «ірландське питання» стане необхідною

складовою будь-якої угоди. Не дивлячись на це, питання єдності Ірландії залишилося контроверсійним для політиків-юніоністів [167, с. 110-112].

В контексті Північної Ірландії, термін «республіканець» став асоціюватися з тими, хто вважав використання насильства виправданим засобом для досягнення ірландської єдності. Така тактика стала основою для діяльності ІРА та її політичного крила партії Шинн Фейн. Республіканці виступали за повний вихід Північної Ірландії зі складу Британії ще з 1969 року.

Республіканці запропонували власний сценарій розв'язання конфлікту – «збройна боротьба» для досягнення виходу Британії та єдності Ірландії. ІРА, як представники республіканського крила, вважала, що її збройна боротьба має призвести до виходу британців разом із юніоністами з території Північної Ірландії. Така стратегія мала на меті деморалізувати внутрішню політичну та громадську думку Великої Британії та вигнати англійців з Ірландії [119, с. 145]. Спочатку така стратегія мала успіх, але англійська армія та політики виявилися більш стійкими, ніж очікували представники ІРА. Республіканська ідеологія та її неправильне розуміння політичних принципів британської держави та уніонізму, а також республіканське збройне насильство, поглибили розкол та зменшити шанси юніоністів погодитися на об'єднану Ірландію [197, с. 178-180].

Історично склалося, що в Північній Ірландії існує складна політична ситуація, яка має в собі розбіжності між юніоністами та націоналістами. Юніоністи є послідовниками традицій британської політики, тоді як націоналісти надають перевагу ірландській єдності. Юніоністи прагнуть продовжити союз між Великою Британією та Північною Ірландією, яка відображає як британців або ольстерфольків. Лоялісти користуються більш радикальними методами захисту інтересів Союзу, які досить часто включають жорстокість та насильницькі дії. Юніоністи та лоялісти аргументують доцільність своєї позиції на основі історичних, економічних, географічних та релігійних інтересів, які, на їх думку, відрізняються їх від решти Ірландії [348, с. 210].

Ольстерська юніоністська партія (англ. Ulster Unionist Party) була панівною партією в Ірландії з моменту її заснування і аж до 2003 року, коли її ідеї в регіоні

стали менш популярними. Партія виступала за жорстку політику безпеки, включно з принципом «стріляти, щоб убити» і взагалі не звертала увагу на будь-які основоположні права людини. Така позиція виглядала дуже жорсткою та призвела до поступового зменшення популярності даної партії, тому її погляди не є основою для позиції юніоністів в цілому [119, с. 154-157].

Загалом, юніоністи та лоялісти також запропонували декілька власних сценаріїв вирішення північноірландської кризи. Перший із них мав назву «делеговане правило більшості». Суть цієї пропозиції була в тому, що лоялісти та юніоністи разом виступали проти Стормонтської асамблеї, що була заснована в березні 1972 року як одного із найкращих способів здобути владу в Північній Ірландії та захистити Союз [119, с. 200-201].

Назва другого сценарію одразу дозволяла зрозуміти його зміст – «незалежність». Вони проголошували, що лише в повністю незалежному штаті Ольстер можна захистити інтереси протестантів. Англо-британський уряд не заслуговує на довіру і тільки надавши повну владу місцевому уряду в Північній Ірландії можна було вжити заходів для боротьби з ІРА [73, с. 171].

Третій сценарій – інтеграція Північної Ірландії до складу Великобританії. Пряме правління містить в собі інтеграцію, де Північна Ірландія буде управлятися як Уельс або Шотландія з Вестмінстера та отримає представництво в британському парламенті пропорційно до свого населення [119, с. 206]. Отже, ми можемо зауважити, що всі сценарії виходу з кризи від різних політичних груп дуже сильно контрастували один з одним. Саме така ідеологічна розбіжність та відсутність єдиного компромісу між групами та стала причиною довготривалого, а подекуди досить складного мирного процесу в регіоні.

Труднощі з якими зіткнулася Північна Ірландія в процесі реалізації мирного врегулювання стали наріжним каменем для подальшого її розвитку. У 2000 році Незалежна міжнародна комісія зняття з експлуатації (з англ. Independent International Commission on Decommissioning, ІСД) повідомила про відсутність ознак вилучення незаконної зброї в Ірландській республіканській партії. Згідно із такою заявою, державний секретар у справах Північної Ірландії Девід Трімбл

призупинив діяльність всіх колективних установ згідно із Законом про Північну Ірландію від 11 лютого 2000 року. Вже через рік, у 2001 році, Девід Трімбл йде у відставку, а Асамблея Північної Ірландії призупиняє свою роботу [207, с. 37-38].

Задля досягнення згоди між сторонами, у липні 2001 року відбулися переговори у парку Вестон між британським та ірландським урядами, а також представниками Юніоністської партії Ольстеру, Соціал-демократичною та робітничою партією (SDLP) і Шинн Фейн. Сторони вели перемовини про розв'язання питань щодо безпеки, виведення з обігу незаконної зброї, нормалізації роботи та стабільності всіх «консультативних» інституцій. Результатом переговорів стало досягнення Угоди, яка дозволила відновити передачу всіх повноважень Північній Ірландії. Врешті-решт, у жовтні 2001 року ІРА оголосила про початок виведення з експлуатації незаконної зброї. 5 листопада цього ж року Девіда Трімбла було переобрано на посаду Державного секретаря [158, с. 167-181].

Схожа ситуація з тимчасовим призупиненням повноважень Асамблеї відбулася й у 2002 році. Проте, після виборів до Асамблеї в листопаді 2003 року Демократична юніоністська партія (з англ. Democratic Unionist Party, DUP) та Шинн Фейн стали двома найбільшими партіями [207, с. 39]. Як виявилось навіть такі події не призвели до відновлення політичних інститутів на цьому етапі, тому через рік відбулися ще два раунди переговорів у 2004 році – у замку Лідс та підписання Всеосяжної угоди (з англ. Comprehensive Agreement) [269]. Всеосяжна угода була підписана у грудні 2004 року та стала детальним документом, який пропонував конкретні кроки, що були спрямовані на відновлення законного розподілу влади та надання можливості вилучення з обігу зброї ІРА [275]. Не дивлячись на те, що під час підписання цих угод було досягнуто певних компромісів, але низка проблемних питань згодом стануть предметом нових переговорів між сторонами.

Вже через рік, 28 липня 2005 року Ірландська республіканська партія оголосила, що вона «наказує припинити збройну кампанію» і «всім підрозділам ІРА наказується негайно здати зброю». У заяві також зазначалося, що ІРА

добровільно буде співпрацювати з Незалежною міжнародною комісією зняття з експлуатації (ICD) для моніторингу всього процесу. 26 вересня 2005 року Незалежна міжнародна комісія оголосила про завершення процесу вилучення зброї в ІРА [347]. Така помітна деескалація конфлікту дала новий поштовх для спроб відновити децентралізовані інституції, що надалі призвело до законодавчого доповнення Угоди Страсної п'ятниці від 1998 року.

Протягом 2006 року відбувся черговий раунд переговорів між урядами Великої Британії та Ірландії у місті Сент-Ендрюс (Шотландія). Результатом переговорів стала Сент-Ендрюська угода, яка забезпечила правову основу для повернення до повноцінного децентралізованого уряду в Північній Ірландії. Хоча, з іншої точки зору фактична причетність політичних партій Північної Ірландії до написання тексту цієї угоди виявилася надзвичайно обмеженою. Професор Королівського університету в Белфасті Адріан Гюльке висловив думку, що «під час публікації Сент-Ендрюської угоди не було жодної спроби приховати той факт, що вона не просто була написана двома урядами, але й те, що на даному етапі це була просто угода задля присипання пильності Демократичної юніоністської партії та Шинн Фейн» [347, с. 107].

Якщо розглянути детальніше Сент-Ендрюську угоду, то вона містила такі пункти:

1. Партія Шинн Фейн і Демократична юніоністська партія має сформувати виконавчу владу з розподілом її повноважень.
2. Повна передача законних повноважень поліції та судам у період протягом двох років.
3. Виконавча влада зобов'язувалася розробити чітку стратегію щодо розвитку ірландської та ольстерсько-шотландської мов.
4. Ухвалювався Міністерський кодекс, який мав встановлювати обов'язки кожного міністра [277].

Очевидним стає той факт, що Сент-Ендрюська угода мала на меті вийти з політичного глухого кута, який суттєво перешкодив відновленню децентралізованого уряду в Північній Ірландії. За цією угодою мав бути

створений уряд, влада в якому мала б розділятися між двома основними партіями Північної Ірландії – Демократичною юніоністською партією та Шинн Фейн. Однією з основних змін, які впроваджувала угода – створення посади першого міністра Північної Ірландії та заступника першого міністра. Дані посади мала б спільно обіймати лідери найбільших юніоністських та націоналістичних партій в Асамблеї Північної Ірландії [119, с. 183]. Загалом, угода допомогла сформувати більш інклюзивне та стійке політичне середовище в регіоні та стала міцним фундаментом для стійкого мирного процесу.

Компроміс між двома партіями – Шинн Фейн та Демократичною юніоністською партією все-таки був досягнутий 5 лютого 2010 року підписанням Угоди в замку Хіллсборо. Дана угода доповнювала та виконувала всі попередньо невирішені питання Сент-Ендрюської угоди 2006 року [283].

Вибори до Асамблеї 5 травня 2011 року призвели до змін у партійному розподілі балансу сил в Асамблеї Північної Ірландії, хоча двома основними партіями надалі залишалися Демократична юніоністська партія (38 представників) та Шинн Фейн (29 представників) [201].

У травні 2013 року перший міністр та заступник першого міністра оприлюднили стратегічний документ під назвою «Разом: будуємо об'єднану громаду» (з англ. «Together: Building a United Community»). Задля того, щоб знайти рішення складним питанням народні депутати з усіх партій утворили загальнопартійну групу, яка надавала рекомендації. Колишній спеціальний посланник Річард Хаас та професор Меган О'Салліван були запрошені для керівництва переговорами, проте до грудня 2013 року домовленостей так і не було досягнуто [285]. Всупереч цьому, переговори Хааса та О'Саллівана стали основою для укладення в майбутньому Угоди Стормонт Хаус у 2014 році. Цей документ став важливим кроком до створення мирного та стабільного середовища в Північній Ірландії.

Наступним кроком до поступової нормалізації політичного середовища в Північній Ірландії стало підписання Угоди Стормонт Хаус (з англ. The Stormont House Agreement) у грудні 2014 року. Дана угода додавала деяких змін до першої

частини Угоди Страсної п'ятниці від 1997 року: гнучкість в здійсненні реформ соціального забезпечення, створення «офіційної опозиції» в Асамблеї сформованої з будь-якої партії, скорочення кількості департаментів Північної Ірландії з 12 до 9 та узгодження процедури роботи Асамблеї. Проте, найголовнішим досягнення цієї угоди, на нашу думку, стало створення органів для розгляду спадщини періоду «Неприємностей» або «Смути» (з англ. «The Troubles»): відділу історичних розслідувань, незалежної комісії з пошуку інформації, незалежного архіву усної історії та групи примирення. Також угода супроводжувалася фінансовою підтримкою в розмірі 2 мільярдів фунтів стерлінгів від уряду Великої Британії [202].

На жаль, через деякий час довготривалий мирний процес був затьмарений несподіваною подією, що перекреслила всі попередні досягнення сторін на шляху до врегулювання конфлікту в Північній Ірландії. У серпні 2015 року поліція Північної Ірландії заявила, що ІРА може бути пов'язана із вбивством їх колишнього співробітника Кевіна Макгігана-старшого. Така заява стала офіційним визнанням того факту, що ІРА продовжує свою діяльність попри всі заборони та домовленості [207, с. 43]. Для підтвердження чи спростування такої інформації, у вересні 2015 року уряд Великої Британії замовив незалежну оцінку всіх воєнізованих організацій. Результати були оприлюднені через місяць у жовтні того ж року. Згідно з їх висновками, всі головні воєнізовані угруповання, що діяли в період «Неприємностей» або «Смути» («The Troubles») продовжували своє існування, а їхні члени залишалися активними учасниками збройного насильства [181].

Виявилось, що роззброїти воєнізовані угруповання (в тому числі ІРА) не є простим завданням. Для того, щоб розв'язувати цю проблему та інші складні питання, п'ять найбільших партій в Асамблеї розпочали новий раунд переговорів з урядами Ірландії та Великобританії щодо імплементації Угоди Стормонт-Хаус. Переговори призвели до підписання нового стратегічного документа щодо мирного врегулювання – «Новий початок: Стормонтська угода та план впровадження» (з англ. «A Fresh Start: the Stormont Agreement and Implementation

Plan» (17 листопада 2015 року). Договір вперше прописував конкретні кроки щодо роззброєння воєнізованих груп та запровадив зменшення кількості депутатів для кожного виборчого округу з шести до п'яти з подальшим скороченням фінансових витрат [203].

Угода «Новий початок» створила нову Незалежну комісію зі звітності для моніторингу прогресу в припиненні воєнізованої діяльності. Зрештою, акт передбачив більш тривалий період засідань Асамблеї після виборів і до обрання нової виконавчої влади. Такі дії мали сприяти глибшому обговоренню Програми уряду – виконавчого документа, в якому визначаються основні пріоритети яких потрібно дотримуватися протягом періоду повноважень Асамблеї [204].

Період 2017 – 2020 років у політичному житті Північної Ірландії також не можна назвати спокійним, адже впровадження попередніх мирних угод тривало і призводило до значної кількості проблем. Серед них основною проблемою став так званий «колапс інституцій» в цей період. 18 жовтня 2018 року до розгляду Палати громад був представлений Законопроект про Північну Ірландію про формування виконавчої влади та виконання функцій. Законопроект передбачав:

1. Призупинити посадові обов'язки Державного секретаря у справах Північної Ірландії та призначати чергові вибори до Асамблеї на обмежений період часу.
2. Надавати дозвіл державним службовцям за відсутності міністрів Північної Ірландії приймати рішення відповідно до вказівок, наданих Державним секретарем.
3. Дозволяти міністрам Великої Британії робити деякі публічні призначення за відсутності дієвої Асамблеї та виконавчої влади [205].

Закон про Північну Ірландію (формування та виконання функцій виконавчої влади) 2018 року отримав королівський дозвіл 1 листопада того ж року, але деякі пункти закону піддалися нищівній критиці з боку політичних партій Північної Ірландії, а також низкою науковців та політичних експертів [144].

9 січня 2020 року Джуліан Сміт, колишній держсекретар у справах Північної Ірландії, і Саймон Ковені, колишній заступник прем'єр-міністр Ірландії,

опублікували текст нового стратегічного документа щодо подальшого врегулювання конфлікту під назвою «Нове десятиліття, новий підхід» (з англ. «New Decade, New Approach») [363]. У травні 2022 року до Палати громад було представлено законопроект, який присвячений проблемам Північної Ірландії щодо спадщини та примирення, і буде чинним в період 2022 – 2023 років. Цей законопроект відрізнявся від пропозицій, які були висунуті в липні 2021 року щодо припинення судових проваджень, пов'язаних з періодом «Неприємностей» та надання умовного імунітету від судового переслідування для тих, хто співпрацював зі слідством у рамках Незалежної комісії з примирення. Наразі законопроект ще не отримав остаточного затвердження і його остаточне читання в Палаті Лордів заплановано аж у 2023 році [208].

Стратегічний документ «Нове десятиліття, новий підхід» від січня 2020 року має важливе значення для сучасного розуміння стану конфлікту в Північній Ірландії та компромісів, які були досягнуті завдяки йому. Розділ «Права, мова та ідентичність» був частиною цього стратегічного документа. Він зобов'язував виконавчу владу Північної Ірландії спонсорувати та проводити постійний моніторинг за «новою структурою, що визнає та вшановує різноманітність ідентичностей та культур Північної Ірландії, а також враховує культурні відмінності». Він також мав в собі такі пункти:

1. Створення офіційного Управління ідентичності та культурного самовираження, а його керівником призначається Перший міністр і заступником Першого міністра, які повинні діяти разом.
2. На законодавчому рівні запроваджується посада комісара з питань ірландської мови.
3. Офіційне створення ще одного комісара для «покращення та розвитку мови, мистецтва та літератури, пов'язаних з ольстерською шотландською/ольстерською британською традицією в Північній Ірландії.
4. Створення Центру перекладів для надання послуг органам виконавчої влади, місцевого самоврядування та інших державних органів [363, параг.26].

Законопроект про ідентифікацію та мову (Північна Ірландія) був поданий до Палати лордів 25 травня 2022 року та отримав королівський дозвіл 6 грудня 2022 року. Це сталося більш ніж через 24 роки після того, як Угода Страсної п'ятниці вперше зобов'язала уряд Великої Британії вжити законодавчих заходів щодо права ірландської мови [353].

12 квітня 2023 року президент США Джозеф Байден відвідав Північну Ірландію для відзначення 25-тої річниці підписання Угоди Страсної п'ятниці та її здобутків. Угода, яка поклала край десятиліттям кривавого міжконфесійного протистояння, зазнала значних випробувань в останні роки та тлі рецесії та Брексит. «Проста істина полягає в тому, що мир та економічні можливості крокують разом», – заявив президент Байден у своїй промові в Ольстерському університеті. Важливим стало й те, що перед своєю промовою Байден зустрівся з лідерами основних політичних партій Північної Ірландії. Варто також зазначити, що у своїй промові в Ольстерському університеті Байден вказав на подвоєння економічного виробництва Північної Ірландії після підписання Угоди Страсної п'ятниці та зазначив, що «продовження миру залежить від наших зусиль». «Дивіденди миру навколо нас. Цей самий кампус розташований на перехресті, де колись панували конфлікти та кровопролиття», – сказав президент. Для нього Угода Страсної п'ятниці є символом «надії та відновлення», а також висловив сподівання, що делегований уряд Північної Ірландії незабаром буде повністю відновлено. «Захист миру, збережений Белфастською угодою є пріоритетом як для демократів, так і для республіканців у США. Це те, що об'єднує Вашингтон. Об'єднує Америку» [126].

Виокремлення в дисертаційному дослідженні основних історичних етапів існування етнічного конфлікту в Північній Ірландії зайвий раз підкреслюють важливість системного вивчення та аналізу цього явища (табл. 3.3).

Таблиця 3.3.

Основні історичних етапів існування етнічного конфлікту в Північній
Ірландії

Назва	Хроно	Ключові події
-------	-------	---------------

періоду	логічні рамки	
Ера Плантації	кінець XVII століття	– 1609 – 1690 роки: англійські та шотландські поселенці в Ольстері; – конфіскація землі в ірландських католиків;
Період кримінального законодавства	кінець XVIII – XIX століття	– 1691 – 1829: дискримінаційний закон проти католиків; – католицьке безправ'я та соціальна нерівність;
Дебати з приводу Гомрул	кінець XIX – початок XX століття	– кінець XX століття: дебати щодо самостійного управління для Ірландії; – поділ між юніоністами;
Великоднє повстання та поділ	почато к XX століття	– 1916 рік: Великоднє повстання проти правління Великої Британії; – 1921 рік: підписання англо-ірландського договору, що призвів до створення Ірландської вільної республіки;
Формуван ня Північної Ірландії	1921– 1972 роки	– 1921 рік: створення Північної Ірландії, де проживала протестантська більшість; – католицька меншина стикалася з дискримінацією та політичним відчуженням;
Рух за громадянські права	Кінець 1960-тих років	– 1960-ті: вимоги католиків щодо рівних прав і припинення дискримінації; – жорстокі сутички між католиками та поліцією;
період	1969–	– 1969–1998 роки: період ескалації

«Смути»	1998 роки	конфлікту, міжконфесійного насильства та збройного конфлікту; – розгортання та залучення британської армії;
Мирний процес	кінець 1990-х років	– 1998 рік: Угода Страсної п'ятниці – мирна угода між сторонами; – спільне урядування в Північній Ірландії;
Брекзит	2016–2020 роки	– головна мета – уникнути жорсткого мирного врегулювання кордону в Ірландії.

**Примітка: складено автором*

Важливою частиною мирного процесу в Північній Ірландії стала її співпраця з Європейським союзом та подальші перспективи в їх відносинах. Після приєднання до Європейського Союзу в 1973 році Північна Ірландія стала свідком значних політичних та соціальних викликів, включаючи тривалий період жорстокого конфлікту. Економічна нерівність та дискримінація католицької меншини тільки посилювали напруженість. Проте за останні роки було досягнуто прогресу завдяки створенню нових децентралізованих політичних інституцій, заснованих на принципах консолідації та покращення відносин між громадами. Процес розбудови миру в Північній Ірландії передбачав значні компроміси та поступки усіх сторін, а також підтримку зовнішніх гравців, таких як уряд Великобританії, уряд Ірландії та ЄС [272, с. 2]с. Рішення щодо виходу Великобританії з Європейського Союзу, прийняте на референдумі в червні 2016 року, стало критичним моментом для країни. Результати голосування показали наявність значущих політичних, ідеологічних, соціально-економічних, демографічних і географічних розбіжностей у Великобританії. Варто відзначити, що електорат Північної Ірландії проголосував за збереження членства Великобританії в ЄС (55,8% від загальної кількості виборців). Цей результат є

відмінним від загальних результатів референдуму у Великій Британії, де позиція виходу з ЄС була підтримана більшою мірою [273, с. 5].

Історично склалося так, що асоціація Північної Ірландії з Європейським Союзом була відносно стриманою та відбувалася без значних конфліктів. Фактично, Північна Ірландія мала тенденцію демонструвати більшу прихильність до ЄС порівняно з іншими регіонами Великобританії. Спосіб, у який Північна Ірландія взаємодіє з ЄС у питаннях, пов'язаних з економічними інтересами, був доволі прагматичним. Однією з причин прихильного ставлення Північної Ірландії до ЄС є значна фінансова підтримка, яку вона отримала від Європейського фонду регіонального розвитку (ЄФРР) та Європейського соціального фонду (ЕСФ). Крім того, кордон Північної Ірландії з Республікою Ірландія робить її більш вразливою до економічних проблем, які спричинив Брекзит [271, с. 14].

Загалом, відносини між Північною Ірландією та ЄС були сформовані саме під час періоду «Неприємностей» («The Troubles»), який тривав з кінця 1960-х до середини 1990-х років. Рішення Сполученого Королівства приєднатися до ЄС у 1973 році було прийнято в період, коли період «Неприємностей» або «Смути» мав найбільшу інтенсивність, і відтоді конфлікт залишається визначальною рисою відносин Північної Ірландії та ЄС. Це призвело до кількох окремих етапів у відносинах між регіоном та ЄС [273, с. 12].

У перші роки членства в ЄС Північна Ірландія була значною мірою виключена з програм і політики ЄС через конфлікт, який відбувався на її території. Однак, коли мирний процес набрав обертів у 1990-х роках, ЄС почав відігравати більш активну роль у підтримці зусиль із розбудови миру та примирення в регіоні. Зовсім недавно відносини між Північною Ірландією та ЄС знову стали предметом розбіжностей у переговорах щодо Брекзиту. Рішення Великобританії вийти з ЄС викликало занепокоєння щодо впливу на мирний процес, а також економічних наслідків для регіону, який традиційно покладався на транскордонну торгівлю з Республікою Ірландія [272, с. 23-27].

У 2000-х роках Європейський Союз набув вагомого економічного значення в Північній Ірландії. Частково це сталося завдяки зусиллям щодо досягнення миру

в регіоні, що дозволило ЄС зіграти певну роль у наданні фінансової підтримки. Британський уряд не заперечував проти такої підтримки, і ключові політичні партії в Північній Ірландії були також відкриті до співпраці з ЄС. Підхід ЄС зосереджувався на поєднанні економічної допомоги з розбудовою миру, що було добре сприйняте населенням Північної Ірландії [98, с. 24]. Варто зазначити, що роль ЄС у Північній Ірландії є прикладом того, як міжнародні організації можуть відігравати вирішальну роль у сприянні миру та стабільності в конфліктних регіонах. Надаючи економічну допомогу та підтримку, ЄС зміг зробити внесок у мирний процес у Північній Ірландії, продемонструвавши потенціал регіональної інтеграції як інструменту вирішення конфлікту.

Заслуговує на увагу той факт, що громадяни Північної Ірландії розглядали членство в ЄС як спосіб отримати низку матеріальних благ, а не як емоційне чи ідеологічне зобов'язання. До такого висновку прийшла Європейська комісія у 2007 році, що було відображено в її щорічному звіті. Таке ставлення підкреслює важливість відчутних переваг у формуванні громадської думки щодо міжнародних організацій та регіональної інтеграції. Це свідчить про те, що хоча політичні та ідеологічні чинники можуть відігравати певну роль у формуванні ставлення до регіональної інтеграції, матеріальні фактори, такі як економічні вигоди, можуть бути більш визначальними для рівня громадської підтримки [138].

Після тривалого п'ятирічного призупинення децентралізованих інституцій у Північній Ірландії, їх відновлення у 2007 році ознаменувало нову еру у відносинах між Північною Ірландією та ЄС. Цей період характеризується двома протилежними темами: динамізмом і розбратом. Динамізм очевидний у посиленні взаємодії між делегованою адміністрацією Північної Ірландії та владою ЄС у Брюсселі. І навпаки, розбіжності пов'язані з негативним впливом глобальної економічної кризи на Північну Ірландію, долю ЄС і ставлення місцевих жителів до ЄС. Одним із позитивних результатів відновлення децентралізованих інституцій у Північній Ірландії стало створення робочої групи під назвою «Північна Ірландія та ЄС: дорожня карта» (англ. «Northern Ireland – EU Taskforce»), яку спонсорує Європейська Комісія. Ця ініціатива мала на меті

створити стратегічне партнерство між Північною Ірландією та Європейським Союзом, і допомогти в консолідації зусиль пов'язаних із мирним процесом у Північній Ірландії [189, с. 34].

Робоча група Північна Ірландія – ЄС відіграла вирішальну роль у просуванні інтересів Північної Ірландії та налагодженні кращих відносин з Європейським Союзом. Завдяки стратегічним зв'язкам з офіційними особами Європейської Комісії група сприяла покращенню взаємодії з ЄС, досягнувши угоди щодо ряду дій, стратегій і перспективного планування Північної Ірландії та ЄС. Це призвело до розширення зовнішніх відносин Північної Ірландії, зокрема з Республікою Ірландія. У своєму звіті 2008 року група зазначила необхідність подальшого прогресу в мирному процесі Північної Ірландії та використання регіоном нових можливостей, які відкриває світова економіка. Робоча група підкреслила важливість інвестування в інфраструктуру, кваліфікацію та освіту мешканців Північної Ірландії для сприяння економічному зростанню та створенню робочих місць. У звіті також визнаються проблеми, з якими стикається політична система Північної Ірландії і необхідність постійної підтримки з боку уряду Великобританії для забезпечення політичної стабільності. Звіт рекомендував сприяти більшій співпраці між політичними партіями в Північній Ірландії та між Північною Ірландією та Республікою Ірландія. Загалом у звіті підкреслено важливість продовження інвестицій в економіку та політичну стабільність Північної Ірландії, одночасно вирішуючи основні проблеми регіону та примирення громад [139].

Після того, як NITF був започаткований, роль Північної Ірландії в політичному процесі Європейського Союзу збільшилася. Однак, NITF не єдиний інструмент, що допоміг зміцнити відносини між Північною Ірландією та ЄС. Було встановлено кілька інших зв'язків, які також сприяли розвитку відносин. Одним із важливих моментів стало створення Офісу виконавчої влади Північної Ірландії в Брюсселі (ONIEB). ONIEB є регіональним офісом Північної Ірландії в Брюсселі, що працює під егідою Постійного представництва Великобританії при ЄС в Брюсселі. Робота ONIEB структурована навколо ключових тем, пов'язаних із

пріоритетами «Європи 2020». Офіс має кілька функцій, серед яких підтримка зв'язків з інституціями ЄС у досягненні інтересів Північної Ірландії, організація візитів до Брюсселя міністрів та державних службовців, а також підвищення авторитету регіону в Брюсселі. Офіс також збирає та поширює інформацію серед зацікавлених осіб [386, с. 378].

П'ятирічний період з 2015 року ознаменувався низкою політичних подій у Великій Британії, зокрема двома загальними виборами, двома виборами до Асамблеї, політичним скандалом у Північній Ірландії та змінами керівництва в різних партіях. Однак однією з найбільш значущих подій цього періоду став референдум у Великій Британії щодо її членства в ЄС, ініціатором якого став колишній прем'єр-міністр Девід Кемерон. Проведення такого референдуму знову спричинило дискусії про переваги та недоліки відносин Великої Британії з ЄС. Выборча кампанія характеризувалася суперечливістю та оманливою інформацією. Всупереч очікуванням, що тих, хто прагне залишитися в складі ЄС буде більше, результатом стала незначна більшість прихильників виходу з ЄС. Цей несподіваний результат став серйозним шоком для політичного істеблішменту та мав значні наслідки для відносин Великої Британії з ЄС та їх майбутньої траєкторії [172, с. 37].

Вихід Великобританії з Європейського Союзу – «Брекзїт» – став новим викликом для старого конфлікту. Єдиний сухопутний кордон Великобританії – це кордон з Ірландією. До Брекзїту він був фактично невидимим, бо діяв безвізовий режим на спільній економічній зоні. Питання кордону з Ірландією було одним з основним при проведенні переговорів по Брекзїт. Під час перехідного періоду прийнято рішення про функціонування прозорого кордону, проте як це буде виглядати на практиці поки не всім зрозуміло [199, с. 27].

Угода Страсної п'ятниці (Белфастська угода) була підписана на умовах, коли Ірландія та Сполучене Королівство перебували в складі Європейського Союзу. Раніше жителі Ірландії та Сполученого Королівства мали право на свободу пересування між країнами-членами, що було встановлено Законом про Ірландію 1949 року. Однак, після виходу Великої Британії з ЄС, стало очевидним,

що ймовірно відновлення жорсткого митних правил на спільному кордоні між Ірландією та Північною Ірландією може потенційно спровокувати повернення до міжконфесійного конфлікту [207, с. 50].

Під час проведення референдуму про вихід з ЄС, в Північній Ірландії з'явилася опозиція, яка відкрито заявляла про необхідність захисту мирного процесу та боротьбу з можливим ризиком повернення до конфлікту. Проте, Велика Британія повністю відкинула такі занепокоєння, більше того заступник лідера Демократичної юніоністської партії Найджел Доддс назвав їхні попередження як «безвідповідальну нісенітницю» та «розповсюдження необґрунтованих страхів» [313, с. 53-54].

Для того, щоб краще зрозуміти розподіл голосів на підтримку та проти виходу Сполученого Королівства із ЄС варто розглянути наступну таблицю та проаналізувати її дані (табл. 3.4).

Таблиця 3.4.

Розподіл голосів на підтримку та проти виходу Сполученого Королівства із ЄС

Земля	Відсоток тих, хто голосує «за» Брекзін	Відсоток тих, хто голосує «проти» Брекзін
Північна Ірландія	44,2%	55,8%
Англія	53,4%	46,6%
Уельс	52,5%	47,5%
Шотландія	38,0%	62,0%

**Примітка: складено автором за даними (The Electoral Commission. Results and turnout at the EU referendum)*

Важливо зазначити, що результати референдуму щодо Брекзиту не були однаковими по всій Великій Британії та що існували значні регіональні відмінності в моделях голосування. Наприклад, у Шотландії та Північній Ірландії більшість виборців проголосували за те, щоб залишитися в ЄС, тоді як в Англії та

Уельсі більшість виборців проголосували за вихід. Це мало значні політичні наслідки, зокрема посилення закликів до незалежності Шотландії та потенційну проблему кордону між Північною Ірландією та Республікою Ірландія.

Північна Ірландія, яка розташована на шляху єдиного сухопутного кордону між Сполученим Королівством та Європейським Союзом, стала ключовим пунктом транзиту товарів між ними. Проведення Брекзит підняло на поверхню ряд технічних та регуляторних питань, які потребували уваги в контексті митної політики. Однак, поруч з цими питаннями, виникли й проблеми кордону, які є надзвичайно складними та дискусійними для Північної Ірландії та Вестмінстера. Вже на початку переговорів щодо Брекзит, уряд Великої Британії висловив свою головну мету – уникнути жорсткого митного врегулювання кордону в Ірландії. Тереза Мей у січні 2017 року в промові у Ланкастер Хаузі визнала, що уникнення жорсткого мирного врегулювання є одним з основних пріоритетів уряду, навіть якщо воно суперечить іншим, таким як незалежна торговельна політика Великої Британії та уникнення регуляторних і митних розбіжностей між Великою Британією та Північною Ірландією [85].

У серпні 2017 року уряд Великої Британії представив новий документ з офіційною позицією Великої Британії щодо Північної Ірландії та Ірландії під час виходу Сполученого Королівства зі складу ЄС. Даний документ описує так зване «право народження» (англ. «birthright»): «Питання ідентичності лежать в основі наявних в Північній Ірландії розбіжностей, тому пошук способу їх вирішення був важливою частиною Белфастської («Страсної п'ятниці») угоди. Угода підтвердила постійне право народження жителів Північної Ірландії, незалежно від конституційного статусу Північної Ірландії: ідентифікувати себе та бути визнаним британцем, ірландцем або тим й іншим, на свій вибір; на рівне ставлення незалежно від їх вибору; і мати як британське, так і ірландське громадянство» [182, параг. 12].

У вересні 2017 року Європейська комісія опублікувала свою офіційну позицію у документі під назвою «Керівні принципи діалогу щодо Ірландії/Північної Ірландії». Документ перелічує «унікальні» проблеми для

Ірландії: «захист здобутків мирного процесу та Угоди Страсної п'ятниці (Белфастської угоди) у всіх її частинах, збереження чинних двосторонніх угод і домовленостей між Сполученим Королівством та Ірландії, включно зі Спільною зоною подорожей, а також конкретними питаннями, що виникають з Унікального географічного положення Ірландії, включно з метою уникнення жорстких митних правил між Ірландією та Північною Ірландією. Невидимий кордон на острові Ірландія є одним із головних досягнень і суспільних переваг мирного процесу. Прикордонні питання ширші за економічні» [141].

У жовтні 2019 року новообраний прем'єр-міністр Великобританії Борис Джонсон представив Угоду про вихід країни з Європейського Союзу. Ця угода включала переглянутий Протокол щодо Північної Ірландії. Відмінність нового Протоколу полягала в тому, що замість запобіжних положень тимчасового загального британського митного союзу з ЄС і зобов'язань Сполученого Королівства не порушувати внутрішню політику в таких сферах, як трудові, соціальні та екологічні стандарти, новий Протокол дозволив лише Північній Ірландії узгодити митні та товарні правила ЄС, створивши регулятивний та митний кордон в Ірландському морі. Стаття 18 Нового протоколу щодо Ірландії та Північної Ірландії передбачає процес, за допомогою якого Асамблея Північної Ірландії може надати «згоду» на продовження дотримання Північної Ірландії домовленостей щодо митниці та переміщення товарів (стаття 5), захисту внутрішнього ринку Великобританії (стаття 6), технічних регламентів, оцінок, реєстрацій, сертифікатів, схвалень та авторизацій (стаття 7), ПДВ та акциз (стаття 8), єдиного ринку електроенергії (стаття 9) та державної допомоги (стаття 10). Відповідно до Протоколу, починаючи з кінця 2024 року, Асамблея має голосувати кожні чотири або вісім років за пропозицію щодо продовження дій статей [206].

У вересні 2021 року Демократична Юніоністська партія заявила, що вони будуть бойкотувати майбутнє засідання РНБО як форму протесту проти Протоколу. Однак у жовтні 2021 року Високий суд Північної Ірландії вирішує, що такий бойкот є незаконним та відповідає зобов'язанням посадових осіб, передбаченим Законом про Північну Ірландію 1998 року [224].

Стаття 2 Протоколу щодо прав осіб у Північній Ірландії містила зобов'язання уряду Сполученого Королівства забезпечувати наявність будь-якого зменшення прав, гарантій або рівності можливостей для мешканців Північної Ірландії після Brexit. У версії Угоди про вихід від 2018 року Уряд Великобританії пояснював, що гарантії рівності та прав, які визнають унікальні умови Північної Ірландії, є ключовим елементом Белфастської (Страсної п'ятниці) угоди. Уряд Великої Британії визнав, що законодавство ЄС, зокрема щодо захисту від дискримінації, було випуском джерел для надання цих гарантій [195].

27 лютого 2023 року між Європейським союзом та Великою Британією погоджено та підписано Віндзорську рамкову угоду, яка не вносила змін до тексту попередніх договорів, зокрема в Угоду Страсної п'ятниці. Відповідно до статті 18 Віндзорської рамкової угоди процес демократичної згоди між сторонами мав доповнюватися новим механізмом [183].

У політичній декларації ЄС та Великобританії йдеться про запровадження нового механізму швидкого стримування та реагування, відомого під назвою «гальмо Стормонта» (англ.«Stormont brake»). Гальмо Стормонта – це механізм, який дає політичній асамблеї Північної Ірландії повноваження висловлювати своє заперечення проти змін правил Європейського Союзу, які стосуються Північної Ірландії. Це було узгоджено в рамках Віндзорської рамкової угоди, що є частиною угоди між Великою Британією ЄС та яка змінила протокол Ірландії та Північної Ірландії. Згідно з первинною угодою, протокол вимагав від Північної Ірландії застосувати законодавство ЄС у ряді сфер, включаючи сільське господарство, охорону навколишнього середовища, регулювання виробництва та податку на додану вартість. У додатках до протоколу перелічувалося понад 300 актів ЄС, а сам протокол зазначав, що будь-які зміни до цих актів будуть додані автоматично. Нові акти також можуть додаватися до додатків за погодженням у Спільному комітеті Великобританії та ЄС [196].

Проте, кілька політичних партій, включаючи уряд Великої Британії, юніоністські партії та Протокольний комітет Палати лордів Північної Ірландії, висловили занепокоєння «щодо дефіциту демократії», через які закони

застосовуються до Північної Ірландії без жодного представництва в процесі розробки політики. Задля вирішення цієї проблеми, Велика Британія та ЄС домовилися про «гальмо Стормонта», яке дозволяє політикам Північної Ірландії висловлювати занепокоєння щодо певних змін в європейському законодавстві [317].

Віндзорські рамкові положення (демократичний контроль) 2023 року опубліковано 20 березня та схвалено Палатою громад 22 березня. Вони містили новий Додаток 6-В до Закону про Північну Ірландію від 1998 року і таким чином внесли подальші зміни до положень першої частини Угоди Страсної п'ятниці (Белфастської угоди) [209].

2023 рік став 25 річницею підписання Угоди Страсної п'ятниці і для того, щоб відзначити цю подію було заплановано низку офіційних заходів. У березні 2023 року сенатори від Шинн Фейн внесли пропозицію щодо виконання Угоди Страсної п'ятниці та Віндзорської рамкової угоди у верхній палаті парламенту Ірландії (ірл. «Seanad Éireann»). У даній пропозиції закликають уряди Ірландії та Британії, як гарантів безпеки в Північній Ірландії, забезпечити спільне керівництво та продовжувати роботу над повним виконанням угоди. Пропозиція містила також заклик до відновлення виконавчої влади Північної Ірландії та інших демократичних інститутів, що були створені в рамках угоди. Дана пропозицію прийняли всі політичні партії без заперечень [324].

27 березня 2023 року Управління закордонних справ у справах Співдружності та розвитку Великої Британії та Міністерство закордонних справ Ірландії провели спільну одноденну конференцію на тему «25 років потому: глобальні та місцеві роздуми про Угоду Страсної п'ятниці (Белфастської угоди)». У своєму завершальній промові держсекретар у справах Північної Ірландії Кріс Хітон-Гарріс відзначив, що попри вже досягнуті успіхи, все ще залишається багато роботи для того, щоб повністю виконати обіцянки Угоди та забезпечити краще майбутнє для кожного жителя регіону. Він зазначив, що економічний розвиток є ключовим фактором для досягнення процвітання в Північній Ірландії. Держсекретар також наголосив, що шлях Північної Ірландії до більшого

процвітання та примирення триває досі і 25-річчя Угоди Страсної п'ятниці дає можливість ще раз підтвердити відданість досягненню цілей угоди та продовжувати будувати на її основі світле майбутнє для Північної Ірландії [184].

Таким чином, ми можемо виділити основні події, які так чи інакше вплинули на розвиток відносин між ЄС та Північною Ірландією:

1. Угода Страсної п'ятниці – У 1998 році підписання Угоди Страсної п'ятниці поклато край кривавому протистоянню в Північній Ірландії, яке тривало десятиліттями. Угода вперше заснувала інститути розподілу влади та зобов'язувалася дотримуватися принципу згоди, а це означало, що конституційний статус Північної Ірландії можна змінити лише за згодою більшості її мешканців [180].

2. Членство в ЄС. Членство в ЄС принесло Північній Ірландії значні економічні переваги, включно з доступом до єдиного ринку ЄС і фінансування інфраструктурних проєктів та проєктів спрямованих на розвиток.

3. Брекзїт. У 2016 році Сполучено Королівство проголосувало за вихід зі складу Європейського союзу, що спричинило значні проблеми у відносинах між ЄС та Північною Ірландією. Угода про Брекзїт, узгоджена як Великою Британією, так і Європейським союзом, включала Протокол щодо Північної Ірландії, який був спрямований проти уникнення жорсткого митного контролю на кордоні між Північною Ірландією та Республікою Ірландія шляхом дотримання Північною Ірландією деяких правил єдиного ринку ЄС [60].

4. Перевірки на кордоні. Імплементация Протоколу щодо Північної Ірландії призвела до певних проблем у торгівлі між Північною Ірландією та Великою Британією, оскільки деякі товари підлягали додатковим перевіркам та митному контролю під час перетину Ірландського моря. Такі дії стали причиною певного напруження у стосунках між Північною Ірландією та рештою Великої Британії [62].

5. Розподіл влади. У 2017 році інститути розподілу влади в Північній Ірландії зазнали краху через розбіжності між Демократичною юніоністською партією і Шинн Фейн щодо схеми відновлювальної енергії. Зусилля щодо

відновлення розподілу влади тривають й досі, але вони були ускладнені Брекзит і пандемією COVID-19 [61].

6. Зміни до Протоколу. У 2021 році уряд Великої Британії запропонував внести зміни до Протоколу Північної Ірландії, посилаючись на занепокоєння щодо його впливу на торгівлю та мирний процес. ЄС чинив серйозний опір будь-яким змінам у Протоколі, але дискусії щодо цього приводу тривають й до сьогодні [63].

Підсумовуючи все вище сказане, ми можемо зробити висновки, що майбутнє Північної Ірландії після Брекзит є складним і багатогранним питанням із багатьма потенційними наслідками та проблемами. Однією з ключових проблем для Північної Ірландії є можливість створення жорсткого кордону з Республікою Ірландія, що може підірвати мирний процес і призвести до відновлення насильства. Це питання було головним предметом розбіжностей під час переговорів щодо Брекзиту, коли ЄС і Велика Британія прагнуть знайти рішення, яке збереже відкритий кордон, а також захистить їхні відповідні інтереси.

Ще одним викликом для Північної Ірландії є потенційний економічний вплив Брекзит, особливо в таких секторах, як сільське господарство, яке значною мірою залежить від ринків і фінансування ЄС. Статус Північної Ірландії як частини Сполученого Королівства також ускладнює її відносини з ЄС, оскільки вона підпорядковується іншим правилам і нормам, ніж Республіка Ірландія. Крім того, Брекзит порушує питання про майбутнє Угоди Страсної п'ятниці та домовленостей про розподіл влади в Північній Ірландії. Угода, яка допомогла покласти край десятиліттям насильства в регіоні, ґрунтується на співпраці та компромісі між юніоністами та націоналістами та спирається на тонкий баланс розподілу влади. Будь-які зміни статусу Північної Ірландії потенційно можуть підірвати цю домовленість і загрожувати мирному процесу.

Загалом, майбутнє Північної Ірландії після Брекзит до сьогоднішнього дня є невизначеним і залежить від ряду факторів, включаючи результат переговорів між Великою Британією та ЄС, політичний ландшафт у Північній Ірландії та ширший економічний і геополітичний контекст.

РОЗДІЛ 4. ІНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ СЕПАРАТИЗМУ ТА РАДИКАЛІЗМУ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

4.1. Самовизначення народів та протидія ЄС проблемам радикалізації та сепаратизму в державах-членах на сучасному етапі

Поняття самовизначення народів в праві ЄС на цю мить є дискусійною та часто заплутаною проблемою. Варто зазначити, що жодна з наявних сьогодні конституцій Європи, так чи інакше, не визнає права на відокремлення певних територій чи окремих етносів, які є частиною суверенної держави. Такі труднощі ставлять перед міжнародним правом дуже важливе питання – знайти баланс між двома принципами: правом націй на самовизначення та правом на збереження територіальної цілісності та суверенності держав Європи.

Різноманітні офіційні заяви Європейського Союзу в рамках Організації Об'єднаних Націй трактують право на самовизначення як наявність розвинутої представницької демократії та можливість користуватися правами людини на території держав-членів ЄС. Сьогодні, ми бачимо, що ЄС демонструє стійку підтримку різноманітних форм права на свободу самовизначення, таких як розширена автономія регіонів, права меншин, мовні права, транскордонне співробітництво, політику субсидіарності тощо. Такий підхід європейської політики демонструє нам прагнення до збереження різноманітності народів та регіонів всередині Європейського Союзу.

Фактичне приєднання держав-членів до Європейського Союзу передбачає часткову відмову від їх власного суверенітету, оскільки вони погоджуються на консенсусний процес ухвалення рішень, що визначені процедурою. Дослідники вказують на певну парадоксальність ситуації, коли певний регіон або нація в Європейському Союзі намагається створити незалежну державу, посиляючись на право на самовизначення, а потім знову приєднатися до складу ЄС (наприклад Каталонія). Фактично, вони вимагають права на самовизначення в рамках законодавства ЄС, щоб згодом знову де-юре втратити таку можливість ставши членом ЄС і підпорядковуватися його наднаціональним інституціям [91].

Договір про Європейський Союз ще раз підкреслює важливість існування системи в рамках якої держави-учасниці діють як представники «своїх народів», що прямо вказує нам на рівність між народами та громадянами всередині Європейського Союзу [372, с. 10-11].

Однак, низка європейських країн так чи інакше прийняли концепцію неонаціоналізму і почали реалізацію його громадянської форми. Хоча, очевидним є той факт, що не всі народи Європи мають власну державу, що збігається з класичним розумінням поняття нація [91].

Яскравим прикладом у цьому випадку є Каталонія у разі її сепесії та подальшого правонаступництва у внутрішньому та міжнародному праві. По-перше, в історії конституційного розвитку Іспанії не існує аналогічного документа який діє, до прикладу, у випадку із Північною Ірландією – Акт Союзу про Сполучене Королівство, оскільки вже в 1716 році Каталонія була повністю підкорена Королівством Кастилії. Всупереч визнанню «права на автономію національностей і регіонів, які складають Іспанію» в статті 2 Конституції Іспанії, яка утверджує «нерозривну єдність іспанської нації». Крім того, рішення Конституційного суду Іспанії у 2010 році щодо Статуту автономії, що був прийнятий каталонським парламентом у 2006 році, чітко вказує на те, що каталонці можуть вважати себе нацією з політичних або культурних мотивів, але цей термін не має юридичної сили. Таким чином, законодавство Іспанії вказує, що існує лише одна нація, а саме іспанська, в той час, як каталонці – це «лише одна із безлічі національностей», а національний суверенітет повністю належить іспанському народу загалом [65, с. 68].

Що ж стосується міжнародного права у випадку із Каталонією, то важливо відзначити, що Міжнародний суд ООН у своєму консультативному висновку щодо відповідності міжнародному праву одностороннього проголошення незалежності Косова (2010), стверджує, що в міжнародному праві не існує загальної заборони на акт проголошення незалежності. Це означає, що сам по собі акт проголошення незалежності є юридично нейтральним [70, с. 121].

Подальші дослідження також підтверджують такий підхід, стверджуючи, що «відокремлення не є ні законним, ні незаконним у міжнародному праві, а є юридично нейтральним актом». Таке твердження означає, що з точки зору міжнародного права акт проголошення незалежності не можна оцінювати у категоріях законності чи незаконності, а він має розглядатися як нейтральний в юридичному аспекті. Зазначимо, що існує один виняток, коли міжнародне право дозволяє використовувати право на самовизначення, а саме у випадках колоніального спадку та іноземної окупації. У таких ситуаціях народи, що зазнали іноземної окупації, мають право на самовизначення [65, с. 68].

Самовизначення народів в праві ЄС тою чи іншою мірою сформульовано в низці договорів, конвенцій та установчих документах Європейського Союзу. Нам варто розглянути основні з них для кращого розуміння ставлення ЄС до права на самовизначення народів і його теоретичну готовність до такого кроку у випадку із сучасними сепаратистськими рухами.

Першою конвенцією, яка описує право на самовизначення є Європейська конвенція з прав людини (ЄКПЛ) 1950 року. Конвенція виступає фундаментальним міжнародним договором, що встановлює та гарантує основні права людини в Європі. Її значення в контексті права на самовизначення, який належить до права ЄС, є неоціненним. Хоча, саме право на самовизначення не є прямо згаданим у ЄКПЛ, але Конвенція містить положення, які опосередковано підтримують таке право. Стаття 3 Протоколу № 1 захищає право на вільні вибори, яке є вирішальним для політичного самовизначення. Дане положення надає можливість людям брати участь у демократичному процесі та впливати на рішення, що стосуються їхнього подальшого життя. Стаття 10 ЄКПЛ гарантує свободу вираження поглядів, яка є важливою для права на самовизначення, оскільки забезпечує право людей висловлювати свої думки без жодного втручання з боку держави. Таке право дозволяє окремим особам і групам відкрито обговорювати та відстоювати свої політичні прагнення, включаючи бажання автономії чи незалежності в рамках права ЄС. Додатково, стаття 11 ЄКПЛ гарантує свободу зібрань та асоціацій, що надає право створювати політичні

організації чи рухи, які прагнуть до самовизначення. Це положення забезпечує можливість мирного зібрання та активізацію підтримки політичних цілей в межах закону [152].

Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) відіграв важливу роль у тлумаченні та застосуванні ЄКПЛ в контексті права на самовизначення. Суд наголошує, що таке право має бути збалансованим з іншими правами та інтересами, такими як територіальна цілісність і стабільність. Суд також підкреслює, що самовизначення не дає одностороннього права на відокремлення, але має сприяти мирному діалогу, переговорам та мирним засобам вирішення конфліктів [340].

Ми можемо зазначити, що сама по собі Європейська конвенція з прав людини 1950 року не прямо визнає право народів на самовизначення, але забезпечує стійку основу для захисту прав, які опосередковано сприяють праву на самовизначення. Положення ЄКПЛ, що пов'язані з вільними виборами, свободою вираження поглядів, свободою зібрань і асоціацій, сприяють мирному самовизначенню в контексті права ЄС. Основний акцент у цьому випадку робиться саме на діалог та консенсус у праві народу на самовизначення.

Ще одним важливим документом, що частково дозволяє нам зрозуміти ставлення ЄС щодо права на самовизначення є Декларація про європейську ідентичність, що була прийнята в Копенгагені 14 грудня 1973 року. Декларація є вагомим документом у системі міжнародних відносин, особливо з урахуванням особливостей права на самовизначення в межах Європейського Союзу (ЄС). Дана декларація наголошує на цінності збереження культурної, історичної та мовної різноманітності в Європі та потребі кооперації та взаєморозуміння.

Зокрема, у контексті самовизначення декларація визнає, що європейська інтеграція має поважати права окремих держав та їхніх народів визначати свій політичний статус, реалізувати економічний і соціальний розвиток та захищати свою культурну спадщину. Вона повністю підтримує принцип субсидіарності, що передбачає прийняття рішень на найбільш прийнятному рівні – національному чи європейському. У декларації також наголошується на фундаментальних

принципах демократії, прав людини та верховенства права, які залишаються невіддільною частиною сучасної європейської ідентичності. Всі вище перелічені принципи складають стійку основу для реалізації права на самовизначення в праві ЄС, щоб забезпечити демократичний та інклюзивний процес всередині Союзу [115].

Варто наголосити на тому, що декларація знову ж таки не прямо розглядає питання відокремлення чи незалежності в межах ЄС, але вона в цілому підтримує право на самовизначення. Проте, за чинними положеннями конвенції, таке право має існувати виключно в контексті співпраці між державами без видимої фрагментації чи односторонніх дій з боку окремого народу чи сепаратистського руху. Внесок декларації в правову систему ЄС полягає у сприянні формуванню наступних правових документів, які визначають важливість підтримки балансу між єдністю та різноманітністю.

Позиція ЄС щодо визнання нових держав у разі самовизначення вперше офіційно була задокументована в Декларації щодо Югославії та Рекомендації щодо визнання нових держав у разі самовизначення в праві ЄС. Обидва документи стосуються складних питань, що були пов'язані з розпадом Югославії та виникненням нових держав шляхом самовизначення.

Декларація про Югославію, що була прийнята у 1991 році, відіграла вирішальну роль у розпаді Соціалістичної Федеративної Республіки Югославії. Документ визнавав право шести республік, що склали Югославію, на самовизначення їх політичного майбутнього. Проте в декларації також було зазначено, що для досягнення миру та вирішення складних етнічних і територіальних конфліктів у регіоні потрібні переговори та мирні угоди. Головною метою декларації було збереження єдності та стабільності, при цьому враховуючи прагнення окремих республік. Декларація суттєво вплинула на міжнародну спільноту, встановивши критерії для визнання новостворених держав після розпаду Югославії. Вона підкреслила важливість дотримання міжнародного права, зокрема права на самовизначення, а також сприяння діалогу та мирним переговорам як засобу вирішення конфліктів [146].

З іншого боку, керівні принципи щодо визнання нових держав у разі самовизначення в праві ЄС надають більш конкретний та юридично оформлений підхід до визнання нових держав у контексті Європейського Союзу. Керівні принципи підкреслюють, що визнання новоствореної держави не є автоматичним процесом, а вимагає ретельного розгляду на основі чітко встановлених критеріїв. Дані критерії включають повагу до демократії, верховенство права, захист прав людини та здатність установити стабільні відносини з сусідніми державами. Керівні принципи також наголошують на необхідності мирного вирішення територіальних конфліктів та сприяння регіональній співпраці та стабільності [370]. За допомогою встановлення конкретних критеріїв для визнання, керівні принципи сприяють підтримці правового міжнародного порядку та допомагають запобігти виникненню нових конфліктів.

Європейська хартія регіональних мов або мов меншин була прийнята Радою Європи у 1992 році як міжнародний договір, що спрямований на захист і популяризацію регіональних мов або мов меншин в Європі. Хартія визнає важливість мовного різноманіття та прав осіб, що належать до цих спільнот. Такий підхід сприяє інклюзивності та повазі до всіх мов національних меншин в Європі, враховуючи їхні ідентичності та потреби. Хартія також офіційно дає можливість державам добровільно брати на себе зобов'язання щодо захисту регіональних мов або мов меншин [325, с. 119].

З іншого боку, Хартія окреслює чіткі обмеження щодо особливостей права на самовизначення в законодавстві ЄС. По-перше, Хартія має лише рекомендаційний характер і не має імперативного застосування. Держави, які добровільно ратифікували Хартію, мають виключно моральні зобов'язання щодо її дотримання. Вплив Хартії на право про самовизначення в праві ЄС залежить від політичної волі конкретної держави-члена. По-друге, мовні права є важливим елементом права на самовизначення. Для повного розв'язання питань самовизначення необхідна чіткіша та деталізована правова база, яка враховує політичні, територіальні та культурні аспекти та доповнює мовні права [136].

Варто зазначити, що Європейська хартія регіональних мов або мов національних меншин створює неоціненний внесок у захист та розвиток мовного різноманіття в Європі. Вона підтримує ідею самовизначення через визнання прав осіб, що належать до регіональних спільнот або мов меншин. Однак, для досягнення повного розуміння питань самовизначення в ЄС потрібна ширша правова база, яка охоплює різні соціально-правові аспекти, у тому числі політичну автономію та територіальну цілісність, а також конкретні кроки для її реалізації.

Наступним важливим кроком для розуміння позиції ЄС стосовно права на самовизначення є Справа Міжнародного суду ООН щодо Східного Тимору. Справа прямо пов'язана із проблемою права на самовизначення та його застосуванням в законодавстві ЄС [156].

Міжнародний суд ООН у своєму судовому рішенні визнав самовизначення як основний принцип міжнародного права. З одного боку, право на самовизначення є основним принципом, а з іншого – воно не може застосовуватися автоматично у будь-якому випадку і варто враховувати всі обставини, деталі та правові рамки. Рішення Міжнародного суду ще раз підкреслило неповноцінність та невизначеність міжнародного права у вирішенні територіальних суперечок та підкреслило важливість політичних переговорів. Хоч те, що рішення Міжнародного суду не було частиною права ЄС, але стало для нього прецедентом і вплинуло на подальший розвиток міжнародного права у питанні самовизначення народів [83].

Хартія основних прав Європейського Союзу, прийнята у 2000 році, виступає ключовим правовим документом, що закріплює основні права та принципи ЄС. Її основана роль полягає в наданні комплексної основи для захисту як індивідуальних, так і колективних прав в межах права ЄС [238, с. 123]. Ми розглянемо положення Хартії, які стосуються права народу на самовизначення, та оцінімо їх значення в контексті права ЄС. Найважливішими в цьому контексті є статті 2, 6, 20, 21 та 39.

Стаття 2 Хартії основних прав Європейського Союзу – право на свободу та безпеку. Вона гарантує право на свободу та безпеку для всіх осіб в межах ЄС. Навіть якщо це положення безпосередньо не стосується самовизначення, воно встановлює основоположні принципи особистої автономії та захисту від свавільного втручання. Ці принципи створюють широку основу для визнання та захисту прав на самовизначення в рамках правового середовища ЄС [94, стаття 2].

Стаття 6 Хартії гарантує право на свободу, підкреслюючи, що кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність. Вона сприяє принципам індивідуальної автономії та особистої свободи, які становлять важливі складові здійснення самовизначення в контексті ЄС [94, стаття 6]. Стаття 20 Хартії гарантує рівність перед законом і забороняє будь-яку форму дискримінації, включаючи національність. Це положення є вирішальним для забезпечення рівних прав та можливостей всіх осіб в межах ЄС, незалежно від їхнього бажання до самовизначення. Воно встановлює стандарт недискримінації та рівності, які є фундаментальними принципами при розгляді питань самовизначення [94, стаття 20]. Стаття 21 Хартії прямо забороняє будь-яку форму дискримінації, включаючи національність, етнічне походження, політичні чи будь-які інші погляди. Це положення посилює принцип недискримінації в ЄС і підкреслює важливість поваги до прав осіб і громад, що прагнуть самовизначення. Воно створює міцну основу для захисту прав меншин в межах правової бази ЄС [94, стаття 21]. Стаття 39 Хартії гарантує право голосувати та бути кандидатом на виборах до Європейського Парламенту. Хоча це положення стосується виборів до ЄС, воно підкреслює важливість політичної участі та представництва. У контексті самовизначення воно наголошує на важливості демократичних процесів і права висловлювати свою думку при прийнятті рішень, включаючи питання самовизначення в ЄС [94, стаття 39].

Хартія основних прав Європейського Союзу (2000 р.) є правовим інструментом для захисту та просування індивідуальних та колективних прав в межах ЄС. Навіть якщо в ній немає прямого згадування права на самовизначення, декілька положень Хартії надають основу для подальшого визнання та захисту

прав на самовизначення. Хартія підкреслює такі принципи, як свобода, безпека, недискримінація, рівність і політична участь, які відіграють важливу роль у захисті фундаментальних прав осіб і громад, що прагнуть самовизначення в межах ЄС [372, с. 23 – 25].

Загалом, Хартія основних прав Європейського Союзу є важливим кроком у забезпеченні захисту прав та принципів в ЄС. Вона створює основу для визнання і захисту прав на самовизначення, а також забезпечує недискримінацію, політичну участь та рівність перед законом. Продовження розвитку і реалізація цих принципів є важливими для забезпечення прав людей і громад в ЄС.

Схожим документом, що доповнює ставлення міжнародного права та права ЄС щодо права на самовизначення є Резолюція під назвою «Універсальна реалізація права народів на самовизначення», що була прийнята Генеральною Асамблеєю у 2005 – 2006 роках. Резолюція відіграє важливу роль у міжнародних відносинах, особливо в контексті права на самовизначення. Варто детальніше її розглянути та проаналізувати щодо актуальності резолюції для права на самовизначення в рамках Європейського Союзу.

Згідно з резолюцією, самовизначення визнається як фундаментальне право всіх народів на визначення свого політичного статусу та вільне здійснення економічного, соціального і культурного розвитку. Резолюція підкреслює, що самовизначення є ключовим принципом, закріпленим у Статуті Організації Об'єднаних Націй, і його реалізація має вирішальне значення для захисту прав людини, сприяння міжнародному миру та безпеці [368].

Право на самовизначення набуває особливого значення через наднаціональний характер ЄС та його неповторну правову базу. Хоча країни-члени ЄС дотримуються принципу суверенної рівності, саме розуміння самовизначення, як традиційно розуміється в міжнародному праві, не має безпосереднього застосування в контексті права ЄС. Основною метою ЄС є сприяння єдності та солідарності між його державами-членами, з урахуванням їх національної ідентичності та спільних цінностей [153].

Проте, резолюція про загальну реалізацію права народів на самовизначення може мати очевидні наслідки для самовизначення в рамках ЄС. Вона ще раз підкреслює важливість дотримання принципу самовизначення у випадках, коли він має бути застосованим, зокрема у випадках колоніалізму, іноземного панування або грубих порушень прав людини. Резолюція підкреслює, що всі народи мають право вільно визначати свої політичні, економічні, соціальні та культурні системи [368].

У контексті права ЄС право на самовизначення може застосовуватися через механізми демократичного управління, поваги до прав меншин і захисту культурного різноманіття. Законодавство ЄС визнає важливість регіональної ідентичності та надає можливості для регіональної автономії, як це можна бачити у випадку автономних регіонів, таких як Каталонія, Шотландія тощо. Дані механізми спрямовані на досягнення балансу між правом на самовизначення та загальною цілісністю ЄС. Резолюція про «Універсальну реалізацію права народів на самовизначення» може виступати моральним та нормативним фундаментом для держав-членів ЄС у їх бажанні забезпечити демократичне управління, захист прав людини та сприяння мультикультурності. Вона зайвий раз підкреслює необхідність активної участі, діалогу та компромісів під час вирішення потенційних претензій щодо самовизначення в ЄС [300].

Всупереч тому, що сама резолюція не має прямої юридичної сили, а має лише рекомендаційний характер, її прийняття Генеральною Асамблеєю свідчить про широке визнання та підтримку права на самовизначення в міжнародному товаристві. Вплив даної резолюції можна спостерігати у різних правових, політичних та дипломатичних дискусіях щодо самовизначення. Варто зауважити, що резолюція про загальну реалізацію права народів на самовизначення ГА ООН (2005 – 2006 рр.) є важливим документом у сфері міжнародних відносин та міжнародного права. У відношенні до законодавства ЄС резолюція зайвий раз нагадує державам-членам про важливість поваги до права на самовизначення, а також визнає унікальну наднаціональну природу Європейського Союзу. Резолюція є цінним орієнтиром для сприяння розвитку механізму демократичного

управління, захисту прав меншин і сприяння діалогу під час вирішення претензій щодо самовизначення в рамках ЄС.

При аналізі законодавства ЄС у контексті права на самовизначення неможливо не згадати установчі договори ЄС. Найважливіше значення серед них відіграє Лісабонський договір. Лісабонський договір, що був підписаний у 2007 році, є визначною подією у розвитку права та управління Європейським Союзом. Концепція права на самовизначення пов'язана з правом народів вільно обирати свій політичний статус та розвиватися економічно, соціально і культурно. Історично склалося так, що дане право було пов'язане з деколонізацією та створенням нових держав. Проте, в контексті ЄС, ця концепція набуває нового значення через добровільний характер членства в ЄС та об'єднання суверенітету між державами-членами [39].

Лісабонський договір не містить прямих положень, що стосуються права на самовизначення в межах ЄС. Однак він зміцнив принципи представницької демократії, прав людини та верховенства права, що опосередковано сприяють захисту та повазі до самовизначення в Союзі. Договір підтвердив прихильність держав-членів цінностям демократії, поваги до прав людини та принципу верховенства права. Він також підкреслив повагу ЄС до національної ідентичності своїх держав-членів, сприяючи одночасно розвитку загальноєвропейської ідентичності. Ці принципи, хоча не згадують самовизначення безпосередньо, створюють основу, яка визнає важливість поваги до політичних прагнень народів в межах ЄС [153].

Важливим є те, що Лісабонський договір запровадив Європейську громадянську ініціативу (ЕГІ), яка дозволяє громадянам ЄС безпосередньо брати участь у процесі прийняття рішень, пропонуючи законодавчі акти Європейській Комісії. Ця ініціатива підсилює демократію участі та може опосередковано сприяти здійсненню самовизначення, надаючи громадянам ЄС платформу для вираження своєї політичної волі щодо конкретних питань. Договір також посилив роль національних парламентів у процесі прийняття рішень ЄС з метою наближення управління до громадян та врахування їхніх інтересів та вподобань.

Надаючи повноваження національним парламентам, Лісабонський договір опосередковано визнає важливість самовизначення, надаючи шлях для обраних представників держав-членів впливати на політику ЄС [359].

Звісно, що Лісабонський договір не містить прямих положень щодо самовизначення, він посилює принципи представницької демократії, прав людини та верховенства права, що опосередковано сприяють захисту та повазі до самовизначення в ЄС. Акцент у договорі на національній ідентичності та Європейській громадянській ініціативі ще більше посилює демократичну участь та дає громадянам можливість висловити свою політичну волю. Важливо зауважити, що самовизначення в контексті ЄС відрізняється від його традиційного розуміння, оскільки країни-члени ЄС добровільно об'єднують свій суверенітет для досягнення спільних цілей. Проте положення та принципи Лісабонського договору забезпечують рамки, які визнають важливість поваги до політичних прагнень народів у межах ЄС та сприяють процесу прийняття рішень з участю та інклюзивністю.

Ще одним викликом для політики ЄС та його позиції щодо утворення нових держав на своїй території стало оголошення Косово про свою незалежність від Сербії у 2008 році. Даний крок призвів до складних правових і політичних наслідків. Через це, у 2009 році Міжнародний суд ООН був запрошений надати консультативний висновок щодо легітимності цієї декларації. Консультативний висновок Міжнародного суду, що був опублікований у 2010 році, розглянув відповідність декларації про незалежність Косово відповідно до міжнародного права [343].

Загалом, міжнародне право не має чітко визначеної правової основи для визначення права на самовизначення, його особливостей та способів набуття. Різні юридичні тлумачення по-різному трактують законність односторонньої декларації незалежності Косова. З одного боку, експерти стверджують, що такий крок став виявленням права на самовизначення, яке чітко прописано в Статуті ООН, а з іншого боку існує думка, що проголошення незалежності порушило територіальну цілісність Сербії. У консультативному висновку Міжнародного

суду ООН від 22 липня 2010 року зазначалося, що декларація Косово ні в якому випадку не порушує загальне міжнародне право. Фокусування Міжнародного суду на територіальній цілісності та відсутності чіткого схвалення або засудження проголошення незалежності Косовом створили деяку неоднозначність та прецедент в міжнародному праві [37].

Щодо позиції ЄС, то країни-члени ЄС по-різному визнавали незалежність Косова від Сербії. Частина країн негайно визнала незалежність, а інша частина відмовилася її визнавати або дотримувалася нейтральної позиції. Відсутність консенсусу між державами-членами ЄС ще раз підкреслив складну та неоднозначну природу права на самовизначення в рамках права ЄС. Пріоритетом ЄС залишається підтримка регіональної стабільності та запобігання можливим схожим прецедентам, що порушують територіальну цілісність держав-членів [349].

Отже, питання відповідності міжнародному праву односторонньої декларації про незалежність Косова 2010 року в контексті права на самовизначення досі залишається суперечливим. Проблема права на самовизначення та його сумісності із міжнародним правом залишається складним та дискусійним питанням.

Всі вище названі правові документи яскраво демонструють нам як ЄС ставиться до права на самовизначення народів як на своїй території, так і в цілому як до явища. Звісно, у праві ЄС існує чимало недопрацювань та не існує ні чітко визначеної позиції Союзу щодо права на самовизначення, ні демократичного механізму реалізації такого права окремими народами. Досить часто правом на самовизначення маніпулюють сепаратистські рухи в Європі, які щосили прагнуть здобути незалежність. Наприклад, Каталонія, Країна Басків, Шотландія та ін. Проте, відчутність конкретики в питанні визначення особливостей здобуття права на самовизначення робить європейську політику безпеки більш вразливою до зовнішніх загроз.

Однак, все ж таки варто проаналізувати безпекову відповідь ЄС на проблеми радикалізації, екстремізму, сепаратизму та тероризму. З огляду на

поступове збільшення викликів для європейської безпеки Європейський Союз все частіше займає активну роль у протидії радикалізації націоналізму та сепаратизму, а також тероризму. Основна відповідальність за боротьбу зі забезпеченням безпеки покладена на кожну державу-член, однак ЄС надає велику кількість інструментів співпраці, координації та фінансової підтримки вище вказаним явищам. Фінансові витрати ЄС на протидію явищам радикалізації та сепаратизму значно зросли протягом останніх років задля покращення співпраці між національними органами безпеки та посилення підтримки інституцій ЄС, які відповідають за безпеку та правосуддя.

Звіт Комісії щодо запобігання, готовності та реагування на терористичні атаки від жовтня 2004 року став першим офіційним документом ЄС, що описує проблему радикалізації, зокрема «насильницької радикалізації». З того часу ЄС активно сприяє проведенню численних досліджень щодо даного питання [137].

Європейський Союз використовує комплексний підхід для боротьби з радикалізацією та сепаратизмом, який має в собі широкий спектр політичних заходів з метою їх вирішення. Спектр заходів для протидії радикалізації та сепаратизму часто називається в праві ЄС «попередження насильницького екстремізму» (анг. «preventing violent extremism») або «боротьбою з насильницьким екстремізмом» (анг. «countering violent extremism») і між цими двома поняттями немає чітких меж [48, с. 6].

Профілактичні заходи Європейського Союзу охоплюють широкий спектр інструментів, які враховують різні типи профілактики задля ефективного запобігання радикалізації та насильницького сепаратизму. Зазвичай їх можна умовно розділити на три категорії: первинна (вихідна) профілактика, вторинна (проміжна) профілактика та третинна (низька) профілактика:

1. Первинна профілактика спрямована на все суспільство і має на меті запобігати виникненню радикалізації шляхом розв'язання різних проблем, таких як дискримінація та бідність. Такі заходи орієнтовані на формування сприятливого соціального та економічного середовища, де ймовірний ризик радикалізації та сепаратизму знижується. Наприклад, такими превентивними

заходами можуть бути програми з підтримки маргіналізованих груп населення, розвитку сфери освіти та створення нових робочих місць, а також гарантування прав людини.

2. Вторинна профілактика спрямована на осіб, які є вразливим до радикалізації або втягнення в злочинну діяльність пов'язану з радикалізацією та радикальним сепаратизмом. Профілактика спрямована на раннє виявлення проблеми радикалізації та сепаратизму. Наприклад, програми реабілітації для осіб, які мають історію злочинної поведінки або перебували під впливом радикальних ідеологій.

3. Третинна профілактика спрямована на запобігання рецидиву правопорушників за статтею радикалізації та тероризму. Заходи спрямовуються на підтримку та реінтеграції осіб, які вже притягалися до правової відповідальності за такими статтями з метою запобігання повторним злочинам. Механізми профілактики – програми ресоціалізації, професійна підготовка та соціальна підтримка при поверненні в суспільство [320, с. 24].

Відповідні політичні документи Європейського Союзу свідчать про визнання Європейською Комісією ролі самого ЄС у протидії радикалізації та сепаратизму, яка може бути як вторинною, так і допоміжною. Дані документи вказують на «відповідальність держав-членів за боротьбу з радикалізацією та тероризмом перед своїми парламентами та народом за їхні дії у цих сферах» [109, с. 6], а також, що «місцева влада, як правило, найкраще розуміється у запобіганні та виявленні радикалізації» [140, с. 2].

Європейський союз проявляє значну активність у боротьбі з радикалізацією та радикальним сепаратизмом, що підтверджується розгортанням широкого спектра координаційних органів та політичних документів. Програми, стратегії та плани дій, спрямовані на запобігання радикалізації та екстремізму, відображають серйозну зосередженість ЄС на цій проблемі. Крім того, ЄС надає значне фінансування для реалізації різноманітних проєктів у цій сфері.

Стратегії протидії радикалізації та радикальному сепаратизму в Європейському Союзі широко обговорюються та узгоджуються між державами-

членами, а їх засади викладені у рішеннях Європейської ради та висновках Ради. Питання радикалізації розглядалося Європейським парламентом у багатьох резолюціях [149], а також займало важливе місце в остаточних рекомендаціях його Спеціального комітету з тероризму [150]. Попри обмежений вплив парламенту на формування політики в цій сфері, він спільно прийняв постанову 2021/784, недавно прийнятий законодавчий акт, що регулює поширення терористичного контенту в Інтернеті [148].

Експертна група Комісії високого рівня з питань радикалізації (HLCEG-R) була створена Європейською Комісією після серії терористичних нападів, що відбулися у 2017 році. Група складається з провідних експертів з різних держав-членів ЄС, а також представників агенцій та установ ЄС. Основним завданням цієї групи є надання консультацій Комісії з питань покращення співпраці та взаємодії між зацікавленими сторонами, зокрема державами-членами. Група також працює над «вивченням варіантів для майбутнього створення структурованих механізмів співпраці». У своєму ретельному підсумковому звіті HLCEG-R надала цінні рекомендації стосовно різних пріоритетних сфер, таких як радикалізація у пенітенціарних закладах, комунікація та боротьба з пропагандою в інтернеті. Зокрема, група пропонує нові механізми співпраці, які можуть бути використані для покращення ефективності боротьби з радикалізацією [135].

Варто зазначити, що нова реальність вимагає нових рішень та стратегій запобіганню поширенню ідей радикалізму, екстремізму та сепаратизму. Пандемія COVID-19 (2020 – 2022) стала новим викликом для європейської безпеки у рамках протидії радикалізму та сепаратизму. Різноманітні екстремістські та радикальні групи використовують пандемію у своїх ідеологічних наративах і можуть сприяти подальшій появі нових ідеологічних концепцій, які мають потенційний вплив на процеси радикалізації та посилення насильства. В стратегічних документах ЄС на період 2022 – 2023 років висловлюється необхідність кращого розуміння та конкретного визначення таких ідеологій [151].

Стратегічні пріоритети в погодженому підході ЄС у запобіганні радикалізації на 2022 – 2023 роки є значним кроком для протидії висхідній загрозі

радикалізації та сепаратизму в Європейському Союзі. Даний стратегічний документ формує структуру, що спрямована на боротьбу з радикалізацією, підтримкою соціальної єдності та наголошує на важливості комплексної координації зусиль всіх членів ЄС. Нам варто розглянути ключові аспекти стратегічних пріоритетів та оцінити їх ефективність:

1. Багатовимірний підхід. У стратегічних пріоритетах визнається складний характер процесу радикалізації та пропонується багатогранний підхід для запобігання цього явища. ЄС прагне вирішити різноманітні причини радикалізації та сепаратизму, такі як соціально-економічна нерівність, політичні непорозуміння та ідеологічні фактори, шляхом розробки комплексних стратегій, що здатні ефективно протидіяти радикалізації. Даний підхід враховує необхідність боротьби як з причинами, так і з подальшими проявами радикалізації.

2. Посилення міжнаціонального співробітництва. У документі особлива увага приділяється необхідності поглиблення співпраці між державами-членами ЄС, сприянню обміну інформацією, спільним дослідженням та обміну передовим досвідом. Цей колективний підхід є критичним у боротьбі з транснаціональною природою радикалізації та сепаратизму, оскільки екстремістські ідеології та особи часто перетинають національні кордони. Заохочуючи налагодження міцних зв'язків та сприяючи колективній відповіді, ЄС може використовувати знання та досвід окремих держав-членів для розробки більш ефективних заходів профілактики. Зокрема, важливо наголошувати на обміні інформацією та співробітництві у сфері розвідки, що сприятиме своєчасному виявленню радикальних загроз.

3. Розширення можливостей місцевих громад. Розуміючи роль місцевих громад як ключових зацікавлених сторін у профілактиці радикалізації, стратегічні принципи висвітлюють необхідність розширення можливостей громад для протидії радикалізації на місцевому рівні. Підтримуючи громадські організації, школи та релігійні інституції, ЄС прагне забезпечити стійкість і почуття приналежності серед маргіналізованих осіб. Цей підхід визнає важливість

місцевих інтервенцій, які враховують конкретні соціальні, культурні і релігійні контексти, тим самим роблячи профілактичні заходи більш ефективними. Важливо надавати підтримку місцевим організаціям та вміщувати їх в діалог з урядовими структурами для спільної розробки та впровадження стратегій протидії радикалізації.

4. Раннє втручання та реабілітація. Стратегічні принципи акцентують важливість програм раннього втручання та реабілітації з метою запобігання радикалізації та сприяння відновленню людей, що піддалися екстремістським ідеологіям. Зосереджуючись на освіті, наставництві, консультуванні та професійному навчанні, ЄС ставить перед собою завдання надати альтернативні шляхи та можливості для особистого розвитку. Ці ініціативи можуть перервати процес радикалізації та відновити індивідів у суспільство, сприяючи довгостроковим профілактичним заходам. Важливо забезпечити доступність цих програм для всіх, хто потребує допомоги, і підтримувати їх на різних етапах відновлення.

5. Міжнародна співпраця. Враховуючи глобальний характер загрози радикалізації та сепаратизму, стратегічні принципи підкреслюють важливість міжнародної співпраці з країнами-партнерами, організаціями та установами. Співпраця з країнами, які не є членами ЄС, особливо з тими, де присутня значна екстремістська діяльність або складні кордони, може допомогти ЄС ефективно боротися з транснаціональними вимірами радикалізації. Ця співпраця може включати обмін розвідувальною інформацією, спільні операції та ініціативи щодо розбудови потенціалу, що посилюють можливості ЄС з попередження радикалізації. Важливо підтримувати активну дипломатичну діяльність та співпрацю з регіональними та міжнародними партнерами для досягнення спільних цілей у сфері протидії радикалізації [145].

Стратегічні орієнтири узгодженого підходу ЄС для запобігання радикалізації (2022 – 2023) представляють комплексну та добре структуровану основу для подолання загрози радикалізації та сепаратизму в Європейському Союзі. Шляхом використання багатовимірного підходу, підсилення

міжнаціональної співпраці, розширення можливостей місцевих громад, акцентування на ранньому втручанні та реабілітації, а також сприяння міжнародній співпраці, ЄС розробляє ефективні механізми для протидії радикалізації. Однак важливо забезпечити практичну реалізацію цих принципів, залучити всі зацікавлені сторони та надати необхідні ресурси для успішного виконання стратегії.

З одного боку право на самовизначення народів в праві ЄС та протидія ЄС на проблеми радикалізації, екстремізму та сепаратизму в держава-членах на сучасному етапі є дуже складним питанням, адже не має однозначної конкретної відповіді як народ може здобути таке право та Європейському Союзу, як наднаціональній інституції, реагувати та протистояти процесам радикалізації та сепаратизму на сучасному етапі. Формування нових стратегій безумовно є важливим кроком на цьому шляху, але без чіткого механізму реалізації такі стратегії залишаються лише на папері, а проблеми нікуди не зникають. Політика Європейського Союзу стосовно протидії радикалізації була сформульована з використанням різноманітних політичних інструментів, спрямованих на забезпечення безпеки ЄС і боротьбу з тероризмом, а також стратегій, спеціально розроблених для протидії радикалізації. Зміст цієї політики змінювався з часом, відображаючи еволюцію ландшафту терористичних загроз, з якими ЄС стикається з моменту запровадження політики проти радикалізації. У світі сучасних загроз тероризму та радикалізації, політика ЄС грає важливу роль у забезпеченні безпеки та захисту її громадян. Шляхи радикалізації змінюються, а отже, і політика ЄС відповідає цим викликам, змінюючи свій зміст та підходи з часом.

4.2. Перспективи проблеми сепаратизму та радикалізму в Європі

Формування стабільного регіонального порядку між національними державами часто стає наслідком примусового процесу етнічного розподілу. В тих регіонах, де такий розподіл ще не відбувся, політика, на жаль, залишається складною та суперечливою.

Відомим серед низки науковців є наратив, що європейська історія у ХХ столітті демонструє нам як націоналізм став причиною двох світових воєн: спочатку в 1914 році, а потім знову у 1939 році. Після закінчення Другої світової війни у 1945 році європейці прийшли до висновку, що націоналізм є загрозою і поступово відмовилися від нього як концепції в цілому. Країни Європи заснували головну транснаціональну організацію сучасності – Європейський союз до якоїсь міри покінчив з націоналістичними концепціями окремих держав та перетворила їх на глобальні. Після розпаду СРСР така транснаціональна концептуальна система поширилася на весь європейський континент. Європейці увійшли у так звану постнаціональну еру, яка стала прикладом для інших держав світу [269, с. 20]. Ми можемо стверджувати, що з цієї точки зору відмова від націоналістичної концепції розвитку держав Європи стала поворотним моментом на шляху до формування стабільного ліберально-демократичного порядку.

Етнонаціоналізм має більш важливу та тривалу роль у сучасній історії, ніж комусь може здатися, на перший погляд. Сьогодні, у багатьох країнах Європи етнонаціональна держава стала фундаментом їх подальшого політичного розвитку, а окремі етнічні групи почали проголошувати власну незалежність та самостійність. Причинами такого сплеску націоналістичних ідей на думку дослідників стало зростання урбанізації, розвиток грамотності та освіченості серед населення, доступ до великої кількості інформації, свобода слова тощо. Суттєва різниця у рівнях народжуваності та економічних показниках між різними етнічними групами також здійснюють чималий вплив на динаміку сучасного політичного процесу. Крім того, масова нелегальна міграція створює виклики для внутрішньої структури держав Європи [269, с. 20].

Сьогодні, націоналізм та його роль у формуванні національних держав та їх політики залишаються складною темою, яку науковці продовжують досліджувати з точки зору її важливості в житті людей, впливу на політику урядів та загальної ролі всередині будь-якого демократичного суспільства. З огляду на роль глобалізації та на фоні виникнення нових форм та типів націоналізму, виникають дебати щодо того, чи національна ідентичність задовольняє фундаментальні

людські потреба і якими є наслідки для реалізації ліберальних ідеалів, таких як рівність та індивідуальність. Ми можемо підтвердити, що концепція націоналізму відіграла надзвичайно важливу роль у формуванні сучасних національних держав та їх політики. Одночасно з цим, національна ідентичність може створювати розбіжності між групами та спричиняти агресивну ворожість один до одного. Останнім часом, спостерігається тенденція до зростання популістських націоналістичних рухів, які віддають перевагу національним інтересам над глобальною інтеграцією та часто підривають принципи демократії. Для того, щоб й надалі захищати та зберігати права окремих осіб чи меншин, важливо об'єктивно досліджувати вплив націоналізму на демократичні суспільства та переконатися, що такий націоналізм не порушує право рівності.

У контексті країн, які з'явилися після розпаду імперій, помітною особливістю є їх етнічне і культурне розмаїття. Цей феномен, який можна спостерігати і в інших регіонах, виступає одним із численних чинників, що спричиняють чимало проблем. Поряд з етнічним і культурним розмаїттям, варто зазначити інші ключові фактори, такі як економічні нерівності, політичні потрясіння та наявність природних ресурсів, які сприяють зростанню сепаратистських рухів у Європі [367, с. 8].

Вплив глобалізації на країни надзвичайно великий і прямо впливає на регіони і громадян, визначаючи їхню ідентичність. Регіони можуть відрізнятися за культурними аспектами, такими як мова, діалекти, або моделі соціальної комунікації, а також формуватися на основі особистого відчуття приналежності. Однак, у деяких регіонах можуть відсутні рівночасно почуття регіональної ідентичності, і навіть там, де воно присутнє, політичний контекст може сильно варіюватися, починаючи від регіональних політичних лобі до вимог повної автономії чи навіть розділення від держави. Регіони можуть бути представлені різними інституційними утвореннями, що виникли в різні періоди історії або створені зовсім недавно, і можуть варіюватися від апаратів, спрямованих на полегшення управління державою, до політичних установ, що виникли на основі політичної активності [19, с. 43].

Європейський Союз на даному етапі у своїх стратегічних документах визначає основні типи радикальні ідеології, що становлять безпосередню загрозу європейській безпеці. Серед них:

1. Неонацистські рухи – це рухи, які пропагують ідеологію тоталітарної держави та расової переваги, що є аналогічними ідеями нацистської Німеччини між 1933 і 1945 роками. Такі групи досить активно відроджуються в Європі та пропагують ідеї антисемітизму та радикального націоналізму. Організаціями, що належать до такого типу ідеології є Sonnenkrieg Division, Feuerkrieg Division, Atomwaffen тощо.

2. Антиісламські та антимиграційні рухи – рухи, що спрямовані на збереження європейської або християнської ідентичності від впливу, який, як вони вважають, ісламізацією Європи. Такі рухи дуже сильно поширилися після міграційної кризи 2015 року, коли спостерігався значний приплив біженців та мігрантів до країн Європейського Союзу. Наприклад, організація PEGIDA (Патріотичні європейці проти ісламізації Західної Європи) та Солдати Одіна.

3. Рухи, що засновані на концепції «етноплюралізму». Концепція «етноплюралізму» передбачає визнання права різних етнічних груп на самобутнє існування, але відокремлено одна від одної. Спільною метою ідентитаристів є захист європейської культури від ісламу, неолібералізму та так званого «культурного марксизму», які вони вважають прямими загрозами.

4. Ультранаціоналістичні та неофашистські рухи. Їхнім основним бажанням є створення тоталітарної, традиціоналістської, а часто й християнської, етнічно-націоналістичної держави.

5. Ультраправі суверенні громадянські рухи відзначаються своєю неприйнятністю щодо законності та дій державних органів влади, включаючи закони та установи, які вони створили. В Європі одним з найвідоміших прикладів такого руху є німецький рух Reichsbürger, велика частина його послідовників вважається правими екстремістами. Аналогічні рухи також існують у деяких інших країнах-членах, але вони можуть мати ширший спектр вимог, пов'язаних з обмеженнями держави та публічної політики.

б. Однозначні екстремісти. Виникнення насильства, пов'язаного з певною проблемою, безпосередньо пов'язане з правою ідеологією. Цей рух спочатку з'явився в Північній Америці, де його члени здійснювали напади з численними жертвами, і наразі поширюється і в Європі [144, с. 5].

Для кращого розуміння подальших перспектив існування сепаратизму у Європі та у світі існує чимало наукових галузей, які займаються дослідженням питань особливостей виникнення націоналістичних та сепаратистських ідей в цілому. Досить перспективною у цьому питанні, на нашу думку, є етнопсихологія. Етнопсихологія (від гр. *ethnos* – плем'я, народ) – це галузь психології, що вивчає етнічні особливості психіки людей, національний характер, закономірності формування та функціонування національної самосвідомості, етнічних стереотипів та установок. Етнос у контексті етнопсихології розглядається як колективна сукупність індивідів, що населяють певну територію та належать до конкретних соціальних груп. Внаслідок економічної, культурної, торговельної та інших видів взаємодій, у цих людей виникла спільна мова, загальні особливості культури та побуту, а також характерні риси психологічного складу [10, с. 5].

Процес європейської інтеграції з другої половини ХХ століття демонструє нам трансформацію уявлень про держави та нації, а також сприяє оформленню нової політичної системи в Європі. Проект побудови європейської ідентичності реалізується за схожою формулою, за якою формувалася й національна ідентичність до цього. Національні ідентичності зазвичай ґрунтуються на спільній історії, культурі, традиціях і цінностях груп людей, тоді як європейська ідентичність будується на спільній цивілізаційній спадщині (християнство, римське право, епоха Відродження, принципи демократії тощо), взаємних інтересах та спільній системі цінностей європейських держав та їх громадян [166].

Конфліктогенний характер традиціоналістської ідентичності обумовлений стереотипізацією ворожих образів «чужих» в процесі етнополітичного конструювання культурних «кордонів». Культурні відмінності не приводять до неминучих конфліктів ідентичності, формуючи передумови до діалогу; однак, коли громадянська ідентифікація в процесі модернізаційної універсалізації

сприймається як загроза «етнокультурної безпеки» – виникають складні для врегулювання та розв'язання конфлікти ідентичності [20, с. 135].

Сьогодні у Європі спостерігається еволюція сепаратизму, який віддаляється від традиційного державоцентричного підходу політики великих держав минулого століття, де основний акцент був на контролі території. Сучасний сепаратизм набуває субнаціонального, ідеологічно зумовленого, расового та ціннісного характеру, виходячи за межі наявних політичних та географічних кордонів. Для розуміння сепаратизму як екстремізму необхідно враховувати його гібридний характер, яким він використовується сьогодні. Важливо визнати, що сепаратизм виникає відповідно до зміни соціальних норм, а не тільки від територіальних або ідентичних обмежень в Європі [249, с. 194].

Комплексне трактування етнонаціоналістичних та сепаратистських терористичних груп у своїх документах дає Європол. Згідно з останнім звітом ЄС щодо терористичної ситуації та тенденцій, такі групи мають мотивацію націоналізмом, етнічною приналежністю та/або релігією. Сепаратистські групи прагнуть виділити себе від більшої держави або приєднати територію однієї країни до іншої. Ці групи часто включають елементи лівої чи правої ідеології. Деякими прикладами таких груп є Ірландська республіканська армія (ІРА), баскська ЕТА та курдська РПК [154, с. 54].

Згідно з офіційними джерелами Європолу (2020), організовані групи, що прагнуть до сепаратизму як політичного кінцевого результату, можуть також містити ультраліберальні або ультраправі ідеології. За останні десятиліття в Європі спостерігалось значне число терористичних сепаратистських угруповань, які виходили з радикальної ідеології. Більшість з них припинили свою діяльність кілька років тому або були офіційно розпущені. Прикладом такої організації є іспанська ЕТА, яка вперше оголосила про постійне припинення вогню у 2011 році і врешті-решт офіційно розпустилася у 2018 році. Щодо тимчасової ІРА, вона не розпалася ні після Угоди Страсної п'ятниці 1998 року, проте у 2005 році офіційно зобов'язалася відмовитися від збройної боротьби та насильства як засобу досягнення своєї політичної мети, а саме об'єднання 6 графств Північної Ірландії з

Республікою Ірландія. Однак, багато дисидентських груп продовжують залишатися активними [154, с. 57].

Професор та політичний дослідник Хаїме Ногейра Пінто у статті під назвою «Сепаратизм в Європі» виокремлює два основних сценарії розвитку європейських сепаратистських рухів. Перший сценарій полягає в тому, що Брюссель та лідери ЄС не адекватно реагують на заклики до більшої автономії або незалежності в різних регіонах. Така реакція спричиняє зростання невдоволення та масові протести, в той час, як сепаратисти досягають більшого результату на виборах, що призводить до поступового загострення конфліктів на місцевому та національному рівнях. У такому сценарії необхідно звернути увагу на наслідки цих подій та розробити низку способів для подальшого їх контролю та стримування. Другий сценарій, більш ймовірний на нашу думку, полягає в досягненні так званого мирного «modus vivendi», якщо головні політичні сили візьмуть на себе більш відповідальний підхід до вимог сепаратистів та прихильників автономій. В такому випадку політики чітко розуміють, що такі настрої є певною відповіддю на проблеми спричинені процесами глобалізації та мультикультуралізму. Замість того, щоб вважати ці рухи радикальними та ірраціональними, політичні партії та уряди країн будуть конкретно займатися причинами виникнення таких настроїв [300].

На нашу думку, урядам та політикам варто активно проводити роботу над зменшенням нерівностей, які можуть викликати у їх громадян почуття відокремленості. Таким чином, політичні партії мають забезпечувати ефективну комунікацію з громадськістю, демонструвати повагу до культурної інклюзивності та враховувати інтереси всіх регіональних громад. Крім того, необхідно забезпечувати умови для конструктивного діалогу між різними сторонами конфлікту шляхом посилення демократичних процесів та впровадження дієвих механізмів врегулювання конфліктів.

Після переходу Європи до нового тисячоліття відбулося поширення нових форм сепаратизму або того, що часто описують як «постмодерні національні рухи» [124, с. 88] чи, як називають деякі сучасні вчені, «сепаратизм іншими

засобами» [79, с. 189]. До цієї категорії можна включити приклади з країн Західної Європи, які ілюструють різноманітність підходів до міжетнічного співіснування та політичної організації:

1. Угода Страсної п'ятниці 1998 року стала вирішальним кроком у деескалації конфлікту між сепаратистами в Північній Ірландії та владою Сполученого Королівства.

2. Фінські Аландські острови та італійська Південнотірольська модель є прикладами повної економічної та культурної автономії в межах національної держави. Така модель демонструє нам, що діалог та компроміс сприяють взаєморозумінню між різними групами.

3. Саамські парламенти в Норвегії, Швеції та Фінляндії – ці структури представляють спільні інтереси саамського народу без необхідності створення окремої національної держави. Така модель сприяє транскордонній співпраці між трьома країнами.

4. Урядова криза в Бельгії (2007 – 2011 рр.) – такий приклад показує нам відмову від деяких поствестфальських принципів управління, але без різкого впливу на стабільність країни. Регіони Фландрія та Валлонія змогли знайти компроміс та розділитися відповідно до своїх інтересів.

5. Гренландія, Шотландія та Каталонія – це регіони, які знаходяться у процесі пошуку легітимних шляхів для відокремлення від своїх метрополій [65, с. 297 – 298].

Варто зауважити, що успішність тієї чи іншої моделі залежить від багатьох факторів, включно з політичною волею, соціокультурними особливостями регіону та бажанням йти на компроміс. Кожна конфліктна ситуація потребує індивідуального підходу та комплексного аналізу задля розв'язання конфлікту та встановлення справедливого миру.

Незалежно від того, чи ми застосовуємо терміни «національне визволення», «сепаратизм» чи «ірредентизм», факт залишається фактом: феномен народу, який самостійно називає себе нацією, але не володіє політичним суверенітетом над

територіями, де він проживає, здійснює суттєвий вплив на розвиток подій у європейській історії ще з 1914 року [238, с. 211].

Для кращого розуміння поняття «сепаратизм» та подальшого його застосування у даній науково-дослідній роботі, нам варто запропонувати власне визначення для даного поняття. Сепаратизм – це явище суспільно-політичного життя певної національної меншини, яке часто виникає через надмірну радикалізацію їх політичних поглядів та методів політичних цілей. А також, сепаратизм – це набір морально-ціннісних орієнтирів або особливий світогляд певної етнічної групи, який сформувався внаслідок історичної травми, завданої її предкам у минулому. Ідеї сепаратизму закладено в історичній пам'яті пригнобленого етносу та підсвідомо впливає на його політичне життя. До прикладу, на певній стадії етногенезу може не існувати причин до поширення сепаратистських ідей, а особливо в сучасному демократичному суспільстві, але трагічна пам'ять предків, які зазнавали утисків через свою мову та культуру, змушує їхніх нащадків болісно реагувати на будь-які прояви несправедливості з боку держави. Як наслідок, кожен індивід цієї групи відчуває особисту образу щодо трагічної долі своїх предків та власними сепаратистськими проявами прагне «відшкодувати» завдані збитки у минулому [34, с. 129].

Європейський союз дає власне визначення терміну «радикалізація» у своїх програмних документах. Радикалізація – це багатоетапний та складний процес, в якому особа або група осіб приймає радикальну ідеологію чи переконання, які використовують чи пропагують насильство, включно з актами тероризму, задля досягнення конкретної політичної або ідеологічної мети [48].

Концепція «сепаратистської симетрії» в Європі розкриває паралелі між боротьбою за самовизначення в Ірландії та Каталонії. В даному дисертаційному дослідженні проведено вивчення багатогранних аспектів цієї симетрії, а саме: історичну спадщину, культурну ідентичність, політичні мотиви та сучасний соціально-економічний ландшафт цих регіонів. «Сепаратистська симетрія» відображає фундаментальні прагнення та стратегії між географічно відмінними, але ідеологічно схожими сепаратистськими рухами в Європі. Вона включає

спільне прагнення до розширення автономії, збереження культурної ідентичності, подолання економічних проблем та бажання політичного самовизначення, таким чином відтворюючи певний симетричний (схожий) наратив, попри різні історичні контексти сепаратистських рухів в Європі. Поняття «сепаратистської симетрії» в Європі, яке розглядається в даному дисертаційному дослідженні, допомагає нам краще зрозуміти взаємозв'язок та спільну динаміку між рухами, що прагнуть незалежності в різних європейських регіонах. Це надає розуміння складності ідентичності, управління та прагнень до автономії всередині європейського контексту.

Нами розглянуто з одного боку етнонаціональний (Каталонія), а з іншого – етноконфесійний (Північна Ірландія) конфлікти. Походження людини, її національна приналежність, віросповідання є основоположними (базовими) потребами кожної людини та громадянина. Саме ці елементи є ключовими для самоідентифікації етносу в межах окремої держави. Відповідаючи на запитання «Хто я? Хто мої предки? Яка моя культура та релігія?», можна краще зрозуміти своє місце в межах конкретної держави, оскільки кожна мультикультурна держава формується з етносів, які там проживають. Без чіткого розуміння державою важливості міжетнічних та міжконфесійних відносин всередині громадянського суспільства, важко протистояти як внутрішнім, так і зовнішнім викликам. Така держава не може побудувати успішну міжнародну політику та стати частиною системи міжнародного права, де захист права людини на свободу віросповідання та національної приналежності є загальновизнаним основоположним правом людини.

Основними причинами сучасного каталонського руху за незалежність є чимало взаємопов'язаних між собою процесів. Такі процеси вивчають та досліджують чимало науковців та аналітиків, але ми хочемо запропонувати до вашої уваги, на нашу думку, три основних процеси, які підігрують сепаратистський рух в Каталонії на даному етапі. По-перше, це зміна поколінь у каталонському керівництві та зростання конкуренції між політичними партіями. Теперішні каталонські еліти вважають, що саме зараз прийшов час відновлення

незалежності. По-друге, збільшення політичної та соціальної невизначеності, яке спричинено економічною кризою. Саме соціальні страхи за власний добробут стають причиною зміцнення національної ідентичності та подальше бажання зберегти свій добробут шляхом створення власної держави. По-третє, короткострокове соціальне розчарування викликане прийняттям Статуту про самоврядування 2006 року та паралельним посиленням іспанського націоналізму [65, с. 58].

До прикладу, Каталонія та інші нації без державності викликають деякі складності при вивченні питань національної ідентичності. У даному регіоні існують два основних типи ідентичностей – іспанська та каталонська – які одночасно претендують на ту ж саму територію. Більшість іспанців, які прагнуть забезпечити державний націоналізм і мають на меті сприяти утвердженню спільної національної ідентичності для всіх громадян Іспанії. З іншого боку, каталонці, представники нації без держави, прагнуть визнання їхнього права на самоврядування та самовизначення [325, с. 76]. Дані питання створюють широку дискусію щодо питання національної ідентичності, зокрема в Каталонії. З одного боку, державний націоналізм, прагнучи до єдиної національної ідентичності для всіх громадян своєї держави, може забезпечити почуття єдності серед громадян країни, але такий підхід може пригнічувати інші культурні та національні ідентичності, що проживають на її територію. З іншого боку, нація без держави часто наголошує на необхідності самовизначення та самоврядування, що спричиняє конфлікт з питанням національних інтересів державної влади.

Для чіткішого розуміння схожих та відмінних рис етнополітичного конфлікту в Каталонії та в Північній Ірландії варто порівняти їх за певними аспектами та простежити деякі закономірності (табл. 4.1).

Схожі та відмінні риси етнополітичного конфлікту в Каталонії та в Північній Ірландії

Аспект	Каталонія	Північна Ірландія
Історична довідка	Каталонія прагне незалежності	Етнонаціоналістичний конфлікт
Основні залучені партії	Каталонські сепаратисти	Націоналісти – Юніоністи
Основні причини	Культурні, економічні та політичні образи на метрополію	Національна ідентичність, конфесія та політичні прагнення
Основні проблеми	Самовизначення, автономія, мовні права	Суверенітет, розподіл влади та конфесійна напруженість
Політична ситуація	Прагнення провести референдум про незалежність, політична напруженість в стосунках з іспанським урядом	Домовленості про розподіл влади, передача повноважень, мирні угоди
Ескалація конфлікту	Протести, зіткнення з поліцією, арешт цивільних	Бомбардування, вбивства, воєнізована активність
Міжнародна	З одного боку,	Дипломатичні

Відповідь	певна підтримка самовизначення, а з іншого – занепокоєння щодо конституційної законності	зусилля, посередництво, мирні ініціативи
Спроби вирішення	Діалог, переговори, юридичні зміни	Угода Страсної п'ятниці, інститути розподілу влади
Поточний статус	Безперервна напруженість, обмежений прогрес у вирішенні	Мирне співіснування, одиничні політичні труднощі

**Примітка: складено автором за даними (Council of Foreign Relations. Catalonia Profile; BBC News. Northern Ireland Profile)*

Очевидним є той факт, що Каталонія та Північна Ірландія – це два різних приклади сепаратистських рухів у Європі, які нам варто аналізувати з точки зору політичних, соціальних та економічних перспектив. Аналіз сепаратистських рухів в Північній Ірландії та Каталонії нами зосереджено на схожості та відмінності їх стратегій, тактик та впливу на відносини з регіональною та центральною владою. Обидва рухи спираються на національну ідентичність та бажання зберегти власну культурну спадщину, мову та історію.

Схожі риси в стратегіях і тактиках:

1. Збереження культури та національної ідентичності. Одночасно як у випадку ірландського, так і каталонського сепаратистських рухів, потужна національна ідентичність та бажання зберегти унікальну культуру, мову та історію є доленосними факторами.

2. Політична мобілізація. У обох випадках дані сепаратистські рухи мобілізували політичну підтримку шляхом формування політичних партій, які

виступають за незалежність. Наприклад, партія Шинн Фейн в Північній Ірландії та партії Esquerra Republicana de Catalunya (ERC) та Junts per Catalunya (JxCat) в Каталонії відіграють важливу роль у пропагуванні сепаратистських ідей та участі в політичному житті цих регіонів [318].

3. Масовий активізм. Масові рухи мають важливе значення як в Ірландії, так і в Каталонії. Організація масових протестів, мітингів та демонстрацій, а також акти громадської непокори є розповсюдженим способом активістів привернення уваги та здійснення політичного тиску на центральні уряди [301].

Відмінності в стратегіях та тактиках:

1. Історичний контекст. Сепаратистські рухи в Північній Ірландії та Каталонії мають різний історичний контекст. Наприклад, боротьба за незалежність Ірландії століттями тривала проти британського правління, в той час, як бажання Каталонії здобути незалежність активізувалися у ХХ столітті як відповідь на культурні та економічні проблеми [127, с.120].

2. Застосування насильства. Ірландська республіканський рух, зокрема Ірландська республіканська армія (ІРА), досить активно застосовував насильницькі методи, включно з вибухами та збройними нападами. З іншого боку, каталонський сепаратистський рух здебільшого використовував мирні засоби, такі як акти громадської непокори, масові протести та політичні переговори.

3. Правова основа. Іспанська правова система відіграла ключову роль у формуванні тактики каталонського сепаратистського руху. Конституція Іспанії на законодавчому рівні забороняє будь-яку сецесію автономного регіону та є виправданням для виправдання сепаратистських ідей Каталонії. У Північній Ірландії Угода Страсної п'ятниці 1998 року надала правову основу для мирного процесу та розподілу влади, але не остаточно не розв'язувати питання щодо майбутнього об'єднання Ірландії [295].

Вплив на відносини між регіональною та центральною владою:

1. Напружені відносини. Обидва сепаратистські рухи мають напружені відносини між регіонами та центральною владою. Конфлікт між Північною

Ірландією та Сполученим Королівством призвів до насильства та політичної нестабільності, який тривав досить тривалий період. У Каталонії прагнення до незалежності спричинило значну напругу у стосунках з іспанським урядом, що викликало конституційну кризу, судову тяганину та напружений політичний діалог [276].

2. Децентралізація та автономія. Вимоги незалежності в обох регіонах викликали дискусії щодо децентралізації та розширення регіональної автономії. В Ірландії підписання Угода Страсної п'ятниці дозволила передачу повноважень Північній Ірландії, тим самим надала їй певний ступінь самоврядування. У Каталонії питання незалежності стимулювало дебати щодо розширення автономії регіону в рамках іспанської конституції [295].

3. Міжнародна підтримка. Сепаратистські рухи в Північній Ірландії та Каталонії здобули різний рівень міжнародної підтримки. Ірландський республіканський рух отримав активну підтримку від ірландської діаспори, зокрема в Сполучених Штатах, тоді як Каталонія зіткнулася з серйозними проблемами в отриманні визнання через занепокоєння створення прецеденту для інших сепаратистських рухів у Європі [11].

Протягом досить довгого часу Каталонія прагнула здобути більшу автономію та навіть незалежність від Королівства Іспанія, посиляючись на існування власної самобутньої мови, культури та історії. З іншого боку, Північна Ірландія характерна етнонаціоналістичними суперечностями між британськими юніоністами та ірландськими націоналістами. Ми виділяємо чотири основні фактори, за якими можливо передбачити перспективи існування проблеми сепаратизму у найближчому майбутньому в цих регіонах, а також й загалом у Європі:

1. Політичні фактори.
2. Соціальні фактори.
3. Економічні фактори.
4. Членство в Європейському Союзі.

Політичні фактори відіграють надзвичайно важливу роль у формуванні сепаратистських рухів. Законодавче дотримання всіх конституційних положень, що надають регіонам різного ступеня автономії здійснює прямий вплив на процеси сепаратизації. До прикладу, в Північній Ірландії Угода Страсної п'ятниці створила правовий фундамент для розподілу влади та децентралізації управління і цим самим суттєво знижує прагнення регіонів до повного відокремлення. З іншого боку, політична воля та готовність центральних урядів до мирного діалогу та переговорів мають великий вплив на еволюцію проблеми сепаратизму у майбутньому. Ведення успішних переговорів та примирення мають на меті послабити напругу, але якщо ігнорувати будь-які скарги на застосування репресивних заходів, то це може ще більше посилити сепаратистські настрої в регіоні [64].

Соціальна динаміка також здійснює вагомий вплив на розвиток сепаратистських рухів. Регіональна ідентичність та націоналістичні настрої впливають на мобілізацію суспільної думки на користь тієї чи іншої ідеології. Велику роль має рівень підтримки сепаратизму серед населення та здатність сепаратистського руху мобілізувати населення на свою підтримку. Каталонія та Північна Ірландія містять в собі сильну регіональну ідентичність та історичні події, що підтримують існування відповідних сепаратистських рухів в цих регіонах [66].

Серед економічних факторів одним із найбільш важливих є те, що регіони, які прагнуть незалежності, мають самостійно оцінювати свою економічну життєздатність з урахуванням торговельних відносин, фіскальної автономії та доступу до ресурсів. Відчутний економічний дисбаланс або економічне невдоволення можуть поглиблювати регіональне розчарування, що стає поштовхом до ще більших вимог розширення автономії або незалежності. Хоча, з іншого боку, економічна стабільність і процвітання можуть навпаки зменшити вплив сепаратистського руху [391].

Членство в Європейському Союзі також так чи інакше впливає на сепаратистські рухи або регіони які прагнуть незалежності можуть прагнути

членства в ЄС чи збереження переваг його членства. Потенційні або чисто теоретичні наслідки сецесії можуть негативно вплинути на суспільні настрої, політичну стабільність та безпеку в Європейському Союзі [390].

Варто зазначити, що ситуація як в Каталонії, так і в Північній Ірландії з часом може суттєво змінюватися через політичну динаміку, соціальні зміни або економічну ситуацію.

У світлі сучасної геополітичної ситуації у світі до всіх попередніх факторів активізації сепаратистських рухів в Європі додався ще один – пандемія COVID-19, що стала глобальною пандемією у 2020 році. З одного боку, ми можемо стверджувати, що пандемія не може прямо впливати на активність чи поширення сепаратистських рухів в Європі, але, з іншого боку, низка дослідників та експертів все ж пов'язують ці два явища між собою. Для більш докладного розуміння впливу пандемії COVID-19 на сепаратизм в Каталонії та Північній Ірландії нам також варто вивчити дане явище як частину суспільного життя людства.

У випадку із Каталонією, то пандемія COVID-19 здійснила чималий вплив на сепаратистський рух у Каталонії. Вона може призвести як до зменшення підтримки незалежності, так і ще більше підкреслити потребу регіону у розширенні автономії. Найбільше пандемія мала саме економічний вплив. Каталонія, як регіон з розвинутою туристичною та економічною галузями, відчула серйозну фінансову рецесію через пандемію. Така фінансова рецесія може призвести до суттєвої переоцінки певними групами людей необхідності здобуття незалежності з урахуванням економічних ризиків та потребі у фінансовій підтримці з боку центрального уряду Іспанії. Одна, самі лише економічні проблеми не вирішують фундаментальних причин існування сепаратистського руху, які здебільшого мають політичне та культурне походження [95].

Не менш важливою є сфера управління охороною здоров'я. Пандемія змусила центральний уряд Іспанії ще більш ретельно координувати дії щодо управління кризою в Каталонії. Такі дії зайвий раз підкреслили важливість централізованого прийняття рішень та чіткої координації у сфері охорони здоров'я, що може частково послаблювати сепаратистські настрої. Пандемія

також створила загальний національний контекст в якому ще раз підкреслюється потреба в національній єдності та солідарності. Схоже єднання знижує підтримку сепаратизму серед деяких груп населення Каталонії і вони можуть відчувати посилення відчуттів іспанської ідентичності [160].

Пандемія COVID-19 також вплинула й на проблему сепаратизму в Північній Ірландії. Пандемія може мати як і позитивні, так і негативні наслідки для сепаратистського руху в даному регіоні. Першою та найбільш чуттєвою точкою у ситуації з Північною Ірландією завжди був і залишається на цю мить прикордонний контроль. Північна Ірландія, як частина Великої Британії, зіткнулася із викликами збереження балансу між власними заходами безпеки у відповідь на поширення COVID-19 та вимогами з боку уряду Великої Британії. Дане питання набуло особливої уваги у зв'язку з Угодою Страсної п'ятниці та низки питань, що мають зв'язок із Брекзит. Дискусії щодо контролю на кордонах та безпекові питання, що виникають в цьому контексті можуть негативно вплинути на сприйняття сепаратизму серед окремих груп населення та вплинути на їх суспільну думку [116].

Ще одним фактором є те, що пандемія змістила політичний фокус та громадську увагу на швидке вирішення кризи в галузі охорони здоров'я. Невідкладність епідеміологічної ситуації зазвичай зменшує кількість дискусій про конституційні питання та питання воз'єднання Ірландії. Зосередженість на спільній відповіді та єдності всередині країни дозволяє знизити підтримку сепаратистського руху в Північній Ірландії. Очевидним стає той факт, що Північна Ірландія, так само як і Каталонія, зазнала серйозного економічного спаду через пандемію. Економічні труднощі, зокрема в секторі туризму та готельного бізнесу, змушують деяких людей переоцінити свою підтримку сепаратистським ідеям та надати перевагу економічній стабільності та відновленню в рамках фінансової допомоги з боку центрального уряду Великої Британії [321].

Важливо враховувати той факт, що вплив пандемії COVID-19 на сепаратизм залишається досить складним явищем і залежить від низки конкретних специфічних обставин, а також політичних позицій окремих політиків та

чиновників. Звісно, що пандемія на деякий час послабила сепаратистські настрої, але основні фактори, що призвели до появи та активності таких рухів досі залишаються.

Європейському Союзу на даному етапі варто забезпечити прозорість, справедливість та неупередженість законодавчої бази та всіх інституцій, що так чи інакше залучені в процес вирішення етнополітичних конфліктів на своїй території. Ми пропонуємо до розгляду низку кроків для підтримки миру та стабільності у XXI столітті у рамках Європейського Союзу:

1. Сприяння мирному діалогу та переговорам на різних рівнях. ЄС може виконувати роль медіатора та створювати міждержавну платформу для конструктивного діалогу між сторонами конфлікту. В реалізації політики європейської безпеки важливо сприяти взаємній повазі та здійснювати пошук компромісних рішень, що будуть задовольняти всі потреби кожної із зацікавлених сторін.

2. Виконання всіх засад верховенства права. Повне забезпечення виконання принципу верховенства права має на меті зменшити конфліктність та сприяти розробці справедливих та компромісних рішень. Добросовісне виконання міжнародних норм та принципів, таких як ООН та ОБСЄ, допоможе й надалі зміцнювати легітимність процесу деескалації конфлікту [143].

3. Автономія та делегування повноважень. Вивчення пропозиції щодо ймовірного надання регіонам ширшої автономії та делегованих повноважень допоможе вирішити конфлікти. Проте, у даному процесі варто зберігати національну єдність та гарантувати стабільність державності.

4. Конструктивна взаємодія між сторонами. Важливість конструктивного діалогу між центральними урядами та сепаратистськими регіонами допоможе пошуку рішень та удосконалення взаємин між сторонами. Різні види співробітництва, зокрема економічне, соціальне та культурне, підсилити взаємозалежність та створити стійку основу для подальшого миру та стабільності в Європі [108].

5. Подальша європейська інтеграція. Залучення регіонів до процесу європейської інтеграції може укріпити відносини та зацікавленість у транскордонному співробітництві. Однак, потрібно забезпечувати баланс між регіональною автономією та загальними принципами єдності ЄС.

6. Стабільна міжнародна підтримка та посередництво. Залучення міжнародних організацій, таких як ООН, ОБСЄ, може сприяти ефективному посередництву та забезпеченню неупередженості мирному процесу. Хоча, сьогодні діяльність міжнародних організацій у конфліктних ситуаціях часто не відповідає всім викликам, що стоять перед ними. Наприклад, посередництво ООН залишається під великим питанням і сама організація потребує негайного реформування [152].

7. Залучення широкої громадськості. Активне залучення громадськості та громадянського суспільства залишається необхідним елементом мирного процесу та примирення. Створення освітніх програм та платформ, ініціатив та культурних обмінів допоможуть сприяти толерантності серед різних груп населення.

Зближення різних націоналістичних партій може стати реальністю не лише через політичні та стратегічні зміни у радикальному націоналізмі. Зближення також передбачає трансформацію серед поміркованих націоналістів, які спільно з ненаціоналістичними партіями виступають проти радикального націоналізму. Однак традиційне політичне узгодження було піддане сумнівам, коли помірковані націоналісти переконалися, що соціалісти та консерватори не зацікавлені у мирному, переговорному врегулюванні конфлікту [4, с. 145].

Дисертаційне дослідження має важливе значення для кращого розуміння поточної ситуації в Україні та може запропонувати стратегії формування унікальної етнонаціональної політики. Після початку повномасштабної агресії з боку РФ у 2022 році ще більшу актуальність має державна політика щодо забезпечення гармонійних та рівноправних відносин між різними національностями в Україні. Під час дослідження правових та політичних особливостей існування сепаратистських рухів в Ірландії та Каталонії, українські

інституції можуть детальніше розробити механізми управління сепаратистськими ідеологіями, вміння розпізнати їх на ранніх стадіях та здійснити активну протидію. Застосування висновків дисертаційного дослідження має на меті запропонувати конкретні рекомендації щодо правових і політичних реформ для врегулювання регіональних розбіжностей. Варто зазначити, що комплексне розуміння того, як інші сепаратистські рухи вплинули на регіональну та глобальну динаміку дає змогу розробити системні стратегії управління зовнішнім впливом на територіальну цілісність України, а також сформулювати інклюзивну політику, що сприятиме національній єдності.

Аналіз успішних або невдалих спроб подолати сепаратистські рухи в Ірландії та Каталонії може допомогти українським інституціям створити функціональні стратегії вирішення конфліктів. В контексті прагнень України стати членом Європейського Союзу вивчення відповіді та участі європейських структур в управлінні сепаратистськими рухами в Ірландії та Каталонії дозволить краще зрозуміти як наднаціональні організації, такі як ЄС, можуть конструктивно брати участь у вирішенні таких питань. Розуміння політики ЄС у боротьбі із сепаратизмом та радикалізмом дасть нагоду Україні наблизитися до поточних правових стандартів ЄС. Всебічне застосування висновків дисертаційного дослідження до українського контексту дозволить політикам, науковцям та всім зацікавленим сторонам здобути важливі знання щодо запобігання сепаратизму та зберегти при цьому територіальну цілісність та сприяти інклюзивному управлінню.

Зрештою, варто зауважити, що кожен із сепаратистських рухів є складним явищем, тому вирішення етнополітичного конфлікту в Каталонії та Північній Ірландії потребує індивідуального підходу до кожного із випадків. Європейському Союзу потрібно зберігати баланс між прагненням регіонів до ширшої автономії та збереженням єдності та стабільності держав-членів ЄС. Ефективне вирішення цих конфліктів потребує застосування комплексу заходів задля досягнення справедливого миру.

ВИСНОВКИ

Дослідження сепаратизму як комплексного суспільно-політичного явища набуло широкого значення в українській та закордонній політичній науці.

Збільшення наукового інтересу до дослідження цієї теми пов'язане насамперед з існуванням сепаратистських рухів у різних країнах сучасної Європи. Навіть на сучасному етапі виявляється надзвичайно складним запобігти дезінтеграційним процесам у Європі, а в деяких випадках навіть складно зупинити подальшу радикалізацію сепаратизму зі всіма очевидними наслідками. Нездатність самотужки протистояти сепаратизму часто спонукає країни звертатися за підтримкою до світової спільноти, насамперед до впливових міжнародних організацій.

Сепаратистські тенденції в Європі постійно набувають нових рис та способів реалізації. Сепаратистські рухи в Каталонії та Ірландії є яскравими прикладами таких тенденцій. У політологічному дискурсі, всупереч значній кількості наукових праць, присвячених даній проблемі, поки що недостатньо приділено уваги пошуку та реалізації ефективних механізмів протидії сепаратизму. Це зайвий раз підкреслює актуальність теми дисертаційної роботи і підтверджує необхідність подальшого проведення аналізу та вивчення даної проблеми в українській політичній науці.

У результаті дослідження Ірландії та Каталонії як сепаратистської симетрії в Європі дійшли наступних висновків:

1. Явище сепаратизму тривалий час залишається ключовою темою дослідження в соціальних та поведінкових дисциплінах. Науковці з України та інших країн розглядають різні прояви та форми сепаратизму, а також досліджують його причини та вплив на політико-соціальне життя. Однак, складність дослідження цього явища виникає через відсутність чіткого визначення терміну «сепаратизм» в науковій літературі. Сепаратизм постійно еволюціонує, набуваючи нових форм і часто виступає головним інструментом для досягнення політичних цілей радикальних груп. Тлумачення терміну «сепаратизм» можна знайти в українських та закордонних словниках.

2. Дослідницька база щодо сепаратизму як соціально-політичного явища охоплює значну кількість наукових робіт від вітчизняних та закордонних вчених, які викликають наш інтерес. Ми можемо умовно розділити дослідників на тих, хто зосереджується на понятійно-теоретичному аспекті сепаратизму, і тих, хто акцентує на практичних проявах цього явища. Дисертаційне дослідження розглядає різні концептуальні підходи до вивчення сепаратизму як явища політичного життя. Аналізуються неореалізм, постколоніалізм, географічний детермінізм і етнонаціоналізм як основні теоретичні підходи. Використання даних концептуальних підходів сприятиме глибшому розумінню сепаратизму та розробці більш ефективних стратегій управління цим явищем.

3. Історичний аналіз Каталонії розкриває, що коріння етнополітичного конфлікту ґрунтується в унікальній культурній, мовній та історичній ідентичності регіону. Факторами, що сприяли виникненню конфлікту, стали розбіжності щодо регіональної автономії, економічна нерівність та пригнічення каталонської мови та культури. В XIX столітті Каталонія пережила важливий етап у своєму історичному розвитку, що визначився як початок культурного та політичного відродження. Після приходу до влади диктаторських режимів, на чолі з Прімо де Ріверою та пізніше Франсіско Франко в Іспанії, каталонська культура опинилася вкрай складному становищі, стикаючись з суворими репресіями. Влада прийняла ряд законів, що ліквідували практично всі соціальні та політичні досягнення, загрожуючи існуванню каталонської культури. З 1975 року, Каталонія розпочинає свою нову історію, побудовану на принципах демократії. Відновлено статут автономії, повернувся президент каталонського уряду після періоду вигнання, і розпочато перехід від централізованої моделі управління до «моделі автономій». На цей момент існує кілька можливих сценаріїв вирішення кризи в Каталонії, серед яких переговори, конституційна реформа, міжнародне посередництво, референдум та прямі дії уряду. Вирішення етнополітичного конфлікту в Каталонії залишається відкритим і обговорюваним питанням, оскільки жодна зі сторін не виявляє готовності йти на компроміс.

4. Етнополітичний конфлікт у Північній Ірландії, широко відомий як «Смута», має глибоке історичне коріння. Воно виникло в результаті складної взаємодії між націоналістичною та юніоністською ідентичністю, релігійними розбіжностями, соціально-економічними відмінностями та історичними образами. Історичні етапи, зокрема розділ Ірландії, дискримінаційні практики та насильницькі інциденти, зіграли вирішальну роль у формуванні конфлікту. Період «Смути» (1968-1998 рр.) відзначився застосуванням насильства, великою кількістю парамілітарних угруповань (включно з ІРА) та вбивств мирного населення. Важливим етапом у досягненні миру стало підписання Угоди Страсної п'ятниці або Белфастської угоди між британськими та ірландськими урядами, а також політичними партіями Північної Ірландії. Важливою частиною мирного процесу в Північній Ірландії стала її співпраця з ЄС та подальші перспективи в їх відносинах. Попри значний прогрес у мирному процесі в Північній Ірландії, проблеми залишаються. Вихід Британії з ЄС створив нові складності, зокрема щодо кордону між Північною Ірландією та Республікою Ірландія. Потенційне порушення делікатних домовленостей про розподіл влади викликав занепокоєння щодо сталості миру та стабільності в регіоні.

5. Проблема самовизначення націй в юрисдикції Європейського Союзу сьогодні є предметом активних обговорень і часто спричиняє плутанину. Жодна з наявних конституцій Європи наразі не визнає права на відокремлення конкретних територій, що входять до складу суверенної держави. З перспективи міжнародного права, акт оголошення незалежності слід розглядати не як юридично обумовлену дію в категоріях законності чи незаконності, але як нейтральний з точки зору юридичного статусу. Суть самовизначення націй в праві ЄС в певному вигляді відображена у численних договорах, конвенціях та установчих документах Європейського Союзу. Право на самовизначення набуває особливого значення в контексті Європейського Союзу через його наднаціональний характер та унікальну правову базу. Навіть при збереженні принципу суверенної рівності між країнами-членами ЄС, розуміння самовизначення, як його традиційно розглядають в міжнародному праві, не має

прямого застосування в контексті правових рамок ЄС. Основна мета Європейського Союзу полягає в сприянні єдності та солідарності між його державами-членами, з урахуванням їх національної ідентичності та спільних цінностей. З урахуванням поступового зростання викликів для безпеки в Європейському Союзі спостерігається збільшення активності у протидії радикалізації, націоналізму, сепаратизму та тероризму. Всупереч тому, що кожна держава-член має основну відповідальність за забезпечення безпеки, ЄС виявляє великий інтерес до надання різноманітних інструментів співпраці, координації та фінансової підтримки для боротьби з вищезазначеними явищами.

6. З одного боку, досліджено етнонаціональний конфлікт в Каталонії, та з іншого боку — етноконфесійні розбіжності в Північній Ірландії. Основними складовими самоідентифікації етносу в межах окремих держав є походження людини, її національна приналежність та віросповідання. Каталонія вже протягом тривалого часу висловлює бажання отримати більшу автономію та, можливо, навіть незалежність від Іспанії. Це обумовлено наявністю власної мови, культури та історії. З іншого боку, Північна Ірландія стикається з етнонаціоналістичними розбіжностями між британськими юніоністами та ірландськими націоналістами. Розв'язання етнополітичного конфлікту в обох регіонах вимагає індивідуального підходу до кожного випадку. Європейському Союзу важливо зберігати баланс між бажанням регіонів отримати більше автономії та збереженням єдності та стабільності держав-членів ЄС. Ефективне вирішення цих конфліктів передбачає впровадження комплексу заходів для досягнення справедливого миру.

7. На поточному етапі розвитку Європейського Союзу важливо забезпечити прозорість, справедливість і неупередженість законодавчої бази та всіх інституцій, які у будь-який спосіб залучені до вирішення етнополітичних конфліктів на своїй території. Ми пропонуємо розглянути ряд заходів для підтримки миру та стабільності у XXI столітті в рамках Європейського Союзу: сприяння мирному діалогу та переговорам, виконання засад верховенства права, автономія та делегування повноважень, конструктивна взаємодія між сторонами, подальша європейська інтеграція, стабільна міжнародна підтримка та

посередництво та залучення широкої громадськості. Європейський Союз повинен утримувати баланс між прагненням регіонів до більшої автономії та збереженням єдності та стабільності держав-членів ЄС. Це вимагає уважного підходу до розвитку законодавчих рамок та постійного вдосконалення механізмів взаємодії всіх зацікавлених сторін.

У висновках дисертаційного дослідження варто дати відповіді на наукові гіпотези, що були сформульовані автором:

- Ірландія та Каталонія справді мають схожу історичну долю, що відзначається домінуванням великих національних держав над інтересами етнічних меншин. Трагічна історія підкорення обох регіонів сформувала їх соціально-політичні особливості. В Ірландії століття британського панування та боротьби за незалежність мали вплив на її культурну та політичну самобутність. Каталонія, своєю чергою, також зіткнулася із культурним придушення з боку Іспанії, що так чи інакше сприяло формуванню унікальної регіональної ідентичності;

- сепаратистські рухи в Ірландії та Каталонії все ж таки мають спільні стратегії у прагненні до розширення автономії. Обидва рухи використали демократичні вибори як інструмент свої сепаратистських ідей. Крім того, мобілізація громадськості та активне залучення міжнародної спільноти ще раз підкреслюють схожість у їх підходах;

- позиція Європейського Союзу безсумнівно має значний вплив на успішність сепаратистських рухів. Саме позиція ЄС є визначальним фактором, що визначає легітимність сепаратистських рухів на міжнародній арені;

- глобалізація та поява сучасних цифрових медіа, безсумнівно, змінили динаміку взаємодії сепаратистських рухів в Ірландії та Каталонії. Обидва регіони активно використовують всі можливості, які надає глобальна цифровізація для того, щоб поширювати свої ідеї;

- реакція урядів Іспанії та Великої Британії на сепаратистські рухи в Каталонії та Північній Ірландії здійснює вплив на розвиток та оформлення їх ідей. Позиції держав на таке явище як сепаратизм зайвий раз підкреслюють складну

взаємодію між державною владою, регіональною автономією та прагненнями до самовизначення в контексті європейської безпеки.

Дослідження тенденцій сепаратизму в Ірландії та Каталонії вказує на паралельну боротьбу за самовизначення та автономію в Європі. Проведений історичний аналіз цих регіонів виявляє різноманіття факторів, які сприяють етнополітичним конфліктам. Наслідки для європейської безпеки та майбутні перспективи сепаратизму та радикалізму підкреслюють необхідність комплексних підходів. Такі підходи повинні збалансовувати національний суверенітет з регіональною автономією, сприяти інклюзивному врядуванню та сприяти мирному діалогу та механізмам вирішення конфліктів. Розв'язання цих викликів дозволить Європі створити нову модель безпеки, яка враховує різноманітність та забезпечує стабільність у XXI столітті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Березовська-Чміль О., Кобець Ю., Міщук М. Управління системою національної безпеки в умовах воєнно-політичного конфлікту. *Науково-теоретичний альманах Грані*. 2021. Т. 24, №9. 2021. С. 70-76. URL: <https://grani.org.ua/index.php/journal/article/view/1697/1672> (дата звернення 06.04.2023).
2. Голуб'як Н. Р. Нові ініціативи Спільної політики безпеки та оборони ЄС. *Вісник Прикарпатського університету. Політологія*. 2020. Т. 1, № 14. С. 171–175. URL: <https://scijournals.pnu.edu.ua/index.php/politics/article/view/7041/7298> (дата звернення: 22.03.2023).
3. Голуб'як Н. Р. Збройні конфлікти у сучасному безпековому просторі: особливості та тенденції. *Актуальні проблеми політики, інформації та безпеки: колективна монографія за редакцією Марчука В.В.* 2022. С. 207–236. URL: https://www.academia.edu/108723847/Збройні_конфлікти_у_сучасному_безпековому_просторі_особливості_та_тенденції(дата звернення: 10.05.2023).
4. Дерев'янка С. М., Кобець Ю. В., Голуб'як Н. Р. Етнічні конфлікти в Західній Європі: поточний стан та перспективи. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2023. № 42. С. 144–149. URL: <https://doi.org/10.32782/apfs.v042.2023.24> (дата звернення: 12.04.2023).
5. Дерев'янка, С. М. Спроби легітимації рашистського окупаційного режиму через референдум та їх нікчемність. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2022. № 91. С. 249 – 261. URL: <http://jnas.nbu.gov.ua/article/UJRN-0001404496> (дата звернення 21.06.2023).
6. Конфлікти, що змінили світ / Н. Іщенко та ін. Харків : Фоліо, 2020. 184 с.
7. Кобець Ю. В., Березовська-Чміль О. Б. Політичний конфлікт гібридного типу: глобальний та регіональний виміри. *Науково-теоретичний альманах «Грані»*. 2020. Т. 23, № 8. С. 93–101. URL: <https://doi.org/10.15421/172078> (дата звернення: 11.05.2023).
8. Кобець Ю.В., Голуб'як Н.Р. Оборонна та безпекова політика Європейського Союзу: суперечності трансформації.

9. Литвиненко К. О. Поняття та класифікація сепаратистських рухів. *Гілея: науковий вісник*. 2016. № 108. С. 243–247. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=gileya_2016_108_65 (дата звернення: 19.04.2023).
10. Львовичкіна А. М. Етнопсихологія : Навчальний посібник. Київ : МАУП, 2002. 144 с.
11. Маккормак Дж. Історія Ірландії : Люди й події, які сформували країну. Київ : Юніверс, 2006. 296 с.
12. Місяйло Д. Феномен поняття сепаратизму в політичній науці. *Міжнародний науковий вісник ДВНЗ «УжНУ»*. 2019. № 1-2 (19-20). С. 256–265. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/30175> (дата звернення: 07.06.2023).
13. Мовчан А. Над Каталонією помірна хмарність. *Спільне*. URL: <https://commons.com.ua/uk/catalonia-referendum/> (дата звернення: 06.07.2023).
14. Мунтян П., Маслова Н. Сепаратизм у сучасному світі: суть, причини та регіональні різновиди. *Стратегії інноваційного розвитку природничих дисциплін: досвід, проблеми та перспективи* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, м. Кропивницький, 22 берез. 2018 р. С. 218–228. URL: <http://dspace.cuspu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/3207/1/Сепаратизм%20у%20сучасному%20світі%20суть,%20причини%20та%20регіональні%20різновиди.pdf> (дата звернення: 09.06.2023).
15. Олішевська В. Сепаратизм: сутність, зміст, основні підходи. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 5. С. 150–152. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=ipd_2013_5_36 (дата звернення: 19.05.2023).

16. Панібудьласка В. Етнополітичний сепаратизм – поняття, зміст, форми і природа. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2009. № 44. С. 306–313. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Nzipiend_2009_44_38 (дата звернення: 14.04.2023).
17. Рафальський І. Самовизначення та сепаратизм. Питання теорії. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2014. № 4-5. С. 78–93. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Nzipiend_2014_4-5_7 (дата звернення: 09.04.2023).
18. Романюк Н. Сепаратизм як суспільно-політичне явище сучасності. *Актуальні проблеми країнознавчої науки*: матеріали I Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конференції, м. Луцьк, 9–10 жовт. 2014 р. Луцьк, 2014. С. 81–86. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/11127> (дата звернення: 18.03.2023).
19. Ростецька С., Проноза І. Загальноєвропейська/національна/регіональна ідентичності в політичних процесах сучасної Європи. *Науковий журнал «Політикус»*. 2022. Спецвипуск. С. 90–99. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/16515> (дата звернення: 23.06.2023).
20. Ростецька С. Конфлікт ідентичностей як загроза безпеці сучасних держав. *Актуальні проблеми політики*. 2018. № 61. С. 128–137. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/14024?locale-attribute=uk> (дата звернення: 08.05.2023).

21. Ростецька С. І. Особливості формування регіональної ідентичності: іспанський випадок. *Політичне життя*. 2021. № 2. С. 102–108. URL: <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2021.2.15> (дата звернення: 15.11.2023).
22. Рябінін Є. Типи та причини прояву сепаратизму: теоретичний аспект. *Філософія і політологія в контексті сучасної культури*. 2013. № 6(2). С. 101–106. URL: [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=filipol_2013_6\(2\)__24](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=filipol_2013_6(2)__24) (дата звернення: 03.05.2023).
23. СЕПАРАТИЗМ. *Універсальний словник-енциклопедія «Словопедія»* / ред. А. Попович. Київ, 2006. URL: <http://slovopedia.org.ua/29/53409/20401.html> (дата звернення: 01.07.2023).
24. СЕПАРАТИЗМ. *Словник української мови: в 11 томах* / ред. К. Білодід. Київ: Наукова думка, 1978. URL: <http://sum.in.ua/s/separatyzm> (дата звернення: 20.06.2023).
25. Сталенна Л. Поняття «сепаратизм»: його витоки, дефініції. *Актуальні проблеми державного управління*. 2015. № 1. С. 42–45. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=apdyo_2015_1_12 (дата звернення: 13.05.2023).
26. Стойко О. Вплив європейської інтеграції на сепаратистські рухи в країнах Європи. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2014. № 65. С. 370–376. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=dip_2014_65_54 (дата звернення: 05.07.2023).

27. Сучасна політична лексика : енциклопед. словник-довідник / ред. Н. Хома. Львів : «Новий Світ-2000», 2015. 396 с. URL: https://filos.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2014/12/Сучасна-політологічна-лексика_-короткий-енциклопедичний-словник.pdf(дата звернення: 26.03.2023).
28. Ткач В. Націоналістичні та сепаратистські рухи Іспанії. Сучасний стан. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2011. № 95(1). С. 54–57. URL: [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=arpmv_2011_95\(1\)_24](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=arpmv_2011_95(1)_24) (дата звернення: 24.05.2023).
29. Філоненко І. Сучасні наукові підходи до вивчення сепаратизму. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Географічні науки*. 2018. № 8. С. 142–149. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=ksuhsgs_2018_8_22 (дата звернення: 17.05.2023).
30. Хмель А. Ірландське питання у зовнішній політиці Іспанії: 1918-1921 рр. (за документами іспанського посольства у Лондоні). *Старожитності лукомор'я*. 2021. № 6. С. 36–44. URL: <https://doi.org/10.33782/2708-4116.2021.6.127> (дата звернення: 15.11.2023).
31. Хмель А. Сучасні виклики та загрози для іспанії та європейського союзу у стратегіях національної безпеки іспанії (2013 та 2017 рр.). *Регіональні студії*. 2021. № 24. С. 156–164. URL: <http://regionalstudies.uzhnu.uz.ua/archive/24/24.pdf> (дата звернення: 22.06.2023).
32. Шаран О., Федунь О. Дефініції сепаратизму у науковому дискурсі. *Вісник Львівського університету. Серія «Міжнародні відносини»*. 2020. № 48. С. 127–138. URL: <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/intrel/article/view/11042> (дата звернення: 08.06.2023).

33. Шейко В. Біхевіоризм як психологічний напрям культурології. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2009. Спецвипуск. С. 29–62.
34. Шекета М. Все ще націоналізм чи вже сепаратизм: політико-правове порівняння понять. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія*. 2020. № 14. С. 126–133. URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/handle/123456789/13088> (дата звернення: 11.05.2023).
35. Шляхтун П. Політологія (теорія та історія політичної науки): навчальний посібник. Київ : Либідь, 2005. 575 с.
36. Яковенко О. Сепаратистські рухи в Західній Європі та методи боротьби з ними: досвід для України. *Наукові записки студентів та аспірантів. Серія «Міжнародні відносини»*. 2020. № 5. С. 205–213. URL: <https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/8281/1/24.pdf> (дата звернення: 22.06.2023).
37. Accordance with International Law of the Unilateral Declaration of Independence in Respect of Kosovo. *Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders*. International Court of Justice. 22 July 2010. Retrieved from: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/141/141-20100722-ADV-01-00-EN.pdf> (дата звернення 29.05.2023).
38. Act to Prevent Further Growth of Popery. 1703. Retrieved from: <https://www.encyclopedia.com/international/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/act-prevent-further-growth-popery> (дата звернення 19.05.2023).
39. Agarunova S. Could the Lisbon Treaty bring the EU and its institutions closer towards democracy and reduce the democratic deficit?. Grin Verlag, 2016. 24 p.
40. Aja E. Estado Autonómico y Reforma Federal, Eliseo Aja, Alianza Editorial, Madrid, 2014. *Civitas Europa*. 2015. Vol. 34, no. 1. P. 329. URL: <https://doi.org/10.3917/civit.034.0329> (дата звернення: 15.11.2023).
41. Albareda Salvadó J., Esculies Serrat J. La guerra de 1714. Barcelona : Editorial Pòrtic, 2014. 176 p.
42. Alcoberro i Pericay A. Sacera de bruixes, justícia local i Inquisició a Catalunya, 1487-1643 alguns criteris metodològics. *Pedralbes: revista d'història moderna*,. 2008. No. 28. P. 485–504.

43. A Spain: Two-pronged assault targets rights and freedoms of Spanish citizens, migrants and refugees. *Amnesty International*. URL: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2015/03/spain-two-pronged-assault-targets-rights-and-freedoms/> (дата звернення: 08.08.2023).
44. Anderson B. *Imagined communities: reflections on the origin and spread of nationalism*. London : Verso, 1991. 312 p.
45. Anglo-Irish Agreement between The Government of Ireland and The Government of The United Kingdom 1985. URL: <https://www.dfa.ie/media/dfa/alldfawebsitemedia/ourrolesandpolicies/northernireland/Anglo-Irish-Agreement-1985.pdf> (дата звернення 19.05.2023).
46. Arthur P. *Special relationships: Britain, Ireland, and the Northern Ireland problem*. Belfast, Northern Ireland : Blackstaff, 2000. 334 p.
47. Augusteijn, J., Storm, H. *Region and State in Nineteenth-Century Europe: Nation-Building, Regional Identities and Separatism*. 3rd ed. Springer, 2012. 313 p.
48. Bakowski P. *Preventing radicalization in the European Union. How EU policy has evolved*. Brussels : European Parliamentary Research Service (EPRS)., 2022. 132 p. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2022/739213/EPRS_IDA\(2022\)739213_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2022/739213/EPRS_IDA(2022)739213_EN.pdf) (дата звернення: 10.05.2023).
49. Balcells A. La inmigración i la política catalana durant la Segona República. *Cercles: revista d'història cultural*. 2015. No. 18. P. 21–41.
50. Balcells A., Pujol E., Sabater J. *La Mancomunitat de Catalunya i l'Autonomia*. Barcelona : Institut d'Estudis Catalans, 1996. 587 p.
51. Ballbé i Sans N. La «Real Cédula de Aranjuez» del 23 de juny de 1768: propòsits d'uniformització lingüística en un context de Despotisme «il·lustrat». *Revista de Catalunya*. 2018. No. 303. P. 43–56.
52. Barrau-Dihigo L., Massó Torrents J. *Cròniques catalanes. II. Gesta Comitum Barchinonensium*. Barcelona : Casa de caritat, 1925. 261 p.
53. Barrera i Vidal A. La política du Catalan. *International Journal of Sociology of Language*. 1994. No. 107. P. 41–65.

54. Barrio A. *Ciudadans: de la irrelevancia a liderar l'oposició*. Barcelona : ICPS, 2017. 217 p.
55. Barrio A., Rodríguez-Teruel J. Reducing the gap between leaders and voters? Elite polarization, outbidding competition, and the rise of secessionism in Catalonia. *Ethnic and Racial Studies*. 2016. Vol. 40, no. 10. P. 1776–1794. URL: <https://doi.org/10.1080/01419870.2016.1213400> (дата звернення: 16.04.2023).
56. BBC ON THIS DAY. 1994: IRA declares «complete» ceasefire. *Home – BBC News*. URL: http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/august/31/newsid_3605000/3605348.stm (дата звернення: 6.06.2023).
57. BBC News. «Gag law»: Spaniard who photographed police faces fine. *BBC News*. URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-33981404> (дата звернення: 08.03.2023).
58. BBC News. Catalonia crisis in 300 words. *BBC News*. URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-41584864> (дата звернення: 06.09.2023).
59. BBC News. Could Catalonia make a success of independence?. *BBC News*. URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-41474674> (дата звернення: 19.07.2023).
60. BBC News. Brexit: What you need to know about the UK leaving the EU. *BBC News*. URL: <https://www.bbc.com/news/uk-politics-32810887> (дата звернення: 09.06.2023).
61. BBC News. How does Northern Ireland's power-sharing government work?. *BBC News*. URL: <https://www.bbc.com/news/uk-northern-ireland-57583168> (дата звернення: 10.08.2023).
62. BBC News. Northern Ireland Protocol: UK defies EU legal action over checks. *BBC News*. URL: <https://www.bbc.com/news/uk-politics-62913872> (дата звернення: 08.08.2023).

63. BBC News. Northern Ireland Protocol: New Brexit deal «inching towards conclusion». *BBC News*. URL: <https://www.bbc.com/news/uk-politics-64773113> (дата звернення: 13.09.2023).
64. BBC News. Catalonia profile. *BBC News*. URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-20345071> (дата звернення: 16.08.2023).
65. Pulling Together or Pulling Apart? / ed. by S. Bayó Belenguer, N. Brady. Peter Lang UK, 2019. URL: <https://doi.org/10.3726/b10560> (дата звернення: 16.11.2023).
66. Baramendi P. Can Catalonia Split With Spain?. *Council on Foreign Relations*. URL: <https://www.cfr.org/interview/can-catalonia-split-spain> (дата звернення: 26.07.2023).
67. Bhabha H. K. The location of culture. London : Routledge, 2004.
68. BOE-A-2015-4942 Resolución de 20 de abril de 2015, de la Universitat de València, por la que se publica el plan de estudios de Máster en Historia de la Formación del Mundo Occidental. *BOE.es - Agencia Estatal Boletín Oficial del Estado*. URL: <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-2015-4942> (дата звернення: 16.11.2023).
69. Bonner D. Executive Measures, Terrorism and National Security: Have the Rules of the Game Changed?. Taylor & Francis Group, 2016.
70. Borgen C. From Kosovo to Catalonia: Separatism and Integration in Europe. *Goettingen Journal of International Law*. 2010. No. 2(3). P. 997–1033. URL: https://scholarship.law.stjohns.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1114&context=faculty_publications (дата звернення: 19.07.2023).
71. Borthwick S. The Writing on the Wall: A Visual History of Northern Ireland's Troubles. London : The Bluecoat Press., 2015. 239 p.
72. Bowyer Bell J. A Time of Terror – How Democratic Societies Respond to Revolutionary Violence. New York : Basic Books, 1978. 292 p.
73. Bell J. B. The Irish troubles: A generation of violence, 1967-1992. New York : St. Martin's Press, 1993. 872 p.

74. Brescó I. Giving National Form to the Content of the Past. A Study of the Narrative Construction of Historical Events. *Journal of Psychology and Society*. 2008. No. 1(1). P. 1–14.
75. Britannica. Catalonia. Geography, Points of Interest, Map, Independence Movement, & History. *Encyclopedia Britannica*. URL: <https://www.britannica.com/place/Catalonia> (дата звернення: 24.05.2023).
76. 38th BIC Summit – Communique. *British Irish Council*. URL: <https://www.britishirishcouncil.org/sites/default/files/communiqués/38th%20BIC%20Summit%20-%20Communique%20-%20Final.pdf> (дата звернення: 30.08.2023).
77. British Irish Council. Member Administrations. *British-Irish Council*. URL: <https://www.britishirishcouncil.org/member-administrations> (дата звернення: 19.07.2023).
78. Buchanan A. Theories of Secession. *Philosophy & Public Affairs*. 1997. Vol. 26, no. 1. P. 31–61. URL: <https://www.jstor.org/stable/2961910> (дата звернення: 29.06.2023).
79. Cabestan J.-P., Pavković A. Secessionism and Separatism in Europe and Asia: To Have a State of One's Own. Taylor & Francis Group, 2017. 280 p.
80. Caja F. La raza catalana: El núcleo doctrinal del catalanismo. Madrid : Encuentro, 2009. 368 p.
81. Canela Gràcia J. «De la cabana a la ciutat. el poblament a la Cessetània occidental entre el bronze final i l'ibèric final (XII-VIII ane-II/I ane)». *Cypsela: revista de prehistòria i protohistòria*. 2014. No. 19. P. 141–157. URL: <https://raco.cat/index.php/Cypsela/article/view/327140> (дата звернення: 11.07.2023).
82. Carbajosa A. German court rejects rebellion charge against Puigdemont once more. *EL PAÍS English*. URL: https://english.elpais.com/elpais/2018/05/22/inenglish/1526994821_937876.html (дата звернення: 16.08.2023).

83. Case Concerning East Timor (Portugal v. Australia). *Cour internationale de Justice – International Court of Justice*. URL: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/84/084-19950630-JUD-01-00-EN.pdf> (дата звернення: 18.07.2023).
84. Leading independence figures meet in Puigdemont's Waterloo residence. *Catalan News. News in English from Barcelona & Catalonia. Catalan News*. URL: <https://www.catalannews.com/politics/item/leading-independence-figures-meet-in-puigdemont-s-waterloo-residence> (дата звернення: 26.06.2023).
85. Theresa May's Irish trilemma. *Centre for European Reform*. URL: <https://www.cer.org.uk/insights/theresa-mays-irish-trilemma> (дата звернення: 30.06.2023).
86. Centro de Investigaciones Sociológicas – CIS. *CIS*. URL: <https://www.cis.es/inicio> (дата звернення: 28.08.2023).
87. Centro de Investigaciones Sociológicas. *CIS*. URL: https://www.cis.es/cis/export/sites/default/-Archivos/Marginales/3340_3359/3340/es3340mar.pdf (дата звернення: 06.08.2023).
88. Senkul C. Ex-Catalan leader Carles Puigdemont ready to meet PM 'anywhere outside Spain'. *Sky News*. URL: <https://news.sky.com/story/disputed-catalan-leader-puigdemont-claims-election-victory-for-separatist-bloc-11180509> (дата звернення: 31.05.2023).
89. Cervantes B. Gramática y apología de la llengua cathalana. *Biblioteca Virtual Miguel De Cervantes*, 1814. 125 p.
90. Ciudadanos. *Ciudadanos*. URL: <https://www.ciudadanos-cs.org/programa-electoral> (дата звернення: 05.06.2023).
91. Chamon M., Van der Loo G. The Temporal Paradox of Regions in the EU Seeking Independence: Contraction and Fragmentation versus Widening and Deepening?. *European Law Journal*. 2013. Vol. 20, no. 5. P. 613–629. URL: <https://doi.org/10.1111/eulj.12057> (дата звернення: 16.11.2023).
92. Chandler C. J. Carolingian Catalonia: The Spanish March and the Franks, c.750-c.1050. *History Compass*. 2013. Vol. 11, no. 9. P. 739–750. URL: <https://doi.org/10.1111/hic3.12078> (дата звернення: 16.11.2023).

93. Chwartz M., Bautista J. Married Kremlin Spies, a Shadowy Mission to Moscow and Unrest in Catalonia (Published 2021). *The New York Times*. URL: <https://www.nytimes.com/2021/09/03/world/europe/spain-catalonia-russia.html> (дата звернення: 03.05.2023).
94. Charter of Fundamental Rights of The European Union. *Official Journal of the European Communities*. URL: https://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf (дата звернення: 02.08.2023).
95. PandemonCAT: Monitoring the COVID-19 Pandemic in Catalonia, Spain / S. Chaudhuri et al. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2022. Vol. 19, no. 8. P. 4783. URL: <https://doi.org/10.3390/ijerph19084783> (дата звернення: 16.11.2023).
96. Christakis T. Le Droit á l'autodétermination en dehors de situations de décolonisation. Paris : La Documentation française, 1999. 123 p.
97. Cobain I. The History Thieves: Secrets, Lies and the Shaping of a Modern Nation. London : Portobello Books., 2016. 368 p.
98. Cochrane F. Northern Ireland: the fragile peace. Yale University Press, 2021. 384 p.
99. Cochrane F. Northern Ireland. Yale University Press, 2017. URL: <https://doi.org/10.12987/9780300194869> (дата звернення: 16.11.2023).
100. Collins, P. Nationalism and unionism: Conflict in Ireland, 1885-1921. Belfast : Institute of Irish Studies, Queen's University of Belfast, 1994. 207 p.
101. Connor W. Ethnonationalism: The Quest for Understanding. Princetown : Princeton University Press., 1994. 202 p.
102. Constitucion de Cádiz. *BOE.es - Agencia Estatal Boletín Oficial del Estado*. URL: https://www.boe.es/informacion/mapa_web/ (дата звернення: 31.08.2023).
103. Constitución Española. Boletín Oficial del Estado, núm. 311, de 29 de diciembre de 1978. URL: https://www.boe.es/informacion/mapa_web/ (дата звернення 20.04.2023).

104. Constitute Project. The Constitution of Ireland. 2012. URL: https://www.constituteproject.org/constitution/Ireland_2012.pdf (дата звернення 09.07.2023).
105. Coogan T. P. The I.R.A. [London] : Fontana, 1980. 622 p.
106. Coogan T. P. The Troubles: Ireland's Ordeal 1966-1996 and the Search for Peace. Roberts Rinehart Publishers, 1997. 460 p.
107. Timeline: The Kurds' Quest for Independence. *Council on Foreign Relations*. URL: <https://www.cfr.org/timeline/kurds-long-struggle-statelessness> (дата звернення: 16.09.2023).
108. Conclusions on EU priorities for cooperation with the Council of Europe 2023 – 2024. *Council of the EU*. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/01/30/conclusions-on-eu-priorities-for-cooperation-with-the-council-of-europe-2023-2024/> (дата звернення: 19.04.2023).
109. Council of the European Union. Revised EU Strategy for Combating Radicalisation and Recruitment to Terrorism. *Council of the European Union*. URL: <https://www.statewatch.org/media/documents/news/2008/nov/eu-council-r-and-r-revised-15175-08.pdf> (дата звернення: 30.08.2023).
110. Cramer K. Political power and civil counterpower: The complex dynamics of the Catalan independence movement. *Nationalism and Ethnic Politics*. 2015. Vol. 21, no. 1. P. 104–120.
URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13537113.2015.1003491> (дата звернення: 13.06.2023).
111. Cronin S. Irish nationalism: A history of its roots and ideology. New York : Continuum, 1981. 391 p.
112. Ces Bases de Manresa 1892-1992: Cent anys de catalanisme : cicle de conferències en commemoració del centenari de les Bases de Manresa / ed. by T. J. 1936-, Catalonia (Spain). Departament de la Presidència. [Barcelona] : Generalitat de Catalunya, 1993. 95 p.
113. CUP-NCG registra 20 propostes de resolució en el debat de política general del Parlament de Catalunya - Candidatura d'Unitat Popular. *Candidatura d'Unitat Popular*.

URL: <https://cup.cat/la-cup-ncg-registra-20-propostes-de-resolucio-en-el-debat-de-politica-general-del-parlament-de-catalunya/> (дата звернення: 31.08.2023).

114. Deb Aurag and Conor McCormick: The Bradley Bill and the Cessation of Constitutionalism in Northern Ireland. *Administrative Law in the Common Law World*.

URL: <https://adminlawblogorg.wordpress.com/2018/10/26/anurag-deb-and-conor-mccormick-the-bradley-bill-and-the-cessation-of-constitutionalism-in-northern-ireland/> (дата звернення: 10.07.2023).

115. Declaration on European Identity. Bulletin of the European Communities. No 12. Luxembourg: Office for official publications of the European Communities. URL: https://www.cvce.eu/content/publication/1999/1/1/02798dc9-9c69-4b7d-b2c9-f03a8db7da32/publishable_en.pdf [дата звернення 28.04.2023].

116. Delvin A. How has Covid-19 affected economic inactivity in Northern Ireland? - Economics Observatory. *Economics Observatory*. URL: <https://www.economicsobservatory.com/how-has-covid-19-affected-economic-inactivity-in-northern-ireland> (дата звернення: 06.09.2023).

117. Deutsche Welle. Puigdemont can be extradited, German court rules – DW – 07/12/2018. *dw.com*. URL: <https://www.dw.com/en/german-court-allows-extradition-of-former-catalonia-leader-carles-puigdemont/a-44645095> (дата звернення: 28.06.2023).

118. Diez-Medrano J. Divided Nations: Class, Politics, and Nationalism in the Basque Country and Catalonia. Chicago : University of Chicago Press, 1996. 271 p.

119. Dixon P. Northern Ireland Since 1969. Routledge, 2014. URL: <https://doi.org/10.4324/9781315835006> (дата звернення: 16.11.2023).

120. Dowling A. Rise of Catalan Independence: Spain's Territorial Crisis. Taylor & Francis Group, 2018. 202 p.

121. Dowling A. Catalonia: A New History. Routledge, 2022.

122. Do Secession as the international Phenomenon: from america's civil war to contemporary separatist movements / ed. by D. H. Doyle. Athens : University of Georgia Press, 2010. 392 p.

123. Duch i Plana M. «Els feminismes del segle XX a Catalunya». *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*. 2020. Vol. 31. P. 233–290. URL: <https://raco.cat/index.php/ButlletiSCEH/article/view/380245> (дата звернення: 02.07.2023).
124. Duerr G. M. *Secessionism and the European Union: The Future of Flanders, Scotland, and Catalonia*. Lexington Books, 2015. 226 p.
125. Dufourcq, Charles E. Le temps du rayonnement et des crises (1276-1472). In Nadal-Ferras, J. and Wolff, P. (eds), *Historie de la Catalogne*, Toulouse: Privat, 315-345.
126. Deutsche Welle. Biden praises Good Friday peace 'dividends' in Belfast visit – DW – 04/12/2023. *dw.com*. URL: <https://www.dw.com/en/biden-praises-good-friday-peace-dividends-in-belfast-visit/a-65286576> (дата звернення: 31.03.2023).
127. La traición de Sánchez contra el español en Cataluña. *Libertad Digital*. URL: <https://www.libertaddigital.com/opinion/2022-10-14/editorial-la-traicion-de-sanchez-contra-el-espanol-en-cataluna-6943206/> (дата звернення 22.06.2023).
128. Edwards S. «Reconstructing the nation»: the process of establishing Catalan autonomy. *Parliamentary Affairs*. 1999. Vol. 52, no. 4. P. 666–676. URL: <https://doi.org/10.1093/pa/52.4.666> (дата звернення: 16.11.2023).
129. La resaca de la LOAPA. *El País*. URL: https://elpais.com/diario/1983/08/16/opinion/429832801_850215.html (дата звернення: 17.08.2023).
130. Elliott J. H. *Scots and Catalans: Union and Disunion*. Yale University Press, 2020. 360 p.
131. Delclós C. Opinion. Spanish Democracy vs. Catalonia's Independence Vote (Published 2017). *The New York Times*. URL: <https://www.nytimes.com/2017/10/02/opinion/catalonia-independence-referendum-spain.html> (дата звернення: 31.05.2023).
132. Editors of Encyclopaedia Britannica. Good Friday Agreement. British-Irish Peace Process, 1998 Referendum. *Encyclopedia Britannica*.

URL: <https://www.britannica.com/topic/Good-Friday-Agreement> (дата звернення: 06.09.2023).

133. Escribano D. Política lingüística a la Catalunya autònoma de la Segona República (1933-1938). *Recerques: història, economia, cultura*. 2015. No. 71. P. 159–187.

URL: <https://raco.cat/index.php/Recerques/article/view/369262> (дата звернення: 27.07.2023).

134. Esquerra Republicana segella un acord per la llei d'amnistia, obrir la fase resolutiva del conflicte polític, el traspàs integral de Rodalies i avenços econòmics i socials. *Esquerra Republicana de Catalunya*.

URL: <https://www.esquerra.cat/ca/esquerra-republicana-acord-psoe-amnistia-referendum-rodalies> (дата звернення: 18.08.2023).

135. Catalunya E. P. Torra dice que la memoria histórica se basa «en la justicia, la verdad y la reparación». *europapress.es*.

URL: <https://www.europapress.es/catalunya/noticia-torra-dice-memoria-historica-basa-justicia-verdad-reparacion-20191222145714.html> (дата звернення: 28.04.2023).

136. European Charter for Regional or Minority Languages. *European Treaty Series*. 1992. No. 148. P. 2–14. URL: <https://rm.coe.int/1680695175> (дата звернення: 12.07.2023).

137. EUR-Lex - 52004DC0698 - EN - EUR-Lex. *EUR-Lex – Access to European Union law – choose your language*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52004DC0698> (дата звернення: 21.07.2023).

138. Commission report on monitoring the application of EU law. *European Commission*. URL: https://commission.europa.eu/publications/2007-commission-report-monitoring-application-eu-law_en (дата звернення: 15.08.2023).

139. European Commission. Report of the Northern Ireland Task Force. *Commission of the European Communities*.

URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/policy/themes/northern-ireland-peace-programme_en (дата звернення: 13.04.2023).

140. EUR-Lex - 52016DC0379 - EN - EUR-Lex. *EUR-Lex – Access to European Union law – choose your language.* URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52016DC0379> (дата звернення: 31.08.2023).
141. Guiding Principles for the dialogue on Ireland/Northern Ireland: Technical summary report. *European Commission.* URL: https://commission.europa.eu/system/files/2017-09/dialogue_ie-ni.pdf (дата звернення 03.05.2023).
142. High-Level Commission Expert Group on Radicalisation (HLCEG-R). Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2018. 40 p. URL: https://home-affairs.ec.europa.eu/system/files_en?file=2020-09/20180613_final-report-radicalisation.pdf (дата звернення: 29.07.2023).
143. Initiative to strengthen the rule of law in the EU. *European Commission.* URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/upholding-rule-law/rule-law/initiative-strengthen-rule-law-eu_en (дата звернення: 04.10.2023).
144. European Commission. Contemporary manifestations of violent right-wing extremism in the EU: An overview of P/CVE practices. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2021. 16 p. URL: https://home-affairs.ec.europa.eu/system/files/2021-04/ran_adhoc_cont_manif_vrwe_eu_overv_pcve_pract_2021_en.pdf (дата звернення: 10.05.2023).
145. European Commission. Strategic orientations on a coordinated EU approach to prevention of radicalization for 2022 – 2023. Brussels, 2022. 7 p. URL: https://home-affairs.ec.europa.eu/system/files/2022-03/2022-2023%20Strategic%20orientations%20on%20a%20coordinated%20EU%20approach%20to%20prevention%20of%20radicalisation_en.pdf (дата звернення: 01.06.2023).
146. European Community: Declaration on Yugoslavia and on the Guidelines on the Recognition of New States. International Legal Materials. Cambridge Core. *Cambridge Core.* URL: <https://doi.org/10.1017/S0020782900015849> (дата звернення: 06.09.2023).

147. European Convention on Human Rights. Strasbourg : European Court of Human Rights, 1950. 60 p. URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_eng (дата звернення: 02.08.2023).

148. Regulation (EU) 2021/78 of the European Parliament and of the Council on Addressing the Dissemination of Terrorist Content Online (Text with EEA Relevance). *Official Journal of the European Union*. 2021. P. 79–109. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32021R0784> (дата звернення: 24.05.2023).

149. European Parliament Resolution on the Preventing of Radicalisation and Recruitment of European Citizens by Terrorist Organizations (2015/2063(INI)). *European Parliament*. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2015-0410_EN.html (дата звернення: 13.04.2023).

150. European Parliament Resolution on Findings and Recommendations of the Special Committee on Terrorism (2018/2044(INI)). *European Parliament*. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2018-0512_EN.html (дата звернення 14.04.2023).

151. Radicalisation in the EU: what is it? How can it be prevented? News. *European Parliament*. *European Parliament*. URL: <https://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/security/20210121STO96105/radicalisation-in-the-eu-what-is-it-how-can-it-be-prevented> (дата звернення: 11.08.2023).

152. European Union External Action. Conflict Prevention, Peace building and Mediation | EEAS. *EEAS*. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/conflict-prevention-peace-building-and-mediation_en (дата звернення: 29.06.2023).

153. EU Aims and values. *European Union*. URL: https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/principles-and-values/aims-and-values_en (дата звернення: 24.06.2023).

154. European Union Terrorism Situation and Trend report. European Union Agency for Law Enforcement Cooperation, 2020. 97 p.

URL: https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/european_union_terrorism_situation_and_trend_report_te-sat_2020_0.pdf (дата звернення: 10.05.2023).

155. Evans G. The Penguin dictionary of international relations. London : Penguin Books, 1998. 623 p.

156. Evans M., Chinking C. The East Timor Case (Portugal v. Australia). *International & Comparative Law Quarterly*. 1996. No. 45(3). P. 712–725.

URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/international-and-comparative-law-quarterly/article/abs/east-timor-case-portugal-v-australia1/F1FF7F0A3C7ADA2AEE43DED76195BEEC> (дата звернення: 02.08.2023).

157. Explainer: What was Home Rule? Century Ireland. URL: <https://www.rte.ie/centuryireland/index.php/articles/home-rule-for-ireland-q-a> (дата звернення 07.04.2023).

158. Fanon F. The wretched of the earth. New York : Grove Press, 1963. 316 p.

159. Michael F. Northern Ireland the Orange State. 2nd ed. London : Pluto Press, 1980. 406 p.

160. Faus J. Catalan separatists use coronavirus crisis to argue for independence. *U.S.* URL: <https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-spain-catalonia/catalan-separatists-use-coronavirus-crisis-to-argue-for-independence-idUSKBN22B2AW> (дата звернення: 01.06.2023).

161. Faus J. Catalan separatists use coronavirus crisis to argue for independence. *U.S.* URL: <https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-spain-catalonia/catalan-separatists-use-coronavirus-crisis-to-argue-for-independence-idUSKBN22B2AW> (дата звернення: 01.06.2023).

162. Fernández A. La «memoria histórica» de Torra: eliminará del Palau los frescos de los Reyes Católicos. *El Confidencial*. URL: https://www.elconfidencial.com/espana/cataluna/2018-09-19/torra-palau-reyes-catolicos-pinturas-frescos_1617910/ (дата звернення: 10.06.2023).

163. Ferrer i Alòs L. Una revisió del creixement demogràfic de Catalunya en el segle XVIII a partir dels registres parroquials. *Estudis d'història agrària*. 2007. No. 20. P. 17–68. URL: <https://www.raco.cat/index.php/EHA/article/view/123737> (дата звернення: 02.08.2023).
164. FitzGerald G. All in a life: Garret FitzGerald, an autobiography. Dublin : Gill and Macmillan, 1991. 674 p.
165. Fleiner T., Fleiner L. Constitutional Democracy in a Multicultural and Globalised World. Berlin : Springer, 2009. 700 p.
166. Fleurke F., Willemsse R. The European Union and the autonomy of sub-national authorities: Towards an analysis of constraints and opportunities in sub-national decision-making. *Regional & Federal Studies*. 2006. Vol. 16, no. 1. P. 83–98. URL: <https://doi.org/10.1080/13597560500533752> (дата звернення: 16.11.2023).
167. Foster, R.F. Luck and the irish: a brief history of change, c. 1970-2000. London : Allen Lane, 2007.
168. Foster, R. F. Modern Ireland 1600-1972. London : Penguin, 1989. 688 p.
169. Gabriel Sirvent P. Sous i cost de la vida a Catalunya a l'entorn dels anys de la Primera Guerra Mundial. *Recerques: Història, economia i cultura*. 1988. No. 20. P. 61–91.
170. Gallagher M. Taking the border out of politics' – the Northern Ireland referendum of March 1973. *The Constitution Unit Blog*. URL: <https://constitution-unit.com/2019/11/21/taking-the-border-out-of-politics-the-northern-ireland-referendum-of-march-1973/> (дата звернення: 25.05.2023).
171. García L. El naufragio: La deconstrucción del sueño independentista. Barcelona : Ediciones Península, 2018. 256 p.
172. Garry J. The EU referendum vote in Northern Ireland: Implications for our understanding of citizens' political views and behaviour. *Northern Ireland Assembly: Knowledge Exchange Seminar Series*. 2016. Vol. 17. P. 2–9.
173. Gellner E. Naciones y nacionalismo, versión española de Javier Sató. Madrid : Alianza Editorial, 1983. 171 p.

174. Gellner E. Naciones y nacionalismo, versión española de Javier Sató. Madrid : Alianza Editorial, 1983. 171 p.
175. Geraghty T. The Irish War. London : HarperCollinsPublishers, 1998. 404 p.
176. Gilpin R. War and Change in World Politics. Cambridge : Cambridge University Press, 1981. 272 p.
177. Giner S. The social structure of Catalonia. Sheffield (c/o Dr Alan Yates, Department of Hispanic Studies, The University, Sheffield S10 2TN) : Anglo-Catalan Society, 1980. 78 p.
178. Giner S. The social structure of Catalonia. Sheffield (c/o Dr Alan Yates, Department of Hispanic Studies, The University, Sheffield S10 2TN) : Anglo-Catalan Society, 1980. 78 p.
179. González Calleja E. El Máuser y el Sufragio: Orden Público, Subversión y Violencia Política en la Crisis de la Restauración (1917–1931). Madrid : Consejo Superior de Investigaciones Científicas, CSIC, 1999. 145 p.
180. Government Northern Ireland Office. The Belfast Agreement. *GOV.UK*. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/the-belfast-agreement> (дата звернення 22.06.2023).
181. Government Northern Ireland Office. Assessment on paramilitary groups in Northern Ireland. *GOV.UK*. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/assessment-on-paramilitary-groups-in-northern-ireland> (дата звернення: 01.09.2023).
182. Government Department for Exiting the European Union. Northern Ireland and Ireland - position paper. *GOV.UK*. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/northern-ireland-and-ireland-a-position-paper> (дата звернення: 01.06.2023).
183. Government Prime Minister's Office, 10 Downing Street. The Windsor Framework. *GOV.UK*. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/the-windsor-framework?ref=pmr-magazine> (дата звернення: 12.05.2023).
184. Government Foreign, Commonwealth & Development Office. Secretary of State's closing remarks at 25 Years On: Global and Local Reflections on the Belfast (Good

- Friday) Agreement Conference. *GOV.UK*.
 URL: https://www.gov.uk/government/speeches/secretary-of-states-closing-remarks-at-25-years-on-global-and-local-reflections-on-the-belfast-good-friday-agreement-conference?utm_source=HOC+Library+-+Current+awareness+bulletins&utm_campaign=5fcd2a92c5-Current_Awareness_PCC_28-03-2023&utm_medium=email&utm_term=0_f325cdbfdc-5fcd2a92c5-103730397&mc_cid=5fcd2a92c5&mc_eid=44ff01dc04 (дата звернення: 02.08.2023).
185. Guàrdia A. B. Catalonia crisis: How did we get here?. *POLITICO*. URL: <https://www.politico.eu/article/catalonia-referendum-independence-timeline-how-did-we-get-here/> (дата звернення: 22.07.2023).
186. Guilbernu M. Catalan Nationalism Francoism, Transition and Democracy. London : Routledge, 2004. 216 p.
187. Gurr T. R. Why Men Rebel: Fortieth Anniversary Edition. Taylor & Francis Group, 2011. 440 p.
188. Hamill D. Pig in the middle: The army in Northern Ireland, 1969-1984. London : Methuen, 1985. 308 p.
189. Hayward, K., Murphy, M. C. Europeanization of Party Politics in Ireland, North and South. Taylor & Francis Group, 2015.
190. Hedgecoe G. Catalonia's bid for independence from Spain explained. *BBC News*. URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-29478415> (дата звернення: 19.05.2023).
191. Hennessey T. Northern ireland: the origins of the troubles. Dublin : Gill & Macmillan, 2005. 462 p.
192. Hepburn A. C. Minorities in history. E ARNOLD, 1978. 272 p.
193. Hepburn, A.C. The Conflict of nationality in modern Ireland / ed. by H. A. C. New York : St. Martin's Press, 1980. 221 p.

194. Higgins R. *International Law and How We Use It*. Oxford University Press, 1995. URL: <https://doi.org/10.1093/law/9780198764106.001.0001> (дата звернення: 16.11.2023).
195. HM Government. *Explainer for the agreement on the withdrawal of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland from the European Union*. 2018. 56 p.
196. HM Government. *Political Declaration by the European Commission and the Government of the United Kingdom*. 2023. 4 p. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/1139420/Political_Declaration_by_the_European_Commission_and_the_Government_of_the_United_Kingdom.pdf (дата звернення: 28.07.2023).
197. Hogan G. *Political violence and the law in Ireland*. Manchester : Manchester UP, 1989. 342 p.
198. Hopf T. *Social construction of international politics: Identities & foreign policies*, Moscow, 1955 and 1999. Ithaca : Cornell University Press, 2002. 299 p.
199. Hopkinson M. *Green against green: The Irish Civil War*. Dublin : Gill and Macmillan, 2004. 336 p.
200. Horowitz D. L. Patterns of Ethnic Separatism. *Comparative Studies in Society and History*. 1981. Vol. 23, no. 2. P. 165–195. URL: <https://doi.org/10.1017/s0010417500013268> (дата звернення: 16.11.2023).
201. House of Commons Library. *Northern Ireland Assembly Elections*. *UK Parliament*. URL: <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/rp11-42/> (дата звернення: 16.07.2023).
202. House of Commons Library. *Northern Ireland: Stormont House Agreement and implementation*. UK Parliament. URL: <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-7284/> (дата звернення 03.05.2023).
203. House of Commons Library. *A Fresh Start: the Stormont Agreement and Implementation Plan and the Northern Ireland (Welfare Reform) Bill 2015-16 [Bill 99]*. UK Parliament. URL: <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-7389/> (дата звернення 06.05.2023).

204. House of Commons Library. Northern Ireland (Stormont Agreement and Implementation Plan) Bill 2015-16 [Bill]. UK Parliament. URL: <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-7503/> (дата звернення 03.04.2023).
205. House of Commons Library. Northern Ireland (Executive Formation and Exercise of Functions) Bill 2017-19. UK Parliament. URL: <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-8418/> (дата звернення 09.05.2023).
206. House of Commons Library. The October 2019 EU UK Withdrawal Agreement. UK Parliament. URL: <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-8713/> (дата звернення 19.05.2023).
207. House of Commons Library. Northern Ireland and the Good Friday Agreement. URL: <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-9547/CBP-9547.pdf> (дата звернення 12.06.2023).
208. House of Commons Library. Northern Ireland Troubles (Legacy and Reconciliation) Bill 2022 – 2023. UK Parliament. URL: <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-9553/> (дата звернення 08.05.2023).
209. House of Commons Library. Northern Ireland – The Stormont Brake. UK Parliament. URL: <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-9757/> (дата звернення 12.04.2023).
210. Hubert I., Dermawan W., Akim A. Catalan Identity and Paradiplomacy Strategy in Catalonia's Independence Movement. *Global: Jurnal Politik Internasional*. 2021. Vol. 22, no. 2. P. 317. URL: <https://doi.org/10.7454/global.v22i2.485> (дата звернення: 16.11.2023).
211. Hughes R. Barcelona. New York : Vintage Books, 1993. 156 p.
212. Human Rights Watch. Spain: Repeal «gag law» restrictions. Human Rights Watch. 2019. URL: <https://www.hrw.org/news/2019/04/11/spain-repeal-gag-law-restrictions> (дата звернення 12.04.2023).

213. Humlebaek C. Spain: Inventing the Nation. London : Bloomsbury Academic, 2015. 211 p.
214. Huntington, E. Civilization and climate. Yale University Press, 1915. 348 p.
215. Idescat. Anuari estadístic de Catalunya. Terres llaurades. Secà i regadiu. Comarques i Aran, àmbits i províncies. *Idescat. Institut d'Estadística de Catalunya*. URL: <https://www.idescat.cat/indicadors/?id=aec&n=15419> (дата звернення: 21.07.2023).
216. In What You Need to Know About The Troubles. *Imperial War Museums*. URL: <https://www.iwm.org.uk/history/what-you-need-to-know-about-the-troubles> (дата звернення: 15.07.2023).
217. Inside Story. What's the future for Catalonia's independence movement?. *Al Jazeera*. URL: <https://www.aljazeera.com/program/inside-story/2019/2/12/whats-the-future-for-catalonias-independence-movement> (дата звернення: 26.08.2023).
218. Interview with Gerry Adams. The Hillsborough Deal: Stepping Stone or Mill Stone? Dublin: Political Sinn Fein Pamphlet.
219. In Full text of british election proposals. *The Irish Times*. URL: <https://www.irishtimes.com/news/full-text-of-british-election-proposals-1.35850> (дата звернення: 26.07.2023).
220. Joé C. Presencia del Sur: Marroquies en Cataluña. Madrid : Editorial Fundamentos, 1995. 327 p.
221. Jones J. Catalonia seeks Spain's agreement for new independence referendum. *Reuters*. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/catalonia-seeks-spains-agreement-new-independence-referendum-2022-09-27/> (дата звернення: 02.05.2023).
222. Jones S. Quim Torra sworn in as Catalan president amid xenophobia claims. *the Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/world/2018/may/17/quim-torra-sworn-in-catalan-president-xenophobia-claims> (дата звернення: 05.05.2023).
223. Jones S. Thousands protest in Madrid before trial of Catalan separatists. *the Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/world/2019/feb/10/thousands-protest-in-madrid-as-catalan-separatists-trial-looms> (дата звернення: 01.06.2023).

224. JN1 [2021] NIQB 86. *Judiciary NI*. URL: <https://www.judiciaryni.uk/judicial-decisions/2021-niqb-86> (дата звернення: 16.11.2023).
225. Juliana E. La mediación que no llegó. *La Vanguardia*. URL: <https://www.lavanguardia.com/politica/20171126/433202123811/mediacion-catalunya-espana-generalitat.html> (дата звернення: 18.08.2023).
226. Kagay D., Andrew Villalon A. Conflict in Fourteenth-Century Iberia Aragon vs. Castile and the War of the Two Pedros. BRILL, 2021. 640 p.
227. Karolewski I. P. The nation and nationalism in Europe: An introduction. Edinburgh : Edinburgh University Press, 2011. 223 p.
228. Kee R. The most distressful country. London : Penguin Books, 1989. 341 p.
229. Kelly S. Margaret Thatcher, the Conservative Party and the Northern Ireland Conflict, 1975-1990. Bloomsbury Publishing Plc, 2021.
230. Kennedy-Pipe C. The origins of the present troubles in Northern Ireland. Abinton : Routledge, 2013. 216 p.
231. Kennedy H. Muslim Spain and Portugal: A Political History of al-Andalus. Longman, 1997. 360 p.
232. Kenny A. J. P. The road to Hillsborough: The shaping of the Anglo-Irish agreement. Oxford [Oxfordshire] : Pergamon Press, 1986. 141 p.
233. Keogh, D., Haltzer, M. H. Northern Ireland and the Politics of Reconciliation (Woodrow Wilson Center Press). Cambridge University Press, 1994. 279 p.
234. Kingsbury D. Separatism and the State. Taylor & Francis Group, 2022.
235. Mozolevska A., Khmel A. Catalonia and catalans in carles puigdemont political discourse: in search of national identity. *Східноєвропейський історичний вісник*. 2020. No. 14. P. 214–224. URL: <https://doi.org/10.24919/2519-058x.14.197192> (дата звернення: 16.11.2023).
236. Kraus P. A. Democratizing sovereignty: The Catalan «process» in a theoretical perspective,. *Institut d'Estudis de l'Autogovern*. 2017. P. 99–119.
237. La Vanguardia. El PDeCAT se muda de sede y tendrá enfrente la de Esquerra Republicana. *La Vanguardia*. URL: <https://www.lavanguardia.com/politica/20190124/454281635587/sede-pdecat->

delante-erc-esquerra-republicana-calabria-169-barcelona-nunez-navarro.html (дата звернення: 16.11.2023).

238. Laible J. *Separatism and Sovereignty in the New Europe*. New York : Palgrave Macmillan US, 2008. URL: <https://doi.org/10.1057/9780230617001> (дата звернення: 16.11.2023).

239. Leary P. *Unapproved Routes: Histories of the Irish Border, 1922-1972*. Oxford University Press, 2016. 256 p.

240. Ireland Act 1949. *Legislation.gov.uk*. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/Geo6/12-13-14/41/enacted> (дата звернення: 13.07.2023).

241. Levrat, N., Antunes, S., Tusseau, G., & William, P. Catalonia's legitimate right to decide, paths to self-determination. 2017. URL: https://www.unige.ch/gsi/files/9115/0461/7417/EXECUTIVE_SUMMARY_Catalogne.pdf (дата звернення 12.01.2023).

242. Liñán G. El Ministerio del Interior niega a Jordi Sànchez el traslado a una prisión catalana. *ElNacional.cat*. URL: https://www.elnacional.cat/es/sociedad/sanchez-carcel-traslado_213576_102.html (дата звернення: 01.08.2023).

243. Little, R. Kenneth N. Waltz's Theory of International Politics. In *The Balance of Power in International Relations: Metaphors, Myths and Models*. Cambridge: Cambridge University Press. 2017. P. 167 – 212. doi:10.1017/CBO9780511816635.006

244. Locke, J. *Two Treatises of Government*. London. 1690. Awnsham Churchill.

245. López Esteve M. Els Fets d'octubre de 1934 a Catalunya: entre l'acció de govern i la mobilització social. *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*. 2013. No. 24. P. 631–649. URL: <https://raco.cat/index.php/ButlletiSCEH/article/view/83409> (дата звернення: 05.05.2023).

246. Lynch, J. *Spain, 1516-1598: From nation state to world empire*. Oxford, UK : B. Blackwell, 1991. 514 p.

247. Maravall, J. M. *La Política de la Transición*. 1982. Madrid. Tecnos.

248. Marfany, J. L. *La lengua maltractada*. 2001. Barcelona. Empúries.

249. Marione, L., Farinelli, F., Antonelli, F. and others. Participation. Far-right, far-left, separatism and religious extremism. A comparative desk research on drivers. Deliverable D2.1. European Union's Horizon 2020. URL: <https://participation-in.eu/media/participation-farright-farleft-separatism-religious-extremism-d2.1.pdf> (дата звернення: 06.06.2023).
250. Mayall J. Nationalism and international society. Cambridge : Cambridge University Press., 1992. 175 p.
251. McColgan J. British policy and the Irish administration, 1920-22. London : Allen & Unwin, 1983. 178 p.
252. McEvoy J. The Politics of Northern Ireland. Edinburgh : Edinburgh University Press, 2008. 126 p.
253. McGarry J. Explaining Northern Ireland: Brokenimages. Oxford : Blackwell, 1995. 533 p.
254. McRoberts K. H. Catalonia: The Struggle over Independence. Oxford University Press, 2022.
255. Mearsheimer, J.J. The tragedy of great power politics. 2001. New York: W.W. Norton & Company. URL: <https://samuelbhfauredotcom.files.wordpress.com/2015/10/s2-mearsheimer-2001.pdf> (дата звернення 23.06.2023).
256. Mercader J. Mil olí amb PM. Crónica viscuda de la presidencia de Pasqual Maragall. Barcelona : La Magrana, 2008. 270 p.
257. Mercet J., Medina L. La política del proceso: actores y elecciones (2010-2016). Barcelona : ICPS, 2017. 398 p.
258. Mill, J. S. On Liberty. 1869. London: Longman, Roberts & Green.
259. Minder, R., & Casado, L. Catalonia Independence Fight Produces Some Odd Bedfellows (Published 2017). *The New York Times*. URL: <https://www.nytimes.com/2017/10/09/world/europe/catalonia-independence-spain.html> (дата звернення: 27.05.2023).
260. Mitchell C. Religion, Identity and Politics in Northern Ireland. Routledge, 2017. URL: <https://doi.org/10.4324/9781315244709> (дата звернення: 10.11.2023).

261. Mohanty C. T. Under Western Eyes: Feminist Scholarship and Colonial Discourses. *On Humanism and the University I: The Discourse of Humanism*. 1984. Vol. 12, no. 3. P. 61–88. URL: http://www2.kobe-u.ac.jp/~alexroni/IPD%202015%20readings/IPD%202015_5/under-western-eyes.pdf (дата звернення: 26.07.2023).
262. Moloney E. A secret history of the IRA. New York : W.W. Norton, 2003. 600 p.
263. Montero J. R., Gunter R., Torcal M. Legitimidad, descontento y desafección: El caso español. *Estudios Públicos*. 1999. No. 74. URL: <https://www.estudiospublicos.cl/index.php/cep/article/view/965> (дата звернення: 01.08.2023).
264. Morgan A. The Hand of History: Legal Essays on the Belfast Agreement. London : Austen Morgan, 2011. 408 p. URL: <https://www.austenmorgan.com/wp-content/uploads/2018/02/HandOfHistoryBookNew.pdf> (дата звернення: 05.08.2023).
265. Morgenthau H. J. Politics among nations: The struggle for power and peace. New York : McGraw-Hill, 1993. 419 p.
266. Moss R. Urban Guerrillas. London : Maurice Temple Smith Limited, 1972. 288 p.
267. Mulholland M. Northern Ireland. Oxford University Press, 2020. 152 p.
268. Mülle E. D. Autonomy Over Independence: Self-Determination in Catalonia, Flanders and South Tyrol in the Aftermath of the Great War. *European History Quarterly*. 2023. Vol. 53, no. 4. P. 641–663. URL: https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC10558288/pdf/10.1177_02656914231198182.pdf (дата звернення: 07.04.2023).
269. Muller J. Z. Us and Them. The enduring power of ethnic nationalism. *Journal of Foreign Affairs (Council of Foreign Affairs)*. 2008. No. 87(501). P. 18–35. URL: https://www.researchgate.net/publication/296953042_Us_and_them_The_enduring_power_of_ethnic_nationalism (дата звернення: 01.06.2023).
270. Muniesa B. La burguesía catalana ante la II República española. Barcelona : Anthropos, Editorial del Hombre, 1985.
271. Murphy D. A Place Apart: Northern Ireland in the 1970s. London : Eland Publishing, 2014. 317 p.

272. Murphy M. C. Northern Ireland and the European Union: The dynamics of a changing relationship. Manchester : Manchester University Press, 2016. 256 p.
273. Murphy M. C. Northern Ireland and the European Union: The dynamics of a changing relationship. Manchester : Manchester University Press, 2016. 256 p.
274. Nadal-Ferreras, J. and Prats, M. (1982). Un bien chèrement défendu la langue. *Histoire de la Catalogne*. 1982. Toulouse: Privat. P. 91-120.
275. NA Proposals by the British and Irish Governments for a Comprehensive Agreement. *National Archives UK*.
URL: https://webarchive.nationalarchives.gov.uk/ukgwa/20130128134220/http://www.nio.gov.uk/proposals_by_the_british_and_irish_governments_for_a_comprehensive_agreement.pdf (дата звернення: 18.05.2023).
276. Northern Ireland Geography and Maps. Goway Travel. *Goway Travel. Tailor-made Tours, Luxury Vacations, Cruises & Safaris*.
URL: <https://www.goway.com/travel-information/europe/northern-ireland/geography-and-maps/> (дата звернення: 04.07.2023).
277. New Agreement at St Andrews. *Northern Ireland Office website*.
URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/136651/st_andrews_agreement-2.pdf (дата звернення: 26.08.2023).
278. New Hillsborough Castle Agreement. *Northern Ireland Office website*.
URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/136435/agreement_at_hillsborough_castle_5_february_2010.pdf (дата звернення: 03.09.2023).
279. Northern Ireland Office. Joint Statement by the British and Irish Governments. *CAIN archive*. 2004. URL: <https://cain.ulster.ac.uk/issues/politics/docs/nio/bi180904.htm> (дата звернення: 12.04.2023).
280. Northern Ireland Multiple Deprivation Measure 2010 (NIMDM2010). *Northern Ireland Statistics and Research Agency*.
URL: <https://www.nisra.gov.uk/statistics/deprivation/northern-ireland-multiple-deprivation-measure-2010-nimdm2010> (дата звернення: 05.07.2023).

281. Northern Ireland Good Friday Agreement support by community background. *Northern Ireland Statistics and Research Agency*. URL: <https://www.nisra.gov.uk/publications/ni-profile-archive-publications> (дата звернення 20.07.2023).
282. O'Brien C. *States of Ireland*. London : Hutchinson, 1972. 336 p.
283. O'Brien R. B. *Dublin Castle and the Irish People*. London : Kegan Paul, Trench, Trubner & Co, London, 1909. 456 p.
284. O'Reilly W. Lost Chances of the House of Habsburg. *Austrian History Yearbook*. 2009. Vol. 40. P. 53–70. URL: <https://doi.org/10.1017/s0067237809000058> (дата звернення: 17.11.2023).
285. Our Together: Building a United Community Strategy. The Executive Office. *The Executive Office*. URL: <https://www.executiveoffice-ni.gov.uk/publications/together-building-united-community-strategy> (дата звернення: 08.06.2023).
286. Ollich, I. Roda: l'Esquerda. La ciudad carolingia» in Camps, J. (ed.) *Cataluña en la época carolingia: arte y cultura antes del románico (siglos IX y X)*. 1999. Barcelona: Museu nacional d'arte de Catalunya. P. 84-88.
287. Òmnium Cultural. Help Catalonia. Save Europe., 2017. *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=wouNL14tAks> (дата звернення: 25.05.2023).
288. Oscar G. A. *Catalan Independence and the Crisis of Sovereignty*. Denmark : Palgrave Macmillan, 2021. 275 p.
289. Owen A. E. *The Anglo-Irish Agreement: The first three years*. Cardiff : University of Wales Press, 1994. 263 p.
290. On separatism noun - Definition, pictures, pronunciation and usage notes. Oxford Advanced Learner's Dictionary at OxfordLearnersDictionaries.com. *Oxford Learner's Dictionaries. Find definitions, translations, and grammar explanations at Oxford Learner's Dictionaries*. URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/separatism?q=separatism> (дата звернення: 03.08.2023).

291. Ozhohan, A., Derevianko, S., Karchevska, O., Pavlova, L., & Pashyna, N. Language as a political manipulation tool. *Amazonia Investiga*. №12(64). P. 237-248.
292. Özkirimli U. *Theories of Nationalism: A Critical Introduction*. London : Palgrave Macmillan, 2010. 244 p.
URL: [https://perpus.wildanfauzy.com/Nationalism/Umut%20Özkirimli-Theories%20of%20Nationalism%20A%20Critical%20Introduction%202nd%20edition-Palgrave%20Macmillan%20\(2010\).pdf](https://perpus.wildanfauzy.com/Nationalism/Umut%20Özkirimli-Theories%20of%20Nationalism%20A%20Critical%20Introduction%202nd%20edition-Palgrave%20Macmillan%20(2010).pdf) (дата звернення: 19.07.2023).
293. Partido Popular. Programa electoral 2019. *Partido Popular*.
URL: https://www.pp.es/sites/default/files/documentos/pp_programa_electoral_2019.pdf (дата звернення: 05.04.2023).
294. Partit dels Socialistes de Catalunya. Govern Alternatiu de Catalunya -. *Partit dels Socialistes de Catalunya*. URL: <https://www.socialistes.cat/govern-alternatiu/> (дата звернення: 25.05.2023).
295. Payero, L. Theoretical misconstructions used to support Spanish national unity: The introduction of constitutional patriotism in Spain. Presented at the European Consortium for Political Research Graduate Student Conference 2012. Bremen.
296. Peace Agreements Database. Agreement between the Government of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and the Government of Ireland Establishing A British–Irish Council. UN Peacemaker. URL: <https://www.peaceagreements.org/viewmasterdocument/130> (дата звернення 21.05.2023).
297. Pérez C. La UE no reconoce la declaración de independencia de Cataluña. *El País*. URL: https://elpais.com/politica/2017/10/27/actualidad/1509120610_062639.html (дата звернення: 31.07.2023).
298. Pimlott B. *Harold Wilson*. London : HarperCollins, 1992. 811 p.
299. Pincus S. 1688. *The First Modern Revolution*. Yale University Press, 2009. 664 p.
300. Pinto J. N. Separatism in Europe. *GIS Reports*.
URL: <https://www.gisreportsonline.com/r/independence-movements-europe/> (дата звернення 17.11.2023).

301. Polo A. Por qué Cataluña triunfa en la prensa extranjera. *Expansion*. URL: <https://www.expansion.com/blogs/polo/2017/10/18/por-que-cataluna-triunfa-en-la-prensa.html> (дата звернення: 25.08.2023).
302. Popper, K. *The Open Society and Its Enemies* Routledge Classics Paperback. Routledge, 2011.
303. Puigjaner, J. M. *Everything about Catalonia*. 1992. Barcelona: Generalitat de Catalunya. 233 p.
304. Queralt, A. *Constitució. En clau de procés: 11 conceptes polítics*. 2018. Barcelona: Herder. 287 p.
305. Ratzel, F. *Political geography*. D. Appleton and Company. 212 p.
306. Recolons L. *Catalunya 77-88. Societat, economia, política i cultura. Un informe de la Fundació Jaume Bofill*. Fundacio Bofill. *Fundacio Bofill*. URL: <https://fundaciobofill.cat/publicacions/catalunya-77-88-societat-economia-politica-i-cultura-un-informe-de-la-fundacio-jaume> (дата звернення: 14.07.2023).
307. Reus-Smith, C., Snidal, D. *The Oxford Handbook of International Relations* / ed. by C. Reus-Smit, D. Snidal. Oxford University Press, 2008. URL: <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199219322.001.0001> (дата звернення: 17.11.2023).
308. Ridaó J. *Així es va fer l'Estatut: de l'Estatut del Parlament a l'Estatud de la Moncloa*. Barcelona : Editorial Mediterrània, 2006. 214 p.
309. Riera I. *Els catalans de Franco*. Barcelona : Plaza & Janés, 1998. 461 p.
310. Rossinyol J. *Problème National Catalan*. De Gruyter, Inc., 2019.
311. Ro Puigdemont no ve «otro candidato posible» a la investidura que él y pide «unidad» a los independentistas. *RTVE.es*. URL: <https://www.rtve.es/noticias/20180130/cataluna-puigdemont-no-ve-otro-candidato-posible-a-investidura-pide-unidad-a-independentistas/1670600.shtml> (дата звернення: 01.07.2023).
312. Rubio C. Mas doblega a ERC y el 27-S liderará la lista independentista. *ELMUNDO*.

- URL: <https://www.elmundo.es/cataluna/2015/07/15/55a60c00268e3e9a2a8b456c.html>
(дата звернення: 17.11.2023).
313. Russell M., James L. *Parliamentary Battle for Brexit*. Oxford University Press, 2023.
314. Ryder A. *Wreck of catalonia: civil war in the fifteenth century*. OXFORD : OXFORD UNIVERSITY PRESS.
315. Said, E. W. (1978). *Orientalism. History and Theory*. 1980. Vol. 19, no. 2. P. 204.
URL: <https://doi.org/10.2307/2504800> (дата звернення: 17.11.2023).
316. Santirso Rodríguez M. *Revolució liberal i guerra civil a Catalunya 1833–1840. Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*. 1995. No. 6. P. 205–212.
317. Sargeant J., Savur S. *Stormont Brake: The Windsor Framework*. Institute for Government. *Institute for Government*.
URL: <https://www.instituteforgovernment.org.uk/explainer/stormont-brake-windsor-framework> (дата звернення: 28.07.2023).
318. Sarmiento D. *The Strange (German) Case of Mr. Puigdemont's European Arrest Warrant*. *Verfassungsblog*. URL: <https://verfassungsblog.de/the-strange-german-case-of-mr-puigdemonts-european-arrest-warrant/> (дата звернення: 29.05.2023).
319. Schleswig-Holsteinisches Oberlandesgericht. *Matter Carles Puigdemont: The extradition for the accusation of embezzlement of public funds is admissible; an extradition for the accusation of rebellion is inadmissible. Carles Puigdemont remains free*. *Schleswig-holstein.de*. URL: <https://www.schleswig-holstein.de/DE/justiz/gerichte-und-justizbehoerden/OLG/Presse/PI/201806Puigdemontenglisch.html> (дата звернення: 01.05.2023).
320. Schmid, A. P. *Terrorism Prevention: Conceptual Issues (Definitions, Typologies and Theories)*. Handbook of terrorism prevention and preparedness. 2020. ICCT.
321. Scobie S. *What has been the impact of Covid-19 across the UK countries?*. *Nuffield Trust*. URL: <https://www.nuffieldtrust.org.uk/news-item/what-has-been-the-impact-of-covid-19-across-the-uk-countries> (дата звернення: 27.07.2023).

322. Social Democratic and Labour Party. *Social Democratic and Labour Party*. URL: <https://www.sdlp.ie> (дата звернення: 30.06.2023).
323. SDLP. Who we are. *Social Democratic and Labour Party*. URL: <https://www.sdlp.ie/about> (дата звернення: 03.05.2023).
324. Seanad Éireann debate - Wednesday. *Houses of the Oireachtas website*. URL: <https://www.oireachtas.ie/en/debates/debate/seanad/2023-03-08/17/> (дата звернення: 30.06.2023).
325. Serrano I. Just a Matter of Identity? Support for Independence in Catalonia. *Regional & Federal Studies*. 2013. Vol. 23, no. 5. P. 523–545. URL: <https://doi.org/10.1080/13597566.2013.775945> (дата звернення: 17.11.2023).
326. Sesma Muñoz J. A. Parlamentarismo y sucesión al trono en la Corona de Aragón: el compromiso de Caspre. *Hidalguía: la revista de genealogía, nobleza y armas*. 2014. No. 362. P. 55–84. URL: <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=4698420> (дата звернення: 05.04.2023).
327. Simon i Tarrés, A. La població catalana a l'època moderna. Síntesi i actualització, Manuscris. 1992. No10. P. 217-258.
328. Siroky D. S., Cuffe J. Lost Autonomy, Nationalism and Separatism. *Comparative Political Studies*. 2014. Vol. 48, no. 1. P. 3–34. URL: <https://doi.org/10.1177/0010414013516927> (дата звернення: 17.11.2023).
329. Smith A. The Origins of Catalan Nationalism, 1770–1898. London : Palgrave Macmillan UK, 2014. URL: <https://doi.org/10.1057/9781137354495> (дата звернення: 17.11.2023).
330. Smith A. D. Towards a theory of ethnic separatism. *Ethnic and Racial Studies*. 1979. Vol. 2, no. 1. P. 21–37. URL: <https://doi.org/10.1080/01419870.1979.9993249> (дата звернення: 17.11.2023).
331. Smith P. A. D., Smith A. Nationalism and Modernism. Routledge, 2013. URL: <https://doi.org/10.4324/9780203167960> (дата звернення: 17.11.2023).
332. Spencer M. Separatism: Democracy and Desintegration. Rowman and Littlefield Publishers, 1998. 352 p.

333. Spencer M. Separatism: Democracy and Desintegration. Rowman and Littlefield Publishers, 1998. 352 p.
334. Handbook of World Families. 2455 Teller Road, Thousand Oaks California 91320 United States : SAGE Publications, Inc., 2005. URL: <https://doi.org/10.4135/9781412975957> (дата звернення: 17.11.2023).
335. Statement by Senator George Mitchell at the conclusion of the Peace Talks. CAIN archive. 1999. University of Ulster.
336. St Catalan referendum: results Spain 2017. Statista. *Statista*. URL: <https://www.statista.com/statistics/755833/catalan-self-determination-referendum-results/> (дата звернення: 01.06.2023).
337. Stevenson J. We Wrecked the Place: Contemplating an End to the Northern Irish Troubles. New York : The Free Press, 1999. 304 p.
338. Stewart A. T. Q. The narrow ground: Aspects of Ulster, 1609-1969. Belfast : Blackstaff Press, 1997. 208 p.
339. Suanzes P. Inés Arrimadas ante la casa de Puigdemont en Waterloo: "La República no existe". *ELMUNDO*. URL: <https://www.elmundo.es/espana/2019/02/24/5c727eadfdddff00b88b458b.html> (дата звернення: 25.05.2023).
340. Survey: forty years of activity 1959 – 1998. European Court of Human Rights. 1998. Council of Europe. France. Retrieved from: https://www.echr.coe.int/Documents/Survey_19591998_BIL.pdf (дата звернення 26.05.2023).
341. Su Catalonia's Democratic Tsunami movement – born in Geneva?. *SWI swissinfo.ch*. URL: https://www.swissinfo.ch/eng/politics/unrest-in-spain_catalonia-s--democratic-tsunami--movement---born-in-geneva/45305162 (дата звернення: 22.03.2023).
342. Tamir, Y. Liberal Nationalism. Princeton University Press. 1993. 321 p.
343. Tanner A., Stevenson R. Kosovo independence declaration deemed legal. *Reuters*. URL: <https://www.reuters.com/article/idUSTRE66L01720100722/> (дата звернення: 09.06.2023).

344. Taylor A. J. P. *English History 1914-1945*. Oxford : OUP Oxford, 1976. 48 p.
345. Taylor, P. *Loyalists: War and peace in Northern Ireland*. New York : TV Books, 1999. 278 p.
346. Taylor P. *Brits: The war against the IRA*. London : Bloomsbury, 2001. 436 p.
347. Taylor R. *Consociational Theory: McGarry and O'Leary and the Northern Ireland Conflict*. Taylor & Francis Group, 2011. 402 p.
348. Thatcher M. *The Downing Street Years*. London : Harper Collins, 1993. 928 p.
349. The European Union and Kosovo | EEAS. *The Diplomatic Service of the European Union*. EEAS. URL: https://www.eeas.europa.eu/kosovo/eu-and-kosovo_en?s=321 (дата звернення: 29.06.2023).
350. The Guardian. What is the story of Catalan independence – and what happens next?. *the Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/world/2019/oct/14/catalan-independence-what-is-the-story-what-happens-next> (дата звернення: 31.08.2023).
351. Taulkner C. What are the proposed changes to Spain's controversial 'gag law'?. *The Local Spain*. URL: <https://www.thelocal.es/20230106/what-are-the-proposed-changes-to-spains-controversial-gag-law> (дата звернення: 17.11.2023).
352. The National Archives. European Union (Withdrawal Agreement) Act 2020. *Legislation.gov.uk*. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2020/1/contents/enacted> (дата звернення: 04.10.2023).
353. The National Archives. Identity and Language (Northern Ireland) Act 2022. *Legislation.gov.uk*. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2022/45/contents/enacted> (дата звернення: 17.11.2023).
354. Tilly, C. *Coercion, Capital and European States: A. D. 990-1992 (Studies in Social Discontinuity)*. Blackwell Publishing Limited, 1993. 288 p.
355. Torras Elias J. *Societat rural i moviments absolutistes. Nota sobre la guerra dels malcontents (1827)*. *Recerques: història, economia, cultura*. 1970. No. 1. P. 123–130. URL: <https://raco.cat/index.php/Recerques/article/view/140118> (дата звернення: 24.07.2023).

356. Tortella G. Catalonia in Spain. Cham : Springer International Publishing, 2017. URL: <https://doi.org/10.1007/978-3-319-54951-4> (дата звернення: 17.11.2023).
357. Townshend, C. The British campaign in Ireland, 1919-1921: The development of political and military policies. London : Oxford University Press, 1975. 242 p.
358. Townshend, C. Political violence in Ireland: Government and resistance since 1848. Oxford, OX : Clarendon Press, 1983. 445 p.
359. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community. *EUR-Lex – Access to European Union law – choose your language*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:12007L/TXT> (дата звернення: 10.05.2023).
360. Tribunal Constitucional. BOE-A-1981-6259 Orden 29/1981, de 5 de marzo, por la que se señala la zona de seguridad del edificio del Sector Aéreo de Logroño. *BOE.es - Agencia Estatal Boletín Oficial del Estado*. URL: <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-1981-6259> (дата звернення: 16.05.2023).
361. Tusell J. Los intelectuales y la República. Madrid : Nerea, 1990. 276 p.
362. Ubasart-González G. El règim de benestar a Catalunya: autogovern i polítiques socials [Política i govern a Catalunya. De la transició a l'actualitat] - Institut Metropolí. *Institut Metropolí*. URL: <https://www.institutmetropoli.cat/en/altrepublicacion/el-regim-de-benestar-a-catalunya-autogovern-i-politiques-socials-politica-i-govern-a-catalunya-de-la-transicio-a-lactualitat-2/> (дата звернення: 05.06.2023).
363. UK Government. A New Decade, A New Approach: Restoring Power-Sharing Government in Northern Ireland. 2020. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/856998/2020-01-08_a_new_decade__a_new_approach.pdf (дата звернення 01.05.2023).
364. UK Parliament. Government of Ireland Act 1920 (repealed 2.12.1999). *Legislation.gov.uk*. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/Geo5/10-11/67> (дата звернення: 23.05.2023).

365. Ulster University. CAIN: Events: Peace: The Framework Documents, 22 February 1995. *CAIN: Northern Ireland Conflict, Politics, and Society. Information on 'the troubles'*. URL: <https://cain.ulster.ac.uk/events/peace/docs/fd22295.htm> (дата звернення: 17.11.2023).
366. UN Peacemaker. Anglo-Irish Agreement 1985. URL: https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/IE-GB_851115_Anglo-Irish%20Agreement.pdf (дата звернення 12.04.2023).
367. United Nations Development Programme. Discussion Paper. Root Causes of Radicalization in Europe and the Commonwealth of Independent States. *UNDP*. URL: <https://www.undp.org/publications/discussion-paper-root-causes-radicalization-europe-and-commonwealth-independent-states> (дата звернення: 10.05.2023).
368. United Nations General Assembly. Universal realization of the right of peoples to self-determination :. *United Nations Digital Library System*. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/563155#record-files-collapse-header> (дата звернення: 08.06.2023).
369. United Nations Peacemaker. Belfast Agreement, also known as the Good Friday Agreement. 1998. URL: https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/IE%20GB_980410_Northern%20Ireland%20Agreement.pdf (дата звернення 04.05.2023).
370. United Nations: Security Council Resolutions regarding the Situation in the Former Yugoslavia. *International Legal Materials*. 1992. No. 31(6). P. 1427–1484. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/international-legal-materials/article/abs/united-nations-security-council-resolutions-regarding-the-situation-in-the-former-yugoslavia/96ABB1B6594EC66BB137BEB088BA4398> (дата звернення: 16.05.2023).
371. University of Edinburgh Peace Agreement Database. The Hillsborough Agreement 1999. *PA-X: Peace Agreements Database - Site*. URL: <https://www.peaceagreements.org/viewmasterdocument/121> (дата звернення: 14.06.2023).

372. Ushkovska M. European Union Integration and National Self-Determination. *ScholarWorks at UMass Boston. University of Massachusetts Boston Research*.

URL: <https://scholarworks.umb.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1757&context=nejpp> (дата звернення: 17.05.2023).

373. Valentí Almirall, Constantí Llombart i el federalisme republicà - 100 Anys de l'acte d'afirmació Valencianista i de la Mancomunitat de Catalunya - La lluita per la recuperació de l'autogovern. *Acció Cultural del País Valencià*.

URL: https://www.acpv.cat/exposiciocentenari/panell_02.php (дата звернення: 28.06.2023).

374. Valls Junyent, F. La Cataluña atlántica: Aguardiente y tejidos en el arranque industrial catalán, Zaragoza: Prensas de la Universidad de Zaragoza. 2010. Universidad de Zaragoza. 321 p.

375. Vallverdú F. L'u's del català, un futur controvertit: Qüestions de normalització lingüística al llindar del segle XXI. Barcelona : Edicions 62, 1990. 139 p.

376. Vergés, O. and Cruañas, J. The Generalitat in the History of Catalonia. Department De Cultura De La Generalitat De Catalunya, 1986.

377. Verovšek P. J. Collective memory, politics, and the influence of the past: the politics of memory as a research paradigm. *Politics, Groups, and Identities*. 2016. Vol. 4, no. 3. P. 529–543. URL: <https://doi.org/10.1080/21565503.2016.1167094> (дата звернення 17.11.2023).

378. Vicens, L., Tedó, X. Operació Urnes. Barcelona : Columna CAT, 2017. 192 p.

379. Vilar, P. Catalunya dins l'Espanya Moderna, Vol. III, Les transformacions agràries del segle XVIII català: de l'impuls de les forces productives a la formació d'una burgesia nova. 1962. Barcelona. Edicions 62, P. 121–141.

380. Vilar, P. Les élans du 18th century. In Nadal-Ferreras J. and Wolff, P. (eds), *Histoire de la Catalogne*. 1982. Toulouse: Privat. P. 377-409.

381. Voronova S. Understanding EU counter-terrorism policy. EU Policies – Insight. European Parliamentary Research Service (ERPS). *European Union*.

- URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/659446/EPRS_BRI\(2021\)659446_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/659446/EPRS_BRI(2021)659446_EN.pdf) (дата звернення: 13.04.2023).
382. Wang Z. *Memory Politics, Identity and Conflict: Historical Memory as a Variable*. Palgrave Macmillan, 2017. 102 p.
383. Weitzer, R. *Policing Under Fire: Ethnic Conflict and Police-Community Relations in Northern Ireland*. 1995. New York: State University of New York. 352 p.
384. Wendt A. *Social Theory of International Politics*. Cambridge : Cambridge University Press, 2000. 564 p.
385. White T. J. *Theories of International Relations and Northern Ireland*. Manchester : Manchester University Press, 2017. 214 p.
386. Whyte, J.C. *Interpreting Northern Ireland*. Oxford : Clarendon Press, 1990. 308 p.
387. Wichart, S. *Northern Ireland since 1945*. London : Longman, 1991. 234 p.
388. Wikipedia. Separatism – Types. In Wikipedia. URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/Separatism#Types> (дата звернення 21.06.2023).
389. Woolard, K. A. *Double Talk: Bilingualism and the Politics of Ethnicity in Catalonia*, Stanford: Stanford University Press. 1989.
390. Youngs, R. *EU Needs a Smarter Response to Catalonia Crisis*. Carnegie Europe. 2017. URL: <https://carnegieeurope.eu/2017/11/03/eu-needs-smarter-response-to-catalonia-crisis-pub-74623> (дата звернення 08.06.2023).
391. Youngs, R. *Catalonia and European Democracy*. Carnegie Europe. 2017. URL: <https://carnegieeurope.eu/strategieurope/73320> (дата звернення 08.06.2023).

ДОДАТКИ

Додаток А

Список публікацій здобувача за темою дисертації та відомості про апробацію
результатів дисертації

Наукові праці, у яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Стецюк Н., Шекета М. Історія та витоки сепаратизму в Каталонії. *Вісник Прикарпатського університету. Політологія*. 2019. № 13. С. 168–177.

URL: <https://scijournals.pnu.edu.ua/index.php/politics/article/view/5738>

2. Шекета М. Все ще націоналізм чи вже сепаратизм: політико-правове порівняння понять. *Вісник Прикарпатського університету. Політологія*. 2020. № 14. С. 115–123.

URL: <https://scijournals.pnu.edu.ua/index.php/politics/article/view/5999>

3. Шекета М. «Зелена книга» ІРА: політико-економічні цілі організації. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія: Філософія, соціологія, філософія права, політологія. 2021. № 2(49). С. 169–183.

DOI: 10.21564/2663-5704.49.227036

URL: <http://fil.nlu.edu.ua/article/view/227036>

4. Стецюк Н., Шекета М. Морально-психологічний аспект «історичної травми» етносу. Сепаратистом стають чи народжуються?. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2021. № 149. С. 28–35.

DOI: 10.17721/apmv.2021.149.1.28-35

URL: <http://apir.iir.edu.ua/index.php/apmv/article/view/3799>

5. Шекета М. М. Етнополітичні конфлікти як сучасна проблема європейської безпеки. *Society and Universum Sciences: Dynamics and Development* : колективна монографія. Dallas, 2021. Р. 2–10.

DOI: 10.36074/sausdad.ed-1.01

URL: <https://publishing.logos-science.com/index.php/primedia/article/view/62>

6. Шекета М. М., Стецюк Н. М. Каталонський референдум за незалежність: політичне та соціальне підґрунтя. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2023. Т. 55, № 3. С. 91–96.

DOI: 10.51647/kelm.2023.3.14

URL: <http://kelmczasopisma.com/en/viewpdf/10536>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Шекета М. М., Стецюк Н. М. Історія та походження сепаратизму в Каталонії. *Eurasian Scientific Congress: тези X Міжнар. наук.-практ. конф* : тези Міжнар. наук.-практ. конф., м. Барселона, 4–6 жовт. 2020 р. Барселона, 2020. С. 279–284. *Дистанційна участь, виступ з доповіддю, публікація тез доповіді*. URL: https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2020/10/EURASIAN-SCIENTIFIC-CONGRESS_4-6.10.20.pdf

8. Шекета М. М., Стецюк Н. М. Перспективи етнонаціоналізму та сепаратистського тероризму в сучасному світі. *Науковий процес та наукові підходи: методика та реалізація досліджень* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 23 жовт. 2020 р. 2020. С. 110–113. *Дистанційна участь, виступ з доповіддю, публікація тез доповіді*.

DOI: 10.36074/23.10.2020.v2

URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/mcnd/issue/view/23.10.2020>

9. Шекета М. М., Стецюк Н. М. Особливості формування сепаратистської психології у представників окремих етнічних груп. *Debats scientifiques et orientations prospectives du developpement scientifique* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., Париж, 5 February 2021 / науковий керівник Н. Стецюк. 2021. Р. 15–16. *Дистанційна участь, виступ з доповіддю, публікація матеріалів доповіді*.

DOI: 10.36074/logos-05.02.2021.v2.03

URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/logos/article/view/8413>

10. Шекета М., Стецюк Н. Поняття «сепаратизму» в міжнародному праві. *Теоретико-методологічні засади правознавчих та суспільних наук: Історія становлення та сучасні тенденції* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.,

м. Тернопіль, 19 берез. 2021 р. С. 18–19. *Дистанційна участь, виступ з доповіддю, публікація матеріалів доповіді.*

DOI: 10.36074/mcnd-19.03.2021.law-gov.02

URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/mcnd/issue/view/19.03.2021-3/481#page=19>

11. Шекета М. М., Стецюк Н. М.. Міжнародні відносини між Іспанією та Британією в контексті Брекзит. *Scientific researches and methods of their carrying out: world experience and domestic realities* : тези Міжнар. наук.-практ. конф., м. Відень, 2 берез. 2021 р. 2021. С. 131. *Дистанційна участь, виступ з доповіддю, публікація матеріалів доповіді.*

DOI: 10.36074/grail-of-science.02.04.2021.026

URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/grail-of-science/article/view/10649>

12. Шекета, М. М., Стецюк Н. М. Сепаратизм – новий виклик європейській безпеці. *Periodical scientific journal «Grail of Science»* : тези II Міжнар. наук.-практ. конф., м. Відень, 22 жовт. 2021 р. С. 313–314. *Дистанційна участь, виступ з доповіддю, публікація тез доповіді.*

DOI: 10.36074/grail-of-science.22.10.2021.54

URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/grail-of-science/article/view/15574>

13. Шекета М. М., Стецюк Н. М. Співпраця Королівства Іспанія з країнами Європейського Союзу та Середземномор'я. *Здобутки та досягнення прикладних та фундаментальних наук XXI століття* : матеріалів тез II Міжнар. наук.-практ. конф., м. Рівне, 6 листоп. 2021 р. С. 10–11. *Дистанційна участь, виступ з доповіддю, публікація тез доповіді.*

URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/mcnd/issue/view/05.11.2021/633>

14. Шекета М. М., Стецюк Н. М. Історичні аспекти сепаратизму в Каталонії. *III Correspondence International Scientific and Practical Conference An integrated approach to science modernization: methods, models and multidisciplinary* : тези Міжнар. наук.-практ. конф, м. Відень, 22 квіт. 2022 р. С. 115. *Дистанційна участь, виступ з доповіддю, публікація тез доповіді.*

DOI: 10.36074/grail-of-science.29.04.2022.016

URL: <https://archive.journal-grail.science/index.php/2710-3056/article/view/21>

15. Шекета М. М., Стецюк Н. М. Етнонаціональні особливості формування сепаратистських рухів в різних країнах світу. *Сучасні політичні процеси: глобальний та національний виміри* : матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., м. Одеса, 29 квіт. 2022 р. Одеса, 2022. С. 148–151. *Виступ з доповіддю, публікація матеріалів доповіді.*

URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/17452/Конф-каф_політ_теорій_СУЧАСНІ%20ПОЛІТИЧНІ%20ПРОЦЕСИ.pdf?sequence=3&p;isAllowed=y

16. Шекета М. М., Стецюк Н. М. Каталонська криза: сценарії вирішення. *Grundlagen der modernen wissenschaftlichen forschung* : тези Міжнар. наук.-практ. конф., м. Цюрих, 12 серп. 2022 р. С. 64. *Дистанційна участь, виступ з доповіддю, публікація матеріалів доповіді.*

DOI: 10.36074/logos-12.08.2022

URL: <https://archive.logos-science.com/index.php/conference-proceedings/issue/view/3>

17. Шекета М. М., Стецюк Н. М. Каталонія: політичні та світоглядні аспекти боротьби за самостійність. *Політичні трансформації сучасного суспільства* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Полтава, 22 лют. 2023 р. С. 107–109. *Дистанційна участь, виступ з доповіддю, публікація матеріалів доповіді.*

URL: <https://www.pdau.edu.ua/sites/default/files/node/2908/zbirnykmaterialivivvseukrayinskoyinaukovo.pdf>